

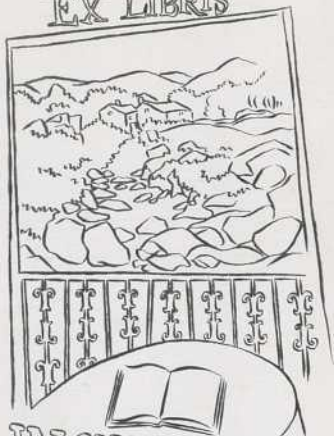
A1-2-16
CB:

2681

14 2279

EX LIBRIS

INCUNABLE RECANTO DO
LIBRO VELLO

Real, 86 (tienda 5). Telf. 226572. La Coruña

I A N I N I C I I
E R Y T H R Æ I

D I A L O G I
S E P T E N D E C I M .

COLONIÆ VBIORVM
Apud IODOCV M KALCOVIVM
& Socios. C I D I D C X L V .

Díalogi hi digníffimi funt, qui lucem aspi-
ciant. Coloniae, Decemb. c i c i c x l i v.

*Henricus Francken Sierstorpffius, SS. Theol.
Doctör, Metropolitanae Colon. Presbyter
Canonicus, Gymnasii Laurent. Regens;
librorum Censor.*

TYPOGRAPHVS L E C T O R I.

*Um vidiſſem, ſuperioribus
 annis, Iani Nicii Erythraei
 Eudemiam mira voluntatis
 conſenſione laudatam accep-
 tamq; ab omnibus fuiſſe, qui
 iudicio uti ſolent in rerum
 agnitione non depravato; ſubduxi mecum
 rationes meas, nihilq; abs tua, benevole lector,
 aut etiam utilitate mea, facturum me putavi,
 ſi ejusdem viri Dialogos, miro leporum ſale
 conditos, & caſtigatiſſima puriſſimaq; dictio-
 ne conſcriptos, tibi legendos offerrem. Nempe
 cogitabam, praetantiſſimum ſcribendi genus
 illud eſſe, quo, veterum inſtar, argumentum
 aliquod ſeu libero ſeu numeris aſtricto ſermo-
 ne pertractandum ſuſcipitur. Nam quae, prae-
 fertim in homine docto, laudantur, elocutio-
 nis venuſtas, rationum ſcita diſpoſitio, rerum-
 que omnium accurata dijudicatio; longe me-
 tius in ejusmodi ſcriptis ſe produnt, quam in
 ſcholiis, animadverſionibus, commentariis,
 variisq; lectionibus & cenſuris; quibus poſt-
 quam*

quam homines nostri totos se, tanquam infelici pistrino, addixerunt, desit apud nos præstantium compositionum majestas adorari; eloquentiæ fructus omnis, qui in persuadendo delectandoque maximus esse solet, neglectui tandem habitus est; illucque tota studiosorum natio se convertit, ut, quasi poplitibus succisis, erigere se ad altiora non possent, in apicibus censendis, in depravatis, ut sibi plerumque fingunt, vocibus sanandis, in mucidis codicibus versandis, & ejusmodi similibus nugis ac quisquiliis, meliores horas impendant; eo eventu, qui sæpe ab aliis improbetur, aut ipsos inter se committat, quasi de regno contenderent. Cum videamus contra, Orationes Mureti, Bencii, Perpiniani, Carmina Sannazarii, Vide, Fracastorii, Utopiam Mori, Iani nostri Eudemiam, Manutii, Sadoleti, Politiani epistolas, Barclaii opera, & quæcumque tandem proprio Marte ab hominibus præstantissimis accurata sunt, placere, laudari, & quam vim ad demulcendos animos eloquentia obtineat, quam facile se pulcherrimarum rerum amatoribus insinuet, quam deliciis illorum sit accommoda, manifesto testari. Nec alia cer-

e de causa fictitiis tot Amatorum & Heroium
 facinoribus, quamvis maxima parte rudi Mi-
 nerva, & genio ferme nullo exaratis, tantum
 nunc popularis aure tribui, mihi persuadeo,
 quam ob elegantium scriptionum inopiam,
 quibus homines, curis fracti, possint se, tan-
 quam in viridantibus hortis, reficere. Nam
 quis ejusmodi Philologorum nostrorum libros
 esse nescit, ut, cum Theologi, Medici, Iuridi-
 ci, ingenium semper arrectum postulent, tum
 ipsi, quorum amœnitas longe major esse debe-
 ret, non ingenium modo, sed hominem totum,
 in gravissimarum difficultatum equuleo de-
 tineant, & suaveolentium florum loco, spi-
 nas tantum & tribulos ostentent; quibus de-
 territi, qui laxare animum cupiunt, quid mi-
 rum est, si, cum aliò divertere non possint, in
 Romaniam, ut joco dicunt, proficiscuntur, &
 fabulis assuescunt, quantumvis illepidis, &
 inficetis; quia saltem legi soluta mente possunt,
 & à studiis, à vitæ molestiis, à mordacibus
 curis, animum avocare. Quamobrem, ne tibi
 in posterum oblectamenta desint æque jucun-
 da, ac honesta, & utilia; efficient opinor Ia-
 ni Nicii Dialogi, plenissimi florum, delicia-
 rum,

rum, urbanitatum; expolitì ad limam Cicero-
nianam, Plautinam, Terentianam; nati ea in
urbe, quæ, ut olim eloquentia principatum ob-
tinuit, sic de illo etiam nunc per Ianos, Simeo-
nios, Tortolettos, Guidiccionos, Tessios, Lottos,
Porcios, Camolas, Sacchos, Polinos, Vbaldinos,
cum quavis alia certare potest; non secus ac de
eruditione tum sacra tum profana, per Holste-
nios, Allatios, Merones, Vghuelos, Contilo-
ros, Martinellos, Moronos, Victorellos, & non
paucos similes alios; quorum monumenta li-
cet huc usque, propter locorum distantiam, &
exulcerati temporis difficultatem, non appu-
lerint, audio tamen multa esse ac varia, & o-
mnino digna quæ manibus ingenuis terantur.
Hoc autem à me sine fuco & fallacia dictum
esse, fidem apud te facient præsentes Iani Ni-
cii Dialogi; & si te faventem illis præbueris,
epistolarum ejusdem centuriæ diversæ, nec non
orationes, poëmata, & Dialogi decem de re-
bus sacris; quos omnes libros concreditos du-
dum mihi fuisse, ut typis meis aliquando pro-
deant, non putavi ad officium erga te meum
pertinere, ut te diutius celatum tenerem. Vale.

G A B R I E L I

N A V D Æ O , V. C.

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

Vm aliquot ab hinc mensibus, Nau-
 dæ doctissime, domum meam
 venisses, ut librum eruditissimum
 de studio militari tuum mihi de-
 ferres; rogasti, quidnam agerem,
 quodve opus, studium ad se meum
 attraheret. Respondi, esse mihi præ manibus
 brevem quendam Dialogum, de Iustitia; non
 ut aliquam ex eo docti vel eloquentis famam no-
 menque colligerem; sed ne inertia desidiaque
 diffuerem; vel potius, ut datum mihi à Deo
 ocium honesta ac liberali aliqua oblectatione tra-
 ducerem. Laudasti consilium meum, & mihi
 idem auctor fuisti, ut plures similium argumen-
 torum Dialogos scriberem, atque unum in cor-
 pus collectos emitterem, ac, si te audirem, gra-
 vibus, ac de rebus seriis agentibus, aliquot fa-
 cetos ac jocosos infererem: ita enim fore, ut
 res severæ, quæque suavitatis habent minus, le-
 pide dictis, tanquam blandis conciliatoribus,
 facilius lectoribus commendarentur; atque ut
 optime de juventute, atque adeo de Catholi-
 ca religione mererem. Quid enim est, quod a-
 dolescentibus, his amœnioribus studiis dedi-
 tis, præstari utilius possit? Nam ajebas, apud
 exterarum nationes, studiosis eloquentiæ nihil esse
 tam familiare, quam cuiusdam auctoris Dialo-
 gos,

P R Æ F A T I O.

gos, qui quamquam sint elegantissime scripti, doctrinam tamen continent, Catholicæ Religioni contrariam, unde illi, una cum Latini purique sermonis lacte, perniciosissimum virus exsugunt, quod animæ, per omnes partes fusum, interitum afferat. Hæc tu sapienter cum diceres, statim arripui, nec dimisi tempus; atque ad ejusmodi scriptorum genus operam contuli; ac paucis his mensibus hos ferme Dialogos scripsi; non eadem eloquentia, qua ille, quam adolescentibus extorquere, ac de eorum manibus abjicere cupimus; sed lectorem simul juvandi delectandique voluntate studioque majore. Etenim ille scurrile atque impium jocandi genus persecutus est, quo veteres ac sanctissimi religionis nostræ ritus moresque irridentur illudunturque; tum, ut dici audio, narrationes effinxit, quibus Catholicæ disciplinæ præceptis auctoritas ac fides abrogetur: nos vero sermones, inter honestos ac familiares viros habitos, exponimus, quorum lectione studiosi homines recreati, à labore atque ab omni contentione animi relaxentur, ad virtutem impellantur, & contra sycophantas & palpatores, adversis aliorum casibus edocti, cautiores evadant. Sed, cum Dialogi isti fere sint de rebus notis & illustribus inscripti, de Iustitia, de Amicitia, de Amore; expectabit fortasse non nemo disputationes, ex intimis Philosophiæ fontibus haustas, & subtiliter acuteque tractatas. Sed nihil demum in eis inveniet, nisi quod sit ab homine non hebeti, neque communium litterarum experte, fere prima illa puerili institutione perceptum. Neque aliter, mea sententia, factum oportuit. Primum, quia personas in his colloquiis induximus, quæ non sint doctissimæ, verum

rum

P R Æ F A T I O.

rum nec illiteratæ nec rudes , ac mediocriter , ut diximus , à Philosophia atque à reliquis bonis artibus instructæ. Quamobrem , ut partes , quas illis dedimus , recte tueantur , sit eorum doctrina oportet modicis circumscripta regionibus , atque in iis tantum includatur , quæ ad usum civium , ad morem hominum , atque ad communis consuetudinem vitæ pertineant. Deinde , cum nihil tam in hoc opere , quam animorum oblectatio , cum aliqua utilitate fructuque conjuncta , quæratur ; quamnam , obsecro , oblectationem animi lector , ex insuavium ac spinosarum rerum tractatione , contortis , concisis , & acutis disputationibus contexta , percipiat ? Nonne deterritus , ad alias animi remissiones ludosque se conferet ? Quamobrem , si Persius aliquis , hoc est doctissimus quispiam , huc avidum ac discendi sitientem animum afferat ; recedat , alioque se conferat. Nam , moneo , jejunior ac ficcior , quam venerat , abibit. Habet doctissimos in scholis magistros , quorum sermonibus cupiditatem hanc suam explebit ; novit capita scientiarum & fontes , unde , quantum libeat , hauriat. Nos Læliis Decimis , nimirum doctrina mediocriter præditis , scribimus ; honestam elegantium litterarum studiosis oblectationem afferimus. Cum dico elegantium litterarum studiosos , eos dico , quos Ciceronis ac veterum in primis scripta delectant. Gigantes vero istos , quæ montibus , quos suis ipsi manibus coacervarunt , impositi , astris se inferunt , atque erepro ex superum mensis nectare madent , cælo relicto , in hæc inferiora , humilia , abjecta , delabi non postulo. Quamobrem suis translationibus , ac sententiolis , unico sæpe verbo conclusis , tanquam divinis epulis , contenti , nostra hæc proleteria , plebeia , nec

P R Æ F A T I O:

ipsorum satis stomacho digna, iis, qui ficti nos humi serpunt, omittant. Tu vero doctissimis tuis lucubrationibus, perge de literarum studiis, de patria, deque hominum genere bene mereri. cumque domum ad me venire dignaberis; non ad doctum & eruditum aliquem virum accedere, sed ad hominem, studiosissimum tui, tuoque singulari ingenio, eruditioni, eloquentia mirabiliter deditum, venire cogita. Vale.

INDEX DIALOGORVM

- I. *Convivium villa Syrorum.*
 - II. *De scriptore historia.*
 - III. *De tolerantia malorum.*
 - IV. *De grandine.*
 - V. *De virtutis studio.*
 - VI. *Convivium villula Niciana.*
 - VII. *De justitia.*
 - VIII. *De amore.*
 - IX. *De amicitia.*
 - X. *De astrorum affectionibus.*
 - XI. *De senectute, ac morte non pertimescenda.*
 - XII. *Venus, Æneam à cade Helena prohibens, defensam.*
 - XIII. *De amore Crucis.*
 - XIV. *De Horatii in sororem sævitia.*
 - XV. *Nicius.*
 - XVI. *De spiritualis vite gaudio.*
 - XVII. *De poenitentia non differenda.*
-

In Dialogorum auctorem tersissimum.

I A N V S.

*Italia veteris pereat si lingua; vel uno
Ex IANO discas, cum Cicerone loqui.*

N I C I V S.

*Barbaries monstrum est ingens. tu NICIVS audis.
Viciisti: & quivis, te duce, victor erit.*

E R Y T H R Æ V S.

*A Plauto tu Varronis gemmatus in ostro,
Quam bene ERYTHRÆI nomen & omen habes!*

Gregorius Ayala.

IANVS NICIVS
ERYTHRÆVS.

I

DIALOGVS

PRIMVS.

I O. B A P T I S T Æ
ET ALEXANDRO

FRATRIBVS DE SYRIS,

Patriciis Savonenfibus,

I A N V S N I C I V S E R Y T H R Æ V S
S. P. D.

Itto ad vos sermonem, inter me & amicos quosdam meos habitum, Kal. Augusti, in suburbano vestro: quo convenimus, ut ibi essemus de symbolis, atque omnem animi hilaritatem, libero homine dignam, persequeremur. Neq; in hoc tam suavi colloquio, quod

rebero, Alexander, tuas partes desiderari sum passus. Nam justam tibi orationis partem dedi: quam accurate diligenterque persequeris. Scio, non defuturos, qui stylum, quo utor, irrideant, & tanquam humilem, abjectum, ac prorsus proletarium, contemnunt. At hoc mihi molestum esse non debet. Egone moleste feram, orationem meam vulgarem & abjectam ab iis haberi, quibus parens eloquentie Cicero humilis ac summissus orator videtur? Ajunt enim, humi eum serpere, ac se raro altius attollere; solos se, si diis placet, veterum scriptis explosis, & longo infra suum fastigium intervallo relictis, in facienda poliendaque oratione, tanquam equos inscendere, & quasi classicum canere, immo sibi alas addere, atque in sublime, quantum potest, attollere. Neque mentiuntur in gloriando. Nam, ita in altum excurrunt, ut non ingenii mei modo, quod non me fugit quam sit hebes ac tardum, verum acutissimorum etiam hominum aciem, effugiant. Sed quid tibi vis? non omnibus, ut est in proverbio, datum est adire

A

Corin.

Corinthum. Sors mea, prospectibus meis adversa, tantum mihi bonum invidit; qua sors me, ab ineunte atate, vulgarium atque pedestrium magistrorum inscitia atque inopia, bonis artibus erudiendum locupletandumque commisit; qui me nihil sapere docuerunt; quique omnes ingenii industriæque mea nervos contendere in eo voluerunt, ut illud scriberem diceremve, quod posset intelligi; idque, affirmabant, mihi eventurum ex sententia, si Ciceroni, Casari, Cornelio Nepoti, Terentio, atque in primis Plauto, fuisset perquam familiaris. Quod nullo consilio ab illis factum, isti, qui hodie tanquam dii eloquentiæ habentur, affirmant. Nam Plautus, cui Latini sermonis palmam tribuimus, ita nulla est apud eos æstimatione, ita humilis ac pusillus videtur, ut quidam ex eis, cui ab aurichalco nomen est, cum ejus librum in mensa cujusdam inspexisset, qui humaniores has litteras profitetur; Quid tibi, ait, negotii est cum auctore isto abjectissimo vilissimoque? abjice eum hinc ab te, quantum potest, atque ad olitores, lanios, fartores, ac cetarios rejice; ita enim illi loquuntur, ut iste. Cumque ille dixisset, Quidnam respondebo Varroni, Romanorum doctissimo, qui quinque & viginti de lingua Latina libros, tam accurate, tam docte, tam eleganter conscriptos, edidit? hic, omnibus diis hominibusque approbantibus, scriptum reliquit, adeo sermonis elegantia atque nitore ceteris Plautum antecire, ut, si Musas Latine loqui contingeret, non alia quam Plautina lingua loquerentur? Dic, ait ille, Varroni, magnam eum esse pecudem, ac te eorum nihil credere. Quoniam (rursus agebat ille) Ciceronem argumento refellam, qui disertis verbis affirmat, dicendi elegantiam obtineri, legendis veteribus oratoribus, ac poetis, quorum princeps est Plautus, eo quod omnes prope sunt preclare locuti, quorum sermone assuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui nisi Latine? Quasi, inquit ille, Ciceronis nomine objecto, te mihi posse putes magnum quempiam terrorem injicere, aut eum existimes aliquam apud me auctoritatem habiturum, qui ab hominibus hujus ævi rejicitur, quorum aures magnum quid, aliud, & exaggeratum expectant; quas nos soli explemus: dic ergo Ciceroni, ut restim capiat, ac se suspendat. Et sane vir iste, in quo tantum eloquentiæ lumen

ac splendor eniteat, dignus est, cui non ab aurichalco, nam id est suis virtutibus longe inferius, sed ab auro, nomen imponatur, cui Cicero plumbum, vel fœnum potius, videatur. At hic ex ea familia est, ex qua alter, interrogatus, quid sentiret de quodam qui eruditus in primis habebatur; Crede mihi, inquit, plane sunt ineptia, existimare, quidquam in hoc genere reperiri posse, quod precium habeat, si non ab officina nostra prodierit; illinc petendum est, quidquid boni litteræ habeant, quidquid admirationes et clamores efficiat: nam si à nostris discesseris, continuo soccos, stipites, ac lapides omnes esse, reperies. Hæc eo pluribus ad vos scripsi, ut, quod à me datur, æqui bonique consulatis. Etenim æquum est, vos meminisse, me non ab ea esse disciplina profectum, qua volare homines doceat, seque aspectui hominum oculisque subducere. Tum ego animi sum timidi atque pusilli; ac metuerem, Icari malo doctus, ne, ut cum maxime in alto essem, præcipiti ad terram casu devolverer. Satis dedisse existimandus est is, qui, quantum habuit, dedit; neque plus ab aliquo exigendum, quam quantum vires ejus ferant; sed solum in id ipse detrudendus, quod facere potest. Valet.

CONVIVIVM VILLÆ FRATRVM DE SYRIS, Patriciorum Savonensium.

ERYTHRÆVS. VRANIUS. FOSSIUS.
THAVMAS. ALEXANDER.

ERYTHRÆVS.

Audeo vehementer, Vrani, villam istam tibi visam esse ita elegantem ac venustam, ut prædicaveram.

VRAN. Immo plus dedit ex se venustatis mihi, quam prædicaveras: neque memini, me vidisse alteram, quæ, ad situm amœnitatem, hanc aëris salubritatem habeat adjunctam, quamobrem minus me pœnitet,

A 2

ter,

tet, hoc anni tempore huc à vobis fuisse attractum. Nam cum plures amici mei sapiens me in villas suas, Vrbi propinquas, invitassent, nunquam potuerunt perdere: quoniam, neque pedibus illud iter poteram, quamvis non ita longum, ingredi, neque rheda aut equo vectus, ob renum imbecillitatem morbumque, conficere. At ea est loci istius pulchritudo, ut etiam cum aliquo valetudinis incommodo percipienda sit. Sed nescio quomodo, salva valetudine, arduo difficilique ascensu, huc me rheda trahi ac perduci contigerit. Hinc probe licet intelligatis, quanti vos vestraque iussa faciam: nam, quo vestris studiis obsequer, non dubitavi, me salutemque meam in manifestum discrimen adducere.

ERYTHR. Merito te omnes, de hac tua morum facilitate, amamus, quod, relictis rebus omnibus, amicam nobis hodie operam dederis, & hoc commune convivium tua suavitate condieris.

VRAN. Missa isthac faciamus. nam & ægritudines, quibus premor, & sollicitudines quibus angor, & anni quos fero, omnem fere meo ex animo hilaritatem eji-ciunt. itaque, si quam ego hodie, in hoc convivio, amcenitatem exercui, tota in me redundavit ex vobis, non autem à me orta est; qui jam dudum exarui, ex amcenis rebus atque festivis. Verum satiari non queo hac ruris pulchritudine ac venustate. ut ædes nitent! ut ambulacra pulchre munita cernuntur! ut vitium ordines oculos mire delectant! ut quadra, floribus herbisque olentibus confita, admirabili artificio, Syrorum stemmata referunt! ut defluentes è fontibus aquæ, ad irrigandum hunc locum, latè decurrunt!

ERYTHR. Sed quidnam inscriptio illa, affabre insculpta, ac parietati affixa, demonstrat? Nam, nisi me fallunt oculi, quibus prospicio parum, videtur esse carmen, alternis versibus longiusculis.

VRAN. Est elegans epigramma, quod, adveniens, simul ut inspexi, perlegi: in quo villa ipsa, beneficia, sibi à domino collata, commemorat.

FOSIUS. Rem gratam utrique nostrum feceris, ut etiam pro Erythræo spondeam, qui parum prospicit, si tu, qui melius oculis uteris, clara illud voce per-cur-

currens, in aures nostras immiseris: dummodo ne id tibi sit grave vel molestum.

V R A N. Egone graver in eo, quod vos cupere intelligam? Vacuas igitur ædes aurium facite; ut intromittere possim, quod legam.

Quæ tibi nunc, hospes, hilari do gaudia vultu,

Mærebam tristi squallida villa situ.

Obsita nam rigidis horrebant compita dumis;

Dessebat palis vitis adempta suis;

Arida nec varios fundebat terra colores;

Fulgebat nullo culta nitore domus.

Non tulit hoc fratrum pietas animusque Syrorum;

Ferre laboranti sed properavit opem:

Sustulit ac senium, fumosis adibus atrum,

Candentique simul fronte nitere dedit;

Iussit & ærias sociari vitibus ulmos,

Ac patulis latas luxuriare comis;

Tum vernare rosis, & quadra virentibus herbis,

Quas inter dulcis leniter afflat Amor,

Arboribusque gravi curvant es pondere ramos

Grandia, maturo tempore, poma dare.

Quod si, sollicita jucunda oblivia vite

Dem tibi, pulchra magis floridiorque, cupis,

Vnanimes, opta, fratres, mea fama decusque.

Serius ut cæli templa beata petant.

E R Y T H R. Vera loquitur, nec mentitur in laudando eos, quorum opera, ex fordida, tetra, atque fumosa, speculo clarior, sive potius, ut ait ille in Mostellaria, clarior merus existit. nam vidi ego paulo ante, quam ea in Syrorum potestatem, mancipii jure, venisset, prope incultam, desertam, atque obsitam frondibus & virgultis. At non hæc est summa laudum ipsorum: alia majora potioraque multo numerantur. Inest in eis emussitata sua ipsorum ingenua indoles ad humanitatem, urbanitatem, liberalitatem, virtutesque omnes. Quid enim in illis, de his præstantissimis artibus, ac libero homine dignis, desideratur? Num, quia in mercatura vertuntur, ut mos est virorum nobilium suæ nationis, hæc politissima studia negligunt? At in eis plurimum laborarunt ac præstant: quod exquisitissimi do-

etiffimorum hominum libri indicant; quos, ut videre potuistis, elegantibus in pluteis dispositos, ac reti ferro circumdatos habent. nimirum verentur, ne quispiam fortasse, lucri magis, quam litterarum, studiosus, sui eos mancipii faciat; ideo tanquam vallo & munitione protegent. Num, quia negotiatores habent circa se plurimos, minus, ingeniosos homines ac litteris deditos, amplectuntur, colunt, ac laute, cum est opus, accipiunt? At nemo accipit melius, nemo majorem illis habet honorem.

F O S S I U S. Nota prædicas; nam si, de symbolis tantū, convivium celebrassemus, nulli profecto legi sumptuariæ fraus facta esset: hoc est, nisi Alexandri benignitas subvenisset, ac nitidiuscule nos curasset, tritam atque vulgarem nostrum convivium viam comineasset. Deus bone, quid ille obsonii, quam lauti, quam nova arte conditi, nobis apposuit! quod non dubiam modo mensam, hoc enim est usitatum, verum etiam milvinam, ut ait ille, suggereret. Tum, quænam vini, cum novi tum veteris, varietas, bonitas, suavitas, copia! Mihi quidem, quod nos attulimus vini, nautea visum est, præ illius Liberi lepore, vinique flore. Et sane, si quis veterum illac transisset, ubi convivium agitavimus, omnes nos Fanniæ, Didiciæ, Liciuæ, ceterarumque sumptuariarum legum, reos fecisset.

E R Y T H R. At hoc parum est præ eo, quod ille ex se benignitatis, cum usus veniat, dabit. Sed nihil est quod malim, quam immigrare in animum meum Ennii, Varionis, vel Homeri ingenium: profecto, nullo unquam tempore, hoc loco, Syrorum villa deesset, nec minus diuturna fieret, quam quercus Variana, aut arcis Athenarum olea, aut tenera ac procera Deli palma, aut multa alia multis locis memorabilia, quæ poëtarum versibus celebrata manebunt seclis innumerabilibus. At hoc est optare, quam sperare, facilius. Sed cur non sellas poscimus, & interea dum calor se frangat, suavissimis inter nos colloquiis damus operam sedentes? Est enim locus amœnus, apertus, ac frigidus; ubi aër, à statu, è sylva, veniente, impulsus, cum incredibili suavitate digeritur,

F O S S I

Fossivs. Recte admones: sic agamus. Quam vellem, Olertus adesset, qui suo nos cantu oblectaret! qui quidem, si huc venire potuisset, neque in patria iussus esset exulare, nihil profecto nobis ad summam huius diei hilaritatem, amœnitatem, festivitatemque deesset. Sed vereor, ne, quemadmodum de Orpheo fabulosis Græcorum carminibus traditur, si hic auditus-esset, latitantes ad sese propinqua in sylva feras attraxisset. Sed doleo, talem virum in eam fraudem esse delapsum, propter quam Vrbs nostra tam diu, voce illa suavissima, atque eruditis auribus digna, careat. Quod si decreverat amori operam dare, (quod cum omni hominum generi turpe, tum enuchis fœdissimum est,) saltem publica incessisset via, nec per fundum septum fecisset semitam; hoc est, ut ille in Curculione interpretatur, à nupta abstinisset.

Erythr. At Olertus ab illius admonentis præceptis non aberravit. nam, si recte memini, servus ille admonet herum minorem suum, ut curet, ne in amore sit instabilis. at ille, quacunque incessisset via, semper fuisset instabilis, nec metuisset, ne sibi fieret quod mœchis solet.

Vran. Si testes non habet, quibus arceatur, habet crumenam cui abdomen adimatur. nam, ut dici audio, damnatus est dare mulieri, quam abduxit, dena quot mensibus scuta. Sed, quemadmodum res sese habuerit, adhuc scire non potui: verum, utut ea fuerit, quod capite multatus non sit, actum est bene, pro noxia.

Erythr. Si tibi est lubido scire, quod nescis; eccam habeo hic in sacculo epistolam, suo chirographo scriptam, quam mihi super ea re misit: cape, ac tute hinc narrato tibi, quod quæris.

Vran. Recita tu, obsecro, qui eam saepe legisti: nam ego in unoquoque verbo hasitarem titubaremque.

Erythr. Mos tibi geretur; audi igitur.

Olertus Erythraeo S. D.

Credo, te fama & auditione accepisse, quali me infortunio, adversa rebus meis, fortuna mactaverit: quod si tibi notum est minus, faciam te de eo certior, his litteris, Mense Iunio superiore, cum noctu à cœna, vi-

tandi æstus causa, urbem obambulare, ante ædes fœminæ primariæ, in cujus tutela lateo, honoris illius gratia, cantiunculam cecini: sed ea completa, admonitus sum à pedissequis ejusdem, ea cantione graviter fuisse offensum scrutarium quendam, qui sub illis ædibus, una cum uxore ac liberis, habitabat, cupidum in primis existimationis bonæ; quod eximia pulchritudine domi filiam haberet, paulo ante à viro relictam; itaque minitatum esse, si rursus ostium suum occentassent, me lapidum hospitio exceptum iri. Ego cui hospitium illud non placeret, non parum excandui, ac volui experiri postriedie, num verba illa verba essent, an ad rem conferrentur; ac illuc cum advocatis accessi, cecini: nec quisquam plus mihi molestus fuit, quam tibi, qui non affuisti: immo ex eo die cœpit me pulchra illa mulier amare. scin' quàm? Quo evadat, vide. Postriedie mittit ad me matrem ac sororem, rogatum, ut virum sibi reducendum curarem, qui, ob inanes nescio quas suspiciones, uxore atque urbe relictâ, in patriam commeaverat. Quod est actum à me pro viribus. Verum, hac occasione fiebat, ut mulieres illæ domi meæ essent fere quotidie: & interdum dictitabant, se subvereri, ne illa, parentis ac fratrum importunitate coacta, fugam adornaret, & cum amatorculo quodam, inanissimo nummorum, ac gloriarum plenissimo, quippe qui, forma Paridii anteire se, prædicet, coloniam commutatum abiret. At ego non antea earum sermonibus aures admovi, quam ipsa met mihi, feriis vindemiarum in suo prædiolo, quo me invitaverat, idem exposuit, ac syngrapham simul ostendit, in qua ab illo impellebatur, ut ipsi se fugæ comitem adderet: sed ipsam, se, famam, & existimationem suam non alteri potius commissuram, quam mihi, affirmavit. Ego, veritus, ne amoris meo vastitas, dissidium, ac distractio contingeret; nam tum illam amabam, sed non aliter, quam in germanæ sororis loco; decrevi, pudicitiam ejus sartam & tectam, ut ajunt, ab omni labe detrimentoque servare. Itaque VII Idus Novembr. ipsa conscia, hora prima noctis, redeuntem ab æde sacra cum fratre, in angiportu ad forum Columnæ, manu prehensam abduxi; ac noctis beneficio occultatam,

honest-

honestæ cuidam mulieri, bene ac pudice custodiendam tradidi; quo demum viro suo, quem esse bonum virum aiebat, restituerem ac redderem. Neque in raptione (si tamen raptio dicenda est ea, quæ sit summa cum raptæ voluntate,) quisquam adfuit, præter me. Quem non cessant clamare impurum, raptorem, adulterum. Sed invenusto homini cuncta infelicitè cadunt, quæque bene fecerit, vitio vertuntur. Ego scelestiorem rebus meis annum nunquam ullum vidi, quam hic mihi annus obtingit. Vale.

VRAN. O misellum, cui pro benefactis tam insignis injuria redditur! At dignus est, cui ob servatam mulierum pudicitiam quotidianus in Capitolio cibus præbeatur; qui honos apud Græcos maximus habebatur. Sed quid vultis? omnes boni de Rep. sublati sunt mores: qui quidem si valerent, hic ornatus esset ex suis virtutibus. Sed quam hominis vox est ita dulcis, ut cum avium cantu, quo aër hic obstreperit, æquari conferrique possit? Quamobrem eo contenti sumus; neque melius desideremus. Eodem accedit, quod loci frigiditas, his calori- bus maxime oportuna, omnes prope in nobis aliarum voluptatum cupiditates mitiores efficiat.

FOSSIVS. Ita sese res habet, Vrani, ut dicis. Nam adeo fervidissimi hujus diei æstus hodie hinc absuit, ut ab aliquo curioso, in summa æstate, æstas ipsa quæri fortasse potuerit. Primum, amœno atque à solis radiis remoto loco mensæ appositæ, ubi dulces, frigidulæ, atque in arborum ramos leniter incurrentes auræ perflabant: tum, à ventulo faciendo flabellis, ex caudis pavonum confectis, sunt viri duo defessi: deinde, quæ vis, quam ingens, nivis allata, qua non modo vinum proxime ad glaciei rigorem accessit, verum etiam peponibus, ficis, prunis, malis Perficis, aliisque fructibus, est frigus inductum! Sed quid est, Erythræ, quod te in cogitatione defixum aspicio? Revocasne tibi in memoriam fac- tam aliquam narrationem, qua ocium nostrum oble- ctes?

ERYTHR. Cogitabam, si hac ætate, qua nunc sum, tam elegans prædium me habere contingeret; utrum majorem inde voluptatem an ægritudinem exciperem,

propterera quod nullos habeo cognatos, quibus, à morte, bona mea, dicam, inter se ut partiant.

F O S S I V S. Nonne licet tibi, ex hac juventute, adolescentem aliquem eligere, honestum ac probum, ac tuis consimilem moribus, ad quem bona tua morte perveniant? Sed si es occupatus in quærendo, hoc te quærendi labore expediam, atque hominem tibi dabo, studiosissimum tui, sed rerum tuarum longe cupidissimum, qui-que heredis tui honore ac nomine affici mirabiliter expetit.

E R Y T H R. Credo, esse aliquot, qui rei meæ inhient, quam putant esse amplam; sed ego scio, quam ea sit pauxilla. At isti minime Horatiani Tiresiæ præceptis imbuti videntur. Nam nemo eorum, mihi mittit munera, nemo ad prandium abducit, nemo ad cœnam vocat. nã isti mali aucupes essent, etenim nemo eorum ab aucupio domum, refertus præda, rediret. necesse est facere sumtum, qui quærit lucrum: ante aream offundunt cibum, qui palumbem expetunt; nam si semel sit captus, rem solvit. Extra jocum; ego, solitudinis meæ memor, Vranio, cui magnam rerum mearum fidem habeo, negociam hoc dedi, ut aliquem mihi inveniat, quem bonorum meorum heredem instituam. Itaque quem ille dederit, continuo accipiam, & in filii loco habebo.

V R A N. Din ego hanc provinciam recusavi; sed deum gerundus mos fuit amico. Verum, Deo dante, perficiam, ne illum, se meam fidem secutum esse, poeniteat. Sed, his omissis, venerant mihi in mentem ludii festivissimi, quos, adolescentibus nobis, his ipsis Augusti feriis, de se dedit homo ridicule insanus, Aulus Vacca, qui aliquot abhinc annis est mortuus.

E R Y T H R. Novi hominem; atque ejus diei hilaritatem in memoria habeo. nam, si recte meministi, tecum una interfui. narra rem, obsecro; nam est ridicula.

V R A N. Immo tu istis enarra. multa enim mihi exciderunt, quæ tibi forsan hærebunt.

E R Y T H R. Cum hac conditione, quæ sciam ac poterò, proferam, si tu deinceps doctos Galli illius dolos

in

in quibus multi hæserunt , tua ista mirifica narrandi venustate proponas. nam sapius pollicitus es mihi , eos te enarraturum : sed adhuc , pace tua dixerim , sublestam tuam hac in re fidem inveni.

V R A N. Accipio conditionem ; ac fidem do, me servaturum in eo , quod promiserim, fidem.

E R Y T H R. Sed date mihi hanc veniam , ut crus utrumque altius attollam, atque in transversum proximæ mihi fellæ lignum imponam. nam proximis Bacchanalibus eum ibi dolorem contraxi , ut adhuc abigi nequeat.

F O S S I N S. At unde , tempore omnium festivissimo, tanta in te mali vis ingruit?

E R Y T H R. Ab eo spectaculo, quod Barberini Principes dedere. nam dum angustius sedeo, neque me uspiam commovendi facultatem habeo , ossium commissuræ , nervique, incommodi plurimum contraxere.

V R A N. Multa à multis de eo spectaculo dici audiivi: non enim interfui. sed fuitne illud ita sumtuosum , ita magnificum , ita admiratione dignum, ut fertur?

E R Y T H R. O mi Vrani , non potest dici verbis tantum, quantum re ipsa , omnia quæ ad hanc usque ætatem data sunt Romæ spectacula, splendore, magnificentia, sumtuque antecessit. Non possum quin exclamem: O singularem nostrorum Principum benignitatem! ô summum in suos cives amorem! ô charitatem prædicandam! Tantumne eos laborem capere , tantos sumtus facere , ut jucundissima eos oblectatione detineant , ut periculosis Bacchanalium diebus , à vetitis atque vulgaribus voluptatibus abstractos , ad liberalissimam , ac regalis opulentia plenam animi remissionem ludumque traducant ! quorum eatenus est progressa benignitas , ut non modo fortunatos quoscunque homines ac nobiles, qui ad id spectaculum , ejus pulchritudinis fama compulsi , accurrerant , hilari ac sereno vultu exciperent , spectatum admitterent, sessum adducerent, verum etiam novo atque admirabili humanitatis exemplo , atque in bonas artes studio, omnes pene, qui in aliquo proborum, eruditorum, & ingeniosorum numero sunt, sigillatim per nuncios evocarint, invitaverint , venientibus præsto fuerint,

fuertint, honestum & commodum spectandi locum attribuerint.

Fossius. Cum ego rerum pulchritudinem, illud artis miraculum, illud novum, inusitatum, incredibile optimorum Principum in suos amoris exemplum hisce-
met oculis hauserim: nonne illi laudandi? nonne in oculis ferendi? nonne in parentum, vel si ita loqui fas est, in deorum numero habendi? Cedo mihi tres alios, non solum ex nostra, sed ex omni memoria, Principes, cum istis moribus. Quotusquisq; ille est, qui, cum rerum potiatur, nihil à suis civibus præter ipsorum amorem ac benevolentiam expetat?

Erythr. Pergratum mihi est, te adfuisse: nam ubi in enarrando memoria me fugerit, ibi tu facito ut subvenias. Scio, me vobis rem pene incredibilem loqui: verum se ita res habet, ut dicam. Quis crederet, mihi, nullius fere præcii homunculo, Franciscum Cardinalem Barberinum allegasse, qui me suis verbis invitaret, insuper habita ætatis, temporis, ac valetudinis meæ ratione nunciaret, se curaturum, ne mihi, tum advenienti, tum redeunti, rheda deesset? At ita eveniat mihi, ut ejus in me meritis referre gratiam possim, ut ille plus ex se dedit, quam pollicitus erat, nam pro una plures mihi rhedæ præsto fuere; aliaque, ab eo, mire propensi in me animi significationes prodire.

Fossius. Quid? tu, te solum esse illi eximium, censes? At hujus honoris ac muneris socios habes quam plurimos, namque ubi aliquod probitatis, eruditionis, humanitatis, ac literarum lumen elucet, eodem continuo ejus amor, benignitas, studium, liberalitasque decurrit. Quamobrem magnas tibi, bonorum omnium fons & origo Deus, magnas vobis, Cælites, gratias agimus, quod vestro munere is tandem nobis obtigerit, in quo ornando omnium mortalium concordia, omnium voluntatum conspiratio, omnium vocum concentus existat.

Erythr. At communem hunc de ejus laudibus consensum, quem narras, ostendit nuper elogium, capitalibus litteris in celebrioribus Urbis locis inscriptum,

Foss-

Fossius. De quonam elogio loqueris? nam plures, tum soluta oratione, tum versibus, in eum scriptos sermones aspexi. Quæso, si memoria tenes, fac nos ejus participes. At miror, quomodo illud notitiam meam effugerit.

Erythr. Petit Roma, ejus vitæ terminos in longum proferri, quo pietas, justitia, fides, quæ ipso rerum domino in terras, tanquam postliminio, redierant, quam longissimam apud nos moram efficiant. nam simul ac ipse decesserit, illæ quoque rursus exulatum abituræ essent in cælum.

Dum regis imperio populos, Franciscæ, revisunt

Vix tandem terras jus, pietasque, fides.

Hinc ad pacta tibi venias ut sidera tardus,

Munere Roma tuo facta beata, rogat.

Namque, ubi te capiant nostri fastidia mundi,

Astra petent rursus jus, pietasque, fides.

Fossius. Quis audeat contra dicere? Ita edito, ita aperto, ita illustri ejus laudes sitæ sunt loco, ut ne calumniandi quidem causa, invidi cujuscumque malignitas, earum luminibus possit officere. nam quicumque ita sit projectus ad audendum, ut fictis criminibus hanc ab eo justitiæ, pietatis, ac fidei commendationem conetur evertere, continuo una omnium voce repellatur; cujus hæc summa erit, hic exitus, eum plane solum, in hac nostra memoria, in his moribus corruptis ac perditis, esse inventum, qui in ipso ætatis flore, in summa potestate, in pessimo aliorum exemplo, omnia voluptatibus denegaverit, omnem sibi præciderit licentiam libertatemque vivendi, ac severam indixerit legem innocentiae virtutumque omnium; qui directum illud ad laudem iter suscepit, qui desertam hanc viam & incultam, & interclusam jam frondibus & virgultis, prope modum aperuerit, strenue inierit, seque aliis, ad eam percurrendam, magistrum ducemque præbuerit. His vocibus qui se opponere audebit, ejicietur, exsibilabitur, explodetur. Reliquum est, ut nos tam elegantis, tam probi, tam singularis Principis usui dignos probeamus. quod tum profecto continget, si, qui in nobis ingenio,

genio, eruditione, ac literis præstant, omnes ingenii industriæque suæ nervos, ad id eximium perfecti Principis exemplum, omnis posteritatis memoriæ prodendum commendandumque, contenderint. Quanta enim virtuti fiat injuria, si, quod munus Principibus persolutum est iis, in quibus, ocio ac luxuria disfluentibus, omnia erant propiora pecudibus quam hominibus, illi denegetur, qui solus ita vivat, ut solus debeat imperare, qui summis in cælum laudibus elatus, non stomachum sed assensionem, non odium sed amorem, non risum sed admirationem, sit excitaturus!

ERYTHR. Cur Pub. Fontana, popularis tuus, cuius mihi elegantissima carmina nuper legenda tradidisti, non in hac usque tempora à Deo lucis usuram obtinuit? Quam ille uberem, quam amplam, quam splendidam nactus esset scribendi materiam! quam latum, quam ingens, quam patens, laudum præstantissimarum spacium offendisset, in quo divina vis ejusdem ingenii posset excurrere! Uterque profecto altero dignus extitisset; hic nimirum vir princeps, qui tam bono Poëtæ, laudum suarum præconium committeret; ille, cui tam illustis, declarandi ingenii materies obtingeret. Verum, illud postea incommodi in hac causa esse animadvertisset, quod nihil ex hujus nostri laudibus ita lepide, ita concinne, ita diserte explicasset, ut id non multo elegantius, ac venustius in ejus moribus, quam in suis versibus, expressum cerneretur. Sed, dum vestris studiis obsequor, ut causam doloris, qui mihi cruribus inest, aperiā, nescio quo pacto Barberinorum laus, tanquam æstus quidam, abreptum me, à proposito longius abstraxit.

V R A N. Falleris, Erythræe, nunquam tam hæres proposito, quam cum Barberinorum laudes latam tibi ad egrediendum à proposito viam aperiunt. Verum, oratione tua ingentē mihi, qui spectaculo non interfui, singula breviter, aperte ac dilucide cognoscendi cupiditatem commovisti, quæ majorem in eo admirationem habuerunt. hanc igitur mihi sitim exple; neque verere, ne nobis fabulandi jocandique tempus desit: etenim, ut video, nondum meridies accessit. Deinde, statutum ac deliberatum est nobis, hoc diei & anni tempore, valetudini

dini tam aduerso, nullam quïeti operam dare, sed omnem prorsus ab oculis somnum abigere.

ERYTHR. Non defugio auctoritatem, sed, priusquam breviter admirabilia illa, quæ scire cupis, attingam, necesse est ut aliquanto latius illud, quod eas mihi sedendi angustias molestiores atque adeo intolerabiliores effecit, exponam. delectabit vos illud accipere, nam est oppido ridiculum.

Fossius. Loquere; tui sumus: neque unquam, te dicente, aliqua audiendi satietate defatigabimur.

ERYTHR. Cum igitur, ut antea dixi, ejus theatri sedilia aliquanto sint spissa, quo sessores nimirum quamplurimos capiant: quonam meo fato acciderit nescio, ut ante me sessum veniret quidam, præter modum obesus, crassus, ac pygis in primis ita extantibus, ita prominentibus, ita tumidis, ut ventrem in tergo gestare, ac geminos in eo liberos habere videretur. hic cœpit mihi coxas, & ventrem, ita comprimere, in angustumque deducere, ut interdum vererer, ne illic crurifragio vitam amitterem, vel compressus disruptusque medius intestina diffunderem, quæ postea mihi inter multitudinis pedes essent colligenda, vel si invenire non potuissem, quod ea prætereuntium calceis hæssissent, ac mei auctio fieret, vanirem, intestinis perditis, vilius. sed non mihi deeram, verum humilibus ac supplicibus eum precibus rogabam, ut me, vitam, salutem, & incolumitatem meam sibi commendatam haberet, ut tantisper mihi parceret, dum possem principi illi viro, qui me invitasset, gratias agere; tum me, si ita libitum esset, comprimeret, protereret, enecaret. sed nunquam potui tam commode dicere, ut vel digitum quidem dignaretur se commovere, vel ad dexteram, vel ad sinistram, cum locus facultatem daret, collativas illas nates, illam molem carniū, sive potius montes illos mali, deferre, ac depygem aliquem, suum in locum subrogare.

VRAN. Itane obstinate dabat ille operam, ut te miserum perderet?

ERYTHR. Credo, illuc ab aliquo invido fuisse immissum, qui ferre non posset, eum mihi honorem à principe illo viro habitum, ut nominatim me arcessiri juberet.

ret. Verum, cum nihili illum meam gratiam facere, nec velle me saluum esse, animadverterem, ad res illas admirabiles contemplandas, quas nunquam mei nec cuiusquam acceperant oculi, me totum converti.

Fossius. Credo, ut earum rerum aspectu, quæ simul aures & oculos dispari voluptate mulcerent, calamitatem illam tuam leviolem efficeret.

Erythr. Et sane, nisi summa vis boni in illis rebus adesset, ac nisi odiosus ille identidem, quo magis ex propinquo aspiceret, exurgeret, ac frontem, humeros, ventrem, scenæ, quantum posset, exporgeret; profecto illinc, factus ex humili superbus, hoc est, non pedibus meis sed aliorum humeris elatus, discessissem. Sed his omisiss; primum, carmen quam elegans, quam doctum, quam nitidum, quam moratum, quam prudens! modi quam suaves, quam concinni, quam varii! ut ad aures grati veniebant! ut in animum influebant! ut verba atque sententias, quibus illi adhibebantur, ad vivum exprimebant!

Fossius. Non mirum est, illud tibi carmen esse visum in primis egregium atque venustum. Nam ex ejus artificis officina prodierat, quo nemo est hodie ad id genus carminis aptior, & qui, quod mirabilius videatur, perraro à negotiis publicis feriatu in hæc amœniora studia divertit.

Erythr. Iam teneo, hos esse perpusilli illius temporis fructus, quos mansuetiores Musæ, ex gravioribus ipsius occupationibus studiisque, laudabili furto, surripiunt. Actores vero, quod pene oblitus sum dicere, ut actione, ut canendi artificio præstabant! ut eorum unusquisque, cum suas partes ageret, in scena esse Roscius videbatur! Quod vero ad ornatum attinet, regali pene omnes in auro ostroque conspiciebantur. Quis autem, scenarum apparatus, mutationes, prospectus, dicendo assequi possit? Modo enim fora, palatia, porticus, gymnasia referebant; modo, facta earundem conversione, hortos, viridaria, villas, fontes, aperiebant: modo nemora, valles, prata, decurrentibus aquis irrigua, oculis spectantium objiciebant; ubi forma egregia, ac vestitu splendido, Nympharum chori tum flores

res lectissimos decerpebant, tum suis ex illorum varietate capitibus corollas cultusque texebant, postremo de florum nobilitate atque præstantia in contentionem certamenque veniebant, cum singulæ singulos peculiari-
bus laudibus flores in cælum efferrent, certatimque suo flori, florum principatum arrogare, ac ceteris abrogare studerent. Quædam etiam ex improvîso coorta tempestas meos oculos mire detinuit. etenim dum ingens virorum numerus, lepidis Nympharum choris immistus, saltationi operam tradit, primum visum est sensim solis lumen spectantibus eripi, deinde cælum nubi-
bus totum obduci; tum plura ex illis, ventorum vi impetuque conscissis, tonitrua, fulgura, ac fulmina erumpere; quorum unum fragore, rotatu, fulgetro, veri ita fulminis expressit imaginem, ut verum fulmen non ita verum esse videretur, ut illud erat fulmen simulatum ac fictum. Postremo cernebatur grando, imbri largiflua mista, præcipitans cadere, saltantium choros dirimere, atque hac illac disiectos dissipatosque, domos atque an-
tra subire compellere.

Fossius. Quid nobile illud emporium visum est tibi? credidissesne antea, quam tibi ad oculos venisset, posse artis inventa eatenus progredi, ut tibi animum oculosque surriperent, ac persuaderent, vera ea esse, quæ non essent, teque ea videre, quæ non videres?

Erythr. Nunquam profecto mihi tanta rerum miracula in cogitationem cadere potuissent. Quoties, nisi ratio à veritate stetisset, id quod commendabant oculi, sibi tanquam verum animus tradidisset! Quoties sensus, inviti ac repugnantes, rationis iudicio coacti sunt cedere! Rem miram & incredibilem; in dena atque eo amplius millia passuum, se oculorum acies videbatur extendere; intra quod spacium, luci, nemora, colles, piscinæ, Euripi, amnes, littora, mare, & varix ibi obambulantium vel navigantium species ostendebantur; tum virorum atque mulierum, villas suas, æsellis, vehiculis, vel lecticis adeuntium, ac plures præterea tales argutix; ad hæc, equorum, cursu inter se pugnantium, certamina, ac longus rhedarum ordo, qualem in officiis nostrorum Principum videmus, oculis illudebat, admi-
B rabili

rabili artificis, omnium nostræ memoriæ principis, arte, qui ingentia camporum atque marium spacia intra breves unius aulæ terminos clausit. Sed in primis traxit ad se oculos omnium, sol, occidenti similis, qui, sensim se sub mare demergens, tenebras terris advocabat. Mercatus vero ipse, ut erat omnis fere generis artibus celebris! Ibi erant cenopolia, popinæ; ibi tabernæ vestiariæ: ibi acus, fiabella, ollas, ephippia, ligulas vendentium sellæ, atque alia innumera. Neque circulatores deerant, qui suis præstigiis, atque inaniloquis dictis, ære atque argento ociosorum crumenas emungerent. Visa est etiam nobilis mulier atque venusta, è lectica, in qua à mulis duobus ferebatur, descendere, seque mulierum virorumque choris, ad fidium cantum saltantium, inferere; quibus ex choreis rixa exorta, & gladiis vagina vacuis, inter plures, admirabili arte commissa, finem spectaculo fecit.

V R A N. Quæ à te referuntur, ea me voluptate afficiunt, ut non auribus, sed oculis propemodum videar accipere. ac nonnulla sunt, quæ à te exquirenda esse videantur; sed in aliud tempus rejicio. Tu ad Vaccam te refer, & quemadmodum ludus factus sit, nobis enarra.

E R Y T H R. Kal. igitur Augusti adolescentes aliquot coivimus, ut apud Melchiorem Crescentium, summa nobilitate summoque ingenio virum, cœnaremus. eo etiam venit hic Vacca; qui alienum semper cibum rodebat, ut mures faciunt, & tanquam canis venaticus, de odore, opiparas cœnas, & lauta convivia indagabat. Quem ut Melchior aspexit, homo facetus, & ad jocandum aptissimus; Cur non, inquit, veteres illos convivas imitamur, atque aliquem cœnæ magistrum, vel talis, vel voce potius, præficimus, qui leges in poculis ponat, qui primus sedeat, & in singulis nobis imperium & auctoritatem exerceat? agite igitur, atque eum eligite, qui dignior sit ceteris, qui imperet; me quidem si audiat, has Vaccæ nostro partes demandabit; quis enim, in hoc prælio, quod cyathis & cantharis decertabitur, imperator inveniri, eodem præstantior ac melior, potest? Placuit omnibus ratio; omnesque in ejus sententiam, assensionibus suis, tanquam pedibus, iverunt. quam ille pro-

provinciam hilari lubentique animo statim accepit; sperans, fore, ut unumquodque, quod esset in coena bellissimum, illuc, ubi ipse esset, advolaret. Tum Melchior, At non est, inquit, habitus, quem gerit, eo dignitatis gradu dignus, in quem vos eum extulistis; veniat aliquis cum regiae vestis insignibus. Ac statim delata est crassa tunica, vulpium pellibus subsuta, quæ inter hyperboreas nives agenti, sæviante hyeme, ut cum maxime, ignem, non modo calorem, excitasset; tum torques aureus, decem pondo, ac capitis indumentum item ex pellibus. atque, Habitus, inquit, hic, quem cernis in meis manibus, utpote regali fastigio dignissimus, cum hoc trito palliolo, quo tegeris, permutandus tibi est. Nec mora; pallio eum exuunt, tunica ex pellibus induunt; &, quo ea corpori propius hæreret, zona arcte præcingunt, collo torquem injiciunt, cidarin, regium capitis insigne, eidem ex pellibus compositum addunt; postremo, in sella, quam pulvinus pluma farctus sequebatur, inter vasa duo ænea, ignitis carbonibus plena, constituunt. Vix ea acta erant, cum cœpit misero sudor, à vertice ad talos usque, defluere: &, quod erat illi ægrius, raro dabatur, quod biberet; idque calidum. Quamobrem clamabat; Date vinum, date usque plenis cantharis; jam diu factum est, postquam bibi; heu, sicus sum; heu, siti conficior. Deinde, cum pelles, quibus erat involutus, spiritum eidem intercluderent, atque animam adimerent, rogabat, ut zonam, qua arcte erat præcinctus, vel solverent, vel remitterent, quo posset spiritus libere commeari. Illi negarunt; non enim decere, principem esse solutum, vel male præcinctum; proinde, si honores gereret, labores eisdem adjunctos æque perferret. Tum ille, Male sit, inquit, huic honori, qui tot sudoribus emitur. Atque id quidem, haud pro insano, verbum fecit: atque addidit, Ego posthac dignitatem istam, cui lubeat, remittam, atque imi subfelli vir potius ero, quam in summo princeps accumbam; neque aliis vinculis vinciri me patiar, nisi escariis. Confecta cœna, paulo ante vesperam, cum jam sudor thoracem, sagum, togamque penetrasset, multis cum funalibus, ac duobus servis, qui vasa illa ænea cum

igne ante ipsum ferrent, atque identidem ori ipsius ad-moverent, magno omnium cum risu, reductus est do-mum. Verum, quo conceptum illum ac totis visceribus hærentem ardorem abigeret, necesse fuit misero, ad Tiberim pergere, seque collotenus aquis immergere, & in flumine pernoctare: qui etiam, cum periculo-sa quædam loca iniret audacius, ut aliquanto frigidio-rem aquam inveniret, nihil propius est factum, quam ut à vorticibus, qui ibi latebant, abriperetur; ac nisi præ-sens auxilium fuisset, procul dubio in profundum abre-ptus, illud bibisset, quod ipsi futuræ sitis molestias adi-meret.

F O S S I U S. Isthoc etiam genere joci ludit vir qui-dam princeps, quem omnes novimus. hic, cum servi-ssimo hoc anni tempore domi suæ spectaculum daret, sub pulpito, aulæis coustrato, carbones ignitos quam-plurimos substerni imperavit. quare, cum actores præ-ter modum sudarent, ac propemodum adimi sibi ani-mam sentirent, nec possent intelligere unde insolitus il-le calor oriretur, pene sunt coacti ornatum abjicere, se-que foras educere; sed cum eorum unus forte oculos in pulpitem dejecisset, micantem ex tenui foramine ignem aspexit; atque existimans, id quod erat, sub pulpito la-tere ignem, illuc se demisit, atque ad insoliti illius calo-ris cubile pervenit, ac sociis ostendit: quibus omnis re-pente admiratio constitit; ac viro illi principi, qui oc-culte post ostium stabat, & cachinnos efferebat, ccepe-runt mala multa ingerere, & stultitiam illi suam obji-cere. Et sane meritas stultitiæ suæ pœnas dedisset, si, hoc tam insano jocandi genere, magnificum illud suum ædi-ficium, igne concepto, conflagrasset. Sed non potes Vrani id, quod à te promissum est, diutius nobis debe-re: quamobrem te in opus accinge, & narratione illa, quam, ex Erythrai oratione, festivissimam esse conjicio, nobis animum exple.

V R A N. Quoniam me deprehensum video, neque ulla fugæ ratio est; quid reliquum est, nisi ut promissa persolvam, ut expungatur nomen meum, ne quid de-beam? Date igitur mihi operam diligenter. Erat in hac Vrbe, paucis ab hinc annis, vir quidam, natione Gallus, qui,

qui, quoniam in victu, vestitu, ceteroque vitæ cultu, se laute nitideque tractabat, ingenuus ac nobili loco natus habebatur; eratque multis illustribus viris iunctus & carus: sed præcipue frequens in meretricum domibus aderat; quarum unam, forma, opibus, & amicorum numero in primis nobilem, blanditiis, muneribus, donis, scedere amicitiaque sibi devinxit; cuius opera, in suis nequitiiis, de quibus mox dicemus, utebatur. In iis, qui tum eam amabant, erat Hispanus quidam, cuius parens, mercator in primis dives ac locuples, viro cuidam principi, quo tempore in hanc Urbem venit, multa scutorum millia mutua dederat; qui princeps deinde, imitatus agros fertiles, qui multo plus reddunt, quam acceperunt, non solum pecuniam, mutuo ab eo acceptam, filio, de quo loquimur, reddidit, quam ille statim in scenore collocavit; verum etiam multa eidem ecclesiastica beneficia, ut vocant, deferenda curavit, unde quotannis scuta ad duo millia facile caperet. Tanta igitur annua pecunia auctus locupletatusque, cœpit eam in meretricis illius domo profundere: neque propterea assequabatur, ut esset apud eam primus; nam Gallus priores ferebat. Quod cum inique pateretur, die quodam, hanc ad eam orationem habuit, Dic, obsecro, mel meum, cur Gallus apud te mihi præponitur? cur plus illum amas, quam me? num solus dona dat? num solus superat datis, ut hæ illi ædes pateant magis quam mihi? Tum meretrix, ubi piscem, ex ea nassa, quam paraverat, cibum capere vidit: Lux mea, inquit, non pol, quod eum plus amem, aut plus diligam, ea facio; sed ita res est, ita faciendum oportet; ejus enim inter nos arcani conscii sumus, ut pluris mihi esse debeat, quam quicquam alius: quod si minoris eum faciam, continuo lites & simultates esse mihi sciam in mundo: at nihil minus è re mea est, quam inimicitias cum illo suscipere. His auditis, incredibilis cupido Hispanum incescit cognoscendi, quodnam arcanum in se illud includeret. Itaque mulierem orare etiam atque etiam cœpit, ut ejus se quoque secreti participem faceret, ac, Pete, inquit, quidvis à me; nam continuo, si tua consilia mihi credideris, auferes. At illa, ab omni lucri cupiditate se esse

alienam simulans, Non mihi avaritia innata est, ait, sed meus in te amor facit, ut te impetrabilior, qui vivit, sit apud me nullus; attamen jurejurando à te caverò prius, ne ejus, quod tibi committam, cuiquam indicium facias. Ille, conceptis verbis, juravit, se prius vitam suam proditurum, quam arcanum illud cuiquam enunciaturum. Cui meretrix, Vide, inquit, anime mi, quam cordi carus sis meo: illud enim tibi committere audeo, quod ne parenti quidem meo, si revivisceret, crederem: sed, miseram me, adhuc pendeo animi; res enim est magna, dubia, plena periculi, præsertim in hac Vrbe. sed amorì cedam oportet, qui me urget, impellit, cogit, ut me, vitam, existimationem, ac fortunas denique omnes, tuæ credam fidei, qui meum es corculum, mea voluptas, meus ocellus. Dic audacter, mea vita, inquit Hispanus; fidei non melius creditur, quam mihi. fac periculum; Harpocratem me esse factum dices. Tum mulier: Primum, inquit, tibi prædico, neminem, post homines natos, magicæ artis seu necromantiæ peritia huic Gallo antecessisse; nihil illū latet eorum, quæ fiunt, quæque dicuntur. quid multa? neque hujus sermonis est expers, quem inter nos soli habemus, sed non tamen exterreor, quò minus ea tecum fabuler, quæ te velle scire intelligam: nam adeo efflictim me deperit, ut ejus iram non verear. Hic, media nocte, è complexu meo divulsus, è fenestra se ejicit, ac Lutetiam Parisiorum usque decurrit, & post tres, vel quatuor summum, horas, prout eum negocia remorantur, quibus operam daturus excessit, in complexum meum se recipit; tenet, quidquid ubique terrarum agatur, sive apud Istros, Hispanos, Massilienses, Illyricos, Afros; arcana præterea multa comprehensa intelligentiâ habet, nemini præter ipsum nota; quibus sæpe res miras, ac præter naturæ ordinem, efficit. nam, quando pecuniæ est indigens, cum ita cubitum, notas quasdam seu characteres in hac mensa designat. tum, media nocte, jubet me lecto excedere, & ad mensam accedere. obtempero, surgo, eo, ac totidem inde nummos aureos duplices aufero, quot antea ibi notæ descriptæ inhæserant: interdum etiam inanis redeo; cujus ille rei culpam in

ædi-

ædituos rejicit, quod solito maturius, matutinis horis, signum campana dedissent: redeo deinde suo tempore, & quod volo invenio. Modo autem montes auri pollicetur, si secum inducam animum ire; etenim nihil mihi ad summam felicitatem defuturum. at ego, quamquam sim quæstiosa, quamquam corpus corpore alam, animam tamen meam, quovis mihi lucrò cariorem, salvam esse cupio.

F O S S I U S. O religiosam mulierem, cui salus æterna tantopere erat cordi!

ERYTHR. Vt Vranius egregie malos meretricum mores describit!

V R A N. His auditis, Hispanus plane vehementer exhorruit; ac non modo fidem habuit, verum etiam summa vi orare eam cœpit, ut se Gallo commendaret, ac traderet, & quoniam ille esset magus solus præter alios, perficeret, ut sibi Dæmonem ostenderet: se enim vehementer cupere os Dæmonis cernere, videreque, utrum sit albus an ater, simulque de rebus, ad se pertinentibus, sermones cum illo conferre; quod si daret operam, ut ejus sibi rei potestas fieret, tum omnia à sua liberalitate speraret. Verum, quia non ignorabat, mulierum manus oculatas esse, & solum credere, quod sub aspectum caderet; detracto ex femoralibus marsupio, auri pleno, os illi aperuit, ac multos inde aureos nummos duplices in mulieris sinum evolare permisit. Quos illa exceptos, (quamvis cupiditatem suam dissimularet,) omnibus custodiis subjectos, ne revolarent, in crumenam suam, tanquam in vincula, rapuit: interim respondet, se esse facturam, & diligenter cum illo fermocinaturam. Paucis diebus post, mulier lepide consutis dolis effecit, ut apud se ambo cœnarent. At primo Gallus cœpit simulare, se ægre ferre, quod sibi ante oculos rivalis esset adductus, nec posse sibi cum Hispano convenire: deinde, tanquam mulieris opera, delinitus tribus cœnis, quas ipsi Hispanus de suo opiparas dedit, porrectionem frontem ostendit, totumque Hispano se tradidit; & quo, non modo amicitiae vinculo, verum etiam quadam quasi sanguinis cognatione, se esse cum illo conjunctum, ostenderet, commentus est, avum suum fuisse

Hispanum, atque ex eodem, quo ipse, oppido ortum. Idem mulier, se millies ex eodem audisse, confirmabat. Hispanus, cujus oculi, aures, opinio ad mulierem transfugerant, hæc esse Apollinis oracula, seque totum jam Gallum possidere, existimavit. At mulier, quo illustrius navatæ à se operæ specimen daret, imperavit Gallo, ut Dæmonem Hispano in conspectum & in colloquium adduceret. Tum vero Gallus irasci, furere, inclamitare, sua à muliere arcana prodi, ac palam efferti. At lepida se illi in collum rejicere, suavia impingere, blandiciis iram eripere, liquidioremque eum, quam ventus est favonius, efficere. Quamobrem jam æquior factus, Hispano rei magnitudinem ante oculos statuit, vitæ fortunarumque omnium periculum exponit; si quis indicium fecisset: præterea opus esse pecunia ad eam rem, dixit; quam neminem fas esset impendere, præter eum, qui id sibi beneficium gratiamque deposceret. quocirca, Hæc, inquit, censeo, cogitatione desistas, teque simul sumtui periculoque surripias. Hispanus contra, Nihil te, ait, pecunia sollicitet, qua sit opus; in sumtus, est Dei & majorum meorum virtute, unde illis suppeditem. quod autem metuis, ne id efferatur foras, facis tu quidem sapienter: sed supervacaneus est hic apud nos metus: soli sumus, nec venator aliquis adest cum auritis plagis, qui consilia nostra excipiat: tum ego nobili genere natus sum, ac possum, quamvis millies sit moriendum, evincere, quæ sunt visa ut visa ne sint, quæ sunt facta infecta uti sint. Tum Gallus, tanquam his rationibus victus, manum dedit, ac, Mos, inquit, gerendus est tibi. eademque opera atramentariam thecam, & calamum cum charta, poposcit, ubi singula ad Dæmonis adventum necessaria descripsit; vestis lineæ, carbaso nomine, tenuissimo candidissimoque filo, ulnas sexaginta, quibus interiores cubiculi parietes tegerentur; tum pollubrum, guttum, thuribulum cum acerra, & candelabra duo; atque omnia hæc ex argento; quæ eo gratiora Dæmoni futura essent, quo grandiora ac majoris ponderis; item cereos duos, librales pondo, qui candelabris affixi, in ara, quæ excitanda esset, elucerent; postremo sex ulnas ferici Damasceni operis albi, quo solium sternere-

tur,

tur, ubi Dæmon sessitaturus esset. Quæ statim Hispanus comparanda, & in meretricis domum deferenda curavit, ubi mira illa edenda esse existimabat. At Gallus multis illi rationibus persuadere conatus est, nihil esse tam alienum à rationibus suis, quam meretriciam domum; quippe quæ hinc & illinc alias ædes habeat adjunctas; eam eligendam esse, quæ undique ab aliis, quinquaginta saltem passibus, distet; deinde non quodlibet tempus esse ad eam rem aptum, sed cælum requiri, certo modo affectum, sideraque ita composita, ut Luna, è regione terræ sita, nec Iovis nec Veneris astrum aspiceret; proinde quiesceret; nam simul ac occasio ei rei visa sit, continuo se evocatum iri: interea storacis, aloës, camphoræ, & certorum quorundam aromatum, singulorum uncias ternas, ad suffitus faciendos coëmeret.

FOSSIVS. Fortasse id sibi temporis sumsit, quo ociosus fugam adornaret, atque aliam, cum preciosis illis rebus, coloniam commutaret.

V R A N. Minime; sed paucis diebus post, per meretricem, certiore facit Hispanum, se longum cum Dæmone sermonem habuisse, diuque cum eo velitatum esse, sed tandem, post longas concertationes, adegisse illum, ut constitueret, se esse venturum; proinde pararet se, in posterum diem, paulo ante lucem eo venire, ubi Dæmon suam ipsis præsentiam esset exhibiturus. Vespere igitur conveniunt ambo in meretriciam domum, cœnant, cubitum eunt, solus Gallus scortum accumbit. nam religio erat Hispano, cum illa concumbere, si vellet Dæmonem oculis conspiciere; ceteroqui futurum, ut omnia in irritum caderent, neque Dæmon præstaret fidem in eo, quod promississet; Gallo autem nullam esse ejusmodi formidinem, quod ipsi pax esset cum Dæmone. Itaque necesse fuit Hispano, rivalem suum cum amica ludentem aspicere, ac pati. Mane surgunt, domo exeunt, properant, ac villæ cujusdam limen intrant, seque inde in cubiculum inferunt, carbaso illa tenuissima & candidissima, de qua diximus, tectum; quod cubiculum, è regione fenestræ vitreæ, quam culcita Gallus stipaverat, & supra telam injecerat, aram habebat, ubi

totum illud argentum erat expositum, cereique fixi candelabris hærebant: quos statim Gallus accendit, ac circulum humi descripsit, novis & inusitatis characteribus notisque distinctum; in quem Hispanum conclusit, antea admonitum, ut, nisi fustibus ad cædem usque contrundi veller, neminem ex Divis sibi in auxilium evocaret, nullas preces meminisset; tum, si quid sacri, vel religiosi, tanquam puero crepundia, sibi in collo penderet, demtum abjiceret. At ille, quasi prædivinans, ita futurum esse, ea sibi detraxerat, ac meretrici servanda commiserat. attamen, cum veniret in mentem, nullum sibi ad solitas preces perfugium esse relictum, totus horrebat.

F O S S I U S. Quamquam hæc sint turpia, flagitiosa, execranda, ac supplicio digna; attamen, minus malum hunc hominem esse comperio, quam esse censebam Gallum.

E R Y T H R. Perge; expecto, quorsum evadas. Mirabar equidem, Hispanum illum tam fuisse fungum & bardum, ut tantam illi pecuniam crederet, cujus fidem perspectam non haberet. Nam scio, quam sit difficile, dare verba Hispano.

V R A N. His actis, ut dixi, primum Gallus, fumo bene olenti, qui ex thuribulo afflabat, chartam, à se domo allatam, ac rubris inscriptam notis signisque, perfudit; tum Dæmonem adjurare his verbis cœpit:

*Huc, Erebi regnator, ades; noctemque profundam
Ac loca sulphureis horrentia desere flammis.
Et, quo nostra celer venias ad jussa vocatus,
Eripiant subito nubes cælumque diemque,
Ne tibi, candenti præcinctus lumine, Titan
Assuetos tenebris oculos, lucemque perosos,
Sublimis feriat, radiorum, ex æthere, telis.
Huc ades, atque tuos, quales nunc Tartara cernunt,
Terrificos vultus nostris obtutibus asser.
Non ego præripio rigida sua cornua fronti,
Non unguis adimo manibus pedibusque recurvos,
Evello caudam tetræ nec clunibus amplam;*

Seda

*Sed, ne majori quatiant formidine mentem,
 Esse procul jubeo lateri socia agmina tantum,
 Agmina Dirarum crudeli ab sede sororum,
 Frons quibus, anguineo circum redimita capillo,
 Infestas tumidi præportat pectoris iras.
 Esa age, quid cessas? quid Iberi gaudia differs?
 Qui ignota cupiens oculos saturare figura,
 Et ventura simul vita perdiscere fata,
 Exiguo inclusus gyro, tua numina poscit.
 Per rapidas Phlegethontis aquas, per lurida Ditis
 Ostia, perque acri crepitantes igne caminos,
 Per chaos antiquum, adjuro te, ne mea surdus
 Diripienda feris committas jussa procellis;
 Sed propere properes Hispani occurrere votis.
 Nam, moneo, si tardus eris, dabis, improbe, pœnas,
 Expertus, diro quæ sint in carmine vires.*

Verum cum, his versibus, nihilo ille magis se commoveret, magna eum voce citavit, ut adesset, & oculorum aspectui sese subjiceret. atque ad tertiam vocem, tetrum quoddam in speciem monstrum, ex fenestra illa vitrea, quæ unica erat in eo cubiculo, tanquam ex Acherontis ostio processit, vitro aliisque, quæ obstabant, ad terram abjectis. Erat portento illi color, Æthiopi similis; manibus ac pedibus prominebant ungues, aquilinis vel milvinis paulo majores; cornua ad palmi unius longitudinem fronti hærebant; & insignis magnitudinis caudam pendentem è dorso trahebat. Conatum est primo, cultro bipalmari, quem gestabat manibus, in Hispanum irrumpere; sed cohibitus est à Gallo, quem circulus alter inclusum habebat; coactusque paratum sibi solium inscendere. Tum vero Hispanus expavescere, sudore perfundi, ac cupere aliqua evolare, si posset: sed omnes illi erant ad fugam aditus erepti, interclusique: & quamvis maxime patuissent, tamen non audebat se commovere, propter metum fustium atque plagarum. Verum ægre tandem impetratum est, summa Galli contentione, ut ab Hispano manus contineret, ac sessum incederet. Quod ubi factum est, cœpit Hispani postulata Dæmoni Gallus exponere. Ille facere se fastidii plenum, hac illac corpus versare, contumaci ore respicere: at cum primis postulat

latis perplexabili, ambigua, obscuraque oratione, minus satisfacisset, interpellavit Gallus, ac conantem plura loqui prohibuit Hispanus; cui genibus nixo, ad talos usque sudor defluebat, cuique nihil longius videbatur, quam dum è cubiculo foras pedem efferret, atque è Dæmonis manibus elaberetur; ac, Tace, inquit, obsecro, nihil est, quod scire amplius expetam. Tum Gallus, jam suo functus munere, ab suo circulo ad Hispani circulum, & inde ad cubiculi ostium, rectam descripsit viam, characteribus ab omni parte munitam, qua via Hispanum, præ metu vix compotem sui, in alterum cubiculum illi connexum eduxit: cum interea Dæmon, magnos fremitus ederet, atque in os homini involare contenderet; quos ille conatus, pro imperio ac potestate, cohibuit, atque ut quiesceret, neque loco se commoveret, edixit. Sed postquam in cubiculum illud alterum exierunt, Gallus, clauso ostio, Dæmonem adjurabat, ut abscederet, seque sub terras, unde emerferat, abderet. Quæ dum ab eo magna sæpius voce repeterentur, Hispanus, nova cupiditate incensus, accessit ad fenestram, proximam illi, unde Dæmon irruperat in cubiculum, quod diximus; quo eadem, qua venerat semita, redeuntem illum aspiceret. Existimabat enim, quod cauda & cornibus, tanquam alis, vectus, per apertos terræ hiatus,

*Acherontia templa alta Orci, pallida,
Lethi obnubila, obsita tenebris loca*

repeteret: sed nihil tale ejus pervenit ad oculos, quamvis apertos atque patentes; sed eos tantum, qui intus fiebant, strepitus auribus accipiebat. Quorum causam Gallus in Dæmonis pertinaciam referebat, ac, Vide sis, inquit, obstinatum terræ hujus belluæ animum; ut etiam restat! ut se obfirmat! ut adhuc exigui expellique non potest! at vereor, ne tu, metu perterritus, ad vota precesque confugeris. Quod Hispanus à se factum persancte negabat. Immo, cum sedato jam intus tumultu, vellet Gallus cubiculi fores aperire, vetuit ille, ac, Cave, inquit, facias; nonne sentis? adhuc intus est Dæmon; nam si foras evolasset, non potuisset oculos nostros effugere; etenim clauso cubiculi ostio, nullus, præter fenestram,

nestram, ad exeundum aditus patet. Falleris, inquit Gallus; nihil ille, abiens, eget ejusmodi auxiliis, sed parietes penetrat, & ab aspectus judicio remotus, qua lubet, excedit. Cubiculum igitur intrant, ac nihil ibi relictum inveniunt, præter cereos extinctos, atque humi jacentes. Nam vestis linea ac serica è conspectu evolverat; argentum, una cum Dæmone, à nemine visum, abierat. Mirari Hispanus, ac magnam esse vim Dæmonis dicere. Contra Gallus stomachari, irasci, clamare, ac dicere, Mirabar, ni res aliter abiret; miserum me, cuinam posthac mortalium fidem habeam? cui credam? quodnam ob meum meritum à te decipior? hucne demum mea in te beneficia redeunt, ut tam iniquâ eorum mercedem accipiam? itane, cælitum auxilium implorando, perfecisti, ut nunc apud inferos de capite meo comitia agantur? videu' ut omnia Dæmon convasaverit, quæ nunc igni tradita, certum est in cinerem esse reducta? at ego nunc sancte affirmo, me de hac re nemini posthac morem esse gesturum, etiamsi ipsemet Rex Galliarum supplicatum adveniat. Denique ita querebatur, ita se afflictabat, ut si damnum illud totum ad se pertineret, vel tanquam esset nescius, quonam illa, quæ desiebat, convolassent. Itaque abeunt; Gallus ad meretricem, præda refertus; Hispanus domum, ut, labore, vigilia, metuque defessus, se lectulo traderet; ubi triduo jacuit, pro certo existimans, veram sibi Dæmonis formam, non glaucoma, ob oculos fuisse objectum. Quo etiam tempore, ab amico quodam summo, ac populari suo, salutatus, cuncta quæ vidisset aperuit, eo ardore animi, ea vi vocis, ea verborum contentione, ut ille, qui audiebat, verum non æque verum esse crederet, ut falsum illud atque mendacium; & simul cupiditate incredibili exardesceret, ea oculis percipiendi, quæ auribus acceperat: atque ita tum discessit ab eo, ut constituerit, amicitiam cum Gallo inire, neque labori aut sumtui parcere. Verum eo ipso die, dum attentius in hac eadem cogitatione defixus inhaeret, casu fit mihi obviam, quæque de amico audierat quidque sibi propositum esset facere, paucis exponit. Hic ego cachinnos extollere, amici simplicitatem illudere, & Gallum
illum

illum magnum esse sycphantam dicere. Ille commo-
 veri, irasci, meque incredulitatis arguere, quod iis, quæ
 oculis perciperentur, fidem abrogarem, & quodammo-
 do, solem meridie non lucere, contenderem. Si vitrea,
 inquit, illa fenestra tota ejus adventu comminuta est, si
 ante ejus excessum integra, ac sine ullo vitio, suo loco
 restituta, si nullus eidem ad exeundum aditus patuit,
 nonne fit consequens, illum, nostris invisum oculis,
 penetrasse sub terram? id ego nunc volo experiri, hac
 ego re tam admirabili oculos pascere: ac meum erit, ca-
 vere, ne mihi quisquam os sublinat, neque rem falsam
 pro vera obtrudat. Tum ego, Age, inquam, ut lubet,
 nunquam dices tam commode, ut mihi suadeas, Dæmo-
 nem illum verum esse Dæmonem, & non potius syco-
 phantam aliquem, qui secum integra vitra afferat, quæ
 pro fractis substituatur. Vin' tu facinus pulchrum facere?
 confer te in illam villam, ubi ludi isti præbentur; atque
 à villico, gratia, precibus, vel precio impetra, ut te in
 eam domum perducatur, qua Gallus ad magicas artes uti-
 tur: nam, ita me Deus amet, ut sub ara fenestram aut
 aditum aliquem invenies, quæ subditicio illi Dæmoni
 clam commeatus sit in illud cubiculum, quaque rece-
 dens, clanculum itidem sese subducatur ex ædibus foras.
 Placuit homini consilium; ac postridie, simul ut illuxit,
 surgit, egreditur, in prædium illud venit, pulsatur fores:
 aperiuntur, intrat, salutatur villicum, loci amœnitatem
 laudat, aëris salubritatem extollit, rogatur, num qua ibi sit
 villa, num luculenta, num perbona. Respondet villicus,
 esse satis commodam, sed non ita magnam. Tum ille,
 Nummum hunc, inquit, unum aureum à me accipe;
 age, duc me; cupio eam aspicere. Villicus, cujus fortas-
 se ad oculos auri nunquam fulgor illuxerat, repente in-
 cessit omnibus laticiiis; gratias, quantas maximas potuit,
 egit, ac simul se ferre dixit ægerrime, quod non posset
 villam ostendere, cujus claves apud se quidam Gallus ha-
 beret, neque mortalium cuiquam crederet. At si ea est,
 inquit, tibi ejus aspiciundæ cupiditas; alia ratione ani-
 mum explebo. Pergratum mihi, ait ille, feceris. Tum
 villicus, factam ex tigillis scalam, uni ex parietibus vil-
 læ adinovit, ac, Duc te, inquit, sursum, atque in hia-
 tum,

tum, quem ibi inveneris, infer; inde enim est commeat-
tus in omnia villæ cubicula: tum singula, arbitrato tuo,
perquire, contemplare, perlustra. Ille conscendit, hia-
tum intrat, ac se sub aram, de qua supra commemora-
vimus, venisse cognovit. Tum acumen, ut ajebat, me-
um admiratus est, quod illud suspicatus essem, quod si-
bi nunquam venisset in mentem: ac per scalas se demit-
sit, neque verbum quidem ea de re fecit, ne quam villi-
co suspicionem injiceret; sed tantum, Cras, inquit, ego
cum amica, & pauci quidam, nisi tibi incommodum
est, huc venire decrevimus, ut jocis, ludis, ac commes-
sationibus hilarem eum diem sumamus: tu vicissim da te
nobis, ac benignum istum de te animū exprome. Villicus,
qui tam latum in se liberalitatis fontem esse apertum in-
telligeret, Veni, inquit, quotidie, non solum cras; sem-
per enim hæ tibi fores patebunt, ut tuæ. Postridie fert
se illuc, cum scorto, eoque, quem Gallus fecerat arie-
tem Phryxi, hoc est, auro abraferat: edunt, bibunt, lu-
dunt, omnem amœnitatem hilaritatemque persequuntur.
tum probe pransi & appoti, easdem, quas pridie, scalas
conscendunt, ac per hiatum illum in regionem astutia-
rum Gallici illius sycophantæ penetrant; & dum curio-
sius singula persequuntur, ad intima illius sycophantia-
rum cubilia perveniunt. nam, in angulo quodam,
aquilinos ungues, chirothecis adfutos, cornua calien-
dro imposita, caudam, & reliquum omne fabulæ illius
choragium, inveniunt. Non potest dici, quanta omnes
illi sint voluptate perfusi, quos risus, quam effusos de-
derint, quam frequenter, Vranium calliditate atque ma-
litia Dæmonem anteire, clamaverint. Postridie mane me
adeunt, rem narrant, ac pro amicitia rogant, ut eam clam
habeam, neque divulgem: nam præstantissima quoque
ac nobilissima hujus civitatis ingenia, in his sycophantiis
hæsisse, ac, majori etiam dispendio, curiositatis suæ poenas
dedisse. Ac fuerat illis in animo, mulieri, quæ Gallo sup-
parasitata fuerat, marcido putidoque vervecis abdomine
os verberare: sed veriti, ne hujus vindictæ causa ema-
naret in vulgus, sententia destiterunt.

Fossius. O lepidum Galli hominis ingenium!
ô sycophantiam prædicandam! ô illos, quibus manus
est

est adita, stultos, fungos, & bardos! nunquam hominem quemquam ludificari magis facete vidi. Sed cur nam istos, Dæmonis tanta mercede inspiciundi, tam ingens cupido incessit? Vide, quam dissimilia sint inter sese hominum studia ac voluntates. Ego, si ingratis Dæmon aspiciendus esset, quidvis mallet amittere, quam perpeti, ut tam horribilis bestię deformitas meos perveniret ad oculos.

ERYTHR. At non debet istorum nobis simplicitas, sive stultitia, admirationem asserre, quod tam facile sibi verba dari sint passi. Nam sunt aliqui ita ad simulandum dissimulandumque omnia parati, ita dolis ac fallaciis instructi, ita ad persuadendum, gestu, vultu, oratione, à natura facti, ut possint etiam dolis sapientissimos homines in errorem inducere.

FOSSIUS. Vera prædicas, Erythræ. Nam audi- vi, cum essem Bergomi, notissimum hominem, Longo- rio nomine, cui verba dare non magis quisquam potest, quam Vlyssi, aut cuivis alteri, cui cautionis atque prudentiæ plenum sit pectus, nebulonis impudentissimi arte, magna vi argenti fuisse circumductum.

V. RAN. Tu quidem commovisti studia nostra, ut aveamus scire ex te, quænam tanta fuerit veteratoris cul- piam malitia, audacia, confidentia, ut hominem cautum, ac minime solitum capi, suis fallaciis irretitum admutilaverit. Nam scitum est, periculum ex aliis fa- cere, nobis quod ex usu sit.

FOSSIUS. Si ita vestra est voluntas, faciam vobis satis. Nam quid aliud hodie potius agamus, quam ut, lepidis ac facetis sermonibus, nobis ocium voluptatem- que quæramus? Animum igitur advortite. Vir quidam locuples, cum ab urbe discederet, scuta octingenta, quæ penes se domi habebat, apud argentarium nobilem de- posuit. quod cum veterator quidam, nimis graphicus fycophanta, animadvertisset, cœpit excogitare, quem- admodum, de octingentis illis scutis, intenderet bali- stam in argentarium: sed quia eam turrim ac propugna- culum munitius videbat esse, quam ut à se capi posset at- que perverti, existimavit, id facile sibi eventurum, si cum Longorii auxiliis suas copias conjungeret; immo pro certo

certo credidit, salvis manipularibus suis, Longorii solius periculo se rem esse gesturum. qui Longorius quoniam insigne in ea urbe sacellum excitaverat, & frequentes ad populum conciones habebat, atque alia pietatis opera exercebat, magnam sibi optimi ac religiosi viri apud omnes famam confecerat. Itaque simulat, se enim esse, qui pecuniam deposuerat, syngrapham scribit, in qua imperat argentario, ut totum illud argentum, quod sibi retulisset acceptum, Longorio ferret expensum. Nam si, inquit, illi dinumerabitur, isthoc tibi nomine soluta res erit. Tum, cum hac syngrapha ad Longorium ivit, commodum, cum ille suo in sacello pacem amicitiamque inter duos componebat, qui pridie rixati fuerant de amicula; ac nemo alius aderat. Quo ubi pervenit, statim genua humi posuit, ac matri nostræ, hoc est terræ, supplex osculum dedit; tum demisso capite, stupenti similis, adstitit, nec audebat oculos sursum attollere; sæpe etiam ex penitissimo pectore suspiria evocabat; interdum os lacrimis rigabat; quas sudario ficabat; deinde digitis pectus pulsabat, evocaturus cor foras. Quæ cum Longorius aspiceret, mirabatur, gaudebat, eaque concionibus suis referebat accepta. Existimabat enim, hominem flagitiosum, ipso dicente, non potuisse obsistere, decrevisseque, ad frugem, ut dicitur, redire. Itaque, absolutis iis, quorum controversias composuerat, recta ad illum adit, ac, Pax tibi, inquit, ô fili; confide; Deum tibi propitium fore denuncio. simulque leviter illi caput palpo demulsit. at malus refugit. Ah, mi pater, inquit, quid agis? manum abstine, atque aufer te à me; homo sum inquinatissimus, scedissimus, sordidissimus; cave, ne candori tuo contagio mea umbrave obsit. Tum Longorius; Aufer orationem istam ait; lacrimæ, quas fundis, possunt qualvis animæ sordes eluere; mundus fies, & quavis nive candidior; mea ego id promitto fide. At veterator, tanquam verbis illis confirmatus, suspexit in calum, ac, Bene sit, ait, matri illi, que te in lucem eduxit; bene diei illi, quo tibi dicenti operam dedi; bene concionibus illis, quibus adactus novam & honestam vitam vetere ac flagitiosa mutare cogor; fer mihi auxilium, & tuam mecum operam

C

ad

ad id, quod conor, perficiendum, adijunge. Bono, inquit Longorius, animo es; aude tua mihi consilia credere, mea isthac opella, quantulumcumque ea est, tibi tota deserviet. Tum ille incipit: Aliquot ab hinc annis (miserum me) virgini cuidam honestæ vitium obtuli, eamque penè in uxoris loco habui; nunc facinoris mei me pœnitet; nunc totus mihi displiceo. itaque decrevi consuetudinem istam, non dissuere, sed in totum dirimere distrahereque. verum quia sua eam pudicitia fama que spoliavi, ne interea deserta vivat, eam volo honesto cuidam viro, cum dote ostingentorum scutorum, in matrimonium dare. quapropter subdixi ratiunculam apud argentarium, quantum æris mihi sit, & quantum alieni; atque inveni, tantum mihi deberi, quantum mulieri dorandæ sit satis. per hæc te genua oro, per lacrimas meas, per benefacta tua, quibus apud populum frequens existis, ut negotium suscipias, ut duorum saluti consulas, ut duas animas, Orco addictas, ex Acheruntis faucibus extrahas. cape hanc syngrapham, ac pecuniam exige, fer una tecum, & custodi, interea dum ego cum viro de conditionibus disputo, dum tabulas conficio, ac rem totam expedio. quod si ante, quam mulier in viri manum conveniat, humanitus aliquid mihi contingat, (nam incertum est, quam longa uniuscujusque nostrum futura sit vita,) te unum operi huic vicarium substituo, ut, quæ sint in rem mulieris, agas. Bonus Longorius, qui tantum sciret, sive bonitate naturæ, sive pecuniæ studio, quod ex ea aliquid ad se redundaturum speraret; non intellexit, se ab homine nequissimo duci, & tanquam asellum, clitellis onerari, quibus illi prædam, sine ipsius periculo, veheret. Sed credidit hominis orationi, credidit precibus, credidit lacrimis, credidit syngraphæ quam videbat; ac sine mora argentarium adit, syngrapham tradit, ut argentum enumeret rogat. argentarius accipit, legit, atque, Hominis, inquit, manum non agnosco, sed fiducia tua fretus, qui tota es Italia notissimus, syngraphæ fidem non abrogo; cetero qui mihi suspecta esset: at vide, ne quid mihi detrimenti per eam eveniat. Longorius, sublatis in cælum oculis ac manibus, Quod, inquit, verbum ex te audio? hu-

mani

mani generis hostis hanc tibi suspicionem injicit, quo opus illud bonum disturbet, in quod pecunia ista eroganda est, qui illam scripsit, omnes mihi conscientia suæ aditus aperuit, cujus ego omnes rimulas perlustravi, ac nihil in eo simulatum, nihil fictum inveni: qui etiam præteritæ malæ actæ vitæ pœnitentia ductus, eam vim lacrimarum effundit, ut iis pene obruatur. quamobrem sine ullo metu istuc argentum mihi dinumera. nam repromitto, istoc tibi nomine rem solutam futuram. Argentarius credit, solvit. Ille una cum socio, qui statura duplo est minor quam ipse, sed sagacitate atque astu aliquanto major, domum regreditur, non tam argento, quam dolis atque fallaciis illius, qui clitellarium eum fecerat, oneratus. Postridie egregius ille pœnitens revertitur, rosarium manibus gestans, quod ad terram usque pertingeret; quod primum ante aram recitavit, genibus minor; tum verba suspiriis ac lacrimis intermiscens, Pater mi, inquit, proh dolor, operam perdidimus, bona illa mulier à nuptiis, quantum potest, abhorret: veni heri ad illam cum eo, quem ipsi maritum destinaveram, hominem gravem, exacta ætate, & caudicem non in postremis; atque impuram, manifesto in flagitio, cum adolescente oppressimus. tum ego, re tam improvise percussus, Itane, clamo, tam insigne mihi ac probo isti viro, qui tuus futurus est vir, injuriam imponis? Tum illa, impudenti ore ac voce, Quæso, inquit, maritum istum inimicis meis dato; tum mihi nullum dederis: ego semper audivi, caudicos istos barba alba, cano capite, ingenii tantum viribus præstare, at mihi opus est eo, qui scapulis valeat. Ego iratus, Mox tibi huc bajulum valentem adducam, qui te, sublimem raptam, in Tiberim precipitem agat. Atque ita ab illa discedo, ut quæ auxilium à se meum repudiaret. Sed bene nobiscum actum est, quod non cum opera oleum etiam perdidimus; hoc est, quod argentum salvum sit. Quamobrem, quod bene tibi & fraterculo tuo vertat, retine tibi scuta centum; reliqua septingenta mihi redde, quæ in aliis pietatis operibus locem. Hic videre licuit miram utriusque celeritatem ac diligentiam, unius in reddendo depositum, alterius in recipiendo. Nam ille fortasse verebatur, ne, si tantu-

lum moræ intercessisset, mulier resipisceret, ac seni illi nuberet; alter metnebat, ne dominus pecuniæ, quam interverterat, reverteretur, & tanquam calamitas aliqua, prædam tam opimam interciperet. Itaque aguntur omnia raptim atque turbate. sed accidit, ut sycophanta immunis abiret, atque ea in miserum Longorium faba cuderetur. Nam vix mensis intercesserat, à conversione boni illius peccatoris, cum ille, qui pecuniam deposuerat, revertitur, ad argentarium venit, pecuniam deposcit. ille, jam suo chirographo dinumeratam esse, ait, Longorio. Tum creditor commotus, Quod mihi chirographum, quem Longorium blateras? quem ego natum nescio. Vt in pauca conferam, copulati in jus eunt ad prætorem, rem narrant. Prætor in hæc verba iudicium dat. Octavius, verbi gratia, iudex esto. si patet, argentarium accepisse depositum, quo de agitur, neque illud, cui debebatur, reddidisse, condemna eum. Iudex, re cognita, coëgit argentarium, male solutam alteri pecuniam domino renumerare. Qui argentarius deinde Longorium, quod rem solutam futuram repromiserat, pene, obtorto collo, in jus abstraxit: cui tandem post multas altercationes, Longorius, iudicis decreto, adjudicatus est; qui, si voluit se à vinculis eximere, atque existimationi hominum vindicare, necesse habuit, scuta illa octingenta, ex piorum hominum benignitate collecta, argentario risolvere.

ERYTHR. O nugatorem execrandum, qui sustinuerit, tam pio, tam religioso, tam probo viro imponere! Sed nemo astutia, calliditate, malitia, meo iudicio, antecedit mulieri, quæ mala esse decreverit. Etenim vir, ad suas sæpe sycophantias, aliorum ingenio utitur; nam, nemo solus sapit. at mulier, ut ait ille, olitori nunquam supplicat, domi habet hortum, unde, quod ad suas versutiloquas malitias ac delenifica dicta sit opus, assumat. At ficta improbi istius veteratoris sanctitas pietasque, revocavit mihi in memoriam, doctam mulieris cujusdam, ad simulandum dissimulandumque omnia paratæ, fallaciam ac dolum, quo foeminam clarissimam genere, opibus, forma, divitiis, pietate, ac religione cum primis, nostræ civitatis, cui illa à cubiculo erat, il-

lulit,

Inſit. Hæc primùm ſupervacaneum omnem à ſe corporis
 ornatum amoverat, capillum fere ſemper impexum,
 incontinum, nullaque intextum arte, calantica linea
 abdiderat; oculos ita abſtinentes, ita ſemper ad terram
 dejectos habebat, ut ad nullas plañe voluptates colligen-
 das eos attolleret, ut etiam ſæpenumero invitata ab ipſa-
 met domina, ut pompam, aut aliquam aliam rem ludi-
 cram vel lætam, illac tranſeuntem, è fenestra deſpiceret,
 reſponderet; Ah, quam male hac tua indulgentia vel mi-
 ſericordia oculis meis miſerabilibus conſulis, cum eos
 adverſus Dei mei conſilium ad res leves, inanes ac fluxas
 percipiendas impellis! multo illis eſſet rectius, ſi lacri-
 mas luſtusque indiceres: hæ illos delicia in hac ærum-
 noſa vita ac miſera decent. Virorum vero omnium, non
 modo congreſſus ſermoneſque, verum etiam aſpectus,
 videbatur horrere. A domeſticis operibus feriatam, ca-
 ve exiſtumes, ſe languori vel ocio dediſſe: ſemper opus
 aliquod faciebat. Aut enim ſubtegmen tenue nebat, aut
 aliquid acu pingebat: quod vero vacui reliquum erat
 temporis, totum in legendo vel recitando Deiparæ, ut
 ajunt, Officio collocabat. Cum vero cubitum iret, fla-
 gris ſe ad ſanguinem uſque cædebat: atque admonenti-
 bus objurgantibuſque, ut mitius ſuo cum corpore age-
 ret, neque immoderata illa caſtigatione perditum illud
 iret, Sinite, ajebat, me contumacem iſtam carnem, quæ
 tot pugnas dat, quæ recalcitrat, obedientiam abjicit,
 quovis modo compescam, ac rationis dicto obedientem
 eſſe compellam. Ne multa, ea indole virtutis & conti-
 nentiæ videbatur eſſe, quæ in paucis reperitur, ut
 aſpernaretur oculis pulchritudinem rerum, ut exclu-
 deret auribus omnem ſuavitatem, ut omnem animi
 remiſſionem ludumque deſpiceret, ut denique nihil
 in vita expetendum duceret, niſi quod rerum omnium
 effectori ac moderatori Deo placeret. Quibus rebus
 aſſequebatur, ut ſceminæ illi clariffimæ, quæ ſuas
 operas conduxerat, eſſet in primis grata atque jucun-
 da; ac nobilis illa ſceminæ felicitati tribueret ſuæ,
 quod talis ſibi ſamula obtigiffet. Verum, ut cum ma-
 xime ad omnes virtutes, & ad caſtitem in primis,
 videretur effloreſcere, atque expectaretur, dum rem ali-

quam miram, ac præter naturæ ordinem, patraret; ecce tibi, conservæ indicio, certior fit domina, eam à quodam, in proximo, amari, ipsamque vicissim cum illo mutuum facere: nam sæpius esse animadversum, inter ipsos aspicere, nutare, nictare, atque alia multa facere, quæ essent certissima mutui inter ipsos amoris indicia: quamobrem, antea eorum cupiditatibus obviam iret, quam longius progredierentur; nam semper fumo flammam proximam esse. Vix se prudens ac nobilis illa femina continuit, quin delatrici illi in os involeret; atque, Abi sis, inquit, pessima; tunc tam piam, tam castam, tam sanctam mulierem, falso audes probri atque dedecoris insimulare? utinam ad illud exemplum omnes mulieres essent, ac tu quoque aliquid ex ea indole arripuisses. sed non est mirum: nam quotquot, tum viri, tum mulieres, præstantes sanctitate extiterunt, malevolorum calumniis obnoxia fuerunt. aufer te hinc, neque mihi posthac cum istis mendaciis in conspectum prodi. Illa, tam minaci oratione, castigata, quievit, neque amplius mutire est ausa. Quibus vero lacrimis, quibus querimoniis, quibus imprecationibus, quæ fuerat accusata, se existimationi hominum vindicare studuerit, longum esset referre. Sed magnopere illi laborandum non fuit. Ita enim, quæ erat de ipsius sanctitate opinio, alte hærebat, ut non ita facile posset evelli: ac vir religiosus, qui erat illi à confessionibus, plurimum eam dominæ commendaverat, rogaveratque, ut amaret, diligeret, in oculis ferret; nam vix posse alteram ejus notæ mulierem reperiri. Verum res accidit, quæ cornicum oculos confixit, sive potius glaucoma ob oculos dominæ objectum discussit. Nam cum illi munuscula essent allata, & in eis testudo contineretur, sumsit eam in manus, atque, ut est muliebri ingenium mite atque humanum, vetuit eam occidi, sed asservari incolumem iussit. post aliquot dies, cum cœnata iret cubitum, ac jam vestem exuisset, neque, præter subuculam, corpori fere quidquam hæreret, incredibili quadam cupiditate, cælitus sibi, ut ajebat, immissa, ejus testudinis inspiciendæ exarsit; ac cubiculariæ, in cujus illa conclavi versabatur, Eamus, inquit, visum, quid agat testudo. cui illa,

illa, Quid credis? respondit; in aliquo angulo dormit. quin, amabo, te lecto commendas? ibi tibi erit rectius. non tu scis, quantum tibi, pene nudæ, tute facias mali? aër, aliquanto frigidior solito, acrius mordet. quam sæpe, minori de causa, uteri doloribus, vel torminibus, vel pleuritidie, correptus est quispiam! Nihil agis, inquit illa; certum est aspicere; eamus. Tum cubicularia, inter sacrum saxumque stare se novit, nec habebat quid faceret. sed coacta, præoccupavit ire, & cubiculum prior ingressa, paginas, quas in mensa habebat, cubito dejecit in terram: sed non ita caute atque celeriter, ut omnia notantem & animadvertentem dominam falleret. Quæ, suspitione offensa, Quidnam, inquit, illæ sibi chartæ volunt, de quibus me celatam esse vis? Recte, ait illa; tantum preces quasdam continent, quas, ad petendam castitatem, animi demissionem, atque patientiam, recitare, cum eo cubitum, soleo: nihil tibi opus est iis, quæ tantos in iis virtutibus profectus fecisti, ut possis esse, ceteris exemplo. At possunt mihi quoque esse usui, excepit domina; ostende. ac recusanti illi è manibus eripuit. Quas cum legeret, nullas ibi preces descriptas invenit, sed remedia quædam indicata, adversus nocturnos earum metus, quæ solæ cubitant. Erant enim litteræ, mulieri ab amatorculo data, atque ad conciliandum ejus sibi amorem, ut sit, misere scriptæ, quarum postremæ significabant, se ea nocte, ex condicto, venturum; proinde daret operam, quemadmodum pollicita esset, ut posticuli ostium ita esset aptum atque compositum, ut, quovis levi ictu impulsus, aperiretur. Quæ res nobilem illam fœminam tanta formidine horroreque complevit, quantum maximum capere potuit. Nam ex eo posticulo per cochlidem scalam in ipsius pene cubiculum perveniebatur. Ac sine mora, grallatorio, non cochleaceo per cochlides illas scalas gradu, cum una ex familiaribus se demisit ad ostium posticuli, ut inspiceret, num aliqua esset illi facta injuria, atque illud invenit, fera excussa, pessulisque remotis, cuivis, qui digitum eidem admovisset, pervium fore. Tum vero, supra quam dici potest, expavit. Nam videbat, quod si impurus ille, quod conatus fuerat, perfecisset, se non

potuisse effugere sermones iniquorum. Quis enim, qui de media illum nocte posticulo ædium illarum ingredientem egredientemque conspexisset, non esset suspicatus, tantum illud flagitium ad ipsam, non ad aliquam aliam pertinere, quæ florenti adhuc ætate, ac forma esset in primis egregia; præterea, liberum eidem futurum, muliere adjutrice, suum in cubiculum penetrare, ac rebus omnibus preciosis convasatis, locupletiores, quam venerat, se foras efferre? Quamobrem ingentes Deo gratias egit, quod illam sibi intempestivam testudinis videndæ cupiditatem immisisset, qua imminentem sibi famæ, vitæ, ac fortunarum periculum suo à capite avertisset.

V R A N. Profecto, verum est, quod dicitur, neque equitem neque peditem quemquam tanta esse audacia, qui æque faciat confidenter quidquam, quam quæ mulieres faciunt. neque cuiquam dubium esse debet, quin ille audax, si sistere se mulieri potuisset, à qua amatoriis epistolis, tanquam libellis veneris, citabatur ut adesset, turbam aliquam dedisset, hoc est, nobilissimæ præstantissimæque illi sceminæ magnam aliquam, in existimatione vel in re familiari, plagam inflixisset. Sed quam parvæ sæpe res magnum in utranque partem momentum habent, vel ad utilitatem aliquam, vel ad damnum! Quis unquam cogitasset, ob testudinem, nihili bestiam, tantum nobilissimæ mulieri bonum evenire posse, ut se, rem, famam, & existimationem suam, hominis impurissimi conatibus eriperet? Sed date mihi hanc veniam, ut aliud mulieris alterius audacissimæ facinus vobis exponam, quo maritum illudit: de quo, cum essem in agro Tiburtino, de iis audiui, qui ipsi prope vidissent.

F O S S I U S. De eo tibi dari veniam postulas, de quo æquum est nos tibi gratias agere? Narra, obsecro; nihil à te nobis gratius potest accidere.

V R A N. Rusticani homines, in pagis, cœnationes, in quas ab ostio statim ingrediuntur, cellas appellant: ibi dolia, vasa, frumenti saccos, ligones, bipalia, atque alia id genus, condunt. In quodam igitur pago, Tiburtinæ urbi finitimo, superioribus annis rusticani cujus-

enjusdam uxor, mulier satis scita atque venusta, ex pro-
sapia Cornificiorum, fere quotidie, dum vir suus rus
ibat in opus, amatorem suum in cellam adium suarum
excipiebat, ut, dum maritus fundum alienum arat, &
incultum familiarem deferit, opus faceret. Verum, die
quodam, dum mulier solito diutius in opere eum deti-
net, ex improvise vir adest, atque ostium pulsat. Illa,
nihil exterrita, jubet eum, quoddam post dolium, ostio
proximum, se occultare; ut, simul ac occasio se dede-
rit, abeat foras. Tum accurrit, ostium aperit, hilaris ac
festiva viro fit obviam, ac, Vin' tu, inquit, scire lepidum
facinus, quo Trinia (id erat uxori rusticani alterius no-
men) viro suo os pulchre sublevit? nam, si noris, cachin-
nos continere non poteris. mihi quidem ludos maximos
dedit. Dum vir ejus se domum ab opere recipit, nihil
propius est factum, quam ut eam cum amatore suo in
cella ludentem deprehenderet. at illa, cui fallaciarum
plenum est pectus, in dolos insistens, veste ab an-
teriori parte, sursum elata, itidem ut ego tibi nunc fa-
cio, viro caput obnubuit, ac mœcho exeundi viam
aperuit.

ERYTHR. O mulierem confidentem ac subdolan!
Nempe, dum viro vestem ob oculos objicit, quo totam
illam fictam à se fabulam melius repræsenteret, ama-
tori, quem post dolium occultaverat, quemadmodum
abiret, ac vasa salva referret, ostendit.

VRAN. Rem tenes. Illud vero ridiculum, quod ma-
ritus, postquam caput è veste expedit, iratus illi, qui
uxoris dolis se capi sivillet; O fungum, inquit, & bar-
dum, vel asinum potius, quam virum; qui se à foemel-
la ludibrio haberi non sensit. bene sit Trinæ; ac nihil ab
ea rectius factum esse ajo; ita tractandi sunt ab uxori-
bus viri isti, qui non plus sapiunt, quam sus occisa: mi-
hi quidam illa, verba non dedisset; nam sex totis horis
prius id olfecissem, quam illuc adirem. Certe, respon-
dit mulier; nam tu plus naso vides, quam ille vir o-
culis.

FOSSIUS. Lepida sane atque jucunda narratio, sed
aliquanto brevior, quam aures nostræ requirerent; quæ
multo longiorem à te orationem expectabant. Multa
audi-

audisti, multa etiam tu ipse vidisti, notatu digna. Excute igitur memoriam tuam, atque ex ea aliquid in medium profer, quæ nos percepisse delectet. Sed discedamus aliquando à malitiis fallaciisque mulierum. quod si omnia, quæ audivimus, proferre velimus, non modo hodiernum hunc diem, verum etiam totum hunc annum, nihil agamus.

V R A N. In præsentia, venit mihi in mentem festivissimæ cujusdam altercationis, cui ipsemet interfui, inter judicem quendam rerum capitalium, ex cohorte Prætoris, hominem sævum & iracundum, & chirurgum Neapolitanum, ridiculum item hominem, & gloriarum plenissimum; qui ob egregiam artem evocatus, atque adeo attractus fuerat Romam, à fœmina quadam, genere, opibus, affinitate atque divitiis hujus civitatis facile prima. Hic, quo celerius dominæ imperiis præsto esset, ædes in via longa conduxerat, judici, de quo diximus, annexas, magnitudine, fenestrarum ordine, forma adeo illis similes, ac prope gemellas, ut ne medicus quidem ac judex internosse possent, qui in eis habitabant: nam uterque sapissime, ostiorum similitudine deceptus, cum se introire putaret in domum suam, ædes alterius ingrediebatur. Verum chirurgi ædium fores, non solum serra, verum etiam pessulo intus claudebantur; qui pessulus funiculum habebat adnexum; quem ille, cum foras in opus egrediebatur, tenue per foramen emittebat, ut posset pessulum sursum attrahere; atque funiculum, cum erat domi, intus revocabat, ne quis, se invito vel inscio, intro pedem inferret. Verum, die quodam, cum magnopere à quibusdam evocaretur, ut crus fractum cuiquam obligaret, præ festinatione, ne illis esset in mora, oblitus est funiculum è foramine foras extrahere. quamobrem ab opere reveniens, omnes sibi ad ingrediendum aditus præclusos offendit. & cum plane essent ineptiæ, quidquam experiri, placuit, id sibi optimum esse factu, quod cuivis venisset in mentem, nimirum aliquem per fenestras in domum immittere, qui, elato pessulo, ostium aperiret; ac nulla interposita mora, bajulum, popularem suum, cum scalis evocavit: sed dum à prætereunte quodam seducitur, ac de vulnerato, cujus

cujus ille curationi præerat, diligenter interrogatur, bajulus parietis scalas admovit, ac, deceptus similitudine fenestrarum, in domum judicis intrat; ac loci ignoratione pererrans, in cubiculum venit: ubi iudex accubans amicæ operam dabat. Iudex manifesto deprehensus, supra quam dici potest, excanduit, ac lictorum partes agens, Siste te, ait, cohorti Prætoris. Bajulus, audito cohortis nomine, terga vertere, fugam arripere, ac formidine cæcus, præcipiti per scalas lapsu devolvi; unde, totis membris contusus commitigatusque, per ostium domus se in viam eiecit, & quantum potest, in pedes protinus dedit. At iudex, ubi bajulum evolasse videt, ad fenestram accurrit, ac scalas parieti hærentes, & chirurgum in via stantem aspexit; à quo, pro certo credit, speculatorem illum immisum, qui se cum amica cubantem opprimeret, & concubinatus reum efficeret. Tum, clamore sublato, Speculator, seu fur potius, ait, an nescis, me esse judicem, & quidquid est lictorum delatorumque, habere in potestate? quid tibi curæ est, quid agam, quam amem, qua cum cubitem? profecto à me tibi rem malam arcessisti, jumento, ut dicitur, tuo. Chirurgus admirans, Sanusne, inquit, es, qui mihi immerenti convicium facis? quam tu mihi amicam, quos delatores, quos lictores nominas? ut Deus superique omnes, te, amicam tuam, delatores, ac totam cohortem prætoriam, perdant. Ego te, ait Iudex, si vivo, capitis perdam; tunc impune tibi licere arbitraris, meridie ipso, per fenestras, in domum meam immittere, qui eam expilent? At ego, subdit chirurgus, tibi animam adimam, qui non recte audes in me dicere, eo quod introire jusserim, qui mihi ostium aperiret. Tot ego, inquit iudex, excrucianos necandosque ad carnificem dedi, quot mihi pili mento ac malis inhærent. At ego, subiecit chirurgus, plures, mea manu obtruncatos, in scoporem collocavi, quam annus dies atque horas habet. Sed postquam multum velitati sunt inter se, iudex puerum vocat, atque, Puer, inquit, quære lictorum ducem, ut tecum simul una cum lictoribus veniat ad me; ita rem mihi esse dicito. Chirurgus id agi intelligens, ut vinculus in carcerem raperetur, in ades nobilissimæ illius mulie-

mulieris, quæ suas operas conduxerat, tanquam in aram confugit, cujus mulieris nec auctoritate nec gratia commotus est iudex, ut induceret animum, credere, nihil dolo vel fraude fuisse commissum, sed per errorem factum, ut bajulus ille se in ædes ipsius demitteret. At ubi chirurgus videt, rem vortî in suo foro, ibique cum acerrimo sævissimoque hoste, iniquo tempore ac loco, rem esse, quantum potest, Roma relicta, aliam persecutus est urbem.

ERYTHR. Iudicem ego istum probe novi, quî, nisi me oculi fallunt, (quod fieri potest, nam, ut scitis, prospicio parum,) mihi visus est, ore ac pancratica totius corporis habitudine, non nihil Candidum referre; quamvis hic Nicolaus, rusticitate aque adeo horriditate vultus, iudicem illum longissimo intervallo antecedit: nam ita est rudis, ita horridus, ita invenustus, ut, si esset unoculus, Polyphemi potius, vel alterius cuiuspiam monstri, similis, quam hominis, videatur.

Fossius. Quis istic Candidus est?

ERYTHR. Ille, cum hîrquina barba, quî se quotidie in domum Lepidi, nobilis viri, tanquam ad præsepe suum, recipit.

Fossius. Cum Lepido aliqua mihi familiaritas intercedit, nam partem mearum ædium à me conductam habuit. at istum Candidum nunquam, quod sciam, me vidisse memini.

ERYTHR. O si simul illum aspiceres! risum non contineres. at si barbara illa, neque Itala, neque Barava, neque alterius cuiusvis nationis, lingua loquentem eum intelligeres, tum vero cachinnos majores efferres. Quid dicam de hominis ingluvie? adeo escæ est magnæ, ut in prandiis, vel cœnis, octo hominum munus recte fungatur; adeo multibibus, ac merobibus, ut anni unius vindemia, si ejus facultas detur, non satis sit soli. Hic igitur rusticanus homo, rudis, pene ex ultimis terræ partibus, sine ingenio, sine eloquentia, sine arte, homines omnium mortalium callidissimos atque vaferrimos vicit, atque in eo, quod pepigissent, fidem servare coëgit. Qui semel ingressus est mare, continuo expertus didicit, quanta sit eorum pravitas, avaritia, fraus, quî sibi-

Io remigibus moderantur; hos vulgo comites vocant; nam vectoribus tantisper blandiuntur, dum eos in triremim una cum rebus suis inducunt. etenim rogati, quid pro vectura sibi dari postulent, rem omnem in vectorum arbitrium rejiciunt, ac, Date, inquit, quod vultis; tria verba non commutabitis. sed, completa navigatione, continuo, tanquam Circeō aliquo poculo, ex hominibus in lupos, vel rapaces ejusmodi bestias, conversos eos aspicias: nam ter tanto ab iis per summam fraudem exprimunt, quam inter ipsos antea convenerat, ac, si possunt eos inducere, ut eadem cum ipsis mensa utantur, tum eos auro ad cutem usque detondent. Hos igitur tam cupidos, tam inhumanos, tam scēdisragos homines, Candidus iste, quem supra deformavimus, ludificatus est dignis modis. Hic cum Ianua Romam iter haberet, obtinuit, ut ea triremi tolleretur, quam illustris vir Ianuensis à Rep. impetraverat. Itaque tribus aureis nummis cum ejus magistro sociisque decidere conatus est, ut se suaque ad Centumcellas salva deferret. Illi monstrum illud hominis intueri, inter se adspicere, in aurem colloqui, atque idoneum eum existimare, quem auro omni prorsus emungerent. At homo, vitio suæ nationis suspiciosissimus, sensit, se irrideri ab illis, idque ex compacto agi, ut ludos ipsum facerent, immo intestina quoque omnia è crumena sibi revelarent. Quamobrem acutior factus ad cavendum, rationem habere secum cœpit, non modo, quemadmodum se tutum ab eorum insidiis præstaret; verum etiam, quem dolum dolis illorum contra compararet. Exceptus est igitur ad eam navigationem: quæ sex vel septem abstulit dies: nam vir iste nobilis, quo uxori diutius volupe esset, multa loca amœna ac voluptuosa obierat. Atque in ea navigatione, tum mane, tum vesperi, apud magistri mensam uberem ac plenam, suo arbitratu & assatim ventrem implevit: existimans, tribus illis nummis aureis & vecturam & victum pollucibilem ac lautum sibi deberi; illumque quadam quasi furti religione se obstringere, si ipsi minus multis obsoniis mensam instrueret, ac, ne minus absumeret, quam in sumtus præbuisset, quidquid unctius vel lautius apponebatur, avi-

de

de abstrahebat in ventrem: vinumque exoticum, ac delicatius ceteris, in se avariter ingurgitabat. Sed ubi tandem ad Centuncellas ventum est, Candidus, ægre ferens, quod eo die ob dolorem dentium, à mensa, ut consueverat, saturitate ebrius non exisset, ad magistrum triflis accedit, atque, En accipe à me tres nummos aureos, ut inter nos convenit, ac jubelis dari mihi res meas. Magister, causatus negocia, quibus tum premebatur, jubet eum ad illum ire, qui vicariam sibi operam daret. Nicolaus obtemperat; it, suas res poscit, aurum præbet. Ille, iracundia elatus, Ludis nos? inquit: quibuscum tibi rem esse credis? profecto insanis. nam ne viginti quidem aureis nummis potes nobis satisfacere. etenim, quod singulis prandiis obsonii vorasti, quod vini hausisti, senis nummis aureis emi non potest. vix obsonium aliquod veniebat in medium, cum tibi evolabat in ventrem: vix cenophorum, vini plenum, inferebatur in mensam, cum illud in ventrem, immo in cloacam potius, in profundum, in barathrum, infundebas. mare videbaris, quod omnes fluvios excipit. ac fuit, cum male metui, ne quasi lupus esuriens in me faceres impetum. ut Deus te perdat & ventrem tuum. At Candidus: Vos, ait, mihi insanire videmini, qui ab jure, ab æquitate, à more majorum disceditis. nonne tribus nummis aureis pacti estis, ut me meaque, ad Centumcellas delata habeatis: solvite in eo, quod pepigistis, fidem. Ille, Abi sis hinc, ac, si ebrius es, inquit, crapulam edormi, ac redi. Tum Candidus, commotus, clamore sublato, Quin aurum, ait, accipitis? quin meas mihi res redditis? mox ego ulciscar vos probe. Atque, ipsis videntibus, ad virum illum nobilem se contulit, qui in puppi cum uxore sedebat: quem, quia sæpius cum eo fabulatus fuerat, vel de pedestribus ejus itineribus, quibus omnes fere perlustraverat urbes, vel de navigationibus, quibus, quasi mare, omnes insulas circuierat, aliqua sibi familiaritate adjunctum habebat. Venit igitur ad eum, ac ne verbum quidem fecit, vel de magistri improbitate, vel de rebus suis recuperandis. tantum pluribus illi verbis gratias egit, quod, honoris ipsius gratia, exceptus fuisset in ea triremi. Ille, ut fit, honorificis eum ver-

bis

bis excepit, & paululum extra puppim profectus est abentem. Tum Candidus, severo vultu in magistrum ac socios intuens, Daturine estis, inquit, res meas actutum mihi, an non? si non datis, verbum amplius non addo. Illi, qui eum viderant tanto in honore apud Crimaldum esse, veriti, si negarent reddere, vel cum eo litigarent, ne illos etiam tres aureos nummos, quos accepissent, renumerare cogerentur, atque ille immunis abire permetteretur; dicto citius suas ipsi res afferri ac tradi iusserunt.

Fossius. Non potuit facere elegantius quidquam rusticanus homo, & imperitus ac rudis, quam ea simulatione eum improbis illis metum injicere, ne contra jus fasque plus ab eo, quam pactum esset, exigent. Atque hæc simulandi ratio pluribus sæpe profuit, vel ad magnum aliquod dampnum evitandum, vel ad utilitatem percipiendam, vel ad amissam potentioris cuiuspiam gratiam recuperandam. Quo artificio, paucis ante annis, adolescens quidam rediit in gratiam cum eo, à quo plus oculis suis diligebatur, sed, ob nescio quas offensusculas, eundem sibi vehementer iratum ac prope inimicum esse sentiebat.

Erythr. Hac oratione tibi vim ac necessitatem imposuisti, nobis explicandi, quodnam fuerit genus simulationis, quo ille se in veterem amici gratiam amoremque restituit.

Fossius. Quoniam me deprehensum video, non defugiam auctoritatem, sed geram vobis, ut potero, morem. I. C. quidam, annos natus ferme septuaginta, cui erat domi uxor decrepita; ob singularem jurisprudentiam, rerum usum, atque omnium fere bonarum artium scientiam, eo est apud omnes in honore & gratia, ut populi columen, bonorum præsidium, ornamentum ac decus Reipub. existimeretur, ac dignus, qui ad summum honorum culmen ascendat. Hic domi suæ adolescentem alebat, propterea ut iis eum artibus perficeret, quibus ipse præstabat, ac pro se Iurisconsultum alterum civitati substitueret; in quo diligendo, patriam sibi caritatem constituerat, nec, quamvis jam exephebis excessisset, minus adolescentem amabat, sed magis

gis se adigi sentiebat, ut illum diligeret; adeo amoris Platonici legibus obtemperabat. Sed nullus est tantus amor, cui non interdum calamitas aliqua interveniat. Nam, die quodam, nescio quid illi velitati sunt inter se; atque adeo iracundia progressus est senex, ut illum omnino segregatum à se habere, omnemque de illo sollicitudinem ac benevolentiam ejicere, in animo fixum ac deliberatum haberet. Cujus dissidium cum adolescens ferre non posset, lethalem ex ægritudine morbum se contraxisse assimulavit; & tanquam depositus, ac pene conclamatus, in lecto decumbens clamabat; Vocate tabellionem, ut veniat ad me, nam volo testamentum facere, ac bona mea, cognatis dicere, interpartiant, corpus autem meum jubere, ut humi, unde communis est origo, mandetur. Arcessitur medicus; qui advolat; neque aves, neque venti citius; quem, priusquam ad ægrum fervi introducerent, misericors ille I. C. qui omnem suo ab animo de illo amorem ejecerat, seductum oravit, ut magna illum cum cura curaret, neque quidquam prætermitteret, quod ad eam ægritudinem levandam pertinere arbitraretur; sibi enim fixum ac deliberatum esse, ad ægrum omnino non accedere, de quo jam omnem patris animum ejecisset: atque, Vtrum, ait, convalescat vel pereat, nauci non facio: mea quidem causa millies, si sit opus, intereat. Medicus, ægrotantis cubiculum intrat, ad lectum accedit, ægrotum salvere jubet, quid morbi sit rogat, brachium apprehendit, pulsum tentat, neque ex eo, quamvis paululum perturbato atque commoto, ullum periculum subesse, intelligit: proinde bono eum esse animo jubet: nam fore, ut mox omnis etiam morbi suspicio abscederet. Ille non audire, oculos contorquere, cadaveris cujusdam instar se componere, ad ultimum ventum esse, seque jam mortis faucibus abripi dicere, ac, perinde jam efflaturus animam esset, intermortuis vocibus, I. C. sui nomen identidem usurpare. Medicus mirari, neque satis intelligere, unde tanta vis morbi prodiret: verum, ægrotantis oratione commotus, qui sibi salutem exulatum abiisse querebatur, I. C. adit, quo loco adolescentis res sint, narrat, se quidem nullas in eo adversæ valetudinis notas,

tas, nedum propinquæ mortis signa, pernoscere: verum quia fieret, ut sine morbo decederet, accurreret, ac bonis omnibus, exeuntem è vita, prosequeretur. Ac post multas preces, immisericos ille, tanquam per vim, attractus est illuc, ubi adolescens orco se destinaverat. Quem simulac ejus oculi morientem acceperunt, continuo ex pumiceis facti sunt largiflui, ac vim lacrimarum dederunt; & tanquam pectoris gelu, ad aspectum adolescentis, velut ad solis radios solutum, in eas lacrimas isset, magna oris animique tranquillitas serenitasque successit; ac, Pax tibi, inquit, ô fili: eademque opera ori ejusdem osculum fixit. Vxor aspicere, stomachari, in fermento esse. Res mira: qui biduum cibo abstinuerat, qui præceps ruebat ad mortem, qui animam agebat, ad illud pacis osculum oculos aperuit, cibum poposcit, ac, receptis viribus, recuperataque valetudine, sese incolumem è lecto ejecit. Medicus obstupescere, calliditatem adolescentis admirari, male celatum I. C. amorem ridere, neque, eo die, modi aliquid ac finis ridendi facere posse.

VRAN. Omnino amor celari non potest: proinde flammæ similis perhibetur: nunquam enim flammam ita conclusam, ita constrictam, ita reconditam habeas, quin ea aliquando sua luce se prodat. Qui tamen amor non reprehenditur, si honesti fines non transeat. Nam bonum est, ut ait ille, pauxillulum amare sane; insane, non bonum est. Neque dubitandum est de tam religioso viro, quem ego, etsi Fossius nomen reticuit, tanquam vos novi, ac rem totam de medico, qui curationi adolescentis interfuit, audiui: non est inquam dubitandum, quin ille, ex rationis præscripto amaverit, cum semper optimis viris deditus fuerit, omnesque religiosorum ordinum familias, atque eam in primis, quæ ceteris arctioris vitæ disciplina contineatur, summo semper studio, benevolentia, atque etiam benignitate, completus sit.

ERYTHR. Injesta de Religiosorum ordinibus mentio revocavit mihi in memoriam ridiculum quoddam factum, quo quidam cœnobii cujusdam fratres, alterius familiæ fratribus, bonum sane prandium incerceperunt.

D

Quod,

Quod, quia ad auscultandum, ut video, vestra est benignitas, mihi ad enarrandum est comitas: neque inepte expectabo, dum mihi supplicetis, quasi non multo malim ego narrare hoc vobis, quam vos, qui datis operam, scire. Est quædam hominum familia, quæ, ut omnes vos arbitror scire, eo jure est, iis legibus temperatur ac regitur, ut tota à divina providentia dependeat. Itaque nec penum ornat, nec implet frumento granaria, nec cellam vinariam instruit, sed emendicato colligit, quod fratribus in unum diem sit satis: verum hominum misericordia fit, ut nihil habentibus nihil desit: sed beatus videtur, qui plura illis ad victum necessaria congerat; quibus non solum ipsi se alunt, verum etiam pauperum multorum inopiam sustentant: interdum etiam accidit, ut præstantes pietate, tum viri tum mulieres, eos curent nitidiuscule, ac mittant in macellum, qui pisces præstinent, vervecinam ac vitulinam carnem coëmant, siligineos panes procurent, pretiosum ex cœnopolis vinum eligant, ut opiparum illis prandium ornent, ac meritum eorum gutturi gaudium præbeant. In agro igitur oppidi Italiæ cujusdam celebris & clari, cœnobium ac templum est fratrum istorum, magna præditum religione, illuc manipulatim, missi à locupletibus ac religiosis viris, munigeruli confluunt, quæque sint fratribus usui, præbent. In iis, quibus isti oculi sunt, matrona quædam in primis nobilis ac dives numeratur. Hæc, die suo natali, mittit illis, qui dicat, ne quid eo die in prandium colligant, neque in culina ignem accendant: nam se coctum daturam affatim, quod edant, ac vinum missuram, quod in sese, non cyathis, non cantharis, sed heminis, sed sextariis invergant. Illi, hoc nuncio mirabiliter recreati, domo pedem non efferunt, nihil quærunt, immo, quod est allatum, repudiant; ex ipsorum instituto familiæ, quod eos vetat, eduliorum plus accipere, quam quantum ipsis eo die sit satis. itaque omnem prandii cogitationem atque provinciam in mulierem illam rejiciunt, Deoque gratias agunt, quod eo die unctius ipsis prandium parandum deferendumque curasset. Sed expectantibus fratribus, dum ad mensam plenam rostrum afferant, jam inanitate, intestina omnia crepabant: ac

sapius

sæpius ab ostio, à turri campanaria, ab omnibus locis, unde liber erat prospectus usque in ultimum agrum, speculantur, num quis suffarcinatus cum prandio properet, atque ipsis animum, vel ventrem potius, expleat: sed neminem vident. Verum, cum prandii hora non modo advenisset, verum etiam præteriiisset, neque quisquam appareret, tum demum se ludos esse factos intellexerunt: ac nescio quid frustulorum panis atrii ac sicci, quod muribus superfuerat, ægre invenerunt, eoque, ex jure hesterno, ac paucis quibusdam oleribus, ab horto quæsitis, famem, qua pene conficiebantur, ejiciunt. A prandio non dimittunt tempus, sed plures per oppidum mittunt, qui panem & obsonii aliquid in cœnam cogant. quorum unus cum ad ostium ejus mulieris, quæ prandium pollicita erat, devenisset, quæsissetque illa, quænam tanta eos necessitas cogeret, eo diei tempore victum emendicare, num fortasse magnus aliquis suorum fratrum numerus supervenisset, quibus cœna opus esset: ibi ille, Nullus inquit, nos hospes, præter famem, oppressit; quam tu immisisti; cui maximæ voluptati fuit, nos immerentes ludibrio habere. Tum illa commota, Nonne, ait, bonum vobis prandium deferendum anteponendumque curavi? In somniis, fieri potest, ait ille, vel sub linteo, ut est in proverbio, ut tu istud nobis prandium, quod prædicas, coxeris: nam nemo nostrum ex eo, ne bolo quidem uno, factus est plenior. Redigis tu me, ait illa, ad insaniam: ego scio, quod lepide à me vobis obsonatum est, atque ex animi mei sententia, quid enim mihi lucri sit, mentiri, atque vos fallere? Sed adest, qui hoc planum facere possit. evocatoque servo illo, cui prandium deferendum dederat, rogat illum, quid eo sit factum, quoque delatum. Respondet, quibus ipsa jussierat, fratribus fuisse relictum. Erras, inquit frater; nam, si quid delatum fuisset, mihi datum oportuit, qui sum eorum, quæ muneri dantur, condus proximus, quique ex eis convivium fratribus paro. Ego, ait servus, si sis condus, vel proximus, vel attriensis, nescio; neque te antehac oculis conspexi meis; verum, ut hinc discessi, montem versus iter arripio, ac cœnobiū ad lavam aspicio, & ante ostium

fraterculos aliquot ; qui rogant me , quo eam , quid agam , quid feram. respondeo , me religiosis fratribus prandium afferre. At tu , inquiunt , compendii viam fac ; nos sumus ; neque alii in his regionibus habitant. confisto , inspicio ; atque , Fratribus , inquam , quos quæro , cuculli longius excurrunt , atque in acumen tenuius exeunt. Sarcinatoris , ajunt , id factum est culpa , qui id , quod cucullis dandum erat , surripuit ; ideo tibi acuminis minus habere videmur. tum ego subjicio , Vt vobis ita esse credam de cucullis , quid dicitis de vestibus , quas illi cinericias habent , vos vero pene atris utimini ? Adeone hoc tibi magnum videtur ? excipiunt ; modo Pater noster Generalis est mortuus , ac nos , ejus honoris gratia , cinericias vestes deposuimus , atraſque ſuſcepimus ; ſed non ita multos poſt dies ad cinericias revertemur. His ego rationibus victus , prandium relinquo , atque abeo ; abeunti omnes uno ore imperant , ut multam tibi ſalutem ſuis verbis dicam ; ſe quidem Deum ac D. Franciſcum rogaturos , ut perpetues data , nec vetula ſias. Ac tandem matrona intellexit , locorum atque hominum ignoratione , ab alterius cœnobii fratribus fungo illi ac bardo data eſſe verba : & quoniam prandium illud pauperum uſibus ceſſerat , iram , cujus alioqui potens non erat , continuit , fratrem illum bono eſſe animo juſſit , ac donatum à ſe dimiſit : verum poſtridie , prandium illis alterum , ſuperiore lautius , miſit , ac rediit cum iis in gratiam.

V R A N. Non eſt mirandum , ſi in iis , quæ ad domine mandata pertinebant , ſamulus ille ſibi verba dari ſit paſſus. Nam genus iſtud hominum , alienis in rebus , non plus ſapientiæ habere invenitur quam lapis ; in ſuis autem acuti ac perſpicaces , docti cujuſvis hominis ſagacitatem & acumen exſuperant. nam , ſi mandata alterius cuiſiam deferenda ſint , vel bene quid aut fideliter faciendum , continuo obliſioſi fiunt ; ſin autem ſuum ſibi negotium agendum , nimirum ratiuncula ſubducenda , quantum ſibi æris debeatur ab eo , qui ipſorum operas conduxit , aut quid malicioſe ac nequiter perpetrandum , memoria Themistoſtem , vel Simonidem potius , qui primus artem memoriæ protuliſſe traditur , ſuperant.

Expo-

Expositum est à me antea, quemadmodum Hispanus ille, quamvis ex ea natione, quæ callidissima & astutissima existimatur, & ante ipsum aliquot, nobilitate, ingenio, & sagacitate, civitatis longe primi, Gallo homini se deridendos emungendosque præbuerint. At homo rudis, infimæ sortis, atque ex eo servulorum genere, quos paraſrenarios appellant, monstro quodam sibi objecto, non continuo Dæmonem illud esse credidit, sed potius nugatoris, præſtigiatoris, ſycophantæ, ac furis nominibus exornandum existimavit. quam rem vobis enarrabo, si causa est cur audiatis, ac non potius, audiendi fastidio defatigati, surgendum atque abeundum censeatis.

Fossius. Nunquam, te dicente, fastidio aut satietate corripì possumus; immo ex suavitate elegantiaque sermonis tui fiet, ut summam capiamus voluptatem: quemadmodum, tua videntes, ob eorum venustatem & artificium, satiari expleri que non possunt, sed nihil eorum mihi contigit aspicere, præter unum parvum æs pictum, in quo inerat pictura hæc, quo pacto senes duos ajunt, limis oculis Susannam ex occulto adspexisse, dum illa, veste deposita, adornat ut lavet; ac sacellum in æde Vaticana, ubi Christus à Ioanne Iordanis aquis abluitur. de qua pictura, elegans epigramma scriptum legi: quod quia, ob ejus venustatem nitoremque, mihi visum est dignum, quod ediscerem, recitabo.

Demittens oculos, supera de sede, Ioannes,

Vaticana polo proxima templa videt,

Artificum miris intus variata figuris,

Quos inter clara Calius arte micat.

Sed rutilas auro celsæque ex ære columnas

Dum stupet, & pictis hæret imaginibus,

Cernit se, vitreas liquidi Iordanis ad undas,

Innocuum Christo spargere rore caput.

Miratusque suos picta sub imagine vultus,

Ecquis, ait, pictor protinus astra subit?

Quis mea respexit finxitque coloribus ora?

Cui Calum virgo tangere posse datur?

Post, ubi plena tuum sonnerunt atria nomen,

Quodque operis summi Calius auctor erat:

*Ecquid miror, ait, solus si promere Calo
Calicolum formas Calius ipse potest?*

V R A N. Susannam, quam dicis, in aedibus Nicii, hominis summa mihi familiaritate usuque conjuncti, tibi fas fuit aspicere; quod ego illi æs pictum, tanquam exiguum quoddam amoris in ipsum mei pignus muneri misi. Quod ad alteram illam tabulam attinet, in aede Vaticana, multis à me vigiliis atque laboribus ad summum pene perfectam, quid futurum sit nescio; ita eam à nonnullis oppugnari audio. sed epigrammate illo, quod memoriter recitasti, amice ac magnifice me laudatum puto; modo sit illud amicissimi mihi hominis judicii non benevolentiae testimonium. Reliqua mea opera, quæ quidem meæ sint domi, tuo tibi arbitrato licebit, ubi commodum erit, aspicere; cui semper adium mearum fores magis patebunt, quam domus tua. Sed, his omis- sis, me ad meum munus pensumque revocabo. Parafrenarius igitur iste, de quo antea commemoravimus, habebat in matrimonio mulierem, non malam, quæ insignem ful- lonicam faciebat, multisque illustribus, tum viris tum foeminis, operam suam, magna cum fide, navabat. quare fiebat, ut multorum ad eam concursus existeret, qui vestem illi suam lineam crederent. In hanc jam diu fu- res quidam, in primis astuti doctique, tragulam injice- re adornabant: sed frustra. Nam illa nimis erat parata ad cavendum, nec, cum vestem lineam in sole exsiccan- dam exponebat, quemquam propius ad eam patiebatur accedere. At illis non erat propositum, unicam mulieri subuculam, vel linteum unum avertere, sed universam vestem lineam, quam una aut pluribus diebus exsiccas- set, eripere. sed nihil illis procedebat, ut diximus, ex sen- tentia. Verum, dum regionem consilii aliquam qua- runt, tum eam se invenisse arbitrati sunt, si possent ali- quem clam in domum mulieris intromittere, qui concu- bia ipsis nocte fores aperiret; tum facile suis consiliis exitum, quem optabant, eventurum. Itaque postridie, prima vice, cum illa insignem vestem lineam nobilissi- mæ cujusdam matronæ lavisset, exsiccasset, complicas- setque; unus furum istorum, ceteris confidentior, hu- meris culcitam gerens, ad domum mulieris venit, ja- nuam

nam pulsat. Illa aperit, ac rogat, quid velit. Fur supplici ac demissa voce eam opere orat maximo, ut in aliquem domus ejus angulum culcitam illam se patiatur inferre; etenim, eo ipso die ædes ibi viciniæ conductas habuisse, sed, dum eo res suas asportat, se clavem esse oblitum afferre; proinde tantisper domi suæ custodiis inclusam eam habeat, dum revertatur; mox se adfuturum cum clavi, & culcitam suam ablaturum. Mulier cata, iis quæ ab eo dicebantur, fidem non habuit; sed metuens, ne culcita furto cuipiam esset ablata, ac, si quadruplator aliquis indicium ad prætorem detulisset, tanquam furti conscia pœnas legibus daret, negavit, sibi licere, quidquam, absente atque inscio viro, domi recipere; ideo aliud culcitæ suæ hospitium inveniret. At dum ille orat, instat, urget, ut id sibi beneficium tribuat sine suo sumtu, sine labore, neque se cum eo onere veterem in domum reverti patiatur, ut illuc rursus cum eo redeat; animadvertit mulier, calceum unum vilem ex culcita foras prodire; ac metuens id quod erat, ne in ea culcita, tanquam in equo Trojano, Vlysses aliquis includeretur, qui hostibus portas aperiret, atque Ilium caperet; irata, Aufer te hinc ab ædibus, inquit, nisi vis clamores tollam, & viciniam totam adducam. Ille deprehensus, quantum potest, in pedes se dedit, ne malam rem quæsisse diceretur. At ille, ubi occisam hanc rem videt, ut furunculum illum in culcita, tanquam involvulum in pampini folio, intortum implicatumque ibi relinqueret qui fores aperiret; alia via tam munitum oppidum oppugnare aggreditur. Scitis, quam sit meticulosa res mulier, quæ vanis imaginibus, ac spectris in primis exterreretur: quod si in prodigiosa ac fœda aliqua forma se Dæmonem vidisse arbitretur, ita interdum horribili metu perfusa de statu mentis dejicitur, ut pro lymphata ac pro cerita adjuretur. Ergo nocte alia, cum vir mulieris, à coena, natatum ad Tiberim isset, totum sibi corpus atramento fumoque perfudit, Dæmonis personam, fœdo horribilique aspectu, à chorago conductam, ori apposuit, & in cloaca ibi proxima se occultavit; sperans, occasionem sibi aliquam oblatum iri, in mulieris domum irrumpendi. Nec spes enim fefellit. Nam cir-

citer horam noctis secundam, mulier siti æstuans, sumto in manus aquali, fores aperuit, ut ex vicini puteo aquam hauriret. cui terrificum illud monstrum, ex cloaca, tanquam ex Orco, prodiens, ex improvise retram suam faciem objecit, eaque animum formidine oppressit, ut aliquandiu tanquam stipes aut lapis obstupuerit, hæserit, ac nullam vocem emisit. Interim ille, impetu facto, una cum sociis, quos in insidiis collocaverat, domum irrupit. At illa, cum paululum se ex metu collegisset, illinc abscedere, quantum potest aufugere, clamare, ac passis crinibus dicere; Hei mihi, hei mihi; nulla sum, perii, salus exulatum abiit; domus mea bacchanal est Dæmonum. Querenti clamantique fit obviam maritus, qui, natandi consilium aspernatus, domum redibat: quærit, quid clamet, quid metuat, quid fugiat. Illa, Mi vir, inquit, perivimus; cave, domum accedas, sed fuge illinc quantum potes; Dæmon, Dæmon, exclusis nobis, eam obsidet; eum ego hîscemet oculis vidi, guttam haud habeo sanguinis. At vir, longe quam Hippanus ille prudentior, statim existimavit, præstigiatorum aliquem, suam frustrari uxorem, quo è domo aliquid convasaret, atque, Age inquit, eamus; nullus est mihi metus à Dæmone. Sed, cum illa recusaret venire, ac pergeret se miseram dicere; accidit, ut illac lictores iter facerent. consistunt, scire volunt, quid illic turbæ sit: nam plures eò venerant. Mulier, Nulla mihi in vobis auxilii spes residet; res est, non cum hominibus, sed cum infernis monstris, cum Acheronte, cum Orco; potius adducite aliquem cum aqua lustrali, cum stola, cum cruce, qui horribili forma Dæmonem abigat, priusquam omnes nos raptos ad pallida Orci limina attrahat. At maritus, Furis aut sycophantæ alicujus, inquit, tam scio hanc esse technam, quam me vivere: quæso, occurramus prius, quam præda onustus fugam adornet. Hunc illuc eundi laborem compendii fac quæso, ait mulier; etenim non alias majore adversus fures præsidio munita fuit domus mea, quam nunc est. velim quidem nunc veniant fures; nam in terrorem, in fugam dati, aliquid potius de suo relinquent, quam quidquam de nostra re auferant. sapientius feceris, si aliquem

ad-

adduxeris, qui domum nostram vacuum ab his terroribus reddat. Lictores, ne, moram ducendo, prædam è manibus amitterent, viarum exitus occupant: maritus recta in domum irrumpit; cum jam Dæmon ille, una cum sociis, præda refertus ibat, non ut ad inferos penetraret, sed ut aliquo se in popinam vel in ganeum abderet. Ac primo conatus est, terroribus eum repellere: sed ille, interritus, Dæmonem illum, brachio arreptum, retinuit. accurrunt hoc spacio lictores, comprehendunt, vinciunt. ac licebat videre, eum, qui alios solet, variis implicatos vinculis, ad inferos trahere, vinctum ipsum in carcerem rapi. Ne multa; quæstione habita, demum de confesso, suspendio sumtum est supplicium. Re palam facta, non irridicule omnes dictitabant, nullas esse posthac insidias à Dæmone metuendas, cum suspendio vitam finisset.

Fossius. Magnam sane hominis confidentiam narras. At ille alter longe confidentior; qui superiori-
bus annis, lictorum duci, ipso præsentē ac vidente, ahenum ingens eripuit. Erat illi in impluvio domus suæ, ad fullonicos credo usus, ahenum sane magnum, ut dixi. Ad id cum fur in primis doctus ac subdolus oculos adieciſſet, die quodam domum illam audacter ingreditur, ac sine ullo metu abreptum ahenum sibi in humeros imposuit. sed cum vellet egredi, lictorum ducem, cum quatuor è suis in ostio stantem, offendit; ac nihil commotus, Date, inquit, viam, si vultis, & cavete ahenum, ne vobis pallium inficiat. Illi humaniter homini decedunt, ac faciunt exeundi potestatem. Non ita multo post lictorum duci venit in mentem, quærere ab uxore, cui nam ahenum commodasset. Respondet illa, neminem à sese illud utendum petiisse: sed, Cur id, ait, me rogas? Quia, inquit dux, modo exeuntem quendam ab ostio, aheno onustum, aspeximus; & quo magis stultitiam nostram admireris, nos ipsi obsessores ostii eramus, atque latam eidem ad exeundum viam aperuimus. Ac primum paululum elati sunt stomacho & iracundia; sed statim, ab ira ad hilaritatem risumque traducti, admirati sunt imperterritum hominis ingenium atque malitiam, qui manifesto deprehensus, neque lictorum, neque du-

cis eorum, aspectum formidasset; Ac si mihi, dux inquit, tam facetus fur iste daretur, non modo nullo eum damno multarem, sed insuper præmio afficerem; nimis ille quidem est graphicus nugator ac lepidus.

ERYTHR. Non minus fortasse, quam isthic, fuit astutus & callidus ille, qui, me puero, ahenum vetulae cuidam surripuit. Hæc, dum fur quidam suspendio pœnas legibus daret, ahenum, quod modo emtum domum referebat, humi collocaverat, atque intentos ad spectaculum illud oculos habebat. Quod furunculus quidam animadvertens, furtim subduxit, seque eidem rectum, spectandi scilicet gratia, imposuit. Mulier paulo post, cum illud quæreret, nec inveniret, furum fraude dolisque sibi fuisse ablatum querebatur. Cui fur ille, qui sub pedibus illud habebat, Quanto ego rectius ahenò, inquit, meo consului! nam, in illud insiliens, & furum manus effugi, & de loco superiore sterilem prospectum usque ad patibulum habui. Quod si idem à te esset factum, non nunc de furum improbitate quereretur. His auditis, infelix mulier non est ausa mutire; ac tacita fortunas suas querens, ac mala omnia furibus ingerens, quo gravidas manus attulerat, inde steriles retulit.

Fossius. O lepidum furem, elegantem, acutum, ac disertum magis, quam fuit Catullianus ille Salicippius! Sed non video, cui eorum, quos adhuc commemoravimus, astutia & calliditate debeat cedere is, qui paucis ante annis, adolescentem nobilem candelabro atque emunctorio argenteo tetigit. Hic adolescens pulchellus, venustulus, cincinnatulus, cæsariatus, ita elegans spectator formarum est, ut nemo unquam; præterea ob formam, qua se præstare ceteris credit, omnes sectari se ultro mulieres prædicat. Cum igitur, die quodam celebri atque solemni, publico in loco, mulierum formas contemplatur; planus quidam ac sagax, cui latrocinia vita sunt, animadvertit, matronam, genere ac forma præstantem, aliquanto in eum familiariter oculos coniecisse; ac se domum celeriter recipit; capit calamum propere & chartam; chirographum matronæ simu-

simulat, quæ juveni litteras det, in quibus eum efflictim deperire se dicat; atque alia ejusmodi, quæ scribunt eæ, quæ misere amant; scriptas obsignat, & post horam primam noctis, tanquam à matrona interpres ac nuncius, ad pulchri illius ædes accurrit; ejus conveniendi aditum petit, impetrat; tum illi in aurem dicit, se à matrona cum litteris ad eum venire, ab eaque sibi mandatum, hoc negotii clandestino ut ageret. Ille, præ latitia gestiens, in interiorem partem ædium, & ab arbitris remotam, eum adducit, litteras accipit, exosculatur; ac dum eas cupidius legit, atque in eis, tanquam Narcissus, sicut in speculo vel fonte, nimiam suam pulchritudinē contemplatur, & quodammodo sui ipsius amore capitur; ille qui litteras attulerat, sumto in manus emunctorio, dum simulat se candelam emungere, extinguit, atque, O factum, inquit, male! sed ne aliquem evoces, qui acutis naribus hæc odoretur; nam tute scis, quam caute ejusmodi merces tractari soleant: ego mox hic cum lumine adero. seque cum candelabro & emunctorio, factis ex argento, ejecit è cubiculo foras: at visus est esse ignis, qui omnia, quæcunque tangit, amburit, ipse autem in fumum & in auras abit. nam adhuc non est visus redire cum lumine. Verum amator; cum aliquantulum expectasset dum ille veniret, nec apparet, explorans iter manibus, se foras eduxit. Atque, Vbi nam, inquit, est ille, qui exiit huc cum candelabro, ut candelam accenderet? Respondent, simulac ab ipso discessisset, è conspectu evolasse, neque amplius esse visum. Tum ille, se fuisse deceptum, intellexit, atque, Ite citi, clamat, accurrite, persequimini furem, sistite, retinete, candelabri & emunctorii, quibus me, dolis, circumvenit, expertem facite. Sed stultus, qui fugientes umbras vel ventos se posse consequi putat. Illi jussa faciunt; sed post aliquanto, pulveris ac sudoris pleni, sed inanes à candelabro atque emunctorio, redeunt. At ille pulchellus, se verum esse Narcissum, agnovit, sed non in florem sui nominis, ut illum, sed in cucumerem, esse conversum.

ERYTHR. Si sic aliis cincinnatis ac cæsariatis amatoribus fiat, qui nulli rei nisi adulterio student, minus
hic

hic amatorum sit, minusque istis rebus studeant. Sed quoniam id temporis est, surgendum censeo, & cum hac hilaritate urbem repetendam.

Fossius. Proh Deus immortalis, ut mihi hunc diem dedistis luculentum, ut amœnum & jucundum! Sed quemnam ego venientem aspicio? quisnam illic est?

Vran. Ni me oculus fallit, hic est Thaumas, Iani nostri minusculus frater, in quo tum parentes ipsius, tum fratres, omnem spem dignitatis ipsorum collocatam habent, qui nunc juri civili ac pontificio operam dat. Sed ecce ipsum; quid ferat, audiamus.

Thaum. Salutem primum vobis universis propriam nuncio; tum Erythraeo, cui à fratre missus sum nuncius.

Erythr. Quid postulat à me frater tuus? Estne aliquid, in quo mea illi opera esse usui possit?

Thaum. Primum, multam me tibi salutem suis verbis jussit dicere; tum, nunciare, libros illos duos, ab impressore amissos, esse inventos, ac propediem edendos; ita se accepisse à quodam, qui omnia profitetur scire.

Erythr. Rem mihi non optatissimam nuncias. Nam nihil est, quod magis cupiam, quam eos funditus interire. Satis jam ex iis, qui me incio atque invito prodierunt, doloris molestiaque exhausti, atque etiam, si est dicendum magis aperte, in reprehensionem hominum vituperationemque incurri. Quam velim, id, quod ad aures fratris tui venit, mendacio nitatur! Sed cur non huc maturius te ad nos contulisti; ut ex hoc tam lepido tamque amœno rure, tu quoque voluptatem aliquam caperes, ubi nos hilares, ludentes, ludificantes, suavem hunc diem sumimus atque amœnum? Sed heus, agite pueri, afferte huc vinum, & poculum, unde hauriat, ac sitim sedatum eat, quam labor itineris ac diei æstus accendit.

Thaum. De vino tibi gratiam facio. Non enim sum siccus.

Vran. Immo bibamus omnes censeo. age, circumfer Albanum illud, quo me largius in prandio proluam.

nam

nam mihi visum est suavius ceteris. da usque plenis cantharis, ac siti occurramus, ne nos in reditu adoriatur. cedo mihi cyathum. nam prior volo hos ludos committere. Bene mihi, bene vobis, bene iis, qui bonis nostris gaudent.

ERYTHR. Cur non etiam iis, qui invident?

THAUM. Quamvis nulla me sitis urgeret; attamen hic vini haustus de me optime meruit. Nam vinum istud vere flos Liberi dicendus est, atque, ut ille loquitur, merus Thionianus.

ERYTHR. Quamquam ego neque sim multibibus, neque merobibus, nunquam tamen aquam vino anteponendam dixerim; verum à prandio, cum me sitis urget, eam libentius eo sedatum aqua, quam vino. Itaque hodie, cum adhuc siti fauces arerent, craterem unum, nuper hic inventi fontis aqua plenum, eduxi. quæ aqua ita se mihi salubriter atque suaviter in venas infudit, ut fateri cogar, me nunquam bibisse, quod meminerim, dulcius. Neque mirum: nam, eo die hic repertus fons dicitur, quo Thadæi Barberini, Præfeti Urbis, liberi, in summam spem geniti, relaxandi animi gratia, huc pedem introtulerunt; ut, quemadmodum apes ex floribus mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum ac saluberrimum; ita etiam hæ, ut ita dicam, delapsæ coelitus apes humorem hunc longe præstantissimum, è terra hac, semper nitida, semper florida, semperque virenti, eduxisse videantur.

THAUM. Cur non mihi advenienti potius aquam hanc obtulistis, quam vinum? nam multo eam avarius in me ingurgitassem, quam ipsum nectar. Ac facile eadem me expleri contigisset, si huc maturius venissem, neque mihi duo quidam, ridiculi sane homines, properanti moram obtulissent; qui nunciarunt, se certiores esse factos, Galileum utroque esse oculo captum. sed eorum unus, Oculorum, inquit, usu amisso, minus erit aptus atque idoneus ad ocularia conficienda. Erras, inquit alter; longa tot annorum exercitatione manus assuefactæ, nihil opus habent ad eam rem oculis; sed eo statim advolant, quo magistri voluntas vocat. scio, me pene rem incredibilem loqui; sed tamen ita vera est, ut de ea
non

non sit dubitandum, post cæcitatem commentus est oculare, ceteris, quæ fecisset, admirabilius; nam cetera illud tantum ostendunt, quod Solis, Lunæ, ceterorumque siderum orbibus continetur; istud vero novum ultra omnes cali orbes aciem extendit. Quid audio? ait ille; estne aliquid ultra cælum, quod sub aspectum veniat. Respondit; innumerabilium Lunarum moles, tumuli, montes; quæ, senio confectæ, suam vim amiserunt. Iam jam sat, amabo, est, inquit alter; abi sis hinc quo dignus es, cum tuis istis inaniloquis dictis, impudentibusque mendaciis. Quis unquam audivit, in mundo una Luna plus esse? Ille, tanquam commotus, Quam inepte stultus es, ait; nunquamne audisti, novam quot mensibus Lunam oriri, augeri, postremo tanquam maturitatem suam adipisci, deinde paulatim in senium vergere, senescere, ac confectam senio tabescere? Quid putas Lunis illis decrepitis fieri? si nescis, eo, quo dixi, tanquam in angulum conjiciuntur, à muribus blattisq;, ut ita dicam, corroden-dæ. Idque ea oris ac vocis simulatione affirmabat, ut illum, assensionem suam cohibuisse, neque statim ejus dictis eam præbuisse, puduerit. Ego hac disputatione adeo sum delectatus, ut pene sim oblitus, huc, quo missus fueram à fratre, venire.

V R A N. Huic etiam persuaderi facile potuit, quod quidam docebat; jocone, an serio, nescio; Solem, cum vespere se abderet, non se ponto, ut est in fabulis, mergere; nam aquis obrutus necaretur; sed eodem, quo mane venerat, itinere regredi, ac in orientem rursus sese recipere, ut inde postridie mane, cum nova cælum luce refulserit, solitum iter quadrigis vectus excurrat. Quod cum iis, qui audierant, novum atque incredibile videretur; Nam, si verum hoc esset, aiebant, quomodo oculos nostros effugeret? quomodo suus illum nitor pulchritudoque non proderet? huic dubitationi occurrebat ille, hoc modo: Si terras nox occupavit, quomodo Sol conspici in tenebris potest? at his tenebris, tanquam pallio quodam, obvolutus, eodem se recipit unde discesserat; ibi equos, quos quadrigæ habet adjunctos, pabulo reficit, ibi novum iter adornat, cum nox, tenebris ad se revocatis, diei locum relinquit.

F o s-

Fossius. Multa sunt, quæ, tum ridicule ab hominibus urbanis prolata, tum stulte ab ineptis dicta, narrantur; ut illud; Cum interrogaretur Philosophus quidam, vel potius, qui se Philosophum haberi volebat, num ex Philosophia, aliqua Dæmonis, hoc est, humani generis hostis notitia posset haberi; Quidni? inquit, nunquamne Dæmon Socratis tuas pervenit ad aures, cujus tam frequens fit mentio in Philosophia Platonis? Hic ille est, quicum nobis acre bellum est atque perpetuum.

Erythr. Quidam, cui Virgilii, Poëtarum principis, versus fama minores videbantur, ideo tam multis in calum laudibus efferri eos ajebat, quod ab ipso essent confecti. nam si alius scripsisset, nullam fere apud omnes existimationem haberent. Cui quidam, qui aderat, stomachans, Dic, ait, obsecro; priusquam Virgilius animum ad scribendum appelleret, cone inter Poëtas loco ac numero habebatur, in quo nunc est? Minime, inquit ille; immo ab omnibus ignorabatur. Quomodo igitur, excepit alter, versibus illis precium vel æstimatio oriri ab eo aliqua poterat, qui utrum albus an ater esset ignorabatur? nonne sit consequens, ut dignum illud immortalitate ingenium suis versibus affectum sit, ut principem inter Poëtas locum obtineret, ac celebre suum nomen omnis posteritatis memoriæ redderet? Sed stultus sit, qui velit omnia, quæ à singulis stulte dicta sunt, persequi. Quamobrem in præsentia pausam faciamus. Nam alio tempore, ocium tibi erit, huic ludendo ac deliciis operam dabimus. Sed ecce, Alexander Syrus huc properat; non potuit commodius se nobis inferre, quo eidem gratias agamus de hospitio villæ, in quod apud illum hodie divertimus. Merito te, Alexander amamus, de villa ista lepidissima, cujus hodie tam benigne nobis copiam fecisti. Nam, si verum est dicendum, nusquam, nisi hic, cumulatius omnibus nos deliciis, amœnitatibus, hilaritatibusque complevimus.

Alexand. Gaudeo, si quid vobis, propter me, evenit boni; atque cum bene de vobis & similibus mereor, accipere non dare beneficium videor; & sane vestris

auspiciis id arbitror me assecutum esse hodie, cujus jam diu cupidissimus fui.

ERYTHR. Fac nos hujus voluptatis tuæ participes. Nam fortasse extra nos neminem invenies, qui tua solidius gavifurus sit gaudia.

ALEXAND. Didiceram ex historia Eusebii, magnum illum Constantinum, cum adversus Maxentium tyrannum exercitum duceret, in hoc monte consedisse, neque, trepidantem, diffidentemque rebus suis, ausum esse collatis signis cum hoste decernere: cumque his angustiis premeretur, visam esse in caelo crucem, in qua scriptum eret, *In hoc vinces*; tum illum, hoc ostento confirmatum, è castris legiones eduxisse, instruxisse aciem, & contra hostem movisse, ac demum ea vi corporis & ardore animi impetum in eum fecisse, ut summa oppressum formidine, in angustumque redactum, in eos se laqueos induere coëgerit, quos ipsi tetenderat. nam Maxentius, ut scitis, expertus animi atque consilii, ac plenus terroris ac fugæ, in eam muscipulam irruit, quam Constantino paraverat. At non fiebat mihi verisimile, tantum Imperatorem, tam insigni victoria potitum, nullum grati sui erga Crucem animi monumentum posteris reliquisse. Itaque hodie, signo crucis munitus, eo me contuli, ubi illum castra metatum esse existimabam; qui locus est in proxima Farnesiorum Principum sylva; cœpique solus diligenter exquirere: atque rimanti, inter capitula columnarum, lapides adesos, ac silices, angustus se quidam aditus aperuit, jam pene interclusus frondibus ac virgultis; quem ego cum, hoc ligone, quem in manibus habeo, laxiorem efficerem, tantam fenestram aperui, quanta introire cupienti satis esset. Atque, ab hoc aditu januaque patefacta, penetra- vi in ædem, longe vetustissimam, ubi Christi Salvatoris, ac Deiparæ Virginis imagines pictæ cernuntur, antiquo opere factæ. sed quoniam hoc diei tempus est, non potui singula ex animi mei sententia investigare, atque perquirere; sed totam hanc rem, Deo volente, in crastinum differo. interim, totus hilaritate lætitiaque redundans, huc me recepi.

ERYTHR. Nimirum cepisti hodie fructus, pietate
tua

tua dignissimos; atque ut pro istis respondeam, utpote quibus ætate antecedo, nihil potest nobis jucundius accidere, quam ut aliquid tibi contingat, unde hilaris lubensque reddaris. Quamobrem non tam nostra gaudeamus gaudia, quam tua; Deumque rogamus, ut ea tibi esse propria velit. Vale.

ALEXAND. Ego quoque vicissim valere vos jubeo, ac mei memores esse: sed censeo, rheda mea utamini, quam ad D. Lazari paratam invenietis. Nam pergratum id mihi erit, ac sine ullo meo incommodo fiet. Soleo enim, cum rus veni, libentius equo, quam rheda vectus domum redire.

ERYTHR. Amice ac benigne facis, Alexander; sed de rheda facio tibi gratiam. Non enim temere me eadem committere audeo. Nam vereor, ne pro scorto à lictoribus comprehendar; ut de fabro murario, à te in eandem rhedam compulso, tute narraſti. Magnam enim pudicitie meæ notam esse inultam existimarem, quam à puero, ad id usque ætatis, servavi prorsus ab omni, non solum factò, verum opprobrio quoque turpi.

VRAN. O lepidum scortum! ô pulchellum puerum! cui, haud sane diu est, cum dentes exciderunt. at te sanum esse arbitror; verum ambages & ænigmata loqui existimo.

ERYTHR. Si te ænigmata audire putas, adest hic Oedipus, qui possit solvere. Amabo te, mi dulcis Alexander, injuriam, rhedæ tuæ factam, istis enarra, nosque hac etiam hilaritudine cumulatòs domum dimitte.

ALEXAND. Semper lætis aliorum successibus est comes invidia. Nam plures, quoniam æmulari non licet, invident. Sed sunt aliqui ingenio adeo malo, adeo iniquo, adeo perverso, ut iis, de quibus male nunquam meruerunt, facere mali aliquid studeant. Vident multi, omnes suos conatus frustra esse, ad illud amoris vinculum dirimendum, quo ego fraterque meus invicem neſtimur: ideo malignitate eos onerare contendunt, quorum in nos benignitas defluat, in primis boni & honesti viri de nobis famam apud eos convellere ac labefactare conantur, qui rerum potiuntur. Vident præterea, nos, à negociis feriatos, huc advolare, & quoniam suo

E

ex

ex ingenio mores aliorum probant, putant, nos huc amicas adducere, agitare cum illis convivium, commessari, pergracari, atque animo, ut dicitur, obsequi. Quamobrem excogitant, manifesto in flagitio deprehensis nobis crimen aliquod periculumque constare: & cum, die quodam, ab exploratoribus accepissent, nos ruri esse, ac pro certo crederent, ibi cum scortis, corruptelæ, ac liberis lustris, operam dare, sub vesperam, ad portam Urbis, lictores secreto disponunt, qui redeuntem à villa rhedam aggrediantur, fistant, lustrent, &, quidquid in ea mulierum sit, in vincula rapiant. Forte fortuna redeunti mihi à rure, in medio clivo, fit obviam faber murarius, senex, incurvus, tremulus, qui itineris labore defessus, prope afflictus humi jacebat. Quæro, quis sit, unde veniat. Respondet, se fabrum esse murarium, atque ex longinquo rure, quo ierat in opus, redire, sed oneris magnitudine, quod ferebat, oppressum, se esse coactum consistere, & paululum quietis accipere. Rogo, quid sit illud oneris, quod ferret. Respondet, annos esse prope nonaginta, sudorem & sitim. Ego, hominis misericordia captus, quoniam in equo sedebam, deferro illi rhedam meam; proinde ad D. Lazari, ubi illa, una cum famulis qui mihi adversum venient, aderit, se conferret. Non recusat; surgit, gratias agit, venit rhedam inscendit; impero rhedario, ut senem ad domum usque suam deferat. It' ergo; sed vix inferum portæ Urbis limen attingit, cum à turba lictorum opprimitur, ac circumfistitur. Dux lictorum prior vela allevat, manum fert intro, existimans, se illam ad teneram mulieris cujuspiam elegantis papillam deferre.

*Sed, dum puella candida,
Ceu cana nix & lilium
Vel lac coactum, cernere
Se censet ora credulus,
Frontisque, sub vernantibus
Semper ligustris, fulgida
Ridere bina lumina,
Et mille crispas annulis
Comas, decenter aureas,
Nitere sole clarius;*

En tibi rugosa pandit se fronte senectus,

Et subit hircosi tristis imago senis.

Horruit, aspiciens, Acheroni debita dudum,

Corporis horrenti pallida membra situ;

Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem

Pressit humi, celerem corripuitque fugam.

Pendebant rari nudato vertice cani,

Dum tegetet turpes hispida barba genas:

Tum cita mors veniens, qua funere mergeret atro;

Orbibus harebant lumina nigra cavis.

In primis stomacho bilem vomitumque ciebat

Teter, ab effœcto corpore missus, odor.

Dux lictorum igitur, ubi se corripuisse senem offendit, oppido Acherunticum, capularem, hircosum, anima foetida; in speculatores conversus, *Ite, inquit, hinc in exitium, in cruciatum, in crucem, mendicabula hominum, atque flagitia; ut vos, & quidquid est ubique speculatorum delatorumque, magnus perdat Iupiter; ita me ludos fecistis. Nec mora; plenis iræ atque decoris, in malam rem abiit.*

F O S S I U S. Si ad istud exemplum essent omnia scorta, omnis profecto luxuries, omnis nequitia, omnis libido, tolleretur è mundo.

ERYTHR. Sed jam advesperascit; & uniuscujusque nostrum ædes non parum distant ab hoc colle. iterum vale. Sed aliquanto mihi æstuosior, atque molestior, hæc redeunti, ac descendenti, via videtur, quam adveniienti ascendenti que visa sit.

V R A N. Hoc eo fit, quia mane sicci ascendimus, nunc appoti descendimus; tum frigidiusculus afflabat ventus, qui nunc plane resedit, postquam pedem è villa foras extulimus. Sed nubeculam illam vide, quemadmodum extemplo, tenuissimis ex vaporibus coacta, capitibus nostris immineat. Quam vellem, in liquidum aliquem nubem dissolveretur! Libenter enim, madidum me ad rhedam usque venire, perferrem.

F O S S I U S. Bene optas. Nam frigiduli isti nimbi, superne demissi, qui nimios æstatis defendunt ardores, orbis terræ deliciae, superum missilia, cæli munera, appellari merito possint. Atque hi fortasse sunt illi ro-

tes, quos Venerem, Amores, & Gratias, in eos, quos egregia ob merita diligunt, fundere, fabulosis Poëtarum carminibus legimus. Sed quid rides, Erythræ?

ERYTHR. Rideo, quia commovisti mihi memoriam imbris cuiusdam, qui in caput regiæ propemodum nuptæ decidit, solemnibus nuptiarum suarum ludis, quos scitis fuisse magnificentissimos omnium, quos vidimus.

FOSIUS. Quaso, ne te pigeat, nobis exponere, quisnam fuerit imber iste, unde tanta tibi ad ridendum materia exhibeatur. Ita enim pauxillulum istud molestiæ, quod hoc iter asferre videatur, ademeris.

ERYTHR. In eo igitur ita magnifico splendidoque spectaculo, quod non modo Romanos ad se cives, sed vicinarum etiam urbium incolas evocavit, (nam sæpius est datum,) complurium scenarum conversiones sunt factæ. Modo enim mare se in conspectum dabat, non pictum totum, sed, magna ex parte, ex tela conflatum, argento sericoque contextâ, quæ mirabiliter illud, cum leviter crispatur, undis assimulabat; modo sese Orcus aperiebat, crepitantibus flammis infernisque monstris prodigiisque; terribilis; modo Elysium nemus, ac fortunatissimæ illæ beatorum, ut est in fabulis, sedes, omnium ad se oculos mire rapiebant; præsertim piæ, omnium fere sæculorum, Poëtarum animæ, aurium atque oculorum sensus, dissimili inter se voluptate, oblectabant. Nam earum singulæ, ad fidium cantum, eo genere carminis, quo ipsæ in vita præstiterant, novæ nuptæ laudes ferebant in cælum; modo rursus inferum nostrum hoc mare oculis inferebat, latum, scopulosum, ac marinis monstris, pubetenus ex aqua extantibus, tanquam ab omni parte conspersum; in quo etiam navis ferebatur, symphoniacis plena, quorum personabant omnia vocibus, cantuque symphonix: modo, diducto cælo, conspiciebatur Amor, hac illac, purpureis actus alis, excurrere, ac Venus, Minerva, Iupiter, Mercurius, suo quisque curru vectus, novæ nuptæ commodis & honoribus sedulam & amicam operam dare. & alia multa cernebantur, quæ longum esset omnia referre, præsertim cum

nim;

nimbus ille ad sese vocet, & quodammodo absorbeat orationem meam. Verum cum Nympha quædam, toto pelago, conchylio veheretur, atque inter alios versus, quibus ejus mulieris forma, venustas, præstantia, virtus, dignitas, ac prope divinitas prædicabatur, hos præsertim, maxima ac suavissima voce, concineret;

*Accipe lata sinu, calathis qua lilia plenis,
Luteolosque rosis mistos dat Gratia flores,
Ipsa quibus niveæ texas redimicula fronti;
Accipe siderio cælestem vertice rorem,
Quem tibi pulchra nitens, cali de parte serena,
Et Venus & posito diffundit filius arcu;*

cumque eam, quanta maxima poterat voce, compellaret, ut advenienti in se cælestium munerum imbrî gremium & caput objiceret; ecce tibi de loco superiore, nimirum de suggestu, quo plures, spectandi gratia, convenerant, in sponsam, quæ subtrus tanquam in prima cavea cum sponso spectabat, quæque divinum è cælo imbrem præstolabatur, fœtida urinæ pluvia delabens, totum illi caput & sinum implevit; quæ urina, tanquam impetu facta, ab eo eruperat, qui multas in vesica horas, velut in vinculis constrictam, habuerat. Sponsus irasci, furere, clamare, eique, qui illud facinus admiserat, plagas, crucem, mortem denique minitari. At licuit præstantissimæ illius fœminæ æquitatem & magnitudinem animi aspicere. Etenim adeo nullum commoti atque irati animi signum dedit, ut etiam effusissimos cachinnos ediderit, omnemque marito iram in tranquillo posuerit. Sapiens nimirum mulier intellexit, se non deam, ut falso ille prædicabat, sed hominem esse, humanis casibus subjectam, ut ceteros. Mihi quidem tam magnos risus ea res dedit, ut quoties in memoriam redeat, eosdem cohibere non possim, ne ab invito prorumpant.

Fossius. Multa ego sæpe, de nobilissimæ sanctissimæque illius fœminæ pierate, modestia, probitate, eruditione, narrari audiivi, quæ, si de alia dicerentur, omnem propemodum fidem excederent, quamobrem non est mirandum, si ad illud incommodum, molestiam.

stiamque publice sibi illatam, eam animi æquitatem modestiamque detulerit. Sed jam ad D. Lazari venimus, nec rheda uspiam aspicitur: nolim equidem hoc diei & anni tempore cogi nos, quod reliquum est itineris, sine rheda conficere; Vranium præsertim, qui & æger est & longius abest.

F O S S I U S. Jam jam ea hic aderit: libero te hoc metu. Sed præstne huic Ecclesiæ idem Parochus, qui viginti ferme ab hinc annis eam regebat?

E R Y T H R. Præest, atque optima in primis valetudine utitur, ac mendacii eos coarguit, qui aërem hunc minus esse ajunt salubrem ac purum. Sed quid tibi venit in mentem, à me istuc exquirere?

F O S S I U S. Quia neminem novi, ad gratulationes, atque ad omnia aulæ officia, magis ad amussim, ut dicitur, factum. Vtebatur hic familiariter viro præstanti ex nobili religiosorum hominum familia; qui, cum merito ad summæ amplitudinis locum perductus esset, simul ut audivit, domum ad eum, tantum illi honorem gratulatum, accurrit. at quam oratione usum eum esse existimatis? accipite. Quantam, inquit, voluptatem capiam ex hoc honore, præter spem omnem tibi delato, (etenim, cuinam mortalium, talis res, tam inusitata, tam nova, vel in cogitationem cadere potuisset? mihi sane ne suspicanti quidem cecidit,) verbis dici non potest; quamobrem in cogitatione tua, qui probe me nosti, relinquo. nam fraterculos tui similes si ad tenuem ac ignobilem aliquem Episcopatulum contingat obrepere, magnas opes & gloriam se esse adeptos existimant: cum autem in tantum te honorem attractum aspiciam, eatenus omnibus lætitiis incedo, ut progredi longius vix possim.

E R Y T H R. At tali præditus ingenio atque eloquentia, dignus est, qui ad Regem Philippum, vel ad Cæsarem mittatur, ut adeptam illis victoriam, vel susceptos ex uxoribus suis liberos, vel prolatos, usque in ultimas terræ oras, imperii fines gratuletur. Quam enim apud illos orationem, quam gravem, quibus instructam sententiis, quam acutis, quam ad eorum, ad quos mitteretur, dignitatem accommodatis haberet? Ac dignus est
etiam

etiam, qui quavis mercede à principibus viris, atque adeo à Regibus ipsis, conducatur, ut ipsorum liberos, quos in spem Regni susceperunt, ad omnia vitæ officia, atque ad omnem morum elegantiam erudiat. Sed non est prætereundum, quemadmodum equiti cuidam, ex vetere gigantum prosapia orto, hoc est, terræ filio, in suo horto, me præsentem, ac præ pudore, ubi essem, ignorante, ignobilitatem suam imprudens objecerit; ad eum credo finem, ut honorem illum digno in loco collocatum esse ostenderet. nam eum ante illum diem viderat nunquam; neque ille, postquam natus fuerat, intra ejus amoenissimum hortum penetraverat pedem. Etenim, sumpta in manus eruce, quæ illi, quasi puero crepundia, in collo pendeat, O tempora, inquit, ô mores! nemo antea, nisi summo genere natus, hæc honorum insignia capiebat; nunc ea passim vilissimus ac sordidissimus quisque, sive sit pedissequus, sive lapeda, sive lanii, sive coci, sive scorti, prope dixerim, filius, vel gratia vel precio consequitur.

V R A N. Bene, pulchre, recte; non potuit elegantius neque cumulatius istud in eo honoris insigne celebrare. Etenim illud est laudandi genus longe urbanissimum lepidissimumque, in quo cum ejus, qui exornatur, laudibus, ejusdem præterea dedecus & ignominia conjungitur. Sed mihi quasillum hoc fructibus plenum, quod ferro, pene brachium ab humero avellit; ita grave est atque molestum. & sane nunquam induxissem animum, hoc anni tempore, & hac mea tam imbecilla valetudine, hoc meam dexteram onere gravem reddere, nisi pruna, pyra, ac poma Persica, quæ gero, adegissent me, ut hoc, à domino vineæ, acciperem. Etenim nulla, quod meminerim, vidi, vel gustavi, neque formæ præstantioris, neque succi melioris. Et sane magnos, uberes, ingentes ex eo prædio fructus Syri capiant oportet. Nam hæc, si sint venalia, quodlibet precium invenient.

E R Y T H R. Immo nullos ex eo fructus percipiunt.

V R A N. Hui, ex tanto prædio nullos? quo argumento? Nonne ego vidi, prope innumeros vitium ordines, uvis refertissimos? Nonne arbores aspexi, ita fructibus

graves, ut furcis ac palis fulcirentur, ne suo ad terram pondere ruerent?

ERYTHR. Ei rei argumenta dicam. Ideo domini nullis inde fructibus augentur, quia, quidquid percipitur, omne ad usum domesticum transferunt.

V. RAN. Ludis tu quidem me. nempe, quia illa domi consumuntur, neque venalia proponuntur, nulla in eis vis fructuum intelligitur?

ERYTHR. Scio ego, haud videri hoc verisimile tibi; quia præter picturam, astrologiam, atque poëticam, omnium fere aliarum artium gravissimarum es rudis: verum haud dudum est, cum hac doctrina, tam nova, tam incredibilis, tam inusitata, à doctissimo, eodemque religiosissimo viro excogitata est, atque reperta, & in vulgus prolata. Est vir quidam apprime doctus, probus, ac diligens paupertatis in primis, qui ad id, voti se religione obstrinxit, ut præter ædes, in quibus habitat, à maioribus suis sibi relictas, nihil possideat, quod moveri loco non possit. Hic igitur, tam severus, tam diligens, tam religiosus, paupertatis amator & cultor, preciosum, celebri intra Urbis mœnia loco, prædium cœmit: sed cum ipse ac vicinus ambigerent de finibus, constitutum est inter eos, quo die in rem præsentem veniretur: ac dies ex utriusque commodo sumitur, qui dies fuit nudius tertius. Veniunt igitur, ac secum una iudices, qui ejusmodi controversiis decidendis præsent, quorum unus religioso illi, Dic sodes, inquit, nonne tu is es, apud quem tantopere paupertatis studia vigent, qui præter unum tectum, quo te adversus nocturnum, imbrium, tempestatumque injurias recipias, tibi fas esse non ducis fundum, sive profundum potius, quod nunquam expleri possit, habere? unde igitur istuc est prædium? At ille, Nulla fit, ait, paupertatis legibus fraus, si prædium aliquod, vel urbanum vel rusticum, retineatur, unde fructus nulli percipiantur. Quid sunt ergo, iudex excepit, fructus, si uvæ, si poma ista, quæ pendere ex arboribus cerno, fructus non sunt? At isthæc, respondit, usu domestico consumuntur, ex eisque ne nummo quidem uno locupletior evado.

FOSSIUS. Quia nimirum ex eis se & familiam suam

suam alebat, ideo fructuum appellatione indignos esse arbitrabatur. At ego teneo, quid ille mereretur. Nimirum dignus esset, cui fundus ille quotannis insigni aliqua calamitate verberaretur, quæ, quod ipsum capere oporteret, interciperet, ac vera eum cogeret loqui. Per hanc rationem licebit eidem arationes, licebit oliveta, licebit molam, atque alia parare, quæ sunt ad usum domesticum necessaria. Sed si quasillus iste, Vrani, quem gestas, tanto tibi oneri est, da mihi illum ferendum. Nam incolumem tibi domi tuæ sistam. Sed vin' facere, quod maxime in rem tuam sit? Da mihi eum dono. Fœneratum enim tibi reddam, hoc est, qualum mittam, triplo majorem, plenum vineæ amici cujusdam mei fructibus, qui forma atque sapore tuis istis, quadrigis, ut dicitur, albis præcurrant.

V R A N. Non sum canis Æsopicus, ne tu mihi verba dare postules. etenim spem precio non emo. vel potius, non sum vir ille, genere & gratia clarus, qui ab homine Gallo, qui se magnum auri artificem assimulabat, tactus est aureis nummis duplicibus, ni fallor, ad ducentos.

E R Y T H R. De cane Æsopico, teneo, quid dicas; nam nota est fabula. Sed de homine isto nobili, quem anri tanta vi à sycophanta Gallo circumventum esse ais, nihil adhuc aures meæ acceperunt.

V R A N. Hic ad eundem scopulum, ac canis ille, navem affixit. Etenim dum auri umbram sectatur, verum ac solidum è manibus aurum amisit. persuaserat huic Gallus quidam nebulo, se certam ac veram auri conficiendi rationem, à nemine adhuc perceptam, tenere; verum semel tantum opus esse aureis ducentis, iisque duplicibus, quo nimirum ars, quæ est imitatrix naturæ, naturæ ductum sequeretur. quos ille nummos inventos continuo Gallo dinumeravit. At Gallus, ipso præsentē atque vidente, in ollam, pene modialem, variis herbarum generibus aliisque nugis plenam, quam attulerat secum, immisit; tum ollam, igni admotam, in fervorem dedit: sed postquam satis deferbuisse visa est, membrana os illi diligenter obduxit, vetuitque ante dies viginti aperiri; iis elapsis, quidquid in ollam demitteret, sive

aurichalcum, sive plumbum, sive stannum, sive lapidem, sive lignum, continuo in aurum conversum extraheret; ac futurum brevi, ut Regem Attalum, vel Philippum, divitiis superaret. His actis, iussit eum valere, seque foras eduxit, & exulatum abivit. Illi, qui Picos erat auro superaturus, nihil longius videbatur, quam dum viginti illi dies effluerent: quibus tandem elapsis, hilaris, ac præ lætitia gestiens, membranam ollæ detraxit; tum, ut erat præceptum, aurichalci in eam virgulam summa cum cura demisit; nam verebatur, ne, si digitos una immergeret, eos protinus aureos retraheret, atque eorum usum in perpetuum amitteret; vel ut clam in conferta hominum multitudine à sectoribus zonariis furriperentur; vel quod caput est, metuebat, ne hoc indicio res fieret palam, ac multi, quibus non posset obfistere, in societatem ejus arcani vellent admitti: quamobrem sedulo dabat operam, ne quid illis ab auro noceretur. Verum, dum pro aurichalco aurum se esse sumptuum existimat, dum paratus est clamare, *εὐρηκα εὐρηκα*, non alias se longius abesse ab eo, quod quæritabat, invenit. Nam aurichalcum illud non ita fuerat aurichalcum cum est in ollam infusum, quam cum est ab ea tractum. Sed cum in aurichalco rem sibi infelicitè cecidisse animadverteret, voluit experiri, num eo melius in stanno plumbove succederet, sed nihilo felicior fuit: etenim laterem, ut dicitur, lavit. Quamobrem ira percussus, anam illam calce subvertit, ut suos inde nummos aureos etiam cum aliquo intertrimento reciperet. O miram artis vim atque præstantiam, nugatoriæ inquam! quod olla in aurichalco, in stanno, plumbove perficere non potuit, ut ea in aurum converteret, in nummis illis effecit, ut ab auro transirent in plumbum. Nam magnus ille artifex, qui vere nummos plumbeos cudebat, cum nummos in ollam infundebat, simulabat, se aurum purum ac lectum infundere; sed adulterinum pro vero substituebat. Quamobrem, Fossi, alieno periculo doctus, abs te mihi caverò, neque tuis istis magnificis dictis, ac pollicitationibus, quibus canistrum, ter tanto majus, plenum pomis, præ quibus isti scenum videantur, spondes, in fraudem me illici sinam. Extra jam,

cum : si verum est , neque more tuo delicias facis , ut te poma isthæc delectent ; sume, comede, tuo arbitrato, ut libet : rem mihi gratissimam feceris.

Fossius. De pomis facio gratiam: nam ego jocabar tecum.

Vran. Quidvis, sive joco sive serio à me velis, impetrabis.

Fossius. Benigne. At nonne dixi vobis , rhedam nobis præsto futuram? En adest. eam igitur incendamus, & nostras singuli domos repetamus.

DIA.

DIALOGVS SECVNDVS.

Nobilissimo doctissimoque viro,

MATTHÆO VAYERIO,
PARISINO,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

Postulabat nominis tui claritas, magnitudoque doctrina & eruditionis, aliquod à me donum, hoc, quo te muneror, longe praestantius. Sed ardens illud studium conjungenda tecum amicitia, quo flagro, me cum hoc munusculo ad te venire cœgit, nec expectare, dum aliud majorum vigiliarum opus à me prodiret, quod tibi dicarem. Sed quamvis donum sit exiguum, tamen, quia nonnulla breviter continet, historico necessaria magis quam ullum aliud; tibi visum est aptum, qui elegantissimum locupletissimumque de historia librum edidisti, cuius precipua capita mihi interpretatus est Gabriel Naudeus, vir longe doctissimus, mihiq; amicissimus. Nec me latet, scriptiunculam hanc meam, in tua amplitudinem doctrinae, tanquam in mare, illapsuram, à quo obruatur. Verum id mihi non tam metum facit, quam spem addit, fore illam ex tuo quasi contactu meliorem. Nam quemadmodum flumina, mari permista, claritatem ab eo & saporem, & colorem mutuuntur; ita etiam opusculum istud meum, ex se illepidum, inamœnum, insulsum, in tuam eruditionem & doctrinam velut infusum, plurimum ab eo leporis, amœnitatis, saporisque percipiet. Hanc igitur meam in te voluntatem ne asperneris: meque in tuo ære numera. Hoc mihi gratius contingere nihil potest.

QV ID

QV·ID IN SCRIPTORE

Historiæ requiratur.

EUTYCHUS. PLUSIUS.

EUTYCHUS.

Vamquam divitias, quibus præstas, & opes, quibus polles, cogitans, te beatum judico, Plusi: attamen lites quibus perpetuo implicaris, & occupationes quibus distineris, hanc mihi de tua felicitate opinionem minuunt, ac prorsus efficiunt, ut fortunis tuis, quantumvis amplissimis, minus invidiam, atque ita in re modica vivam, ut eam fieri majorem non expetam.

PLUSIUS. Ego te semper, Eutychè, fortunatum atque felicem existimavi. Tu satis, à fortuna, rebus ad vitam necessariis instructus, procul à Rep. procul à curis, in hac amenissima Urbis parte habitas, tibi ipsi vivis, & tanquam in aliquo tutissimo portu collocatus, inconstantissimo rerum humanarum pelago alios ferri, alios agitari, alios mergi, sine periculo conspicias.

EUTYCH. Sua est unicuique de hominis felicitate sententia. Ego mihi ac tibi beatus videor, quia nullis curarum, nullis litium molestiis, tanquam fluctibus, agitor: at sunt, semperque fuerunt, qui, sine negociis ac litibus, vitam esse nullam existimant.

PLUS. Non est credibilis tanta, in hominum mente, perversitas, ut ibi quietem & tranquillitatem, quæ non potest à felicitate sejungi, constituent, ubi perpetuæ fere semper tempestates turbulentissimæque desæviant.

EUTYCH. Videris esse oblitus, quod Seneca, libro de brevitate vitæ, de quodam Turannio tradit, qui post annum nonagesimum, à C. Cæsare, publici muneris vacatione donatus, pro mortuo, à circumstanti familia, plangi ac deplorari se iussit, neque antea sibi restitutam esse vitam existimavit, quam verus labor est redditus. Videris etiam minus legisse, quod Muretus, vir elegantissimi

rissimi ingenii, summae facundiae, exquisitaeque doctrinae, narrat, de mercatore quodam Parisiensi; qui, cum vitam omnem in litibus transegisset, &, capularis jam senex, fora omnia circumiret, Francisco Galliarum Regi sapientissimo humanissimoque; dignus est habitus, qui ob aetatem, procul à litibus atque molestiis, in ocio ac tranquillitate, quod reliquum sibi vitae esset, exigeret; itaque omnes ejus lites & controversias se cogniturum, & statim ex aequo & bono dijudicaturum spondidit: ille miser, qui suam in litigando felicitatem collocasset, Regis pedibus advolutus, coepit orare atque obsecrare, ne sibi vitam vellet ante diem adimere, sed unam aut alteram litem reliqui faceret, in qua senectutem suam atque ocium oblectaret. Et ego novi non parum multos, qui, quo die, vesperi, nullam sibi scriptam dicam invenissent, proxima nocte nullam partem quietis acciperent: tantum, in summis curarum fluctibus, curarum oblectamentum & requiem inveniebant.

P L U S. Ego sane remitto istis hanc voluptatem; ac vellem, si fieri posset, ne forum quidem aspicere. Verum id mihi, per creditores meos, non licet, quorum improbitate plerumque contingit, ut bona mea repetere, ac persequi lite atque judicio cogar. Sed, his omissis, cuinam exercitationi studioque tuum ocium tradis? nam prorsus te nihil agere, non possum adduci ut credam. Mihi enim, ut ait Cicero, qui nihil agit, esse omnino non videtur.

E U T Y C H. Id quoque inter cetera felicitati meae ascribendum censeo, quod eo sunt loco res meae, ut nemini à me ocii mei reddenda sit ratio: verum, quia vix quisquam potest simul vivere, ac nihil agere, ego, ceteris studiis omissis, totum me ad scribendum contuli, non equidem laudem vel utilitatem aliquam aucupans, sed plane ut me oblectem.

P L U S. Quid scribis?

E U T Y C H. Quid putas? Orationes, epistolas, sermones, dialogos; interdum etiam versus, quamquam ad poësim non ita sum à natura factus, atque alia ejusmodi opuscula; nam majora opera, utpote magni laboris magnarumque; vigiliarum, nihil moror. Fit enim, si quod
forte

forte longiusculum opus aggredior, ut statim ab eo, fastidio ac satietate, abalienet.

P L U S. Miror, quod ad scribendam historiam animum nunquam adjeceris; præsertim cum hæc nostra tempora magnam rerum scribendarum tibi materiam objicerent. Evenerunt enim, hac nostra ætate, fere innumerabilia, satis digna, quæ, litteris consignata, posteritatis memoriæ commendentur: bella aspera, difficilia, longa; tumultus, seditiones, Rerump. mutationes, pestilentia, clades, atque alia ejusmodi, quæ apud mortales gravissima, & in primis memorabilia existimantur. Quantum enim & quam latum eæ tibi res campum aperuissent, in quo hæc tua dicendi vis atque facultas posset excurrere?

E U T Y C H. Arduum opus, ac longe meis viribus impar; nunquam mihi sum conatus imponere; prudentissimi illius consilii memor, quod Horatius scribendi cupidis præbuit,*

*Sumite materiam, vestris, qui scribitis, aquam
Viribus; & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant, humeri.*

Quod autem ais, si ad historiam scribendam animum applicuisssem, eventum mihi ex sententia processurum, ideo quod verborum copia diffuam: primum, hanc in me facultatem & copiam, quam mihi, benevolentia, ut opinor, ductus, assignas, nullam agnosco; deinde, ut tibi concederem, istud ex me verborum flumen effluere, si nihil præterea aliud ad scribendam historiam afferrem, eo tantum instructus accederem, quod est minimum in historico; tam multæ enim virtutes in eo, qui scribit historiam, requiruntur, ut eloquentia vix postremum in iis locum obtineat.

P L U S. At ego existimabam, nullam esse rem, quæ ab homine ingenioso & eloquenti litteris mandari non posset: præsertim Imperatorum res gestas luculenter ab eo explicari posse credebam, in quibus tradendis, satis est non esse mendacem.

E U T Y C H. Est aliquid id quidem, non tamen in eo sunt omnia. Nam, præter fidem, multa afferat ille oportet, qui est scripturus historiam. Atque id
ipsum,

ipsum, non esse mendacem in historia, major res est, quam arbitraris. Etenim est necesse, qui scribit, ut omnia plane perspecta & cognita habeat, vel quia ipse tractarit, vel ab aliis, qui ea tractarint, acceperit; si modo satis id est. Nam potest sæpe contingere, ut, ea qui referat, amore vel odio percitus, secus ac se habeant, exponat. Quid ille, qui, vel rumorem vulgi, vel falsam garruli cujuspiam narrationem secutus, res parum sibi cognitæ scribere audeat? quantum flagitii admittet? quantos de se ludos dabit? in quantum hominum factorum urbanitatem incurret?

PLINVS. Si bellum, verbi gratia, sim scripturus, quod Ludovicus Galliarum Rex Christianissimus cum hæreticis gessit, quod ad fidem historiæ attinet, satis muneri meo me facturum arbitrarer, si haberem, qui docere omnia fideliter posset. Cur ergo addidisti, si modo id satis est? nam quamvis statim te ipse interpretatus sis, ac dixeris, ea quæ auditione accipiuntur, magna interdum ex parte mendacio niti; attamen, ex vultu, cognovi, te ad res gestas narrandas, non tam docentis fidem, quam oculorum testimonium exigere. Num rei cujuspiam veritas percipi aliter non potest, nisi oculorum beneficio teneatur?

EUTYCH. Quanto rectius liquidiusque affirmare ea possis, quæ oculis tute subjeceris, quam quæ ab aliis acceperis, qui vidisse se dixerint? Nam quis eos prohibeat, ex ipsorum libidine, quidquid in mentem veniat, fingere, te non audente refellere? cumque plura multo judicent homines, ut dixi, odio aut amore aut cupiditate, quam ex veritate aut præscripto, unius res gestas verbis extenuabunt, alterius augebunt; unum debita sibi laude privabunt, alterum falsa etiam cumulabunt. Deinde, si mihi sit, verbi causa, Rupellæ obsidio, oppugnatio, si prælia ibi commissa, si instructæ Gallorum acies, oratione narrandæ, ac pene oculis subijciendæ, quomodo tantum ego munus, rerum omnium imperitus ac rudis, præstare sine eorum irrisione potero, qui rei militaris scientiam usu atque exercitatione didicerunt? ut non minus videndus sim illis delirare quam. **Hannibali** peripateticus ille visus est Phormio, qui cum
fere

fere à primis , ut ajunt , unguiculis usque ad ultimam senectutem, in scholastico tantum pulvere, atque in eruditorum hominum umbraculis , summo esset in ocio versatus, neque ulla unquam ex parte rei militaris administrationem attigisset ; ausus est Ephesi, apud Hannibalem, aliquot horas, de Imperatoris officio atque de omni re militari disserere , eique belli administrandi præcepta monstrare , qui tot annos de imperio cum populo Rom. omnium gentium victore , certasset. Vel si mihi sint æstus Oceani tempestatesque narranda , si classes Regum amicorum , Rupellæ auxilio venientium , describenda, quid rerum magnitudine dignum eloqui possum, qui nunquam classes, nunquam triremes, nunquam mare conspexerim ? Præterea, cum pluribus in locis historicus in regionum descriptione versetur , quid ego in hac parte possim , qui vix extra portam Flumentanam, vel Calimontanam, pedem extulerim ? qui si cras fortasse cum amicis meis rus me iturum dixerò ac constituerò, vel hæc sola cogitatio , quod Vrbe, vel potius domo, exeundum sit, ea, quæ proxime consequitur, nocte omnem mihi somnum ab oculis abigat.

PLU S. Nonne ex tabulis Ptolemæi , & aliorum Cosmographorum libris , cum opus est , poteris regionum descriptiones acceptas , ita tuum in librum transferre, ut prope ea in loca venisse videaris ?

EUR Y C H. Nugas agam. Atqui , cum me ad historicos legendos confero, nihil est quod magis intelligentiam meam remoretur, vel potius nihil est quod me magis perturbet, quam descriptio locorum , vel fluminum, ea de causa , quia hæc mihi contigit nunquam aspicere. At vide , quantum in hac re oculi possint , ut scriptores egregios, quò melius possent urbium ac regionum situs, stylo, tanquam penicillo , describere , longas peregrinationes suscipere , maria transmittere , atque in ea loca venire , non piguerit. Crispus Sallustius , res Punicas scribere aggressus, quo venustius & ad veritatem aptius ea, quæ vellet, exprimeret, eam regionem adiisse ac totam diligenter perlustrasse oculis dicitur. Facere Mænnio, apud Plautum, in Menæchmis, domio suo, qui fratrem quærens geminum germanum suum, Istros ,

F

Hispa-

Hispanos, Massilienses, Illyricos, mare superum omne, Graciamque exoticam, orasque Italicas omnes, qua egreditur mare, erat circumvectus, *Quin nos, inquit, domum redimus, nisi si historiam scripturi sumus?* Ut hinc satis appareat, volentibus regiones describere, necessarium esse in eas iter arripere, atque earum imagines, oculis acceptas, oratione depingere.

PLUS. Si hac una tantum in re historia claudicaret, ac ceteris partibus recto, ut dicitur, talo consisteret, putarem, scriptoribus ignoscendum, neque cum eis magnopere expostulandum.

EUTYCH. Multum sane debilis ac manca ea futura est historia, quæ in urbium locorumque situ describendo, regionum ignoratione, à veritate, quantum potest, aberraret: præsertim si sint Imperatorum res gestæ narrandæ, in quibus explicandis referenda sunt itinera, quibus suas illi copias duxerint, loca, ubi castra posuerint, ubi prælio decertaverint, quid ipsis incommodi iniquitas loci attulerit, quo se hostes ex fuga receperint, ubi insidias locaverint. Ad hæc, interfluentium amnium cursus exponendi, valles, montes, silvæ, rupes, urbium & castrorum situs, atque alia ejusmodi, pressio elegantique stylo, tanquam peniculo, delineanda. At quam frequenter ac foede labatur & cadat oportet, qui in locorum ignoratione versetur! Fiet enim, ut ibi vallem subsidere dicat, ubi mons sese attollat, atque ibi, per æquatas agrorum planicies, magna vi agentem undas sese fluvium evolvere, ubi nullus neque fons neque rivus ad irrigandum locum excurrat. Iam vero ad reliquas historiæ partes veniamus, quas Cicero, optimus omnium earum rerum magister, quæ sint dictione explicandæ, libro secundo de Oratore, his verbis enumerat, *Vult etiam (nimirum historia,) quoniam in rebus magnis, memoriaque dignis, consilia primum, deinde acta, postea eventus expectantur. & de consiliis significari quid scriptor probet, & in rebus gestis declarari, non solum quid actum aut dictum sit, sed etiam quomodo; & cum de eventu dicatur, ut causa explicentur omnes, vel casus, vel sapientia, vel temeritatis, hominumque ipsorum, non solum res gestæ, sed etiam, qui fama ac nomine excellant, de cuiusque vita atque nati-*

ra,

PA. Quæ cum ita se habeant, quo ore audebo Principis vel Imperatoris cujuscumque, quæ fuerint domi forisque, consilia proferre, qui non modo nunquam ad intima ejus consiliorum cubilia pervenerim, verum etiam, utrum ater an albus homo fuerit, prorsus ignorem? Poterone rerum ab illo gestarum virtutes ac vitia laudare atque reprehendere, quarum rerum non modo perfectam exactamque notitiam nullam acceperim, sed vix earum auctorem, inanem vulgi rumusculum, habeam? Quis hominis cujusquam mores atque naturam se posse exprimere cogitet, qui arctissima vitæ consuetudine cum eo conjunctus non antea fuerit? Quis suam de rebus maximis sententiam exponere se velle polliceatur, qui nullam unquam Reip. cujusquam partem attigerit, qui nullo rerum, de quibus judicat, usu atque experientia polleat? Iam vero, qui, de bellorum exitu scribens, causas explicat, aut casus vel sapientiæ vel temeritatis, eorum Resp. norit oportet, qui inter se bello contendunt. Exempli gratia, si vellem dicere, eum, qui, primo adventu, hostium copias profigasset, si uti victoria voluisset, omni eos imperio everfurum fuisse; non possem hæc liquido affirmare, nisi mihi cognitæ essent ejus opes ac potentia, nisi pro certo tenerem, causæ æquitate, militum robore ac numero, ducum peritia atque virtute, auri argentique copia, longe eum suis adversariis superiorem extitisse, qui non ita rebus omnibus parati, ac præterea nulla fere de causa, regnandi tantum cupiditate adducti, bellum non necessarium atque impium suscepissent: hæc cum nossem, tum fidenter concluderem, si ad id, unde tam secundus status ostendebatur, dare vela voluisset, fore ut is facile omnes hostium suorum copias profigasset, eorumque urbes in suam potestatem rede-gisset. Magnus igitur rerum usus, magna cognitio, exquisita prudentia, ad scribendam historiam requiritur: quorum singula absunt à facultate mea longissime.

P. L. U. S. Quid igitur esse dicam causæ, cur hodie tantum munus, ac tam arduum, iis præsertim demandetur, qui intra Religiosorum claustra ætatem agunt? num isti commissum sibi onus facile præ cæteris tuentur ac sustinent?

E U T Y C H. Si historiæ tractatio summum rerum u-
sum, ac præsertim summam rei militaris experientiam,
efflagitat, si incredibilem prope prudentiam, ut diximus,
poscit; quid tanta re dignum præstari ab iis possit, qui
non modo nunquam castra viderint, nunquam interiori-
bus belli consiliis interfuerint, neque eos, qui ipsi inter-
fuissent, audierint, nunquam denique, ne minimam qui-
dem publici muneris partem attigerint, sed ne domo
quidem pedem extulerint, atque adeo ne hominum
quidem lucem aspexerint; in oratione mea non pono,
sed in existimantium arbitrio relinquo.

P L U S. Si eos arbitraris isto pacto, ut prædicas, cur
præsertim ad id opus conducuntur? cur non ad alios
potius recurritur, quam ad istos?

E U T Y C H. Id hominum inscitia fieri arbitror, qui,
ut antea dicebamus, unicam historiæ laudem positam
esse putant in solo orationis cultu & nitore, in quo mul-
tum isti laborare dicuntur. Atque utinam illud genus
orationis afferrent, quod est historiæ in primis aptum,
fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili
profluens, plenum gravitatis ac prudentiæ. sed videre eos
licet, quemadmodum garriant, insaniant, orationis ge-
nus adament dulce & decoctum, sententiolis refertum
levibus, ac pueriliter magis quam acute conclusis, ple-
nissimum denique ineptiarum, inanissimumque pruden-
tiæ, & quod est intolerabile, Thucydidi, Herodoto, Sal-
lustio, Livio, ceterisque ex veteribus, palmam è mani-
bus se eripuisse existimant, cum florem, vel pomum, vel
hortos, vel fontem, vel alias ejusmodi nugas, scholasti-
co plane modo, ostentationis causa, describunt. Incidi
in unum ex istis, qui in delineandis deformandisque malis
citreis ac limoniis, notissimis vulgatissimisque fructi-
bus, omnes ingenii industriæque suæ nervos contende-
ret, ac plures in ea re paginas consumeret. Audivi et-
iam alterum, ejusdem notæ scriptorem, in Sallustium,
Romanæ historiæ principem, ac divinum hominem in
scribendo, scurriliter invehentem, illudentemque, velut
hominem nullius ingenii, putidique sermonis.

P L U S. At hic, me judice, imponendus erat in navî,
cum custodia, & mittendus Anticyras.

E U T Y C H.

EUTYCH. At magis admireris, si scias, quantus illi honor à suis habeatur. Non enim aliter, nisi deus historicorum appellatur. Plura etiam possem de istorum arrogantia proferre; sed iis supersedeo, ne me Horatii, Persii ac Iuvenalis scrinia compilasse existimes. Neque solum historia, verum etiam tragœdia intra eadem claustra abrepta est, tanquam in vincula, quibus in carceribus, etiam puerorum magistri, si diis placet, tragœdias docent.

PLIN. Quid? tragœdia etiam est paucorum hominum?

EUTYCH. Non minus fortasse, quam historia. Nam, cum in tragœdia personæ inducantur, regali, ut inquit Horatius, in ostro conspiciendæ, virique omnium prudentissimi, qui fidele suis Regibus consilium de Rep. præbeant; quomodo Regis, quomodo prudentis amici partes tuebitur, qui non diu multumque versatus sit in aulis Principum, quique eam Remp. in qua Reges illi extitisse narrantur, non penitus norit? *Consilium de Rep. dantis*, ut recte inquit Cicero, *caput est, nosse Remp.* Itaque, apud Græcos, tragœdiarum scriptores iidem fere fuerunt suarum civitatum moderatores, aut Regum maximorum familiares. Euripides in aula Archelai, Regis Macedonum, duntissime vixit; à cuius etiam canibus discerptus dilaceratusque narratur. Sophocles Athenensium Remp. Prætor, qui honos apud eos summus habebatur, administravit. Ex Latinis Ennius, perpetuus Scipionum, maximarum gentium victorum, cultor & comes in dividuus extitit. Ovidius, qui Medeam tragœdiam scripsit, ex qua præsertim, ut docet Quintilianus, licuit intelligere, quantum vir ille præstare potuerit, si ingenio suo temperare quam indulgere maluisset; utinam non tam familiariter Augusto ejusque filia usus fuisset: nã ille melius rei, melius famæ, melius salutis suæ consulisset. L. Annaeus Seneca, & Senecæ Philosophi patris, ut aliquibus placet, & sua etiam observatione aulicos mores edoctus, incredibili majestate atque prudentia, in Octavia, Neronis sævitiam expressit, & in aliis tragœdiis, Regum ac tyrannorum mores effinxit. At ii, qui sunt harum rerum rudes, Reges ac Reginas

ea sæpe loquentes faciunt, quæ opifices in tabernis, combibones in popinis, & mulierculæ in fullonicis blaterant. Nihil dicam de stylo, quo illæ scribuntur. Deus bone, quam multis obscuræ dictionis tanquam tenebris acutissimæ earum sententiæ obducuntur! ut verba, quæ lumen orationi debeant afferre, multorum illa interpretum explicationibus, tanquam luminibus, egent, quo possint intelligentiæ cuiusquæ acumine percipi! Translata vero, quæ necessitas genuit, illustrandæ ornandæque orationis studium exceperit, delectatio jucunditasque celebravit, in quibus primum obscuritas fugienda est, tum videndum, ne longe simile sit ductum, deinde cavendum, ne, quod transfertur, majus sit quam res postulet, vel durius quam aurium voluptas exposcat, vel inverecundius quam in alienam domum venientis modestia desideret; hæc, inquam, translata, verbis dici tantum non potest, quam, re ipsa, sunt longe accersita, immania, impudentia, obscura, ut ad ea intelligenda opus sit Oedipo, vel, ut ille inquit, nisi Sibylla, ea interpretari non alius quisquam possit. Vivit adhuc vir princeps, qui, cum nram mihi ex istis tragœdiis dedisset in manus, ut legerem, miratus est, unum à me diem prope integrum in prologo intelligendo esse contritum, neque tamen me esse assecutum, cum, in eo percipiendo, omnes nervos ingenii industriæque meæ contendissem, ut ad intimam ejus intelligentiam pervenirem. At fortasse inquier, ex ingenii mei tarditate, vel ex mea potius inscitia ortum esse, ut quod vellem non assequerer, qui adhuc ne suspicari quidem potuerim, quæ sit Latini sermonis virtus, integritas, vis, gravitas, elegantia. Id si dicant, hæreo, quid respondeam non habeo, victus cedo, manus do.

P L U S. Mitte isthæc. num tu igitur, ut ad historicos revertamur, neminem esse censes ad scribendas historias idoneum, nisi eum, qui sit etiam versatus in rebus agendis?

E U T Y C H. Ita censeo.

P L U S. Num tales fuerunt ii, quorum scripta versantur in manibus?

E U T Y C H. Omnes fere in suis civitatibus clari & magui

magni fuerunt. Atque ut de Pherecyde & aliis taceam, Herodotum, qui princeps gentis hoc illustravit, versatum in Rep. accepimus; à qua demum, sponte, civium suorum invidiæ cedens, excessit, ac Thuriis in Italia præstantissimam illam historiam, quæ teritur omnium manibus, condidit. Thucydides, cui primas Græci deferunt, quod dicendi artificio, verborum pondere, sententiarum numero, ceteros facile vicerit, tum eos scripsit libros, ut inquit Cicero, cum à Rep. remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere solitum erat, in exilium pulsus esset. Theopompus & Ephorus, ex clarissima Isocratis schola, tanquam officina, egressi, tum ad res magnas gerendas, tum ad scribendam historiam, à magistro impulsæ, se contulerunt. Xenophon quoque Socraticus, à Philosophia profectus, & Rēp. gessit, & exercitus duxit, & præclara alia facinora fecit. Vnde Callisthenes tantam vim rerum varietatemque, de quibus scriberet, unde prudentiam, qua in scribendo uteretur, accepit, nisi ex consuetudine usuque Magni Alexandri, cui sese comitem addidit? Longum esset, singulos ex Græcis referre, qui in hac agendi scribendique simul laude viguerunt: sed paucos etiam ex nostris enumerabo, hac eadem scribendi gloria longe præclaros. C. Cæsar, populi Romani, omnium gentium victoris, triumphator eximius, summa eloquentia insignique prudentia, res à se gestas, suis scriptis, immortalitati mandavit. Et sane, nulla nobis illustrior neque uberior scribendi materia subjici potest, præter eam, quam res à nobis gestæ pepererunt: ut hoc Phœnicem illum, apud Homerum, intellexisse crediderim, qui se à Pelio patre Achilli juveni comitem esse datum dixit ad bellum, ut illum efficeret *oratorem verborum, actoremque rerum*. Crispus quoque Sallustius Remp. suscepit, Quæsturam & Tribunatum gessit, Africam interiorem Prætor obtinuit. Et sane, non poterat tanta illi in scribendo virtus, non tam multis referta sententiis oratio, non denique princeps inter historicos locus, sine Reip. tractatione, atque adeo sine orbis terræ procuratione, contingere. T. vero Livium, maximis districtum negociis, ac peritum Reip. fuisse, declarant in primis, sermo ejusdem gravissimus, senten-

tia acuta atque frequentes, conciones disertissima, plenaque prudentia, postremo illa ejus gravis, rei Romanae, ob corruptos suorum civium mores, ambitione, luxuria, avaritia, pessum euntis, querela, quibus moribus offensus, se à Rep. removerat, atque ad scribendas populi Rom. res gestas traduxerat. Vnde autem Cornelius Tacitus sapientissimum illud dicendi genus, unde tantam vim prudentia, unde summum judicii acumen acceptum referre debuit, nisi ex Caesarum aula, in quam, ad penetrandos intimos virorum principum sensus atque consilia, sese totum immerserat? Summa denique huc redit, ut prudentia, qua praesertim redundare debet historia, non aliunde in nobis, nisi ex rerum usu pariatur.

PLU.S. Cum multa, hac aetate, memoratu digna extiterint, cur non aliquis ingenio, prudentia, ac rerum usu excellens, ea litteris tradit?

EUTYCH. Non desunt fortasse, qui scribant: at si ego omnibus illis laudibus, quas modo complexus sum, excellens existerem, nunquam hanc operam sumerem. Nam cum Antonius, apud Ciceronem, doceat, primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat, deinde, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiae sit in scribendo, ne qua simultatis; profecto, qui huic legi obtemperare conetur, verendum illi est, ne styli poenas graves acerbisque persolvat. Nam, si quid perperam, inepte, imperite, vel cum aliquo alio vitio, à quopiam factum exponat, continuo violatae alterius existimationis crimine condemnabitur, vel saltem, ut omnes dii adjuvent, quidquid ingenio studioque ac multorum annorum labore pepererit, tanquam Reip. perniciosum, edicto prohibebitur, aut Vulcano mandabitur. fortasse non sine magna aequitatis justitiaeque ratione. videtur enim ad communem summorum hominum contemptum ac dedecus pertinere, si liberum sit cuiquam, Regis vel Principis cujusquam res male gestas, perpetuis monumentis consignatas, posteritati mandare. Quod si Iovio, Guicciardino, aliisque ejus aevi scriptoribus, in hoc seculo nasci contigisset, vel ii perpetuo tacuissent, vel, nisi malam rem quaerere, ad alia studia se transfuissent,

sent; nec historiam omnino attigissent. Adeo existimationis bonæ studio flagramus. Quin etiam hodie, mercede conducti, summorum Imperatorum res gestas scribunt, quorum scripta ita in existimantium arbitrium veniunt, ut non modo sententiæ, verum singula etiam verba, artificis, ut ita dicam, statera, examinentur, ne quid fortasse in eis lateat, quod eorum famam, pro quorum gloria laboratur, offeudat. Ut jam non aliorum res gestæ, sed præclara eorundem in Remp. merita, non historiæ, sed laudationes & elogia mera, scribantur. Vide igitur, quæ fides penes ea esse possit, quæ non ad fidem historiæ traduntur, sed ex alterius libidine ac voluntate finguntur.

PLUS. Quandoquidem se ita res habet, ab historia abstineas censeo, &, quo genere scriptionis potissimum lubeat, animo obsequaris.

DIALOGVS

TERTIVS.

HVGONI VBALDINO

V. C. Basilicæ Apostolorum principis Canonico, & Archidiacono,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

N tibi, Hugo clarissime, Dialogum, quem sum pollicitus, de tolerantia malorum, ex meorum temporum ratione conscriptum. Multa enim mihi patientia opus est, ad eam vim morbi tolerandam, quæ jam diu me habet obsessum, ac nondum adduci potest, ut deferat. Miraberis fortasse, id nos locutos esse inter nos, quod nunquam locuti sumus: ac illud video te esse moleste laturum, quod eam tibi orationem assignerim, quæ longe sit infra tuam doctrinam atque sapientiam. nam, quanto tu plura ac meliora in medium attulisses, si vere, ac non à me inductus, has partes suscipere voluisses! ut me, cohortationibus tuis, ad tolerantiam malorum excitares! Sed, Hugo mi optime, dum meum animum confirmare, ne dolori succumbat, enitor, quaeso patere, hanc tibi ineptam, neque satis cum tua doctrina congruentem orationem adscribi. Immo, si tibi cordi sum ut præ te fers, si mei te miseret, quam habes in pectore constructam atque reconditam, ad hanc rem, argumentorum copiam, proferes, & ad meam utilitatem conferes. Meum erit deinde, quæ à te doctè sapienterquè dicentur, literis consignare, ne excidant; quo mihi aliisque, ad similitudinem perpeffionem malorum, usus sint. Vale.

DE

DE TOLERANTIA MALORVM.

NICIUS. HUGO.

NICIUS.

Vamvis tuus in me amor notus mihi
semper fuerit atque perspectus, hodie
tamen ita enituit, ut de eo dubitare non
liceat. Venisti enim domum meam ad
me, ut tuo jucundissimo vultu, suavissi-
maque oratione, jacentem meum ani-
mum excitares.

HUGO. Missa isthæc face. quin tu dic breviter,
quid tibi evenerit, quamobrem consolatione mea indi-
geas.

NICIUS. Multis ac magnis, ab hac invaletudine,
quæ mihi usum etiam pedum adimit, premor ærumnis
atque laboribus.

HUGO. Pulchre, te esse mortalem, atque ex Adæ se-
mine progeneratum, ostendis. nulli enim rei ita natus
est homo, ut ferundis miseriis.

NICIUS. Ego vellem quietam ac jucundam vitam,
atque ab omni dolorum molestia sejunctam.

HUGO. Rem difficilem, ac paucis concessam, exo-
ptas. Nam quotusquisque ille est, cui Metelli fortuna,
hoc est, constanter propitia, contingat? Nam, si velis
replicare memoriam temporum, unus aut alter, perpe-
tua hac felicitate usus, occurret; ceteros vero omnes,
humanæ conditionis velut torrente abreptos, & in plu-
rimas ærumnas abstractos, invenies.

NICIUS. Pessime hominum generi, rerum natura
consult. Quod enim animal, ob singularem ejus digni-
tatem atque præstantiam, præcipua quadam charitate
complecti debebat, huic præcipuam legem injuriæ de-
finivit, atque ex omnibus unum elegit, quem irruenti-
bus undique malis, tanquam signum, opponeret.

Hu-

HUGO. At homini quidem, ab initio ortus sui, tranquilla atque affluens omnibus voluptatibus vita contigerat; sed, sua ipse improbitate atque malitia, sese in profundum omnium malorum injecit.

NICIUS. Cur homo, qui præcipua divini amoris parte continetur, ut innumera Dei beneficia in eum collata declarant, non statim, ut decidit, erectus ab eo est, & in pristinum felicitatis locum revocatus?

HUGO. Quid ais? non id egregie ab eo elaboratum est, atque perfectum? Nam quis afflictum ac jacentem hominem erexit? quis eam nobis felicitatem peperit, quæ post hujus vitæ spacium, fortiter decursum, accedet, nisi morte sua Christus Dominus, Deus simul & homo? nonne multo plus attulit, quam erat amissum?

NICIUS. Cur non eam etiam felicitatem recuperavit, hujus vitæ propriam, & in quam homo conditus erat?

HUGO. Quia, post Adæ prolapsionem, nihil homini expediebat minus, quam secura ac nullis casibus obnoxia tranquillitas.

NICIUS. Quâ fieri potest, ut ea nocendi vim habeant, quæ omnium fere concessu, numerantur in bonis?

HUGO. Unde accidit, ut vinum, & condita eleganter obsonia, ægrotantibus noceant, contra, sitis, inedia, nstio, ac missio sanguinis, sanitatem & salutem apportent?

NICIUS. At ego ex optimis quibusque Philosophis didici, homini, qui constet ex animo & corpore, quique conservationem sui propositam habeat, nihil tam convenire, quam eam vitam, quæ sit animi & corporis expleta virtutibus.

HUGO. At ex illis duabus partibus, quibus hominem constare dixisti, utra illi esse charior debeat? eane quæ fragilis est atque caduca, an illa quæ stabilis, firma, nec communi ceterarum rerum fato subiecta?

NICIUS. Quis nescit, eam enique cariorem ac jucundiores esse oportere, quæ sit nobilior atque perfectior?

H u-

HUGO. Cum igitur sit animus corpori, longo intervallo, superior, nonne æquum est, ejus nos magis commodis utilitatique operam dare? nonne longe honestius est, ejus nos juris defensores ac progugnatores existere, adversus eos, qui illius imperium usurpare, auctoritatem minuere, dignitatem affligere ac labefactare conantur? Atqui in iis, quæ animum oppugnant, tanquam dux & auctor est corpus; immo nullam nocendi vim habent, nisi à corporis robore & audacia animum ac vires accipiant.

NICRIUS. Non video, quid corpus peccet, cum suas omnes partes valere, vigere, ac naturales suos motus ususque habere, ut nec absit earum aliqua, neque agra aut debilitata sit, optat. Nam illud videtur optare, quod naturæ ipsius conveniens est maxime.

HUGO. Si intra hos fines sua vota contineret, laudabile esset studium ipsius, vel saltem nullius reprehensioni subiectum: sed robore ac viribus præstans, progreditur longius, & contra rationis præscriptum (quo sensibus indulgeat) in vetitas atque impermissas res, cupiditates suas effundit; quas sane contineret, si, ægrum & infirmum, rerum suarum satageret, hoc est, de salute cogitaret, vel, extrinsecus damno affectum, de remedio sollicitum esset. Quod si velim recordari eos, quos res adversæ in officio continuerunt, prosperæ ac secundæ ab eodem abduxerunt, dies me deficiat: verum paucos & illustres, ex sacris litteris, proferam. Populus Israel, dum adhuc servitutis iugo premebatur, sobrius ac demissus, Moyse dicto audiens fuit; at postquam in deserto, epulis caelestibus innutritus, ac rebus omnibus necessariis, ad satietatem, instructus, liberam ac deliciis affluentem expertus est vitam, Moyses obedientiam abjecit, projecitque sese in omnem impietatem atque nequitiam. Quid David? qualis vir erat & quantus, dum à Saule insidiis expetebatur! At, simulac regno potitus est, atque opibus ac divitiis locupletatus, nonne inventus est similis ceterorum, qui, prosperis successibus ebrii, æquibonique fines excedunt? Ecce autem, est ante oculos Rex Ezechias, quem à Rege Assyriorum, armorum terrore

rore minisque perterritum, videbis probum, demissum, humi stratum, cilicio contextum, lacrimis madidum, in preces fusum; eundem vero, victoriis elatum, opibus auctum, divitiis ornatum, cernes tumidum, contumacem, Deoque minus obsequentem. Omnino sic comparatum esse videtur, ut res secundæ, & ad voluntatem euntes, animos tollant, communis conditionis notitiam adimant, Dei memoriam ex animo sapius evellant. Quamobrem dictum est illud à Moyse divinitus, *Come- dens, & bibens, & impletus, memor sis Domini Dei tui.* Nullo enim tempore, magis videtur homo admonendus, ut Dei memoriam teneat, diligenterque custodiat, quam cum est satur. Nam sæpe saturitas, Dei oblivionem in eum inducit, qui immodico potu ciboque obruitur.

N I C I U S. Cur, post Adæ peccatum, tanta insunt momenta, ad recte vivendum, in his malis, quæ ipse in humanum genus invexit?

H U G O. Quia hæc in primis appetitus nostros, qui post peccatum tanquam equuli effrenati vagantur, rationi constructos tradunt, adeo ut vix commovere se audeant. Propterea inquit David, de rebus asperis & adversis agens, *Declinasti semitas nostras à via tua.* Sed libet asserre, quæ ad hunc locum adnotavit Augustinus. *Semita enim nostra erant in voluptatibus seculi, semita nostra erant in prosperitatibus temporalium rerum; tulisti semitas nostras de via tua. quid est, declinasti semitas nostras, de via tua? tanquam diceret nobis. In tribulatione positi estis, multa patimini, multa quæ amabatis in hoc seculo amisistis, sed vos non dimisi in via, quam angustam vos doceo. latas semitas querebatis; quid vobis dico? hæc itur ad vitam sempiternam; quæ vultis ambulare, ad mortem pergitis.* Hæc Augustinus. Quibus accedit, quod, quantum corpori virium adimitur, tantumdem roboris additur animæ. Vnde Paulus Apostolus, *Tum fortior sum,* inquit, *cum infirmus fio.* Neq; quidquam tam propolitum fuit Christo, quam ostendere, nullam esse fortiorem, contra arrogantiam, contra spiritus nostros, medicinam, quam perpeffionem dolorum ac malorum. Quamobrem, in Evangelio, nihil nobis jucundum, nihil suave polli-

pollicetur, sed contra, omnia ardua, omnia difficilia, ac fœda promittit: nimirum odia hominum, jacturam bonorum, ignominias, adversam valetudinem, contumelias, exilia, carceres, cruces; denique, quidquid horrendum ac formidabile excogitare tyrannorum sævitia poterat. Videbat enim, maxime his rebus tumorem superbiæ nostræ demitti, libidinis ardorem temperari, ac prope restingui. Tu autem, cum omnia tibi fausta ac felicia polliceris, illud promittis, cujus, in Evangelio, spes nulla ostenditur. Præterea, cum ea, quæ Christus velut optima elegit, tu ut pessima rejicis, quæque ille contra, ut mala, refutavit, tanquam optima expetis; perperam illum de rebus bonis malisque judicasse coarguis, ac pessime in te consulis, qui medicinam, ad tuos morbos curandos aptissimam, à salute tua repellis.

N I C I U S. Vis hæc morbi, quæ tot menses ita obstinate dat operam, ut me miserum perdat, cogit me rursus illud optare, quod antea optabam, videlicet, ut sua Christus morte eas à nobis ærumnas propulsasset, quibus ante peccatum Adami carebamus.

H U G O. Næ tu homo es impudens, qui te ab his malis eximii postulas, in quibus Christus Dominus, creator ac redemptor noster, pro nobis hæreret, præclarum atque jucundum existimavit. Deinde, cur hæc à te conaris abjicere, quæ voluit nobis Deus, tanquam segetem ac materiam victoriarum triumphorumque, relinquere? Etenim, quibus ex meritis tibi coronam justitiæ deberi contendas, si omnis pugnandi necessitas cesseret, si omnis plane hostis, quicum certes, summoveatur? *Non enim coronabitur, nisi qui legitime certaverit.*

N I C I U S. Ego, postquam satis sunt ea calamitate attritæ res meæ, quam ob mea superiora flagitia atque peccata mihi Deus infixit, nihil me commoverisse memini, quod tantam ejus in me severitatem exposceret.

H U G O. Numquid, ex eo tempore, tu sanctior factus es Iobo, innocentior Ioanne Baptista? Num plaga, quæ tibi insidet, eâ altius inhæret, quam utrique illorum Deus infixit? Nam Iobus, cui, Dei ipsius testimonio, nemo par similisque inveniebatur, traditus est Dæmoni,

ni, qui omnibus eum vexaret injuriis, atque, tanta hac licentia sibi permissa, ita in eum acriter vim suam exercuit, ut nullum genus injuriarum aut malorum prætermiserit, quo non in eum debacchatus sit. ejus enim domos evertit, messes combussit, liberos enecavit, pecora interemit; nullum in toto ejus corpore vacuum ulceribus locum reliquit. Alterius vero, nimirum Ioannis, spectatam probitatem indignamque necem, non possum pluribus atque ornatioribus verbis efferre, quam D. Gregorius Magnus exponat; qui in libris Moralium, utramque rem elegantissima oratione prosequitur. cujus tibi verba recitabo, si non piget audire. nam memoria teneo.

N I C I U S. Mihi & lubet & pergratum est. Etenim nihil tam cupio, quam aliquid ex te audire, quod dolorem meum, si non tollat, at aliqua saltem ex parte levio-rem efficiat

H U G O. In eo igitur opere, quod dixi, ita inquit, Ecce autem, dum B. Iob vulnera cruciatuque considero, repente mentis oculos ad Ioannem reduco, & non sine gravissima admiratione perpendo, quod ille prophetæ spiritu intra matris uterum impletus, atque, ut ita dixerim, prius, quam nasceretur, renatus, ille amicus sponsi, ille quo inter natos mulierum major nemo surrexit, ille sic Propheta ut plus etiam quam Propheta, ab iniquis in carcerem mittitur, & pro puella saltu, capite truncatur, & vir tantæ severitatis, pro risu turpium, moritur. num credimus aliquid fuisse, quod, in ejus vita, illa sic despecta mors tergeret? sed quando ille vel in cibo peccavit, qui locustas solummodo & mel silvestre edit? quid Deo, vel de qualitate sui tegminis, deliquit, qui camelorum pilis corpus operuit? quid de conversatione sua offendere potuit, qui de eremo non recessit? quid illum loquacitatis noxa polluit, qui disjunctus longe ab hominibus fuit? quando illum vel silentii culpa attigit, qui tam vehementer ad se venientes increpavit, dicens, Genimina viperarum, quid demonstravit vobis effugere ab ira ventura? Hæc Gregorius. Sed istorum, quos jure tam miris laudibus extulit, ærumnarum ac miserationum non obscura est ratio. Nulla enim ipsorum merita tantam eis vim malorum concitabant; sed, ipso-
rum

rum cruciatu, posteritati omnium seculorum, quibus nati erant, in exemplum patientiæ consulebatur. Etenim, ea fortitudo animi, ea virtus, nisi sic tentata esset, in occulto delituisse; nunc autem, velut fax quædam, malis omnibus tanquam ventis exagitata, clarius enitescit. Vel dici potest, ideo eos gravius ad terram elisos esse, quo altius extollerentur, ac majoribus in celo præmiis decorarentur.

N I C I U S. Nunquam profecto, tantam in te memoriæ vim esse, existimassem, nisi hodie expertus didicissem. Deus bone, quot versus quam cursum recitasti! quam apte ad rem, de qua agitur, quam scienter protulisti! ut nunquam hæsitasti! Iam illud mirari desino, quod antea mirabar, summæ sapientiæ laudem tibi, omnium concessu, deferri, cum tantam vim rerum ac sententiarum, perceptam intelligentia, & comprehensam memoria, habeas.

H U G O. Supersede istis rebus, atque animum ad ea, de quibus est nunc sermo, adverte. Tu, qui ita innocentiam tuam jactas, quæso, in tuos mores ac vitam acutius inspicere, diligentius inquire, perscrutare, si quid in ea, tali ac majori etiam poena dignum, admiseris. nam, si iniquus in te iudex esse nolueris, multa tibi occurrent, quibus conscientia teste evictus, justam in te sententiam dicas.

N I C I U S. Ego non sum tam audax, tam amens, tam impudens, qui me peccasse inficer: sed quia, ut antea dixi, divinæ majestati satis poenarum dedisse existimabam, ideo meo in animo præteritorum scelerum memoria exolevit.

H U G O. Itane, præsentem poenam quereris, peccata commissa, quorum sordes, si ad infinitam Dei personam, cui præsertim injuriæ nostræ sunt illatæ, respicias, nullis poenis nec vita ipsa elui possunt, non meministi? quia non statim peccato prope par poena successit, ideo te divinæ severitati elapsum esse existimavisti? vel, quia interdum levi aliqua animadversione fuisti à peccando deterritus, idcirco arbitratus es, te omnibus periculis fuisse defunctum? an Deum ignorabas in beneficiis tribuendis celerem esse, in poenis suppliciis-

G

que

que irrogandis tardum ? Deus , inquit Ecclesiasticus ,
est patiens redditor. Non tamen hæc improbis patientia
 quidquam de pœnæ gravitate decerpit , aut ullum eo-
 rum facinus inultum impunitumque dimittit. Nam, ut
 recte à sapienti doctoque Poëta est dictum ,

Raro antecedentem scelëstum

Deservit pede pœna claudio.

N I C I U S. Ergo non licet mihi deflere fortunas
 meas ? non licet conqueri, lamentari, quod plerunque
 miseris est unicum in consolatione residuum ?

H U G O. Audi cõsilium vocemque meliorem , alte-
 rius , qui, quemadmodum tu ipse, peccaverat , sed, ca-
 stigatus à Deo, didicerat , quid boni secum afferret, im-
 missa ad correctionem vitæ , calamitas. *Bonum est ,*
quia humiliasti me ; ut discam justificationes tuas. *Quasi*
diceret , inquit Augustinus , didici elatus iniquitates meas,
discam humiliatus justificationes tuas. Sed iniquus pla-
 ne es præter æquum & bonum. Quid ? peccatum tuum,
 quod (si Deum intuearis, cujus , ut paulo ante dixi, di-
 vina majestas , quantum in te fuit , imminuta est,) in-
 finitam vim mali complectitur, leve ac contemnendum
 tibi videtur , pœnam autem , patrio sane animo ab eo-
 dem tibi inflictam , gravem & intolerandam existimas?
 Quod si peccatum tuum in una , pœnam autem , quam
 sustines , quasi in altera libræ lance constituas , secus fa-
 teri cogeris. Nam ea lanx , quæ peccatum contineat,
 erit , mihi crede, illa altera longe depressior, in qua pœ-
 na collocetur.

N I C I U S. Si, ex suis quisque meritis à Deo accipia-
 tur, multis, quibus nunc bene est, pessime eveniat: sed
 cur tam multi, qui in eodem, in quo ego nunc versor,
 improbitatis gradu consistunt, non etiam eodem cala-
 mitatis jure comprehenduntur? vel saltem, cur, tot lon-
 ge me deterioribus relictis, in me unum divinæ iracun-
 diæ severitas irruit?

H U G O. Non possum ad hæc tibi planius respon-
 dere, quam ipse Augustinus faciat. Ille igitur interro-
 gationi tuæ satisfaciet; qui in explicatione Psalmi quar-
 ti & septuagesimi, ad eum locum, *Nolite loqui adver-*
sus Deum iniquitatem , sic ait: *Quid solent homines di-*
cere?

cere? Vere non iudicat Deus de rebus humanis, & est ullum iudicium Dei; aut, Vere curat, quid agatur in terra? tam multi iniqui redundant felicitatibus, innocentes premuntur laboribus; sed illi accidit nescio quid mali, castigante Deo & admonente, & novit conscientiam suam, novit, pro merito peccatorum suorum, aliquid se posse perpeti, unde argumentetur adversus Deum, quia non potest dicere, justus sum, quid putamus eum dicere? sunt peiores iniqui & tamen ista non patiuntur. Hac est iniquitas, quam loquuntur homines adversus Deum. Videte autem quam iniquum sit; dum vult, se justum videri, illum facit injustum. Qui enim dicit, Inique patior, quod patior, illum iniquum facit cuius iudicio patitur, se autem justum qui iniquus patitur. Ex quibus Augustini verbis apparet, quæ tibi modo verba exciderunt, hanc habere sententiam, ut Dei iustitiam à mundo tollant, Deumque, iniquitatis nequitiaque, coarguant: vel, quod verius est, indicant, te esse injustum, & loqui adversus Deum iniquitatem.

N I C I U S. Si neque homini licet conqueri de suis miseriis, neque se cum deterioribus comparare, qui, extra omnem pœnam, ociosam ac bonis omnibus affluentem vitam exigunt; quid mihi auctor es ut faciam?

H U G O. Quod Iobus, quod David, quod ceteri omnes fecisse narrantur, quos, in exemplum fortitudinis sapientiæque, omnium seculorum ætas adspexit; quod etiam Christus in Evangelio, disertis verbis, faciendum edixit, qui, apud Matthæum, Christianæ vitæ præcepta tradens, Cum aliqua, inquit, vobis dolendi lugendique offertur occasio, cum gaudio ac voluntate eam arripite.

N I C I U S. Quoniam sermonis Christi, apud Matthæum, facta mentio est, fortasse eo loco Christus videri cuiuspiam possit, in præcipiendo progredi longius, ac præsertim, cum de iis hominibus loquens, qui falso ad aliquod crimen conjiciuntur, Si, inquit, persecuti fuerint vos homines, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes, propter me, gaudete & exultate. Nam, si dixisset, Injuria & contumelia affecti, querelis & lamentationibus parcite; magnam quidem rem imperasset: non enim silice nati sumus, ut doloribus non

commoveamur. sed cum postulet, ut gaudeamus, ut ad res acerbissimas gravissimasque voluptatem atque lætitiā afferamus, videtur jugum cervicibus nostris imponere, quod ferri tolerarique non possit.

HUGO. Ne tibi hoc, nefas aut incredibile videatur; scito, jam inde ab initio nascentis Ecclesiæ ita factitatum esse; primum ab Apostolis, qui virgis cæsi, à conspectu Concilii gaudentes discessisse narrantur, *quoniam digni habiti essent, pro nomine Iesu, contumeliā pati*: tum ab illis Christianis, fortasse rusticanis hominibus & indoctis, quibus Paulus Apostolus per litteras gratulatur, quod jacturam bonorum suorum, cum gaudio sustinuissem: deinde à pluribus Martyribus, quorum inter varios cruciatus, inter sonitus crepitusque plagarum, nulla fere alia vox exaudiebatur, nisi hilaritatis lætitiæque plenissima: postremo ab innumeris fere aliis, qui, tanta cum alacritate animi, paupertatem, injurias, contumelias, exilia, damna ferebant, ut iis solis delectari viderentur. Ac, ne sine exemplo id ab iis factum videatur, audi, quid loquatur David; qui Deo gratias agens, quod Dei beneficio, in summa calamitate, ingentem alacritatem expertus esset, *In tribulatione*, inquit, *dilatasti mihi. Causam ejus lætitiæ fuisse, ait, latum & extensum quendam campum, in quem ex ea doloris angustia, & quasi contractione, pervenisset. Neque id veteribus Philosophis fuit incognitum, non iis solum, qui summum bonum in virtute ponebant, sed iis etiam, qui, demta voluptate, negabant intelligere, quid esset bonum. Nam hujus sectæ dux atque auctor Epicurus, tantam sapientiæ vim tribuit, ut, qui ea præditus sit, si uratur, si excrucietur, si Phalaridis tauro includatur, dicat, Quam suave est hoc! quam hoc non curo! Possem etiam multos ex antiquis enumerare, in hac ferendi laude plane admirabiles: sed nostrorum exemplis, quibus abundamus, magis delector.*

NICIUS. Audio. At debuerat David, qui ex hac quasi contractione malorum ad summam sibi lætitiæ latitudinem aditum patefactum esse gloriatur, aperire nobis hunc campum, vel saltem debuerat digitum ad eum

in-

intendere, quo, ejus demonstratione edocti, eodem, sine ullo errore, perveniremus.

HUGO. At patefecit Paulus Apostolus, cum scribens ad Romanos, *Tribulatio*, inquit, *patientiam operatur patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit*. Possumusne, per hujus vitæ labores & incommoda, in latiore patientioreque campum evadere, siquidem per eas, ad res maximas lateque patentes virtutes, patientiam, probationem, ac spem futurorum bonorum egredimur? quis, præ tanto lucro, non omnes, quotquot sunt ubique, labores & ærumnas pro nihilo putet? sed quid, inquam, pro nihilo putet? nonne etiam cessantes easdem in se attrahat atque derivet? Potest etiam ita Davidicum illud intelligi, *In tribulatione dilatasti mihi*, hoc est, maximam, ex perpeffione malorum, mihi lætitiā peperisti. Nam, quemadmodum dolor est contractio animi, ita ex contrario lætitia est ejusdem effusio ac dilatactio; quæ quidem lætitia ex illa certissima æternorum præmiorum spe maxime oritur.

NICIUS. At ego, hebes ac tardus, non possum ingenii mei acumine comprehendere, quomodo res diversæ, maximeque inter se disjunctæ, sicut est voluptas & dolor, gaudium & tristitia, copulari possint atque conjungi. tu, qui es acutior ac perspicacior, edoce.

HUGO. Hinc maxime Dei vis ac potestas elucet, qui res diversas atque pugnantes conjunxit, & quodam quasi fœdere amicitiaque constrinxit. Quid est tam inter se contrarium, quam ignis, flammæ late diffundens, atque aura, ad leniendum calorem leniter afflans? & tamen, in fornace Babylonis, Deus rem utramque conjunxit. Quid est tam inimicum leonibus, fame sitique enectis, quam humanitas mansuetudoque? & tamen utrumque, junctum copulatumque Daniel aspexit, atque admiratus est, in lacu leonum. Atqui, ne putes, hæc me, ostentandi ingenii causa, ex meo sensu depromere, audi, quid D. Io. Chrysostomus, in commentatio ejus Psalmi quem modo commemoravimus, afferat. *Et quomodo in tribulatione, inquit, fuit dilatactio? Quemadmodum in trium puerorum fornace, quemadmodum in lacu leonum. Non enim ex-*
tinxit

tinxit flammam, & tunc fecit, ut ipsi essent in campo libero & aperto; neque occidit leones. & tunc securos eos reddidit: sed & illic fornace vehementer ardente, & hic feris manentibus, iusti difficultatis molestiam non senserunt, sed tuti & securi fuere. Hæc Chrysostomus. Sed, ne semper necesse habeamus confugere ad miracula; nonne miles fert in bello labores? nonne fert famem, sitim, æstum, ac frigus? nonne excipit vulnera? nonne irrumpit in armatas hostium copias? nonne adit apertum vitæ periculum? nonne millies morti se offert? quid? nonne sunt hæc aspera, acerba, gravia, difficilia perpessu? attamen, audebimus dicere, cum ad bellum miles progreditur, tristem invitumque prodire? immo nihil videtur eidem longius, quam dum signum pugnae, buccina detur, quam dum acies concurrant, & aperto Marte cum hoste configant. tum tristis ille est, tum mœret, tum queritur, cum in tabernaculo segnis inersque detinetur, neque aliquam fortiter agendi patiendique facultatem materiamque nanciscitur. Vides igitur, sine aliqua miraculorum ope auxilioque, rerum asperitatem acerbiteratemque cum summa animi alacritate & voluptate coniungi? Quod si facit hoc, in re militari, laudabilis quidam ardor, honoris & gloriæ, quanto nos alacrius solidioris gloriæ bonorumque æternorum cupiditas in omnes huius vitæ fluctus impellet? At, si nihil aliud, illud certe, ut gaudeamus rebus adversis, efficiet; quod, hac in re præsertim, verus Christi miles agnoscitur. Si nemo miles dignus est hoc nomine, qui cum hoste congredi nolit, qui prælio excedat, qui que nullum virtutis suæ specimem edat; ille Christiani nomine gloriabitur, qui cum humanis miseriis, quibuscum omnis fere nobis res est, componi recuset, qui semper in deliciis haberi, qui nunquam esse miser, velit? Quamobrem Augustinus ita eum alloquitur, qui nihil sibi mali in vita contigisse gloriatur: Si putas, te non habere tribulationes, nondum cœpisti esse Christianus. & ubi est vox Apostoli, Omnes qui volunt pie in Christo vivere, persecutiones patientur? Si ergo non pateris pro Christo ullam tribulationem, vide, ne nondum cœperis in Christo pie vivere. At, ne quisquam existimaret, posse sibi, vel cuiquam alteri, piam in Christo vitam sine aliqua rerum

rum adversarum admiffione contingere ; prorsus neminem , ait Apostolus , à Deo eximium haberi , sed omnes Christianos , quotquot adhuc fuerunt vel sunt vel futuri sunt , una eademque ferendorum malorum necessitate comprehendi ; quæ mala qui nondum expertus est , neque ipse scit quid sit esse Christianum , neque dat copiam existimandi , an sit dignus eo loco ac nomine. Quamobrem non minus possum cum eo agere , quam Seneca cum eo expostulat , qui , sine ullo malorum experimento , boni viri nomen usurpat. ita enim loquitur in eo libello , qui inscribitur : Quare bonis viris mala accidunt , cum sit providentia. Vnde possum scire , quantum adversus paupertatem tibi animi sit , si divitiis dissilis ? unde possum scire , quantum , adversus ignominiam , infamiam , odiumve popolare , constantia habeas , si inter plausus senescis , si te inexpugnabilis , & inclinatione quadam mentium , pronus favor sequitur ? unde scio , quam æquo animo laturus sis orbitatem , si , quoscunque sustulisti , vides ? Hæc Seneca. Sed quanto hæc verius Christiano illi viro obijciantur , qui omnium humanarum calamitatum se esse expertem & ignarum exoptat ? Etenim omnia ea mala , quibus referta est hominum vita , sunt proprium filiorum Dei patrimonium. Quamobrem , qui , perpetua usus felicitate , nondum in partem aliquam venit tam locupletis hereditatis , vereri magnopere debet , ut inter filios Dei numeretur. nam eos , quos ille filiorum numero habet , exercet , plagis afficit , acerbè ac duriter educat. Ac merito D. Io. Chrysostomus vetat nos misereri cuiuspiam , qui ærumnis ac laboribus à Deo exerceatur ; sed utilius misericordiam nostram in eos advocat , qui , flagitiis ac sceleribus cummulati , secundo , ut dicitur , mari feruntur. Colluctemur igitur strenue cum adversis rebus , & , cum ab eis premimur , urgemur , non respiciamus mala quæ patimur , sed ad promissa nobis bona spectemus. Tu vero ne animum desponde. Nam magna mihi spes est , tibi fore in dies meliuscule. Vale.

N I C I U S. At ego omen accipio , ac de tuo isto humanissimo sermone , mecum habito , ingentes tibi gratias ago atque habeo.

DIALOGVS

QVARTVS.

CASSIANO A PVTEO,
Equiti illustrissimo,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

I, usque ab incunabulis ipsius doctrinae veteris, velimus replicare memoriam temporum, non paucos cunctis fere seculis exstitisse reperiemus, qui studia eloquentiae ab elegantia doctrinae segreganda esse contenderint. Quamobrem hoc? an, quia res, utilitate maxima, dignitate praestantissima, ornatum orationis rejiciant ac respuant? Atqui natura comparatum videmus, ut, quo res maiorem in se honestatem contineant, eo etiam ornatius & illustrius vestiri desiderent. Atque ut de ceteris rebus taceam; nonne in se quisque experitur, ut tum copiosior sit verbis, cum est sententiis instructior? Sed duplici de causa id ab illis affirmatum existimo. primum, quod desperarint, se posse ornatius efferre, quae ipsi, intelligentiâ percepta, ac memoriâ comprehensa, retinerent. deinde, quod noluerint ea, quae obscuritate verborum tanquam tenebris obvolvisent, lumine orationis illustrari, atque illustrata palam omnibus ad intelligendum, & tanquam ad aspiciendum, anteponi: minorem enim sibi apud omnes homines auctoritatem arbitrati sunt fore, si, quae ab ipsis antea, tanquam à fontibus, hauriebantur, multo ea copiosius ac liquidius à disertis hominibus exciperentur. Quamobrem qui nitidos ac perennes eloquentiae fontes in latos & amœnos Philosophiae campos conatur inducere, duplicis sane laudis fructum assequitur. Primum, ea, quae exilius horridiusque ab illis magistris ac doctoribus efferuntur, mul-

to nitidiora uberioraque reddit. tum verborum elegantium lenocinio delinitos longe plures ad eorum cognitionem studiumque compellit. Quo in studio quamvis eruditissimorum hominum atates & ingenia videamus esse contrita, non alienum tamen duxi, meam etiam opellam ad eorum conatus adungere. Atque in presentia brevem quendam sermonem, cum amico meo, de grandine, habitum, & ut potui ornate conscriptum, ad te mitto: qui omnium, quos quidem noverim, eruditissime constantissimeque, gravitatem doctrina cum sermonis elegantia conjungendam esse, defendis: neque solum id verbis, naturali quadam in hac humaniora studia propensione ductus, exequeris, verum etiam re ipsa prestat ac perficis: utpote cum non magis graviores disciplina, quam eleganter scribendi facultas, tuam ad se operam attrahat. Hinc singularis illa humanitas tua, qua liberalissimis his litteris præditos, accipis, amplecteris laudibus ornas, officiis beneficiumque prosequeris, & cum est opus, re ipsa tueris: hinc tuus ille frequens ad Academias accessus: hinc illa insignis domi tue bibliotheca, ubi litteris exculti omnes, librorum multitudine ac varietate invitati, multam in perdiscendo operam sumunt: hinc ædes tue amplissima, in regium plane morem exculta, gemmis, tabulis pictis, aliisque præstantissimis rebus referta; quibus visendis, tractandis, laudandisque, qui illuc accedunt, satis expleri satiarique non possunt: hinc omnium, quicumque ab exteris nationibus, vel generis nobilitate vel eruditionis laude præstantes, ad Urbem accedunt, ad te concursus, & gratulatio; non enim prius Urbem omnium nobilissimam ornatissimamque, quam domum tuam, sibi visendam statuunt; non prius Urbis pulcherrima, multisque rebus ad visendum egregius prædita, faciem, quam os tuum intueri, sibi honestum ducunt, cujus celebre in patria nomen audierant. Sed erit alius de te dicendi locus: nunc, quos habui cum amico quodam meo de grandine sermones, si tibi non molestum est audire, referam.

D E G R A N D I N E.

N I C I U S. A M I C V S.

N I C I U S.

V I D est, quod hodie, præter consuetudinem tuam, te parum alacrem video? vel potius, quid est, quod te tristem adpicio?

A M I C V S. Quoniam heri ea calamitas fundum meum invasit, ut, quod me capere hoc anno oportebat, ipsa pene interceperit.

N I C I U S. Eo tibi amoris benevolentiaque nexu devinctus teneor, ut, tuis incommodis detrimentisque, non minus doleam, quam meis. Quamobrem, tua causa, ægre mihi est, eam vini, quod percepturus fueras, jacturam esse factam, quo nullum prope dixerim me bibisse præstantius.

A M I C V S. Non eo ad te animo veni, ut tu, æque atque ipse, dolendo sollicitudines allevares meas, sed ut audirem potius ex te, unde hæc in nostros fundos pestis irumpat, quibusque ea causis procreetur; ut, damno affectus, saltem ex te aliquid discam, vel, si nihil aliud, tua oratione admonitus, in earum rerum memoriam inducar, quæ, prima illa puerili institutione, à magistris accepi.

N I C I U S. Faciam tibi, quod potero, satis. sed doleo, me à te imparatum esse oppressum. nam si spacium, me comparandi, fuisset, multo plura & exquisitiora in medium afferrentur: nunc autem ea tantum ex me, quæ in promptu sunt, audies, quæque semidoctus quivis in triviis circulisque garriret. at si reconditiora desideras, ab iis quære, qui, in Aristotelis ceterorumque Philosophorum scriptis diu multumque versati, hæc à se putant oportere. Sed, cum tam soluto animo, hujus calamitatis causas exquisitum advenias, suspicioni locum aperis, nullo te ab ea esse damno injuriaque affectum.

Nam

Nam, si detrimentum ad te aliquod pervenisset, tibi illud doleret, neque tantum ab eo otii esset, ut ea perquirenda curares, de quibus explorati nihil habetur, sed magna est inter eos, qui ea scire sibi videntur, lis atque dissensio: nisi tui auctorem damni tibi ideo demonstrari vis, ut acceptas ab eo injurias persequaris.

A M I C U S. Vtinam, quæ tibi suspectio de me incidit, vera esset: profecto in hac calidam tam adversa tempestate, tanquam in mari, non hujus anni vindemia elavissim. Verum, sciscitandis rerum causis, æquum mihi in rebus adversis parare animum studeo; qui nulla re ita sedatur, ut hac liberalissima sciendi voluptate. Est enim, ut ait Cicero, animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum, consideratio contemplatioque naturæ: erigimur, elatiores fieri videmur, humana despiciamus, cogitantesque supera atque cælestia, hæc nostra, ut exigua & minima, contemnimus: indagatio ipsa rerum, tum maximarum, tum etiam occultissimarum, habet oblectationem. Neque Socrates, si mihi æquus esse velit, hæc requirenti, illud respondeat, quod ipsi adscribitur, ac fertur in primis; nimirum, *Quæ supra nos, nihil ad nos.* At ego, plus quam mihi necesse fuerat, didici, magnam illis nobiscum esse rationem, quorum malignitate, horna mihi vina subrepta sunt, ad quorum suavitatem sitim sedare statneram. Sed quis me tanti unquam æstimasset, ut dignus Iovi viderer, quicum, tanquam cum gigantibus, bellum gereret? At quodnam meum ob meritum, non video. Et enim ego,

Non stulte superas invasi cominus arces,

Altæque congestos construxi ad sidera montes.

Sed, omissis jocis, perge, ut cœperas.

N I C I U S. Ut in pauca rem conferam; totam hanc de grandine disputationem, arbitror, ex notitia loci pendere, ubi ea congelascit; eo enim patefacto, cetera se aperient ac prodent. Quem locum, placet Anaxagoræ, mediam æris esse regionem. Hanc sententiam Aristoteles, hoc præsertim argumento, refellit. Si locus, inquit, grandinis, media æris regio semper esse statuitur, alterutrum exit necesse, vel imbrem ante, quam fiat aqua

aqua, in grandinem verti, quod veritati repugnat, cum grandio nihil sit aliud, nisi imber concretus in glaciem; vel ipsam aquam paululum, dum congeletur, pendere, nec suo deorsum pondere impelli, adversante rerum natura; quæ dependentem imbrem, ne minimum quidem tempus patitur, in sublimi consistere. Idem Aristoteles, quicum omnes fere consentiunt, grandinis constandæ locum, proximum hunc nobis aërem esse concludit: qui aër comitantibus ultro citroque diversarum rerum naturis quasi campus extenditur. etenim hic acres ventorum pugnae ineuntur: hic siderum vis omnium, vel ad teporem, vel ad rigorem, vel ad fecunditatem, vel ad sterilitatem excitandam, excurrit: hic superioris aëris puritas cum terreni halitus pravitate miscetur: hic humoris crassitudo cum siccitatis tenuitate confunditur: hic modo frigus debacchatur, modo calor desævit: hic animalium haustus, modo spiritum, è sublimi, salubrem hauriunt, modo pestilentem excipiunt: hac via, expirati à terra halitus, in altum iter arripiunt, vel, qui sponte vapores non subeunt, solis vi extenuati trahuntur; qui simulac ad medium cæli spacium devenerunt, primum congregantur & inter se comprehenduntur, tum circa terram aliud quasi cælum obtexunt, postremo ab aëris rigore, suæ naturæ redditi, patrium in solum (liceat mihi ita appellare locum, unde illi prodierunt,) tanquam postliminio revertuntur: quod si, in redeundo, nostrum hunc aërem calore tepesactum offendant, veriti novas caloris insidias, ne videlicet rursus extenuati sursum attrahantur, omnes ad se tuendum vires advocant, geluque contracto, summa vi sese jaculantur in terram. Hæc Aristoteles. Quibus expositis, aperte fateatur, non mediam illam aëris sedem frigidam, sed hanc inferiorem calidam, congelandis imbribus causam asserre.

A M R C U S. Hoc debet esse omnibus exemplo, quantum insana Principum ac superiorum, bella gerendi, libido semper in eorum, quos sibi subjectos habent, perniciem & damnum exeat. Ecce tibi; aër, ut inquis, calidus, quo suam attenuandi dissipandique facultatem exerceat, contra vero vapor, ut naturalem suam ad aquam

aquam redeundi seque tuendi vim mordicus teneat, tanquam collatis signis, acriter vehementerque configunt, sed vapor in imbrem redactus, & in glaciem conglobatus, præcipiti casu humum verberans, innoxiiis subjectæ sibi terræ arboribus, frugibus, vitibusque pestem, vastitatem & exitium affert: ne multa; illi peccant, meus agellus plectitur.

N I C I U S. Recte philosopharis. Verum in eo, quod ait Aristoteles, in hac postrema aëris regione calida, se glacie tanquam galea scutoque imbrem armare, suffragari sibi inquit tempora, huic calamitati præsertim obnoxia: vere enim autumnoque sæpe grandinem ruere, multis acceptis damnis detrimentisque didicimus; quibus temporibus, proximus hic nobis aër, confusis æstatis hyemisque causis, ita se habet, ut neque siccitas nimia, sicut in æstate, vapores commeantes disjiciat ac perdat, neque frigus præstans, ut hyeme gelida, descendentes imbres tueatur ac foveat.

A M I C U S. Facile huic Aristotelis rationi assensionem meam adhiberem, nisi eidem resisteret, & quodammodo fidem abrogaret, experientia. Nonne multos sæpe annos vidimus, tum vere tum autumno, nullam ab hac peste frugibus vel vitibus calamitatem afferentes, excurrere? Itaque, aliam necesse est huic rei causam esse.

N I C I U S. Non ideo, quod autumnus verque ipsum multis imbribus subsecutis, sine grandine abeant, minime sunt ea tempora ad procreandam grandinem apta: verum idcirco illud accidit, quia deest ille generantium causarum inter se concursus ac proportio, quæ rerum quarumcumque originem maxime continet. Quamobrem tolle illum aquæ frigidaæ defluentis, circumfluentisque aëris calidi, quasi concentum, ad antiperistasin quam Græci vocant efficiendam necessarium; omnem simul veri autumnoque imbris congelandi facultatem ademeris. Quid putas esse causa, quod grando, sæpius interdum, rarius noctu descendat, nisi quia tum temporis ea aëris temperatio desideratur, quæ ad pluviæ congelandam exigitur?

A M I C U S. Hac tua responsione omnis mihi dubitatio

rio præripitur, atque, ab Aristotelis ratione, omnis falsitatis nota repellitur. Perge.

N I C I U S. Postremo, ait Aristoteles, si nihil aliud, ipsa grandinis forma ac figura, ortus sui locum ac sedem ostendit. Quid enim ea pravitas ac deformitas, quæ sæpe in ea conspicitur, indicat, nisi illam, prope à terra gelatam, spacio caruisse, per quod, præcipiti delapsa casu, aptius perfectiusque rotundaretur? Etenim aquæ ea vis est, ut ejus dependentes guttæ exiguis conglobentur orbibus, quo ab omni adversarum rerum injuria tutiores ad ima volvantur. Tantam in unaquaque re natura ingenuit conservandi sui custodiam.

A M I C U S. Quam alte id se tuendi studium, de quo loqueris, unicuique rei est à natura infixum! Licet primum aspicere, unumquodque animal, simulatque natum est, adeo naturali hac in se benevolentia ductum, diligere ea, quæ sunt conservantia sui status, & ab alienari ab iis, quæ interitum afferunt, ut sævissimæ ferarum maximæque, vestigio hominis animadverso, à quo præsertim insidias metuunt, paveant, contremiscant, horreant, specus atque antra petant, se in latebras abdant, atque, admirabili quadam naturæ rerum potentia, antequam videant quid sit timendum, intelligant cur sit timendum. Deinde, quis hunc eundem amorem, se conservandi in naturæ statu, in plantis, quas terra nutrit, sol firmat, non admiretur? quæ, sensu carentes, interdum inter saxa vepresque conjectæ, radicibus tanquam pedibus ad terram perveniunt, ejusdemque gremio se tradunt alendas, tum procerioribus immistæ plantis, ne ab iis obrutæ aspectum solis amittant, etiam supra naturæ suæ vires se altius attollunt, earumque fastigium, à quibus sibi timebant, exæquant. Quid? elementa ipsa, quibus in naturali sua sede constitutis, quies, ocium, salus, ac vita, ut ita dicam, ipsa contingit, nonne, ut eam attingant, nisi major vis obstat, obvia quæque impellunt, arcent, perumpunt, ac viâ facta, eo majore ad eam impetu properant, quo ab eadem propius abfunt?

N I C I U S. Est plane, ut dicis; sed ad propositam disputationem revertamur.

A M I C U S.

A M I C U S. Gaudeo, me tibi hujus sermonis ansam detulisse. Nam sentio, revocari mihi in memoriam, quæ puer olim didiceram, quæque videbar esse oblitus. Nam, nisi me falli vel errare contingit, idem ipse Aristoteles, cujus tu sententiam conaris exponere, aliter in libris Meteorolog. sentit ac docet. Ait enim, ubi nubes liquatur in pluviam, vel in nivem molliter cogitur, ibi etiam gelare imbrem in glaciem. Quibus verbis videtur officinam grandinis in media aëris regione collocare atque statuere. Quamobrem, aut ille secum ipse pugnat, aut tu aliter ejus dicta interpretaris; quod vix fieri posse existimo.

N I C I U S. Recte objicis: adjuvo te: locum etiam ipsum Aristotelis, si meministi minus, in medium afferro. Hoc videtur docere Meteorolog. Summa III, Cap. I. Sed non est perperam Aristoteles levitatis inconstantiaque damnandus. Nam, si in eum locum, qui ferox est imbrium ac nivium, omnes conflandæ grandinis causæ conveniant, quid prohibet, quo minus in eo grandinis etiam foetus concipiatur? Quod tum potest accidere, cum extrema pars nubis à calore aëris nostri perstringitur. Tunc enim fiet, ut inclusi ibidem imbres, per eam quam diximus antiperistasin, prius glaciuntur in grandinem, quam ex utero nubis excedant.

A M I C U S. At unus adhuc mihi scrupulus residet, qui à te est evellendus. Nam, si grando est imber, frigore geluque constrictus, atque fieri potest ut, intra nubes clusus, in glaciem cogatur, videtur id confici atque esse consequens, nimirum posse aquam, contra naturam suam, sursum aliquandiu stare, neque, sua ipsam mole deorsum percitam, ruere; quod tu antea negasti posse contingere.

N I C I U S. Non propterea, quod imber aliquis in nubium gremio contineri dicatur, concludendum est, aquam contra suam naturam consistere, cæloque suspendi. Etenim, non in longitudinem & latitudinem solum, sed in altitudinem etiam, nubes quæque protenditur: quæ igitur aqua, in suprema nubis parte, ex vaporibus illuc subeuntibus collecta, perficitur, dum per reliquas nubes ejusdem partes, à calore obsessas, evolvitur, antea
den

densatur in glaciem, quam decurso spacio nubem findat, & in terram evadat. Quid est, quod tantus interdum cum grandine fragor excipitur, nisi quia illa, in descendendo, nubem, intra quam est, lacerat atque diverberat? cur sæpe etiam grando, mista imbri largifluo, subita præcipitans cadit, nisi quia calor, unde imber congelascit, non æqua proportionem totam nubem afficit, sed partem ejus remissius, partem intensius occupat? Nam, quæ guttæ, verbi gratia, validiorem calorem, tanquam sæviorem nactæ sunt hostem, acrius contra illum, suum frigus exacuunt, densiusque constringunt; quæ vero tepidiori cum aëre, veluti mitiori cum hoste, congregiuntur, lenius etiam agunt, nec, gelu contracto, firman- tur, sed liquidæ, una cum proriente grandine, ad ter- ram labuntur & cadunt.

A M I C U S. Omnino grando, mala merx est; idque, quod me piget, non tam doctus dico, quam expertus.

N I C I U S. Non potest verbis dici tantum, quam re ipsa hæc pestis rusticis rebus perniciosa atque exitia- bilis accidit. Nam herbas floresque contundit, fruges evertit, atque, ut tu paulo ante dixisti, quos fructus rus capere oportet, plerumque in multos annos intercipit; &, quod admirabilius videatur, non solum integra ac firma, sed magis etiam soluta ac diluta nocet. Nam, super quas herbas liquata dilabitur, eas statim exurit at- que enecat; ut non tam in aquam solvi, quam in ignem liquari videatur.

A M I C U S. At ego existimabam, grandinem, solo verbere ictuque, frugibus ac vitibus exitium afferre; verum, dilapsam in aquam, tanquam exutam viribus armisque, vim aliquam ad nocendam habere, nunquam induxi animum credere.

N I C I U S. Tota errabas via, nam grando ex quo- dam est novo genere hostium; dissipata enim atque dis- tracta, validior est ac firmior, quam unita atque cohe-rens. Neque ejus rei ratio latet in obscuritate naturæ; in luce palam existit. Grandine enim dilabente, calidæ exustæque exhalationis copia, quæ intra ejus venas co- hiberetur, tota sese ad enecandas fruges fructusque dis- fundit.

A M I C U S.

AMICUS. Potestne tanta impendentis vis mali, antequam incidat, prævideri?

NICIUS. Si prævidere posses, quid faceres, si quis nunc te roget?

AMICUS. Aliquid facerem; remedia ad grandinem propulsandam exquirerem, sedulus adhiberem; &, si nihil in humanis auxiliis relictum sit loci, saltem ad miserarum preces confugerem.

NICIUS. Plerumque futuræ grandinis signa adeo sunt obscura, ut à quotidianis imbribus dignosci vix queant: verum, ita hæc pestis agere dolose non potest, ut ejus insidiæ à doctis & expertis hominibus non deprehendantur. Animadversum est enim, tum aërem hunc calidum, tum solito crassiores minacioreque nubes, fatales esse, ad messium vindemiarumque perniciem, subsequente jam grandine, infesta cum decedit, infestiore cum diffluit, atque ex novo quodam genere hostium, ut diximus, acrius periculosiusque soluta quam integra, depugnante. Cujus repentino impetu, magis quam aliquo hostium incursum, nationes quædam exterritæ, ut de Cleonibus tradit Seneca, dispositis publice speculatoribus, ejusmodi signorum peritis, hostiis ac precibus, ejus se furori eximere conabantur. nam omnes repente, cæcis albis agnis vel pullis, vel, quibus id ob tenuitatem facere non licebat, expresso acuto graphio è digitis sanguine, putabant, se posse eam propitiâ facere suis agris atque vinetis. stulto superstitionis exemplo, quasi illa pecudum ac pullorum vitam, & non potius terræ succum ac spiritum posceret; quasi illa paucas cruoris guttas, ac non potius totum hominis sanguinem, annuis fructibus intercipiendis, daret operam ut hauriret atque exorberet.

AMICUS. Age, si quam huic morbo medicinam habes, homini amico impertire.

NICIUS. Quid tu me annuam aliquam superstitionem, quæ foemellis fabulas narret, vel circumforaneum aut nugatorem existimas, qui in triviis ac plateis ludos homines faciat? Si tibi fieri fucum postulas, pete ab illis. nam, arè dato, pluribus te ejusmodi nugis onerabunt, quibus adversus grandinem non plus proficias,

H

quam

quam si ad sepulchrum, ut ajunt, mortuo dicas jocum. Refert Plinius, putasse quosdam vanos homines ac stultos, cantionibus atque carminibus hanc ab agris pestem arceri; quæ omnia usque adeo, homo sapiens, irridet, ut ipsum suis ea libris inferre puduerit; non sine magna Catonis, Romanorum omnium sapientissimi, nota, qui scripta diligentissime memoriæ posteritatisque mandavit.

A M I C U S. Hæc, quamvis facta sint ab illis improbe, superstitiose, atque adeo impie, quod cultum & honorem, soli Deo debitum, rebus levissimis, atque adeo, ut est grando, fluxis tribuerint; attamen, aditum quodammodo atque januam nobis aperuerunt, unde hæc atque alia ejusmodi supplicia, à Deo pro peccatis nostris immissa, effugiamus; nimirum, si ad ejusdem opem, auxilium, misericordiamque confugiamus. Sed quoniam fatis jam sum tuis eruditis sermonibus recreatus, surgamus censeo, ac, nisi es occupatus, hac diei tam amœna tempestate deambulatam eamus.

N I C I U S. Nullum mihi est in præsentia negotium: sed quamvis essem occupatissimus, tua causa occupationes omnes in alium diem rejicerem, tibi que soli operam darem.

DIALOGVS QVINTVS.

R. P. F. CHRISTOPHORO
PUTEANO,

Totius ordinis Carthusianorum Procuratori
generali, & Carthusiæ Romanæ
Priori,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS
S. P. D.

*M*ultis quidem nominibus Gabrieli
Naudæo plurimum debeo; sed ea in
primis de causa, omnia illi bona cu-
pio, quod, sua commendatione, latum
mibi ad tuam amicitiam aditum
aperuit. Nam, quamvis de tua eru-
ditione, doctrina, probitate, sapien-
tia, non parum multa audicione ac-

cepissem; tamen, coram te adductus, earum virtutum fa-
mam longo intervallo infra verum esse cognovi. Etenim,
quid est, non solum in his nostris amœnissimis studiis; verum
etiam in aliis gravioribus disciplinis, in quo te summopere
eruditum, atque adeo perfectum, non deprehenderim? Hu-
manitas vero, qua præsertim ad se animos hominum allicit,
ac, volentes nolentes, suos facit, ea mihi visa est in te, qua-
lis in homine, summo loco nato, summaque religione prædito,
esse debet, & si nihil aliud, qualis in fratre Puteanorum
requiritur, quos, ob insignes omnium virtutum laudes, non
Gallia modo, sed Italia, atque adeo terrarum orbis univer-
sus, diligit, admiratur, colit, atque exemplum magnanimi-
tatis, eruditionis, sapientia, ac virtutum omnium habet.
Probitas autem, qua prima religiosi viri laus est, si cui mi-
nus nota sit atque perspecta, in illud venerandum ostium,

H 2

Christia-

Christiana gravitatis sedem, oculos conjiciat. nam fiet, ut sibi continuo magnum religionis ac pietatis amorem conciliari sentiat. Sed quid mirum, si tanta in te probitatis laus eluceat, cum, ad naturalem bonitatem, ejus religiosa familia disciplinam adjunxeris, qua, tot seculis, ex ea die qua fundata est, ad hanc diem, suis semper institutis ac legibus obtemperavit, ac sui similis fuit, neque, ad collapsos ejus mores restituendos, nova edicta atque precepta necessaria fuere? Haec igitur tam multa tantaeque in te virtutes, ita memet mihi eripuerunt, tibi que addictum tradiderunt, ut, meo etiam in animo, mea istius in te voluntatis, externa aliqua significatione declaranda, quasi quendam aculeum reliquerint. Atque brevis hic Dialogus occurrit, qui has sibi partes sumsit. quas cum persolveret, qua soles, illum humanitate excipias, mihi que aliquem in tua memoria benevolentiaque locum numerumque constituas velim.

DE VIRTUTIS STUDIO, S E V

Soli illi prosperum vitae cursum contingere,
qui, ab ineunte aetate, virtutis studio
se dederit.

IVCUNDVS. MODESTVS.

IUCUNDVS.

Go te, Modeste, fortunatum judico, qui hac aetate tantum prudentiae adeptus sis, ut non cum aequalibus tuis modo, verum etiam cum majoribus natu compareris. O beatum, qui te genuit! cedo mihi tres patres, qui sint liberis, tui similibus, praediti. Licuit mihi uxorem dotatam ducere, licuit liberos educare, generi monumentum & mihi: sed quia in manu mea non erat, quales mihi liberos gignerem, meruens, ne tales contingerent,

rent, qui senectutem meam iis crucibus sollicitam haberent, quibus plerunque patres excruciaci videmus; propterea uxore libenter abstinui, & facile induxi animum, liberis perpetuo carere.

MODESTUS. De multis equidem andivi, qui dicerent, se non mediocriter mirari, quod tu, genere honesto natus, neque à naturæ fortunæque bonis omnino destitutus, in summa cognatorum inopia, uxorem nunquam duxisses.

IUCUNDUS. Multa me uxore prohibuerunt, quæ longum esset enumerare; sed duo in primis; libertas, quæ, si semel amittitur, ecquando postea recuperatur? quæ tum præsertim, dimissis manibus, evolavit ab animo, cum ea in ædes intromittitur, quæ sit oblatratrix, mala, stulta, indomita, impositque animi; quæ, quoties ire velis, te, ut inquit ille, retineat, revocet, roget, quo eas, quam rem agas, quid negotii geras, quid peras, quid feras, quid foris egeris; quæ, prius quam galli cantent, te somno suscitet, ac dicat: Eme mihi, mi vir, inares, annulum; eme vestem, qua nunc præsertim patriciæ utuntur; nam earum, quibus induor, usus inolevit; jam pridem est, cum nihil mihi attribuisti in redimiculum, in collum, in crines; viden' illam, quæ mihi genere est inferior ac forma? ut portat quid rerum! ut aurata, ut vestita incedit! ut gregem ancillarum ducit secum! quæ denique hos, aut horum similes sermones quotidie serat; cuique ea sint cordi, quæ tibi sunt odio, & contra, quæ tibi cordi esse videat, ea sibi odio habeat; quæque tibi præcisam esse postulet omnem licentiam libertatemque vivendi, ita ut, ad cœnam ne promittas, prohibeat, neve quemquam accipias alienum apud te domi, ac, prope dixerim, te pensum, à se datum, accipere postulet, inter ancillas sedere jubeat, lanam carpere imperet.

MODESTUS. Ut recte eleganterque malæ uxoris mores deformasti! Cedo, quid est illud alterum, quod te à re uxoria abhorrentem effecit?

IUCUNDUS. Metus, ut dixi, ne tales ex me filii nascerentur, unde miseriarum plus haurirem, quam voluptatis. Mitto, quod uxor insignitos mihi pueros potuisset

tuisset parere, aut varos, aut valgos, aut compernes, aut patos, aut brochos. At id ludus jocusque fuisset, prout si improbos ac scelestos eduxisset. Etenim, sicut sapientia filii, gloria est patris; ita etiam liberorum stultitia atque temeritas, miseriam, damno, atque dedecore eum afficit. At si mihi exploratum fuisset, eventuros liberos similes tui, appulisssem profecto animum ad uxorem habendam.

M O D E S T U S. Benignitate, ut video, adductus, hæc de me prædicas, & ut à patre meo gratiam ineas. Nihil enim, in hac mea ineunte ætate, dignum invenio, quod tantopere laudetur: cupio quidem certe, honeste ac laudabiliter, eum, qui mihi datur, cursum vitæ conficere; ac propterea te consultum advenio atque rogatum, ut, quæ olim tibi eam ad rem usui fuissent, ne mecum graveris communicare.

I U C U N D U S. Mediocrisne tibi laus in adolescente videtur, quod, omnibus rebus posthabitis, totum se in optimo vitæ statu exquirendo constituat, deque ea re consilium expetitur adveniat, ac paratus sit seniorum consiliis acquiescere? Sed cave, ex me tibi exemplum ad eam rem sumas. Nam ita vixi, ut plures dolendi ac pœnitendi, quam latandi ac gaudendi, causas mihi esse relictas intelligam.

M O D E S T U S. Superfede istis rebus jam tu. Multa necesse est audieris, multa perlegeris, multa etiam usu & experientia didiceris, quæ mihi novisse salus sit: isthæc à te audire, nisi molestum est, cupio.

I U C U N D U S. Nunquam gravabor eo, quod tibi voluptati & utilitati esse sciam; ita tu paterque tuus de me meriti estis: sed in præsentia non possum tibi neque melius neque utilius neque salubrius consilium dare, quam quod Tobias senex filio suo tradidisse legitur. Nimirum, *Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habere Deum; & cave, ne aliquando peccato consentias, & prætermittas præcepta Domini Dei nostri.* Huic præcepto si obtemperaveris, quantam tibi malorum pestem eripies! quantam præterea bonorum copiam adjicies! nam ex eodem, si timuerimus Deum, multa bona habebimus.

M O D E S T U S. At putant aliqui, præcisa sibi hac li-
ceq.

centia ac libertate vivendi, omnes simul ad hilaritatem aditus praeclusos, & contra, latissimam ad mœrorem luctumque viam apertam.

IUCUNDUS. In vulgus quidem insipientium hæc opinio valet; te autem eorum iudicio stare nolim, nec, quod illi putent, te putare iucundum vel miserum. Eorum tibi iudicio utendum est, qui cernunt acutius, quique ea, quæ docent, non tam docti quam experiri loquuntur. Nam omnes ii uno ore tibi narrabunt, nullam esse maiorem voluptatem, quam quæ ex honesta & laudabili vita percipitur, nullum acerbiorum cruciatum, quam qui, à cupiditatibus nostris iniustus nobis, visceribus intus inhaeret. Et sane, qui, quavis specie voluptatis objecta, tradit se libidinibus constringendum, necesse est, ut in summis ac perpetuis animi doloribus vivat. Nam quædam voluptates omnino obtineri non possunt, quædam multam operam & impensam efflagitant, quædam plurimum etiam temporis exigunt; quæ quia incensum cupiditate animum retinent, incredibiliter eum vexant ac lacerant. Hæc cum iis congruunt, quæ docebat Socrates, omnium non suæ modo ætatis sed multarum etiam aliarum longe sapientissimus: qui, cum ad frugalitatem & continentiam homines hortaretur, aiebat, frugi homines & continentes plus, ex sua continentia, voluptatis haurire, quam ad omnes voluptates projectos, ex sua libidine intemperantiaque; idque ob molestias & cruciatus, quos vita intemperans habet adiunctos. Deinde, nihil est tam alienum ab humana ratione, nihil quod magis belluarum naturam attingat, quam sensu moveri, atque ad id solum, quod præsens est, se accommodare. Non eo inficias, quin ea, quæ maxime sensus nostros impellunt voluptate, & specie prima acerrime commovent, magnam vim habeant ad nos capiendos constringendosque; sed quia rationis participes consequentia cernimus, ac mala prævidemus, in quæ nos voluptates impellunt, ideo ab iis odio abalienamur; at bellæ, quæ nihil fere sentiunt præteritum, neque futurum, toto in eas impetu feruntur.

MODESTVS. Cunctisne voluptatibus à me bellum debere esse indictum existimas, neque cum earum ali-

qua, ad animi remissionem ludumque, mihi esse tanquam in amicitia & gratia permanendum? Credo, si suscepisses liberos, fuisses Cæcilianus aliquis parens, vehementer ac durus, vel Terentianus aliquis Chremes, qui æquum esse censeret, adolescentes jam à pueris illico nasci senes.

IUCUNDUS. Non ego sum ille tristis ac ferreus, qui homini, adolescenti præsertim, omnibus interdictum esse voluptatibus censeam: sed iis tantum esse carendum affirmo, quæ divinis iussis imperiisque repugnant, nec cum honestate consentiunt. reliquis utaris existimo, si eas tamen nec ætas nec tempus rejiciat. Non enim omnes omnium sunt ætatum ac temporum; sed, quemadmodum, ut inquit ille, alia ætas alios mores postulat, ita etiam alia ludorum genera adolescentia, alia senectus admittit. Nam, quæ adolescenti conveniunt, ut pilæ ludus ac folles, non ita senem addecent: quæ vero senectus exigit, adolescentia ac virilis ætas, tanquam nimis severa, repudiat.

MODESTUS. Tum tu igitur nullam aliam voluptatem, nullam aliam animi remissionem ludumque, misero adolescenti relinquis, præter pilam ac follem? Jam mihi videor, non Iucundum, sed aliquem vel Catonem, vel Zenonem, vel Socratem, vel si quid tristius unquam fuit, audire.

IUCUNDUS. Falleris. non ego voluptates omnes, adolescentiæ permissas, ad pilam follemque revoco, ac reliquas omnes excludo: illud tantum dico, ut, cum adolescentes, relaxare animos & dare se jucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ; hoc est, ad eas animi remissiones ludosque descendant, unde, si probi & honesti viri vel majores natu rescierint, nullam dedecoris impudentiæque notam incurrant.

MODESTUS. Vnde ego potissimum, honestas voluptates à flagitiosis, permissas à vetitis, abstraham atque sejungam?

IUCUNDUS. Facilis hæc tibi erit atque expedita distinctio, si ex Aristotelis præcepto, voluptates, non à fronte, sed à tergo respicias. Nam commune est omni-
nium

nimum omnino voluptatum, ut in vultu, nimirum cum adsunt, hilaritatem præferant, ac delectatione animum mulceant: at vero, quibus nobis uti non licet, id habent proprium, ut, simulac terga verterint, dolorem ac sollicitudinem linquant. Quas igitur voluptates recedentes inceror ac pœnitentia consequitur, iis Archita Tarentinus nullam pestem capitaliorem hominibus à natura datam esse dicebat.

MODESTUS. Minime est à nobis optandum, ut totam rem hanc experiendo discamus. Longe enim utilius est atque salubrius, nullam voluptatis vitæ notitiam habuisse, quam eam, postquam sis expertus, odisse atque refugere. Quamobrem malim, mihi dari certam aliquam potam, qua, sine ullo experimento, honestæ voluptates ab improbis, ingenuæ ab illiberalibus dignoscantur.

IUCUNDUS. Bene ac sapienter optas. Verum, mihi nulla melior inter eas distinguendi ratio occurrit, præter eam, quam Philosophi quidam excogitarunt; qui non ineleganter voluptatum duo genera fecerunt, alterum naturalium, inanium alterum; naturales item partiti sunt, in necessarias & non necessarias: ac naturales promptæ & parabiles expleri facillime possunt, & multa suavitate animum complent; inanes vero, innumeris pene difficultatibus obsitæ, & ægre obtinentur, & magnos in animis, doloris ac pœnitentiæ, reliquunt aculeos. Præclare Demosthenes, voluptates istas à pœnitentia non esse disiunctas, ostendit tum, cum audita magnitudine precii, qua Laïs meretrix noctes suas venditabat, exterritus, inquit, se dolorem ac pœnitentiam tanta mercede non emere. Quamobrem vir probus, naturæ finibus contentus, intra naturales ac necessarias voluptates continere se debet, neque ad inanes ac non necessarias egredi. Ita enim in magna voluptate semper erit, neque ulla dolendi ac pœnitendi causas sibi relinquet. Quamquam inventi sunt plures, partim propter regnum Dei, partim gloria, partim ambitione adducti, qui omnia semper, quæ iucunda videntur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi naturæ ac necessitati, denegarunt,

H s qui

qui tamen confessi sunt, se voluptatem maximam fuisse adeptos, omni prætermittenda voluptate. Quamquam, quamam major inveniri voluptas potest, quam quæ virtuti ipsi cohaeret ita, ut ab ea divelli non possit? Qua per-
 fusus voluptate Diogenes Cynicus, se Regem Persarum longe vita fortunisque anteire, prædicabat; sibi enim nihil deesse, illi nihil unquam satis fore; se ejus fortunas non desiderare, quæ satietatem nullam afferrent; illum suas consequi non posse, quæ animum explent, & cupiditatis ardorem extinguunt.

MODESTUS. Satis jam philosophatum arbitror. dic; quæ sunt tandem istæ voluptates, quas probis & honestis viris, congruenter naturæ viventibus, non adimis? earum saltem genera, si placet, enumera; ne abeam à te incertior quam venerim.

IUCUNDUS. Recte admones. Volenti igitur relaxare animum, omnis tibi primum ludus jocusque conceditur, liberali homine dignus; unde nimirum rerum turpitudine ac verborum obscenitas absit; tum, tempestiva convivia, non luxuriosa atque magnifica, sed temperata atque modesta, nec cum aequalibus tuis solum, sed etiam cum majoribus natu, doctis ac prudentibus viris, quo non tam ciborum varietate corpus, quam docti cujuscumque sermonis suavitate animum, repleas: deinde ad honestam delectationem, latissimus tibi rerum rusticarum campus extenditur; & sane, nec ad exercitationem corporis, nec ad voluptatem animi, quidquam mihi videtur esse jucundius: postremo suppeditabunt, & palæstra & studia venandi, honesta exempla ludendi. Sed non est necesse, nominatim omnia persequi, quæ percipi honeste possunt. satis, cum erit opus, ex tibi se offerent, earumque perficiendarum modum & finem ratio ipsa præscribet. Potius id agamus, ut, quoniam diximus honestam ac laudabilem vitam odio peccati ac virtutis amore contineri, demonstramus, quid damni ex peccato, & quid utilitatis ex virtute, proveniat.

MODESTUS. Id ego vehementer audire cupio.

IUCUNDUS. Ea peccati vis est atque natura, ut, nisi continuo per poenitentiam extirpetur, multa dein-

deinceps alia ex sese progeneret, adeo ut nullus postea sit finis peccandi nec modus. Id adeo, quia libidines nostræ sunt ejusmodi, ut si earum uni aditus detur, ab hoc aditu januaque patefacta, omnes gestiant foras erumpere, seque, nisi cohibeantur, in omnibus vetitis rebus & impermissis effundere. Quo fit, ut nullum sit facinus ac flagitium tantum, quod peccator ille perpetrare non audeat, qui à præcipuo Dei auxilio, sua culpa, deseritur.

M O D E S T. At ego audiui à doctis ac religiosis viris, hanc peccatoris derelictionem esse maximam omnium poenarum, quæ à Deo inferuntur. Quaeso, ne graveris, hunc mihi locum arduum atque difficilem, non modo in scholis sed etiam in concionibus agitatam, exponere; sed vocabulis communibus usitatisque, quo id, quod dixeris, assequi intelligentia possim: tum dic paucis, ac non longos logos trahe, si quidem nolis ea, quæ mihi in aures infuderis, à me statim effundi.

I U C U N D. Geram tibi morem. Nihil enim est mihi grave, quod te velle scire, quodque, perceptum, aliqui tibi usui esse intelligam. Principio, ubi animus, ut Plautus loquitur, hominem perculit, hoc est, ubi appetitus, rationem sibi servire atque obsequi, impulit, nisi continuo, qui peccavit, vulnus à se, animæ suæ inflictum, divinis auxiliis sanare contendat, vel si altius illud hære & corrumpi ac putrescere sinat, plerumque, iusto Dei judicio, ab iis auxiliis desertus, quæ repudiavit atque contempsit, suis ipse libidinibus constringendus distrahendusque, permittitur, vel, ut efficacius D. Paulus ait, traditur in desideria cordis ipsius.

M O D E S T. Ain' tradit? Deusne satellitis cujusdam personam, in extremam hominis perniciem, suscipit?

I U C U N D. Tradit, hoc est, sinit, permittit, patitur, quo suæ eum libidines attrahunt, ruere. Ea enim hujus verbi, eo loco, vis est, ex Chrysostomi interpretatione atque sententia. Sed hætenus Dens irati potius patris, quam infesti inimici partes exequitur, ac perinde agit ut Rex, qui filium minus sibi obsequentem habeat, scelestum, damnosum, qui suis foedis factis magnum inferat generi suo dedecus; quod videlicet cum
exuli-

exulibus, latronibus, ac perduellibus suis societatem inierit, iis se dederit, eorumque mores imitatus, se sceleribus eisdem contaminaverit. Non enim eum revocat, re, consilio, aut opera juvat; sed in iis periculis ac laboribus deserit, quos flagitiosa illa vita habet adjunctos; quorum pertæsus, anxietas, ocium, delicias, honores & commoda, furtis ac latrociniis anteponat, atque ex latronum castris in paternam Regiam domiciliumque se conferat. Simili eos ratione, qui, cupiditatibus inducti, de via decesserunt, tantisper Deus errare permittit, quoad scruposa, salebrosa, spinosaque voluptatum via defatigati atque perterriti, pedem referant, & ad frugem, ut dicitur, redeant. Quod si ille, qui peccat, usque adeo præceps amentia feratur, ut malit in illis miseriis versari, quam libidines suas, longius progressas, revocare, atque intra rationis terminos cancellosque constrictas habere; tum Deus, ira incensus, omnem de eo ejicit animum patris, & inimici vim & acrimoniam suscipit, ac demum ad illud suum judicium decurrit, non magis horribile ac metuendum, quam æquum & admirandum, de quo meminit Paulus Apostolus; nimirum, ut non eidem modo, suum illud auxilium efficax ac peculiare præripiat, verum etiam altero, peccandi occasiones anteponendas objiciendasque procuret, mittit illi Deus operationem erroris, ut credat mendacio; nimirum Dæmonem ejusque satellites adhibet, quorum opera novis ille ac multiplicibus sese erroribus implicet. Atque istuc illud est judicium tam atrox, tam sævum, tam formidandum, quod à peste capitis nostri propulsari, quotidie demissis illis ac supplicibus precibus Deum oramus, cum dicimus, *Ne nos inducas in tentationem.* At videtur, id, quod docet, Apostolus ex libro regum tertio didicisse, ubi horribile illud exemplum in Regem Achab editum traditur, dignum profecto qui ob sua scelera atque flagitia in arctiores errorum laqueos se indueret. Tradunt sacræ litteræ, quæsisse Deum ex impuris spiritibus aliquem, qui, ad Regem Achab decipiendum, omnes industriæ suæ nervos contenderet; tum prodiisse unum, qui has sibi partes deposceret, ac diceret, *Ego decipiam;* quæsisse rursus Deum, quo artificio id esset

esset assecuturus; respondisse illum, *Egrediar, & ero spiritus mendax, in ore omnium Prophetarum*; annuisse Deum, imperasseque, ut daret se itineri, quamque pollicitus esset rem, strenuus ageret; eam enim sibi ex sententia processuram. *Decipies, & pravalebis; egredere, & fac ita.* Quibus ex verbis effici ac concludi, docet Augustinus contra Iulianum, Deum, judicem justum ac fortem, non modo hominem, hac poena dignum, patientia, hoc est, ferendo tolerandoque, ad peccandum inducere, verum etiam auctoritate atque potentia spiritibus nequam imperando, ut aliquid agant, quibus ille inductus, in se scelus admittat; ut imperatum est ei, cui Rex Achab decipiendus est traditus. Ob hanc causam Dæmon ille, qui, Dei mandato, impetu in Saulem facto, miris eum modis vexabat atque torquebat, spiritus Domini appellatur. *Spiritus Domini malus irruerat in Saul.*

MODEST. Pugnantia, vel potius ænigmata loqueris. qui potest idem spiritus esse nequam ac probus, à superis & ab inferis, à Dæmone atque à Deo, prodire? quid tam distat, quam probitas à malitia, cælum ab inferis, Deus à Dæmone?

LUCUND. Præsto est Gregorius, qui hunc tibi nodum possit exolvere; ipsum consule; qui tibi erit auctor, ut, si ad nocendi potestatem spectes, Dæmoni à Deo concessam, qui nihil nisi summa cum æquitatis justitiæque ratione permittit, spiritum Dæmonem bonum appelles, sin autem ad iniquissimam ejus voluntatem aspicias, quam habet à se ipso, quæque bonis nostris aternis inhiat ut nos illis evertat, spiritum eum malum, immo pessimum, voces. Quod si malis Gregorium ipsum loquentem audire, verba ejus accipe; quæ magnam ad docendum vim habent. *Spiritus, inquit, Domini, per licentiam justæ potestatis; spiritus malus, per desiderium voluntatis injustæ.* Video, id à me brevius atque jejunius esse tractatum, quam magnitudo ejusdem ac gravitas postulet; sed non est mihi propositum hoc loco, quæcunque à Theologis in scholis acute subtiliterque tractantur, exponere, sed ea tantum referre, quibus dubitationi tuæ respondeam. Sed, id quod pene oblitus fueram

ram, ex hac mea disputatione forsitan occurrat illud, peccanti vim Deum afferre, ab eoque peccatum extorquere. At cave, istud tibi veniat in mentem: nefas est enim cogitare, nedum asserere. verum, suo illo justo nobisque obscuro iudicio, Deus occasiones eidem peccandi suggerendas suppeditandasque, ut diximus, curat, quas ille, rerum humanarum cupiditate incensus, arripit, iisque ad nefarias suas libidines explendas, abutitur.

M O D E S T. Si peccanti accidit deterius nihil, nisi ut absque ulla alia formidine sibi insanire ac furere, in suis cupiditatibus, liceat; non video, quid habeat acerbitatis hæc poena, ut saltem retardare ejus impetus possit. Quid enim tam optandum est ei, qui arbitratur omnia sibi licere, quam ut liberas rerum omnium cupiditates habeat?

I U C U N D. Quid? levissime hæc tibi videtur poena? At tantum in se continet mali, ut supra addi nihil possit. Quid habet Deus iratus, quod gravius in eum statuat, qui ita obfirmatum ad peccandum animum gerat, quam ut eum ex uno scelere in aliud delabi patiatur? *Ad iram quippe Dei pertinet justam, inquit Augustinus, quidquid, cæca & indomita concupiscentia, faciunt mali.* Posterior enim peccatum, superioris peccati poena est longe maxima atque gravissima; quæ poena in id demum malum exadit, ut illi, subita interdum morte sublatis, & ad inferorum supplicia præcipites ejecti, justas temeritatis suæ poenas æternasque persolvant. Nec, qui se huc illuc rapi à cupiditatibus sinit, multarum expers est quoque poenarum. quibus assidue excrucietur atque conficitur. Adfunt, adfunt inquam, illi semper carnifices immanissimi, qui miseris cum modis pungunt, fodicant, lacerant ac cruentant; ejus nimirum libidines avidæ atque insatiabiles. Sed cruciatum quavis carnificina immaniore subeunt ii, qui contrariarum inter se perturbationum tanquam morsibus dilaniantur. Nam quidam avaritia simul ac luxuria premuntur; quidam odio simul & amore torquentur; alii spe simul metuque jactantur. Proh sancte Deus, quod poenarum genus æquari conferrique cum eo potest, in quo isti versantur! quid est aliud, Prometheo ad Caucasum affixo, aduncis avium unguibus

je-

jecur dilacerari, nisi contrariis inter se curis hac illac animum distrahi, laniari, atque discerpi?

MODEST. Fieri quidem potest, ut hic animi dolor cruciatusque iis inhæreat, quos urget inopia, vel quorum animos, ejus quod cupiunt adipiscendi desperatio tenet: at dolor hic ab iis longe absit oportet, quibus, propter divitias, ad nutum præsto sunt omnia, quibusque, propter fortunæ præstantiam, pene exploratum est, se nunquam carituros voluptatibus: iis, inquam, fit verisimile, voluptates puras ac liquidas, sine ulla fæce doloris, effluere.

IUCUND. O si tibi hominum corda paterent, atque intro in eorum latebras ac recessus liceret inspicere! Penthem, quem diripuisse ajunt Bacchas, nugas maximas diceres, præut quo pacto illi distrahuntur. Commodus D. Bernardus respondisse fertur iis, qui eam ipsi in victu & in omni cultu asperitatem objiciebant, Cruces quidem nostras intuemini, sed consolationes, quibus affluimus, absunt non solum à conspectu, verum etiam à cogitatione vestra longissime. Quanto rectius, si verum fateri velint isti quos tu fortunatos judicas, iis dicerent, qui eorum splendore capiuntur, Oculis quidem corporis, voluptates nostras accipitis, sed cruces, quibus perpetuo affixi tenemur, non item. Non videt vulgus hominum fulgentem illum gladium, quem, lancunari seta equina appensum, Dionysius tyrannus Damocli, beatorum istorum cervicibus semper impendere, ostendit. Atque, ut nullam suis voluptatibus advenientem extrinsecus calamitatem metuerent, conscientia tamen stimulus, qui dies noctesque eorum animos fodiat, amarissimis inquinamentis, quas percipiunt voluptates, imbuat, non solum aspergit: cujus conscientia tanta vis est, ut etiam veteres illi, quibus nullum veræ religionis lumen illuxit, conscio cujuscumque sceleris animo nihil fieri miserius posse faterentur. Hinc illæ apud eos furia, hinc tædæ ardentes, quibus, à diis immortalibus, impiorum animos exagitari dixerunt. Ac, si in atrocissimis apud inferos pœnis hic conscientia morsus numeratur, ut verba illa indicant, *vermis eorum non morietur* dici potest, improbos, etiam nunc vivos, non esse

esse earum poenarum expertes, quibus nihil apud inferos esse perhibetur atrocius. Omnibus istis cruciatibus caret ille; qui cupiditates suas retinet, neque eas patitur honesti fines excedere, eorumq; loco summa apud eum pax & tranquillitas residet: quod si aliqua fortasse vis ingruat, ea tota erit externa, neque aliquam animi partem attinget.

M O D E S T. Recte narras; sed quæ hætenus enumerasti, latent inclusa intus in animo, atque oculorum aciem effugiunt. Quamobrem, cum plerunque omnes moveantur ex iis, quæ sensibus percipiuntur; nisi utilitatem aliquam vel damnum attuleris quod sub aspectum cadat, paucis hac ratione persuadebis, voluptatem esse fugiendam.

I U C U N D. Ist hæc etiam damna sibi esse scient in mundo, qui secus quam deceat vivant. Etenim, non solum improbi, perpetuis in animo fluctibus, à cupiditatibus suis commotis, hac illac aguntur; non solum, summis intus doloribus arrepti, vitam quavis morte acerbiorum exigunt, verum etiam sæpe foris, multis magnisque poenis detrimentisque mutantur. Nam, dum rationis imperium abjiciunt, atque impetrant, ut se ipsi corrumpant, dum in futurum non consulunt, sed, suavia in præsentia quæ sint, sola prospiciunt, tum in morbos graves incidunt, tum in damna atque dedecora multa incurrunt, sæpe etiam leges & judicia esse sentiunt, quorum poenis implicati atque constricti tenentur; itaque sero intelligunt, maiorem ex improbis factis ad augendas vitæ molestias vim attrahi, quam ad se hilaritate cumulandos facultatem attribui; tum doloribus corporis perferendis, tum poena legum, tam amissione pecuniæ subeunda. At horum omnium incommodorum expertes sunt ii, quibus honestum ac rectum multo est jucundius, quam quævis inhonesta, flagitiosa, ac levis delectatio, & voluptas.

M O D E S T. Nunc dicis aliquid, quod possit nos à viriis abstrahere, atque ad virtutem attrahere. Atqui audi vi de patre meo, quosdam notos adolescentes, damnosos, amatores, ac perditos, brevi omnes vitæ ac fortunatum omniū naufragium fecisse: nam alios, extraordi-

ordinariis sumtibus, prope ad mendicitatem se adegisse, alios, manifesto in flagitio ac scelere deprehensos, poenas legibus dedisse. Itaque assentior tibi, ad revocandos à voluptatibus animos magnam vim in primis habere egestatis metum, vel castigationem, ignominiarum poenarumque formidinem. Omnes enim, si homines sumus, in nostris civitatibus magni & clari esse cupimus, omnes ad honores dignitatesque contendere. Quamobrem cavere debemus, ne quid committamus, quod rectum ad honores iter impediat ac dirimat.

IUCUND. Nolim equidem, tibi virtutem, propter aliud magis quam propter se ipsam, expetendam videri: sed quamvis ea per se sit expetenda sine aliqua spe emolumentorum & præmii, fit etiam interdum, ut propter virtutem, alii honores, alii divitias, alii opes, & potentiam adipiscantur. Marius Arpini, humili loco natus, ob summam rei militaris gloriam, septimum Consul è vita discessit; quamquam septimi sui consulatus laudem, crudelissima civium clarissimorum optimorumque, nece, scedaverit. Leontinus Gorgias, quod primus ausus esset in conventu poscere, qua de re quisque vellet audire, tantas sibi opes divitiasque congeffit, ut nemini cederet, tantam apud omnes gloriam invenit, ut soli, ex omnibus, non inaurata statua, sed aurea statueretur. M. Tullius, homo per se cognitus, nulla commendatione majorum, eloquentia & eruditione, qua omnibus præstitit, ad Consulatum, qui erat amplissimus dignitatis gradus, ascendit. Libenter, in hoc sermone, versor in veterum exemplis, quantumvis notissimis. At si vellem enumerare eos, qui nostra & patrum majorumque memoria ex infimo loco, sola virtutis commendatione, ad summam amplitudinem pervenerunt, multi sese objicerent: sed nolo fortunæ cujusquam sordes, unde emerisit, maxima ejusdem cum laude conjungere. Immo virtutis tanta vis est, ut ne improbi quidem ad Remp. capeSSendam, nisi sub aliqua specie ac simulatione virtutis, accedant. Quamnam aliam L. Catilina, omnium mortalium profligatissimus ac perditissimus, invadendæ Reip. causam afferbat, nisi ut eam, paucorum potentium dominatione oppressam, in libertatem vindicaret? quid aliud

Cæsar dicebat, quam causam sui dementissimi consilii & facti reddebat, nisi quod intercessio neglecta, jus tribuniciū sublatum, circumscriptus esset Antonius?

M O D E S T. At dici audio, aditus ad honores multo esse improbis apertiores, quam probis; immo illos fere semper honores gerere, Remp. administrare, opibus divitiisque pollere, optimo cuique atque fortissimo repulsam, inopiam, egestatemque reliquam esse.

I U C U N D. Vide, ne eorum sit hæc querela, qui, quamquam vitiis careant, tamen ocio dediti, aut ignavia debilitati, aut labore exterriti, aut animi timiditate fracti, sese ipsi à Rep. removerunt, vel ob morum asperitatem ab eadem arcentur. Sed ut ea, tibi concedam, æque improbis bonisque permitti; quid charitas & benevolentia civium? nonne ea bonis tantum viris, non improbis sceleratisque, contingit? certe. nam semper improbos odium, probos vero, omnium amor studiumque, consequitur. Quod si amari ac diligī jucundum est, nonne etiam ob hanc causam fugienda improbitas est quia nobis odium concitat, expetenda probitas quia amorem benevolentiamque conciliat?

M O D E S T. Cur paulo ante dictum est à te, non esse dandam virtuti operam propter spem aliquam honorum ac divitiarum? nonne hæc tibi præmia satis digna videntur, quamobrem omnem nostram operam, cogitationem, & studium in adipiscenda virtute collocemus?

I U C U N D U S. Quia illa sunt fluxa atque fragilia, & in alterius potestate posita, virtus vero stabilis & æterna, & sui juris est tota; illa amittendi metum semper habent adjunctum, virtus avidas & rapaces cupidi cujusvis manus non pertimescit: illa mortem, tanquam summum malum, à memoria repellunt; etenim ne mortis quidem nomen audire volunt ii qui pacem habent in substantiis suis; virtus vero eam in rebus malis fugientisque non collocat; docet enim, eam non esse malum neque miseriam, sed finem malorum ac miseriarum. Itaque virtutis cultores, cum est exeundum è vita, læti, & agentes gratias, è corpore tanquam ex aliqua custodia discedunt: at vero, quibus solæ divitiæ, honores opesque sunt cordi, mortis terror, tanquam Tantalo saxum, semper

per impendet ; & , cum instat atque urget , tum sero apparet , quam levibus , inanibus , ac perniciosis rebus omne suum studium atque operam dederint ; quæ opera non aliam mercedem exigit , nisi metum damnationis æternæ. Ferebatur , me puero , quidam , qui non ex postremo religiosorum hominum ordine ad summum dignitatis locum ascenderat , morti jam proximus , dixisse , *O* utinam ea in cella , eoque in strato , quibus hanc aulam aureumque hoc lectum permutavi , animam mihi liceret efflare ; quam æquiore animo è vita discederem ! Alter etiam , æque fortunatus ac nobilis , ferme jam moriens , verum contra se testimonium dixit , in hæc verba , *Miserum me* , quænam tenebræ , quæ specus horridæ præruptæque , ex illustri hoc loco atque edito , me in se se attrahunt ingurgitantque ! quam vellem , humile atque pannosum bajuli cujuscumque instratum , meum potius caput texisset , quam hæc distincta auro gemmisque tiara , quæ tam multas nunc mihi dolendi ac desperandi causas objiciat ! *Quamobrem* , si nihil aliud honesta ac laudabilis vita tribueret , præter hanc securitatem animi & vacuitatem à mortis formidine , vel ob id solum esset tanti , omnem nostram operam ac laborem ad studium virtutis adjungere.

MODEST. Si honores humari , quia iisdem , quibus vita , finibus continentur , vel quia , cum arduo periculoque in loco versentur , magnum nobis ruinæ periculum parant , propterea , eos non esse expetendos , existimas ; jam nemo ad magistratus petendos , nemo ad Remp. capeffendam , accedet : hæc enim , non dormientibus deferuntur , sed veluti periculorum laborumque susceptorum merces præmiumque traduntur . at vide , ne , si optimo cuique id persuadeas , universum Rerump. statum perditum eas . etenim in tot tantisque rerum humanarum casibus , in tanta hominum perversitate atque malitia , Respublicæ , tanquam naves rectoribus destitutæ , vel ad immanes scopulos actæ , ferentur , vel fluctibus verberatæ lacerabuntur , vel vorticibus haustæ in profundum abripiuntur .

IUCUND. Non equidem sum ab ea disciplina , quæ versari in Rep. negat esse sapientis : immo optimo cuique

que statim esse capeſſendam exiſtimo. non enim ſolis nobis nati ſumus, ſed amicis, ſed parentibus, ac patria multo maxime. Solum illi reprehensione mea verberantur, qui non aliam laborum ſuorum mercedem expetunt, niſi honores ac divitias, proque iis adipiſcendis, non indecorum putant, omnibus aſſentari, cupiditatibus aliorum ſervire, multaque alia facere, probis & ingenuis viris indigna. Etenim non modo, non ſapientis, ſed nec ratione utentis, eſſe puto, ob res incertas ac fluxas, vel umbras rerum potius, tantum laborem capere, tantum in exiſtimatione ſua dedecus, & quod caput eſt, tantam in anima plagam accipere. Ut recte dici in iſtos poſſit, quod olim, ut eſt apud Senecam patrem, vir quidam ſapientiſſimus dixiſſe narratur in eos, qui ſumma contentione ſtudioq; honores in municipiis quærent; nimirum eos in ſomnis laborare. quod dictum, non videtur aberrare ab eo, quod David de pecuniæ ſtudioſis expreſſit, *Dormierunt ſomnum ſuum omnes viri divitiarum, & nihil invenerunt in manibus ſuis.* At ego præterea addo, non modo eos, qui inſano honorum divitiarumque ſtudio capiuntur, ab hac vita, tanquam à ſomno, vacuas bonorum operum manus referre, verum etiam, dedecoris, ignominia, malorumq; facinorum plenas exportare. Sed quamvis Deus ſit per ſeſe quærendus, quamvis virtus ſit per ſe ipſa diligenda, ſine ſpe emolumentorum atque præmiorum, cum planum ſit apud eos, qui recte philoſophantur, virtutem, ad bene beateque vivendum, ſe ipſa eſſe contentam; attamen, ſi labores noſtros utilitatem aliquam ſemper ſpectare contendas, quid eſt dignius, in quo omnes indiſtriæ noſtræ nervos colloce-mus, quam bona ſempiterna atque cæleſtia, quæ iis, qui directum iter ad virtutem habent, promittuntur? Quod ſi ſpes tenuis cujuſdam utilitatis adeo interdum ad ſe homines allicit, ut, ejus conſequendæ gratia, pleriq; nullos labores deſugiant, nulla incommoda recuſent, nulla pericula reformident; quod ſi, qui in agone contendunt, ut inquit Paulus Apoſtolus, ab omnibus ſe abſtinent, quibus corpora infirmiora atq; hebetiora redduntur, idq; faciunt nulla re commoti alia, niſi marceſcibilis coronæ cupiditate: quantam apud nos habere vim debeant,

beant, proposita legitime certantibus, sempiternæ vitæ æternorumque bonorum præmia, ad id præsertim, ut cupiditates pravas teneamus, ac pro illis bonis consequendis, nihil arduum, nihil laboriosum, nihil difficile existimemus! Nam re vera, ex eodem Apostolo, summa illa gloria, qua labores nostri in cælo compensabuntur, infinito intervallo omnes nostros labores ærumnasque infra suam æstimationem relinquit. Itaque David, quo nemo neque integrior erat in sua civitate neque sanctior, ad pietatem, justitiam, ac probitatem amplectendam, plurimum se iis præmiis fuisse commotum testatur, quæ pie, juste, & caste viventibus, in cælo persolventur. Sola enim eorum cogitatione, ad viam divinarum mandatorum percurrendam, se acrius impelli incitarique sentiebat. *Inclinavi cor meum, inquit, ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem.*

MODESTUS. Adhuc pergis ea loqui, quæ sub cernendi sensum non veniunt: quibus plerique hominum non magis moventur, quam somniantium deliramentis; neque eorum causa vel digitum unum à vitiorum cursu deflectunt, etenim animus, humi defixus, tantum sibi persuadet, quantum oculorum ceterorumque sensuum ope auxilioque percipiat.

LUCUND. At ego hæc eo confidentius narro, quia video, cui committam. Tecum enim loquor, quem non arbitror, pecudum more, ad ea tantum, quæ ante pedes jacent, advolvi, verum in ea etiam, quæ fidei veritate traduntur, cogitationem extendere. Sed neque verum est, omnino eos, quos tu præsentibus tantum rebus intentos dicis esse, nulla futurorum cogitatione tangi. Nam veritatis justitiæque tanta vis est, ut nemo tam sceleratus, tam impius reperiatur, qui neget, vitæ suæ rationem se Deo judici esse redditurum, quique (si modo à religione nostra non abhorreat) eorum, quæ de inferis memorantur, fide certa non imbuatur. Immo eos adeo hic metus urget ac premit, ut etiam in mediis ipsorum voluptatibus se intrudat ac misceat: neque tam illos movet, quod ea supplicia sint futura omnium maxima atque gravissima, atque, eadem opera, una corpus atque animum comprehensura, quam quod æterna, hoc est, ea-

tenus permanfura , quoad Deus cæli imperium obtinebit. Num, cum animus in illud infinitum æterni temporis spacium cogitatione fe infert, neque ullam ejus oram invenit ubi confiftat , ftupet atque horret ; minusque illi fuaves ex voluptates fiunt , quæ tantos tamque ardentes mali in eos montes injiciant. Verum, hoc terrore metuque illi penitus carent , qui purum à fcelere atque flagitio animum fervant.

M O D E S T U S. Prorfus tibi affentior, magnitudinem pœnarum, quibus improbi funt obnoxii, ob earum æternitatem effe formidabilem, & , quod eft confequens, metum earundem horribilem: fed tunc horribiliorem eum effe dicerem, fi pœnæ, quæ metuuntur, effugi nullo modo poffent. Sed cum pofitum fit in poteftate cujufque, fe ab eis, cum velit, per pœnitentiam eripere , non video, cur tam magnum poffint metum incutere, ac vitam acerbam & infuavem efficere.

I U C U N D U S. Quamquam fit veriffimum, idque inter præcipua fidei noftræ capita numeretur, poffe unumquemque, fi peccatorum fuorum pœniteat , fe ex reis æternæ mortis eximere : attamen verum eft etiam , liberum hominis arbitrium adeo debilitatum ac fractum ad terram concidere, ut, nifi efficaci divini muneris auxilio fubevetur, nunquam ad id , quod poteft , affenfionem fuam fit adhibiturum. Efficax enim gratia , ex D. Auguftino. Dei donum eft, quo nobis tribuitur, ut velimus, quod poffumus. At Dei dona, ex divino ejus arbitrio, non autem ex voluntate noftra , dependent. itaque non femper præfto funt omnibus ; iis præfertim qui , peccandi confuetudinem non abjicientes , reddunt fe eorundem indignos. Proinde, peccantium jugiter, nec pœnitentium, animos , adeo divinæ juftitiæ terror invadit, ut eos percellat , labefactet , evertat , ac de fua fede ac ftatu dejiciat.

M O D E S T U S. Quantum ex te intelligo ; primum , petendum eft à Deo , ut nihil unquam , cujus nos poftea pœniteat , committamus: hoc enim fapientis eft proprium , ut dici audio : tum, fi quid forte, vel ætatis æftu vel perturbationum impetu arrepti, deliquerimus, ut illud ftatim corrigamus, neque ad turpe aliquod vitium, con-

consuetudine usuque peccandi, labamur; ita enim in summo ocio & tranquillitate, his terroribus, quos inquis, soluti, vitam agemus.

IUCUNDUS. Sed fac, Dei nobis dona ex voluntate nostra contingere; fac, cuipiam esse prædictum à Deo, quod, supremo vitæ tempore, verum de peccatis suis dolorem sit percepturus, & per hanc rationem, divino ejus judicio, salvus futurus; huic tamen expediret, quasunque vel leves peccatorum noxas effugere. Nam quamvis, per poenitentiam, una cum reatu culpæ, æterna apud inferos supplicia codonentur, poenæ tamen, certo tempore definitæ, nobis in purgatorio igne luendæ supersunt. quæ poenæ sunt ejusmodi, ut, si omnes hujus vitæ cruciatibus & dolores unum in locum conferantur, vix cum earum parva parte æquari conferrique posse videantur; quin ea etiam tormenta ac poenas excedunt, quæ, mortis suæ tempore, Christus nostra causa in Cruce sustinuit. Quanam igitur major stultitia dici vel excogitari potest, quam, ob levem, nescio quam, citoque interituram voluptatem, velle se tam longis acerbisque doloribus poenisque subicere?

Hæc habui, quæ tibi roganti proferrem. Quæ si tibi pauciora videbantur, quam tua voluntas ferat, te mihi æquum est ignoscere. Nam deprehensio à te, plura in mentem venire non potuerunt: & tu scis, quam ego in hac parte animi, quæ custos est ceterarum ingenii partium, memoria inquam, debilis sim; cui eorum, quæ lectione & auditione infundo, vix pauca quædam inhærent, cetera labuntur atque effluunt.

MODESTUS. Satis ad id, quod erat propositum, à te dictum existimo, tibi gratias habeo. Faxit Deus, ut, quæ modo à te commemorata sunt, mihi ex animo nunquam intercidant; quo, poenarum terrore perterritus, seu magis virtutis amore incensus, peccato nunquam assentiar, ac probitati semper inhæream. Tu interea frue- re ocio isto, quod datur; meique memor esto in tuis ad Deum precibus. Vale.

IUCUNDUS. Fiet. Vale.

DIALOGVS SEXTVS.

RENATO MOREAV,
Parisiensi, Medicæ facultatis Decano,
& Chirurgiæ Professori Regio,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS
S. P. D.

*Abriel Naudæus, præstanti vir ingenio
atque doctrinâ, multorumque benefi-
ciorum necessitudine mihi conjunctus,
miros mecum, de tua singulari erudi-
tione, humanitate, sapientia, sermo-
nes agitat fere quotidie; neque solum
Philosophicæ ac Medicæ facultatis pri-
mas, ait, omnium concessu, tibi de-*

*ferri, verum etiam summam harum politissimarum artium,
quibus nos operam damus, laudem attribui: testem hujus
rei esse, celeberrimam toto orbe terrarum bibliothecam tuam,
omni librorum genere refertissimam; testes omnes, quotquot
ubique sunt gentium, qui aliquod in litteris nomen habent,
quos amicitia complecteris, & tanquam ætissimo cognatio-
nis vinculo tibi constrictos, benevolentia comprehendis, eorum-
que scripta, tanquam si aliquid ad te pertineant, in tenebris
jacere non sinis, sed divulganda typisque mandanda, incre-
dibili magnitudine animi curas; neque eos spernis, in quibus
tenue aliquod eruditionis lumen eluceat. Verum, quamvis
tuâ isthac, in omnes bonarum artium studiosos, voluntas &
amor, satis justa causa sit, me totum tibi deferendi; tamen
alia magis necessaria ratio memet mihi eripit, & tanquam
aliqua Prætoris sententia, tibi dat, dicat, addicit, ut capias,
habeas, vincias. Nam quid me tibi magis potest in servitu-
tem addicere, quam quod intelligo, tantum à te, singulari
doctrinâ, eruditione, ac sapientia viro, Eudemiola nostrâ*

honoris esse habitum, ut non eam semel tantum legeris, quod tenui vilique opusculo plus quam satis fuerat, verum etiam rursus in manus sumtam relegeris, probaveris, & in pluribus ad Naudaum literis laudaveris. Hoc tuum de ea iudicium, quo nihil mihi ad existimationem honestius potest accidere, ejusmodi est, ut nulla eidem referri par gratia possit. At, quia, si tantum hoc tuum in me beneficium mecum tacitus, tanquam aliquod mysterium, teneam, nec de eo, quibuscunque verbis possum, tibi gratias agam; non modo ingrati animi notam non effugiam, sed, quod est deterius, impii etiam hominis crimen incurram: ideo meum studium, ac devinctum tuis singularibus beneficiis animum, his litteris, tanquam publicis quibusdam monumentis consignatum tibi que testatum esse volui. Sed meam hanc epistolam puduit immunitatem ad te venire; praesertim cum nulla sint certiora grati ac memoris animi indicia, quam munera, ac Deus ipse, qui nulla cuiusquam re indiget, donis adiri, coli, exorarique se postulet. Neque magnopere elaborandum mihi fuit, in perquirendo, quid tibi potissimum mitterem. Nam statim hic Dialogus se obtulit, in mea villula amoenitate compositus; qui illustriores praestantioresque Ioan. Boccatii fabellas, in Latinum conversas, continet. Video tenuitatem muneris; sed amoris vis mei, tuique amplitudo nominis, cui mittuntur, aliquid illi magnitudinis ac ponderis addent. Praeterea tui nominis splendor id quoque boni eidem afferet, ut multi, ejusdem claritate perstricti, ea, quibus laborat, vitia non cernant. Neque me latet, id esse, in hoc bono quod ex tui celebritate nominis mihi obvenit, vitii atque incommodi, quod, dum me expedire cupio, tibi arctius obligor. Sed statui, non debere id mihi perturbationem asferre, neque impedimento esse, quo minus, quae mearum sunt partium, exequar. Nam, quid ad mei rationem officii spectat, si tu, novo exemplo, cum accipis, das, & missa tibi ab aliis munera, quia estimationem à te accipiunt, tua esse dona incipiant? In tua igitur benignitate positum esse video, persicere, ut mea hac referenda tibi gratia voluntas procedat in numerum: videlicet, ut hoc munusculo tibi à me satisfieri patiaris. Quod si praestiteris, sentiam id, quod fas esse nemo unquam putavit; nempe novis obligationum vinculis ea dissolvi, quibus tibi adstrictus antea tenebar.

CONVIVIUM VILLVLÆ NICIANÆ.

FALCONIUS. SALVIANUS. NICIUS.

FALCONIUS.

Agnas tibi habeo gratias, Nici, quod hodie villæ tuæ degustandæ mihi copiam feceris: qua non facile alteram, quantulacunque ea est, me vidisse dixerim amceniozem, ac venustatis latitiaque pleniorẽ. præterea ita in prandio lepide nitideque accepti sumus, ut minime, nos huc venisse, pœniteat.

SALVIANUS. Me quidem ita pulcherrimus hic despectus in Urbem, & in proxima urbi prata, delectat, ut nulla tuendi satietas capere possit; nec jam diu, quod memini, tantam cepi voluptatem.

NICIUS. Si quid hodie vobis bene fuit propter me, gaudeo. Nam mihi spes est, vos huc frequentius ventituros.

FALC. Si semper isthoc modo accipias, non modo sæpius ultro ad te veniemus, verum etiam hic vinciri patiemur.

SALVIAN. At noster huc frequens accessus magno tibi, Nici, constaret. Nam te video prodiisse longius sumtu, quam par est inter amicos.

NICIUS. Facis injuriam, Salviane: nam, ut ille inquit hospes apud Plautum, In bono hospite atque amico quæstus est quod sumitur: in vobis præsertim, quos cum alloquor, cum aspicio, verum amicorum exemplar intueri me arbitror; & gaudeo, nostram etiam atatem suos Pyladas & Orestas habere. Sed missa isthac faciamus. Quid vobis videtur hæc morus, quæ, ad opacandum hunc locum, ita ramis tamquam brachiis implicatur ac nequitur, ut simul oculis voluptatem quærat, & capiti solis defendat ardores?

SALV. Egregia sane atque præclara. Quam vellem hic

hic etiam adesset Mancinus noster ! Nam plurimum delectationis caperet ex hac amcenitare , non arte aliqua , sed natura , quæsitâ . Etenim eum sæpe audio cum dicit , magnificas villas , & pavimenta marmorea , & laqueata tecta , præ his locis , naturali non fucato nitore jucundis amcenisque , sese contemnere . Mihi quidem umbrifera hæc morus quandam quasi imaginem refert ejus arboris , quam , elegantibus sane versibus Politianus inquit , ante ædes Veneris , ramos , tanquam radios , extendere , sub eaque perpetuo Musarum chorum saltationibus cantionibusque operam dare .

NICIUS. Quandoquidem nos etiam , his studiis elegantissimis dediti , pares Musis numero sumus , cur non eas imitamur , & sub hac umbra , versibus recitandis , vel eruditum aliquod inter nos communicando , pomeridianum hoc tempus jucunde hilariterque traducimus ?

FALC. Quid tibi venit in mentem , lepidum Musarum chorum in tam angustum gyrum compellere ? Nunc primum hoc aures meæ accipiunt . At ego semper audiui , novem esse Musas , Iove patre ac multis matribus editas .

NICIUS. At ego assentior Varroni , diligentissimo harum rerum indagatori , qui , ut refert D. Augustinus , trestantum fuisse Musas ostendit , optima ratione inductus , neque eas à Iove patre editas , sed ab eruditorum ingenio excogitatas & effictas . Etenim cum esset animadversum , omnem sonum , qui velut materies musicæ subest , vel voce produci , vel tuba aut tibiis inflari , vel citharæ aut tympanorum pulsu referri , datam esse operam , ut tria simulachra , quæ totidem hæc exprimerent , virginali habitu atque figura conficerentur . Itaque civitas quædam (nomen non memini) cum tres artifices , tanquam in contentionem ingenii , vocasset , atque eorum singulis terna simulachra facienda locasset , ut ea ab eo coëmeret qui ceteris artificio præstitisset , contigit , ut adeo unicuique suum opus ex sententia succederet , ut difficile esset judicium excellentis maxime perfectionis & artificii . Quamobrem ea civitas omnia illa novem coëmit , & Apollini dedicavit . & per hanc ratio-

rationem Musæ, ex tribus, factæ sunt novem; quarum singulis Hesiodus sua nomina imposuit.

SALVIAN. Vtrum sint novem an tres, nihil arbitror pertinere ad hunc diem, quem totum festivitati dare statuimus. Sed dic, Falconi; quamobrem in prandio, pulum gallinaceum scissurus, cachinnos extulisti? ac volui id à te statim exquirere; sed nescio, quo pacto sum oblitus, nec feci.

FALC. Deprehendi illum ala mancum ac mutilum; ac statim venit mihi in mentem Chichibii coci, qui domino suo acceteris convivis, quibus ille cœnam dabat, gruem coctam sine altero crure anteposuerat.

NICIUS. Quem mihi Chichibium narras? quam gruem fabularis? non equidem intelligo.

FALC. Non te subit lepidi illius joci memoria, quem **IO.** Boccatius, inter fabellas diei septimi, à Chichibio coco prolatum enarrat?

NICIUS. Non equidem, præter procœmium, ullam ejus diei fabellam me legisse memini. Nam accepi ab iis, qui ipsi legissent, auctorem illum in hoc genere facietiarum, quod in celeritate atque dicto est, tum multorum aliorum, tum sui dissimillimum inveniri. Quamobrem visum est mihi, in eis legendis tempus non perdere. Tu, qui legisti, narra obsecro. Nam quid potius agamus hoc die, quem hilarem sumere volumus? Neque ejus fortasse insulitas à narrando deterreat. Non enim quisquam est jocus tam insulsus, quin, tuo lepore ac suavitate conditus, salissimus sit futurus.

FALC. Non est eundum inficias, Ioannem Boccatium, in eo genere leporis ac facietiarum, quod in celeritate atque dicto est, parem sibi non fuisse. Sunt enim pleraque eorum, quæ dixit, frigida, & vix libero homine digna. Neque ipse non intellexit, quantam vim habeat acumen, uno sæpe in verbo positum, maxime respondentis, nonnunquam etiam lacescentis; vel quod, ut ait Cicero, stultitiam cuiuspiam eleuet, vel quod dicentem magnis sæpe periculis eximat, vel quod politum esse hominem significet, quod eruditum, quod urbanum. Itaque Philumena, cui primæ dicendi partes demandatæ erant, hoc principio usa est. Adolescentes mulieres, quem-

quemadmodum serenum cælum sydera , aut vere novo, camporum viriditates , & collium amcenitates , florum atque arborum varietates exornant; ita etiam laudabiles mores, sermo facetus, & argute dicta illuminant : quæ, quia brevia sunt, mulieribus aptiora putantur esse quam viris, cum omnibus in rebus modus atque modestia foeminis in primis conveniat. Sed quid sit causæ (sive eam nostrorum ingeniorum pravitas , sive cæli cum hoc seculo similtas sustineat,) nescio , cur paucæ vel prorsus nullæ supersint , quæ lepidum aliquod dictum jaculari , vel, missum aliunde, capere intelligentia possint ? quod plane ad commune omnium nostrum dedecus redundat.

Sed fortasse Boccatus etiam in hac seculi illius iniquitate , una cum ceteris ejus ævi mulieribus hæsit. At his omiſſis , geram vobis morem ; nec quidquam defugiam, quod vos velle intelligam.

Conradus Iansiliacius Florentinus, fuit cum primis ejus civitatis magnus & clarus : qui, ut cetera nobilitate ejus facta præteream, canibus avibusque alendis, splendidam ac nobili homine dignam vitam agebat. Cui cum, die quodam accipiter , quem in prædam solverat, gruem retulisset, sectamque , teneram eam ac pinguem offendisset, coco cuidam suo in primis egregio, Chichibio nomine, mandavit , ut eam sibi curaret in cœnam. Chichibius, qui, tum ex facie, tum re ipsa, novus cuculus erat, conditam, ignique admotam, cœpit diligentissime coquere. At cum ferme jam cocta nidorem suave olentem emitteret, accidit, ut nescio quæ ejus vicinitatis muliercula , cui Brunetta nomen erat , cujusque amore & consuetudine Chichibius tenebatur , pedem intro in culinam inferret , ac, nidore illo capta, eum assam jam gruem aspiceret, magna vi petere à Chichibio cœpit, ut coxendicem sibi alteram gruis dederet. Cui Chichibius in modum cantionis cujusdam ait , Hæc tibi à me non erit. Tum mulier irata, Si non eam mihi, inquit, statim tradideris, neque tu posthac tuam ex me voluptatem expleveris. Ne longum faciam ; multas ejusmodi minas adjecit. At Chichibius, ne iratam sibi mulierem faceret , evulsam à grue coxendicem unam eidem præbuit. Quæ cum deinde, mutila ac manca, Conrado iis-

que,

que, quibus coenam dabat, apponeretur, admirans ille, vocari ad se Chichibium jubet, eumque, quid altera gruis coxendice factum esset, interrogavit. Cui mendax Venetus, gruibus unicum tantum crus ac semen esse, respondit. Quid, malum, inquit ille, unicum tantum est semen? nunquamne alias præter hanc grues aspexi? Tum Chichibius, Here, rem ita esse, ut sum elocutus, affirmo, & cum tibi videbitur, in vivis ostendam. Conradus, ne convivas offenderet, maledictis abstinuit; sed Quandoquidem rem mihi, inquit, ante hoc tempus invisam inauditamque, in vivis demonstraturum te spondes, id si cras mane præstiteris, acquiescam; sin secus, adeo te ulciscar probe, ut semper memineris mei, dum vivas. Neque longius progressus est verbis. Postridie mane, ubi primum illuxit, Conradus, cui neque nox neque somnus iram ademerat, totus tumidus inflatusque surrexit, equos poposcit, & Chichibium, jumentum quoddam conscendere jussum, ad fluminis cujusdam ripam, ubi grues primo mane multæ conspiciebantur, adduxit, & Mox, inquit, perspicuum erit, uter nostrum heri vesperti mentiretur. At Chichibius, ubi Conradum videt totum adhuc in fermento jacere, ac temere dicto eventum sibi esse præstandum, consilii incertus, prope Conradum equitare, fractus ac debilitatus metu; cupere aliqua evolare si posset; modo prospiciens, quidquid occurrebat, grues utroque pede stantes esse, putare. Verum, cum à flumine propius abessent, Chichibio primum grues ad duodecim in ripa, ut mos earum est cum dormiunt, alternis pedibus insistentes, oblatae conspiciuntur. Quas ille Conrado celeriter indicans, Iam satis, inquit, perspicuum est, here, me superiore nocte nihil esse mentitum, cum semen & crus unum gruibus esse contendere, si in eas, quæ ibi visuntur, aciem intendas. Quas Conradus intuens: Sine; mox tibi, inquit, utroque illas pede præditas esse ostendam; & propius accedens, Oh oh, exclamavit, ad quam vocem illæ protinus alterum in terram pedem demiserunt, ac paululum ingressæ, è conspectu evolarunt. Quapropter Chichibio sic ait, Numne vides, helluo, binos singulis pedes habere? Chichibius, metu perculsus ac pene perditus, neque

que sui ipsius dicti rationem satis exploratam habens ; Ita plane, inquit, res est ; at, Oh, oh, vespertinæ illi non acclamasti. Quod si ita fecisses, iidem pedem & coxendicem illa alteram, ut ab istis est factum, exernisset. Conradus adeo hoc dicto delectatus est, ut totum se à severitate & iracundia ad hilaritatem risumque traduxerit. &, Vera, inquit, narras Chichibi ; ita factum oportuit. Lepide igitur & commode dicto, Chichibius paratam sibi à suo capite pestem avertit, seque suo domino restituit rursus in gratiam.

SALV. Adeone tibi lepidum videtur hoc dictum, ut homini iracundo, & in primis elato, potuerit integræ noctis spacio, tanquam radicibus, alte implicatam animo iram statim evellere ? Mihi quidem, homini, ut scitis, pacatissimo sedatissimoque, quasdam quasi faces admovisset. Putassem enim, me irrideri ac despici ab homine nequam & improbo.

FALC. At ego non illud vobis exposui, ut falsè ac lepidè dictum ; sed ut vestris imperiis obsequerer. Verrum, nisi aliter vobis videtur, afferam aliud, ex ejusdem diei fabellis, non illepidum nec illiberale responsum, quo nobilis mulier, laceffita, improbam inhumani cujusdam petulantiam contudit atque perfregit.

SALV. Immo gratissimum nobis feceris ; ut etiam pro Nicio respondeam.

FALC. Audite igitur. Qua tempestate Antonius Vrsus, Præful magnus ac prudens, Florentinam Cathedram obtinebat, vir quidam erat nobilis in primis, ex Catalonia, Didaco Rota nomine, ac Roberti Regis tribunus militaris. Qui cum, mira corporis pulchritudine, ad hoc supra quam cuiquam credibile est elegans spectator fornarum, esset, accidit ut ex omnibus Florentinis mulieribus vehementissime in una commoveretur, quæ facie erat eximia, atque ejusdem Præfulis fratri neptis. Huic ergo cum subolevisset, mulieris istius virum, quamvis honesto genere ac loco natum, singularem avaritia turpitudineque haberi, florenis ab eo quingentis unam cum uxore ipsius mercatus est noctem. Quamobrem cum populineos argenteos, quorum tum temporis usus erat, inaurandos curasset, potitus muliere, ipsa licet

licet invita, eosdem illi persolvit: quod deinde palam factum, misero illi dedecus ad damnum apposuit. Præsul, qua erat prudentia, nihil de ea re suas ad aures pervenisse dissimulabat. Sed cum tribuno uteretur plurimum, contigit, ut die D. Io. Baptistæ sacro una ambo equitarent in via, ubi cursorum ludi dabantur, & mulierum formas contemplarentur, quandam in eis Præsul, Nonna Pulcia nomine, Alexii Rinuccini sobrinam aspexerit, quam forma, ætate, eloquentia, animoque longe præstantem, neque ita multo ante cuidam ad portam sancti Petri in matrimonium datam, tribuno ostendit. Sed accedens, ac tribunum palpo percutiens, Quid, Nonna, inquit, hoc homine tibi videtur? crederes, ejus formæ te posse obsistere? Nonnæ visa sunt ea verba nonnihil pudicitiam suam carpere, vel saltem ejus parum honeste à se habitæ suspicionem iis, qui præsentibus aderant, qui non parum multi erant, injicere. Itaque nihil se existimationi hominum vindicare cogitans, sed potius pari referre studens, continuo respondit, Fortasse me ille non vinceret, sed bonis lectisque esset opus nummis. Hoc uterque dicto pariter jugulatus, tribunus, ob illatum nepti fratris Episcopi stuprum, Episcopus ex fratris sui neptis dedecore ad se redundante, tacitus pudenque discessit; neque inter se amplius aspicere neque fabulari eo die sunt ausi. Ei igitur sceminæ, scurrili alterius dicto verberatæ, eundem vicissim jocando remordere, jus fuit.

SALVIAN. Non potest dici, quanta me tuæ istæ narrationes voluptate perfundant: neque tam, ista dici abs te, quam isto dici modo, delectat; nempe nitide, eleganter, enucleate, dilucide. Quid tibi vis amplius? Facetus narrator es, &, ut Plautus inquit, multa loqueris.

FALC. Atque ea, ut sciatis, non modio, sed toto ut dicitur horreo, demensa vobis tradidi; hoc est, iisdem verbis, quibus ea Boccatius exposuit, (nam meminisse omnia,) prorsus effudi. Sed miror, adeo vestris auribus jucundam accidisse narrationem meam: nam sæpe veritus sum, ne mea hæc infantia, qui id, quod novi, venuste explicare non possum, ut est in proverbio, *Oretta succussus* videretur.

NICIUS. Quodnam est istud proverbium? & unde ortum? non enim antehac, quod quidem meminerim, meas ad aures venit.

FALC. Ex alia ortum est Boccatii hoc eodem in loco fabella, non minus eleganti, quam superiores.

SALV. Tua isthæc laudatio, nobis auscultandi, tibi narrandi, quandam prope vim affert. Quamobrem narra etiam hanc, obsecro.

FALC. Nunquam vestris studiis adversabor; sed, id quod potero, obsequar. Ita igitur inquit Philomena, cui ea die primæ dicendi partes incumbabant.

Erat Florentiæ nobilis mulier, pudica, & in primis disertâ, Oretta nomine, Gerii cujusdam Spinæ uxor. Hæc cum forte ruri versaretur, atque una cum mulieribus equitibusque aliquot, quibus ea prandium dederat, voluptatis causa, alium ex alio locum inviserent, neque multum ea inter se loca distarent, ad quæ pedites irent, unus ex equitibus, qui erant in comitatu, Bonam, inquit, itineris partem, Oretta, in equum impositam meum, lepida te ac jucunda narratione, si ita videbitur, feram. Atqui, inquit ea, hoc à te vehementer peto; eritque mihi gratissimum. Tum eques, qui nihilo erat disertior quam esset fortis, orsus est fabellam, lepidam illam quidem, sed mire à se, idem verbum quater vel quinques repetente, interdum ad ea quæ dixerat regrediente, vel eadem corrigente, sæpe etiam nomina confundente, depravatam & corruptam. accedebat, aut pessime naturas ac mores hominum, si qui fingendi essent, exprimeret. Quapropter Oretta non secus linqui animo videbatur, ac si ægra, planeque deposita, jam jam animam efflaret. Quod illa non ferens, ac simul, sua equitem narratione ita implicatum aspiciens, ut, quemadmodum se explicaret, non inveniret, belle ac comiter, Tuus, inquit, hic equus acriter duriterque succussat: quamobrem peto à te, ut me, de eo depositam, humi constituas. Hoc dictum eques; qui fortasse ingenii acumine erat, quam dicendi facultate, præstantior, in jocum risumque convertit; atque alias fabellas aggressus, eam, quam temere inchoaverat, imperfectam reliquit.

Ex hoc igitur Orettæ dicto ortum videtis, ut quilibet insulsa, indiserta, & inepta narratio, *Orettæ successus*, appelletur. Sed hæc hæc hactenus. Dic mihi, Nici, quid tibi tua hæc villa suadet, quid clamat, nisi ut uxorem ducas? Nam, quid expectas, dum senex fias? Ac, si recte rationem in eo, nondum trigessimum sextum annum excedis; quæ ætas, ducendæ uxori, Aristoteli videtur in primis idonea. Ac si me audias, tui ordinis ac loci virginem tibi aliquam eligas, decennio minorem, nempe sex & viginti annos natam, quam tibi jungas. Nam, ab adolescentulis ut abstineas, suadeo. Ille enim mutuus est amor, qui inter pares conciliatur.

N I C I U S. At videris esse oblitus, quod Licisca, apud eundem Boccatum, initio diei sexti, Dioneo approbante, ac, secundum ipsam, sententiam ferente, contenderit.

F A L C. Imo hæret mihi in memoria, ac possum eum tibi locum memoriter sine hæsitazione repetere: sed, quoniam ejus à te mentio injecta est, malumus ex te, Nici, audire.

N I C I U S. Si potuissem suspicari, has à vobis partes mihi demandandas esse, nunquam Liciscæ mentionem fecissem. Nam, omnem mihi recusandi facultatem esse ereptam, video, cum tu, Falconi, tanta alacritate humanitateque te nobis, ad ea omnia quæ postulavimus, dederis. Quamobrem non defugiam auctoritatem vestram, sed faciam vobis, quantum erit in me, satis, verum cum hac conditione, ut, quæ sint obscœna ac turpia memoratu, præteream.

S A L V. Neque nos aliter volumus. Etenim petulans, flagitiosum, obscœnum jocandi genus, non modo non ingenuo, sed ne libero quidem homine dignum existimo. Neque hoc Boccatus noster vitio caruit, sed eo maxime laboravit; qui ab illo honestissimo mulierum ac nobilium virorum conventu, nullum de rebus turpissimis sermonem alienum esse existimavit. Quam igitur ille ingenuitatem ruboremque non præstitit, præstabis tu ipse, omni verborum obscœnitate vitanda.

N I C I U S. Plane ita faciam; & quia procœnium
illud

illud ob ejus elegantiam pene didici, nihil ex eo præter obscenitates omittam. at, ubi me fugiet memoria, ibi tu, Falconi, ut subvenias, facito.

Iam dimidium sui orbis spacium Luna decurrerat, cum omni prorsus lumine caruit, ac, nova luce exorta, cœperunt fere cuncta nitescere: cum Regina, cubile egressa, omnes simul, qui erant in comitatu, fuscitari convocarique imperavit. Qui, in rore deambulantes, longius sese ab illo amœno colle removerunt. atq; cum alii ex aliis sermones lacefferentur, ac præsertim de uniuscujusque fabellæ lepore atq; elegantia differeretur, fiebat, ut, variis earum casibus in memoriam revocatis, omnium risus instaurarentur. Quod persecuti eatenus sunt, quoad, solis ascensu, ejus etiam calor factus est amplior. Quamobrem regredi omnibus placuit. Nec mora; villam repetunt; ubi cum positas mensas, ac cuncta floribus beneque olentibus herbis conspersa, offenderent, à Regina jubentur accumbere. Verum, ubi laute accepti sunt omnes, cantinuculis aliquot cantitatis, partim condormiscunt, partim provocant se in ludum tesserarum latrunculorumque; Dioneus & Lanretta in Troilum & Briseidam scriptum carmen cecinerunt. At ubi fabellis referendis tempus advenit, omnes, accitu Reginae, evocati, circa fontem, (ut eorum usus ferebat,) assident. Iam primam Regina fabellam indixerat, cum maximum (id quod antea nunquam acciderat,) venientem de culina servorum ancillarumque tumultum auribus accipiunt. Quamobrem Regina, advocato Architriclino, auctores & causas tanti tumultus exquirat, qui, Liciscam inter & Tyndarum lites esse, respondet; verum, quid litigarent, sibi adhuc compertum esse non potuisse. Tum enim, inquit, eisdem silentium imperaturus adveneram, cum hac sum evocatus tuis verbis. Cui Regina, ut eos statim sibi sisteret, jussit. Dicto audiens Architriclinus, ambos adduxit. quos illa interrogavit, quid ii sibi clamores vellent. Iam paratus erat Tyndarus respondere; cum Licisca, quæ erat natu grandior iracundiorque, & clamando incaluerat, dicere aggressum interpellavit, ac, Vide sis, inquit, os hominis, qui, ubi ego sum, verba facere audeat: tace igitur,

atque, ut par est, loquendi partes mihi relinque. ac reginam intuens: Hic mihi, inquit, quid mulieris sit sycophantæ uxor, conatur exponere; perinde quasi nullus mihi cum ea usus consuetudoque intercedat. nam persuadere nititur, absque ullo vitio eam in viri sui manum convenisse. at ego ajo, vitiatam & corruptam, fuisse eadem obtrusam. at pecus isthæc usque adeo insanit, ut existimet, stulte federe domi virgines grandes, dum à fratribus vel à parentibus nupti dentur, expectantes; qui dum de ipsis collocandis deliberant, plerunque (id quod minime opus est) in hac deliberatione triennium vel quadriennium frustra consumunt. recte quidem, sodes, rationibus suis ipsæ consulerent, si tam diu otiosæ manerent. testor Iovem (ejus enim rei, quam sancte affirmo, me esse consciam oportet,) nullam esse vicinam meam, quæ in ædes mariti sui virgo pedem intulerit. & ad nuptas quod attinet, non sum nescia, quam frequenter & varie suos illæ viros ludificentur. cuculus autem iste, perinde ac si heri nata essem, mulierum ingenia moresque me edocet. Dum hæc maxime Licisca loqueretur, mulieres, in risus effusæ, ita ora diduxerant, ut facile ab eisdem omnes ad unum dentes extrahi potuissent. Iamque eidem septies Regina silentium indixerat; sed nihil plane profecerat. nam usque eo elocuta est, donec quæ cogitaverat omnia effudit. Quibus demum conclusis, arridens Regina, & ad Dioneum conversa, Hæc, Dione, inquit, tui arbitrii lis est. quamobrem, fabellis nostris ad exitum perductis, dabis operam, ut, causa cognita, de tota re statuas. Cui statim Dioneus, Absque alia cognitione, ait, secundum Liciscam judico, remque se ita habere confirmo, & Tyndarum plane desipere statuo. Hic Licisca cachinnos tollere, in Tyndarum oculos conjicere, & in hæc verba prorumpere: Vera equidem loquebar; abilis hinc inepte; tu experientior quam ego? tu sapientior, cui nondum oculi satis exaruerunt? atque docuit hoc me longa vita, non ociose traducta. Ac nisi Regina, obiecto virgarum metu, multisque verborum contumeliis adhibitis, ut taceret, ac cum Tyndaro sese repente abriperet, edixisset; non alteri fere rei eo die dare operam

licx.

licuisset. At, iis profectis, Regina, ut à Philomena nar-
randi initium fieret, imperavit.

Hæc Licisca; quæ à Boccatio, magis joci causa, ficta
esse arbitror, quam veritatis.

FALC. Ego nullam in partem dispnto; sed velim mi-
hi credatis, qui, quemadmodum ætate, ita etiam rerum
usu atque experientia vobis anteeo, virginum pudicitia-
am, nisi propinquorum custodiis diligenter septa tenea-
tur, si oppugnatores habeat, brevi in eorum insidias de-
venturam, imo sponte ad eorundem castra transituram.
Neque mirum. Nam mulieres adolescentes, rerum im-
peritæ, voluptatibus novis sibi incognitis multum
moventur; ac, si semel! experiundi facultas detur, non
eam facile amittunt. Itaque ducturus uxorem, sapien-
ter fecerit, si studiose perquirat ejusdem genus, parentes,
nutricem; cum sit difficile, parentum ac magistrorum
exemplis ac præceptis imbutas, non ad eorum consue-
tudinem moremque sese componere. præterea sagaci-
ter odoretur velim, quinam ædes, virginis ædibus ad-
junctas, incolant; num ex unis commeatus in alteras pa-
teat. tum quærât, investiget, quos ea sibi comites jun-
xerit, quos amicos elegerit. Ita enim facile eidem uxor
ex sententia continget.

NICIU S. Quamvis mihi prope statutum ac delibe-
ratum sit, quod reliquum est vitæ, sine uxore traducere,
ac jam nunc cogitem, ædem hic B. Virgini sacram dica-
re, ubi quotidie res divina fiat; tamen, quia lubet jo-
cari, & vacui sumus, fac me, ab re uxoria non abhor-
rentem, eam nactum esse virginem, quæ in sinu Miner-
væ educata sit. num, quia istos scopulos evitavi, ideo
eos etiam effugi, ad quos sæpe, qui uxores habent, na-
vem offendunt? Cui notæ non sunt technæ ac doli,
quibus nuptæ viros suos illudunt? Non abibit oratio
mea longius, sed iis ipsis nuptis definietur, de quarum
fallaciis Boccatus noster commemoravit. Nam Ghita
& Bartholomæa, Herculani ac Petri Vincioli uxores,
aliæque, esse nobis exemplo debent, quàm sit fidendum
uxoribus.

FALC. Ut suam quisque vult esse uxorem, ita est, at
nuptas illas, quas meministi, si recte animadvertas, inve-
nies,

nies, non suo sed maritorum vitio in ea flagitia esse delapsas. Nam Thophani zelotypia & ebrietas Ghitam ad improbitatem adegit, & Ricardi à Cinzica infirmitas virium Bartholomæam Paganino in concubinatum primo, tum in matrimonium dedit. Et sane biduo ante percurrens, qua confidentia atque malitia, viri sui insidias, in quas insciens devenerat, Ghita defugerit, præterea constantem Bartholomææ sententiam, in repudiando vetere inertique marito, in tantum repente risum effusus sum, ut uxor etiam ac filius accurrerent.

S A L V. Quandoquidem non longius biduo factum est, postquam hæc legisti; enarra, obsecro: & ego vicissim Petri Vincioli nequitiam exponam, cui merito ab uxore par gratia relata est.

N I C I U S. Neque ego à me, tanquam collectam à conviva, desiderari permittam. Nam doctum Beatricis dolum in medium adducam; ex quo luce clarius appareat, nullam impudicissimæ mulieri fuisse rationem, quamobrem viro nobili, atque optime de se merito, tam insignitam injuriam imposeret.

F A L C. Meam vobis operam diutius à me deberi non sino: ecce, nunc penso manus admoveo.

Locuples quidem homo erat Aretii, Thophano nomine; cui Ghita, lepida ac liberali forma mulier, collocata erat in matrimonio. Qui Thophanus uxoris pudicitiam, nulla quidem ex causa, cœperat habere suspectam. Qua re illa vehementer excanduit. Verum, cum ab eo zelotypiæ ipsius causas exquireret, neque alias, præter vulgares nescio quas, & tritas, acciperet, induxit animum mulier, ea aegritudine virum opprimere, in quam sese ipse coniecisset. Cum igitur ab adolescente quodam, suo quidem animo, frugi, se amari animadvertisset, scite admodum ac prudenter convenire cum eo cœpit: jamque rem eo deduxerat, ut nihil nisi extrema manus operi desideraretur; itaque, quemadmodum ea illi accederet, excogitabat. Verum, cum, in aliis improbis ac reprehendendis viri sui moribus, eum etiam deprehendisset, ut vino se ad ebrietatem obrueret; non modo ad eum morem retinendum, hortari hominem cœpit, verum etiam acriter ac vehementer impellere.

Quam-

Quamobrem in manu ipsius erat, quoties sibi videbatur, eum ad ebrietatem adducere; quem statim deinde in lecto collocabat; eoque in somnum delapso, primo dedit operam, cum amatore suo ut esset, deinde ut ad se idem tuto veniret. Hac viri ebrietate confisa, tantum animi sumserat ad audaciam, ut non solum amatorem suum ad se vocaret, sed ejus etiam ad ades, non longe à suis positas, sese conferret, ibique bonam noctis partem exigeret. Ergo, cum in hac ratione vitæ perseveraret, animadvertit infelix conjux, uxorem, quamvis crebro invitata, nunquam tamen in se villi quidquam infundere; quapropter suspicione offensus, cœpit, id quod erat, vereri, ne ideo ea se ebrium esse vellet, quo facilius suo obsequii animo posset, dum ipse fusus, sine mente ac sine ullo sensu jaceret. Cujus rei periclitandæ gratia, nocte quadam, cum nihil interdiu plane bibisset, voce ac gestu quantam maximam potuit ebrietatem assimulavit. Quod cum facile mulieri persuasum esset, nihil ea ad conciliandum ebrioso somnum loci esse amplius yino existimavit. Itaque, eo in cubile collocato, more suo ad amicum transiit, cum eoque ad medium fere noctis tempus permansit. Thophanus, simul ac uxor se foras eduxit, continuo surrexit, & clausa intus janua, ac fenestræ inhærens, ibi usque obsidere constituit, donec ea rediret, quo sua eidem flagitia jam illustrata ac patefacta objiceret; ac tantisper ibi mansit, dum ea rediit. Quæ cum fores oppressulatas offendisset, dolore omnium maximo affecta est, cœpitque eniti pro viribus, an per vim claustra posset excutere. Thophanus, cum aliquandiu tacitus se continuisset, Inanem, inquit, mulier operam sumis; huc tu pedem intro non feres; eo redi, unde venis: nam hæ tibi fores non antea patebunt, quam in conspectu tuorum cognatorum proximorumque, quem probe commerita es, honorem habuero. Mulier Thophanum orare & obsecrare etiam atque etiam cœpit, ut se exciperet. neque enim, unde falso opinabatur, sed à vicina quadam redibat, quacum longissimas illas noctes falleret, quas neque integras dormire, neque sola posset domi evigilare. Neque tamen multum proficiebat: nam insano illi certum erat, infamiam suam;

etiam tum ignoratam, palam Aretinis omnibus facere. Vbi nihil eum mulier commoveri precibus videt, ad minas confugit, ac, Nisi aperis, inquit, omnium te miserorum miserrimum reddam. Tum Thophanus, Quidnam mihi, inquit, nocere pessima potes? Tum illa, cui mentem suis consiliis amor acuerat, In hunc, ait, puteum me potius præcipitem agam, quam infamiam tantam, per summam injuriam à te mihi conflata, accipiam: quod facinus, cum divulgabitur, omnes à te ebrio profectum esse existimabunt. quapropter, vel te erit necesse fugam arripere, ac fortunis omnibus eversum patria cedere, vel comprehensum, uti necis auctorem meæ, capite damnatum, in supplicium abduci. Nihil magis hac oratione commotus est Thophanus. Quamobrem illa, Enimvero, inquit, Thophane, cum isto odio ferendus non es; Deum propitium habeas; colum hanc meam, quam desero, tuendam conservandamque curabis. His dictis, cum adeo illunis nox esset, ut vix duo inter se, si occurrissent in via, quasi per ambages potuissent aspicere, ingentem lapidem, qui ad putei pedes jacebat, elatum, magna voce inquires, Quæso te Dens, ut parcas mihi, parce propitius, in profundum abjecit. Quo delapso, tantus illico strepitus consecutus est, ut pro certo crederet Thophanus, semet uxorem præcipitavisse. Ac sine mora domo profiliens, cum fune & urna uxori præsidio advenit. Vbi mulier, quæ propter ostium domus latitabat, virum foras egressum videt, continuo in domum irrumpit, clausoq; ostio scalisque conscensis, cœpit de fenestra dicere, Tum vinum aqua diluitur cum bibitur, non autem epotum, ac de nocte. Thophanus, audita muliere, tum demum se fuisse deceptum intellexit; & cum vellet redire, omnes sibi aditus interclusos invenit: propterea, ut sibi aperiretur, instabat. Illa, ex leni ac submissa oratione, qua adhuc erat usa, ad clamores abiit, ac, Tibi mecastor, inquit, hac nocte erit necesse pernoctare sub dio, ebriose, importune; tam mihi odiosus es, cum tuis istis moribus, faciam, ut omnes intelligant, qui vir sis, & qua noctis hora domum revenias. Contra Thophanus, ira incensus, clamore & conviciis, mulieris dicta refutabat, adeo ut omnes ejus vici-

vicinitatis, tum viri, tū mulieres excitatæ confurgerent, ac de fenestra, ejus tumultus causam exquirerent. Mulier flens. Hic meus, inquit, vir pessimus, vel mihi quotidie ebrius excipiendus est, vel, cum in popina crapulam edormierit, hoc noctis tempore intromittendus. equidem diu illum misera tuli, atque etiam objurgavi; sed cum nihil proficerem, hoc demum ejus excludendū consilium inivi, quo experirer, an, ejusmodi ignominia permotus, à suscepta vitæ ratione desisteret. Ex altera parte Thophanus, qua erat stultitia, rem totam aperiebat, ac terrore minisque omnia complebat. Os hominis, illa inquit, aspiciate; quid diceret, si ego foris, ille autem intus maneret? equidem vereor, ne ea, quæ diceret, vera esse putarentur. Hinc tamen ejus licet stultitiam agnoscere, quod ejus me criminis, cui, ut mea fert opinio, ipse est obnoxius, insinulat. mox nescio qua re in puteum abjecta, mihi terrorem est conatus injicere; atque utinam se præcipitem vere dedisset; nam submersus, quod ebibat merum, diluisset. Tum cuncti, qui aderant, Thophanum accusare, maledictis impetere, ejusque criminis, quod in uxorem conferebat, reum efficere. Ne multa; de vicino in vicinum, tanquam per manus, ad mulieris cognatos perductus rumor advenit. qui, cum eo omnes repente accurrissent, & rem de vicinis accepissent, impetu in Thophanum facto, ita eum verberibus male multarunt, ut pene fractum ac comminutum ad terram abjecerint: cui acerbiora multo minati, secum mulierem, cum suis rebus omnibus venire jusserunt. Thophanus, cum ob suam se zelotypiam eo loci venisse cognosceret, quippe qui bene uxori ex animo veller, per interpretes amicos adeo perfecit, ut eandem, sibi reconciliatam, domum reduxerit, dato jurejurando, se nulla posthac in re, sua eidem zelotypia, incommodum damnumque daturum: proinde ageret ut veller; dummodo daret operam, ne quid ipsi de suis factis suboleret. Quamobrem ille miser, post damnum, stultorum more, decedit. Vivat Amor, pereat bellum, cum omnibus legionibus.

N I C I U S. Non poterat aliter Ghita mariti zelotypiam ebrietatemque ulcisci, nisi tam insignem illi injuriam

riam, tantamque pudicitia suæ labem inferret? Factum est ab ea nequiter, flagitiose, intemperanter, inique. Sed nolo tibi, ad reliqua festinanti, moram obicere.

FALCON. Iudex quidam erat Pisis, Ricardo à Cynzica nomine, ingenii quam corporis viribus longe præstantior. Hic cum, eisdem artibus, quibus litterarum studiis operam dabat, rei etiam uxoriæ satisfacere se posse existimaret, fretus divitiis quibus præstabat, summo studio ac diligentia, ætate integra ac præstanti forma mulierem quærere & investigare cœpit, quam in matrimonium sibi conjungeret; quorum utrumque, si ita sibi cavisset, quemadmodum aliis cavere consueverat, angue pejus odisset. Sed utrumque illi contigit ex sententia. nam Lottus Gualandus filiam eidem suam, nomine Bartholomæam, despondit, forma, ut in ea civitate, quæ fœminas prope omnes lacertarum similes gignit, in primis bona & honesta, hanc iudex sumtuose opipareque domum deductam, prima semel nocte vix attigit; magis id adeo, ut firmæ ex essent nuptiæ, quam quod aliqua ejus rei cupiditate studioque flagraret; nihilque propius est factum, quam ut eum vires plane deficerent. Quamobrem postridie mane fuit necesse, vino, bellariis, ovorumque vitellis refectum, prope in vitam revocare. Hinc acrior suarum virium æstimator factus, fastos nescio quos, Ravennæ fortasse compositos, ac puerorum ludis aptos, uxori cœpit exponere; quibus ostendebat, nullum fere esse diem, non plurimum clarorum virorum memoria solemnem ac celebrem, in quorum honorẽ putæ habendæ sint noctes. atque, ad hos dies, plerumque alios addebat. Præterea ex novis plenisque, lunis, eisdemque, crescentibus decrescendentibusque, dies etiam aliquot eximebat; ratus fortasse, perinde ibi, atque in litigando ferias esse servandas. Quem sane morem, muliere agre ferentẽ, diu retinuit; miseræque illi vix singulis mensibus singuli concubitus contingebant. Interea Ricardus, ne uxori suæ, alius quispiam, dies ostenderet, quibus opus liceret facere, uti ipse festos demonstraverat: omnibus eam custodiis subjectam habebat. Verum, æstate quadam, vivendi æstus causa, qui per eos dies maxime increbuerat, Ricardum cupido invaluit ruris cujusdam sui amcenissimi
invi-

invisendi; ibique cum uxore sua perpulchra tantisper commorandi, dum calores illi se fregissent. Verum, quo uxorem suam voluptate aliqua oblectaret, placuit, eam die quodam ad piscatum, spectandi causa, perducere: ea igitur in lembo una cum sceminis multis imposita, alterum cum piscatoribus lembum ipse conscendit. Sed dum nulla eos spectandi satietas capit, longe in altum lembus abscessit. Atque ecce tibi, Paganini nobilis archipiratæ biremis sese in conspectum piscatoribus dedit: illi vorsoriam capere, atque omnibus remis litus apperere. sed non æque celeriter omnes terram arripuerunt. nam lembus, in quo erant mulieres, correptus, ex fuga retrahitur. sed Paganinus, primo Bartholomææ aspectu mirabiliter captus, eam in oculis Ricardi, qui jam in terram exierat, cepit, suamque biremi conscendere iussam, secum avexit. Quæ res quantum quamque acerbum dolorem judici inusserit, dici non potest. Nam, propter zelotypiam, aërem etiam ipsum, ne eam sibi subriperet, meruebat; itaque tum Pisis, tum ubicunque erat, de piratarum improbitate crebras querimonias conventusque habebat. Illud vero dolorem præter modum augebat, quod ipsi nec prædo, nec quo præda avecta esset, adhuc obolere potuerat. Paganinus, egregia mulieris forma delectatus, bene secum actum esse existimavit; & quia maritus non erat, decrevit cum ea ætatem agere. Cui quia lacrimæ ubertim manabant ab oculis, sedulo faciebat, ut eam illi molestiam leniret. Sed nihil proficiebat. Quare ea, quæ consecuta est, nocte tentandum duxit, num verbis facta præstarent. Quid multa? una nox intercessit, cum mulier omnem ex animo molestiam ejecit, ac iudicis ejusque legum memoriam in oblivionem adduxit, cœpitque cum Paganino jucunde & hilariter vivere. Sed Monacum, quo vehabatur, adducta, præter ejusmodi nocturnas diurnasque consolationes, honorifice ab eodem tractata, prope in uxoris loco habebatur. Verū, cum aliquanto post Ricardus comperisset, ubi uxor teneretur; ratus, neminem se ipso diligentius rem suam curaturum, exarsit cupiditate incredibili, illuc abeundi, auroque pro uxoris capite repenso, ejus domum reducendæ. Quamobrem conscen-

so navigio, Monacum venit, ibique uxorem suam videntem dissimulantemque conspexit. Illa vero Paganino rem omnem, ita uti erat, exposuit, & simul, quid fieri vellet, ostendit. Postridie mane Ricardus, Paganinum conspicatus, iter recta ad eum habet; neque multæ horæ abierunt, cum sese penitus in ejus familiaritatem immerfit, dissimulante Paganino, &, quorsum evaderet, expectante. At ubi ei rei tempus visum est, quam potuit demisse humiliterq;, adventus sui causam exposuit, summaque vi orare cœpit, ut, accepta ex sua ipsius existimatione pecunia, mulierem redderet. Paganinus ridens, Salvum, inquit, advenisse te gaudeo; ac, ne diutius teneam, non inficior, domi meæ adolescentem nescio quam mulierem esse; quæ an sit nupta, ignoro. neque enim antea noram, neque te ante hunc diem aspexi. si tibi est cum ea conjugium, ut ais, quoniam humanissimis usus es verbis, ego te eidem sistam; neque dubium est, quin ea, ubi te aspexerit, statim agnoscat. atque si hæc eadem ex ipsa audiero, nihil erit in me moræ, quo minus à me eam quovis precio accipias; cum hac condicione tamen, si ipsa voluerit: secus enim, faceres injuriam si mihi eam eriperes; perinde quasi non æque ac quisvis alius sufficere uni mulieri possim; huic præsertim, qua non facile quidquam dixerim me vidisse in vita festivius. Cui Ricardus, Mecastor mea, inquit, uxor est, mox experiemur, duc me istro ad eam: nam statim ut me viderit, in colum invadet; condicionem, quam offers, accipio. Quid igitur restat, Paganinus ait, nisi ut eat? Itaque profecti, Paganini domum intrant, scalas ascendunt, in aulam veniunt, ibique mulierem, Paganini verbis evocant, expectant. Quo postquam ea lepide exulta & ornata pervenit, nihilo familiarius Ricardum excepit, quam alium quemvis sibi ignotum, qui cum Paganino venisset. Quod iudex admirans, qui summa se lætitia exceptum iri putabat, continuo ipsemet secum, Fortasse ita me dolor deformavit, ut non agnoscat, eundem esse. Quamobrem sic prior alloquitur, Magno mihi, mulier, ille piscatus stetit, ad quem una perreximus; neque alias major meo animo dolor incubuit, quam ille, quem tuum mihi dissidium attulit; tu vero mihi perinde non loqueris,

ris,

ris, ac si nulla inter nos noticia admodum fiet? nonne Ricardum tuum agnoscis, qui huc, ad te quovis precio redimendam secumque asportandam, advenit? nam alia veniendi causa nulla est; ejusque rei potestas ab hoc viro optimo mihi tribuitur, cujus domi sumus; ita ejus est benignitas. Quem mulier intuens ridensque, Quicum fabularis, inquit, mi homo? videsis, ne me aliam esse censeas. non enim te antea unquam aspexi. Cui Ricardus, Quid ex te audio? me, inquit, intuere. Cui mulier, Pace tua, quisquis es, dixit, non ita est honestum, ut reris, alienum hominem crebro spectare; satis ad id te aspexi, ut conceptis verbis jurare possim, me neque novisse, neque vidisse te prius. Venit in mentem Ricardo, mulierem in hac dissimulatione persistere ideo, quod metueret Paganinum. Quamobrem in beneficio & gratia petiit, ut liceret sibi cum ea, de hac eadem re, sine arbitris agere. Quod sub hac conditione impetravit, ut nullum per vim osculum ab invita surriperet. Facta igitur potestate, in cubiculum soli secedunt, sedent; incipit Ricardus, Eheu meum cor, mea vita, mea spes, mea voluptas, Ricardum tuum non novisti, qui te vita ipsa habet longe cariorem? qui fieri id potest? adeone mea illa vetus forma ex dolore deperiit. age, meus ocellus lepidissimus; ad me paululum aspice. Tum mulier ridens, non est passa eum pergere, atque insequi longius; ac, Recte inquit, adeone me excordem existimas, ut, te Ricardum Cynzicam virum meum esse, non videam? nā tu parum me cognitam habuisti, dum una viximus. nam si illud sal in te fuisset, quod vulgo venditabas, mea primum validæ robustæque adolescentiæ tibi venisset in mentem; tum illud occurrisset, quod, præter victum ac vestitum, istuc ætatis mulieres, licet à petendo deterreantur, exposcunt, quod si tibi erat jus civile jucundius, quid erat opus uxore? quamquam nunquam mihi visus es jurisconsultus, sed potius præco feriarum; adeo omnes ferias memoria comprehensas habebas. at si ita eos feriatos habuisses, qui possessiones excolunt tuas, ut tu me habuisti, ex profecto ne granum tibi quidem unum extulissent. incidi (ut mea fors tulit) in istum, cui omnes profesti sunt dies; veni huc, unde omnes semper exulant feriarum.

feriæ. Quamobrem cum eo ætatem agere decretum est mihi, feriarumque celebrationes in senectam rejicere. tu, quod tibi bene vertat, hinc te quamprimum age, tuæque domi, sine me, tuo arbitrato feriare. Hæc cum maxime mulier loqueretur, Ricardus dolore, supra quam dici potest acerbo, pervellebatur; cui jam tacenti, Anime mi, inquit, quid ex te audio? nihilne tibi venit in mentem, existimationi tuæ tuorumque consulere? tum tu igitur mavis hic meretrix huic servire, quam Pisis mihi conjux imperare? nam hic simulac libidinem suam expleverit, extrudet te cum damno ac dedecore foras: ex contrario, semper meo eris cordi carissima, & quoad vives, domi meæ princeps ac domina. itaque experiat equidem illud, utrum hæc immoderata cupiditas, an existimationis metus, meusque in te amor, plus apud te possit; qui amor, ut mea mihi vita carior sis, efficit. sed cave, mea voluptas, ne posthac istuc ex te verbum audiam. redi mecum in patriam; & quoniam te mihi indicasti, dabo operam, quod in me erit, ut tibi faciam satis. quamobrem hac sententia desistas censeo, & inducas animum, mecum venire. nam ex quo abducta es, miserorum omnium miserrimus vixi. Ad hæc ita uxor respondit. Primum, quamvis id, quod factum est, infectum reddi non possit, attamen famæ & existimationis meæ neminem me esse cupidiores efflagito: tum maxime eidem à parentibus meis consultum oportuit, cum me tibi nuptui dabant; cujus si nulla tum ab eis habitatio est, ne ipsorum quidem rationem aliquam à me haberi nunc placet. Deinde, hic Paganino me esse in matrimonio collocatam experior, tibi vero Pisis in concubinatum tradita videbar. Quod inquis, te conaturum; quid obsecro? ut nihil agas? persstrenuus, postquam nos non vidimus, evasisti. Igitur, atque in eo labora, ut vivas. Nam prope istius inquilinus vitæ mihi videris, ita es infirmus tabidusque. Quod si hinc foras exturbabor, quod non credo, quidquid me futurum sit, certum est, nunquam ad te redire. quem si quis totum premeret, ne tantulum quidem succi, ad intinctum, exprimeret, satis semel, & magno meo cum damno, te novi. hic igitur manebo, ubi nullum discrimen est temporum.

tu

tu vero ejice te quamprimum ab hoc cubiculo foras, nisi vis clamem, à te mihi vim fieri. Ricardus ad extremum casum rem esse perductam videns, seroque intelligens, quam stulte adolescentis mulieris nuptias adamasset, omni spe lapsus, è cubiculo tristis excessit, multaue Paganino verba dixit; sed laterem javit. Postremo, infecta re, sine muliere Pisas rediit, eamque amentiam ex dolore contraxit, ut Pisis ambulans, nihil, salutantibus, aut de re aliqua interrogantibus, responderet, nisi, Mulier mala ferriari non postulat. Neque ita multo post excessit è vita. Quo audito, Paganinus mulierem, cujus egregiam erga se benevolentiam expertus erat, duxit uxorem; qui, quoad vita suppeditavit, inter se amarunt, animoque obsecuti sunt suo.

SALVIAN. Si ille infirmus inersque ita feriis delectabatur, cur se ad laborem detrudebat? Nam qui ferriari postulat, opus non redimit. Quamobrem uxor, quæ agellum suum excolendum locaverat, cum, vetere expulso, conductori illum alteri addixit, suo prope jure, meritoque illius fecit. Sed animadverbi non paucas interjectas huic postremæ narrationi lacunas.

FALCON. Nonne ab initio inter nos convenit, ut, quæ pudicis auribus minus digna essent, præterirentur? Legibus à vobis positis parui.

SALVIAN. Recte fecisti. Accipite nunc alterum; ubi non oportebat, fortem ac strenuum; ubi autem erat opus, indiligentem ac tardum.

Erat Perusii vir quidam locuples, Petro Vinciolo nomine, qui fortasse magis id adeo ut opinionem de se hominum falleret, & infamiam qua laborabat extingueret, quam voluntate impulsus, uxorem duxit. Qua in re fortuna usus est, ex sententia. Etenim nactus est virginem adolescentem, rufam, validam, & succi plenam, quæ duarum uxorum magis, quam unius, partes impleffet: at cum eo miseræ illi res erat, qui alterius cuiusvis rei, quam uxoriæ, cupidior esset. Quod cum sibi perspicuum fieret in dies magis, seque ætate integra, præterea viribus ac forma præstantem agnosceret, primum tristis esse cœpit de ea re quidem, tum acriter cum viro vehementerque jurgari: postremo animad-

madvertens, jurgiis & altercationibus sibi potius sollicitudinem addi, quam viro emendationis causam afferri, ita agere secum ipsamet cœpit, Impurus hic suis flagitiis, siccam foccis viam ingreditur; ego dabo operam contra, ut vectorem navi per humidum tollam. ego illi dotata nupsi, quod esse virum credidi, iisque incensum studiis, quibus omnes plane rapiuntur; quod si aliter existimassem, nunquam me meaque illi commisisssem. at ille non erat nescius, me esse mulierem; cur igitur duxit, si æque omnes oderat? enimvero hoc non est ferendum. nam si consilium fuisset, ætatem procul à voluptatibus agere, in aliquam religiosam domum me abdidissem: sed cum hoc vitæ genus amplexata sim, illudque persequi sit in animo, si expectem dum aliqua mihi voluptas ab isto contingat, interea senectus obrepet, ac tum demum, anum factam, isti me ætatulæ ac formæ non servisse pigebit; cujus ætatis oblectandæ rationem meus mihi vir palam ostendit, nimirum, ut inde voluptatem meam hauriam, unde suam explere conatur: verum eadem voluptas in me laudis causam habebit, in illo viruperationis; ego contra leges veniam, ille etiam contra naturam. Cum igitur hæc in animo cogitasset, omnique mentis acie semel atque iterum contemplata esset, aniculam quandam consuetudine amicitiaque sibi devinxit: quam, simul ac tempus ad eam rem commodum visum est, consilii sui participem fecit. denique ita inter ipsas convenit, ut, si anus adolescentem quendam conspicata esset, qui in iis regionibus frequens conspiciebatur, cujus oris delineamenta deformabat, officium suum meminisset, quibus actis, anicula frusto succidiæ donata, dimittitur. Vix dies pauci intercesserant ab hoc sermone, cum mulieri in cubiculum adolescens ille deducitur, atque alii deinceps multi, uti quemque illa concupierat: neque ulla rei, clam virum, (quem illa metuebat tamen) bene gerendæ occasio se dabat, quin eam arriperet. Sed accidit, ut die quodam vir ejus foris apud Herculenum amicum suum cœnaret. Ergo imperavit aniculæ, ut adolescentulum sibi quendam in primis Perusiæ elegantem atque venustum adduceret. Ejus imperio præsto fuit anicula: sed vix cum eo cœnam inierat, cum vir ab ostio, Ape-
rite

rite mihi aliquis actutum, exclamat. Tum vero mulier, certo se, hand arbitrario, periisse existimavit: attamen, cum adolescentem cuperet, si fieri potuisset, aliqua ratione celare, nec alia ratio occurreret, sub fiscinam abscondidit, quæ jacebat in solariolo, illi conclavi proximo, in quo cœnabant; supraque culcitam stramentitiam iniecit, quam paulo ante paleis vacuum fecerat: post hæc virum jussit introduci. cui domum ingresso, Cito, inquit, cenam istam tuburcinati estis. Tum Petrus, Vide, ait, quam tuburcinati simus, ut ne degustaverimus quidem. Quamobrem? inquit mulier. Ego dicam tibi, respondit Petrus; jam ego, una cum Herculano, ejusque uxore, mensæ me commendaveram, cum ecce tibi, non procul à nobis sternuentis cujusdam sonus veniens excipitur: quod semel atque iterum à nobis est neglectum; sed qui sternuerat, cum ad secundum, tertium, quartum, quintum, atque alia deinceps multa sternutamenta adjiceret, fecit, ut vehementer admiraremur. at Herculanus, qui uxori iratus erat, quod non actutum ostium aperuisset, sed aliquandiu nos in via detinisset, Quidnam, inquit, hoc est? quisnam hic sternuit? seque illico è mensa proripuit, & ad proximas ibi scalas accurret, sub quibus extremis, in loculo, armariolum erat è tabulis ad res celandas factum, ut fere sit ab iis, qui ades suas ad usus domesticos instruunt atque componunt: & cum inde sternutamentorum sonus exire videretur, ostiolum ejus aperuit; quo factò maximus atque teterrimus sulphuris odor erupit: qui quidem odor leviter antea nobis afflaverat, sed ea de re mulier interrogata responderat, suis eam modo velis candorem sulphure induxisse, & patellam, ubi illud incendisset, eum in locum intulisse. ostiolo igitur armarii aperto, fumoque dilapso, tum deum, qui sternuerat, atque etiam tum sulphuris vi cogente sternuebat, apparuit. cui adeo in angustum spiritus contractus hærebat, ut nihil propius esset, quam ut eidem omnis sternuendi, atque aliud quidvis agendi, facultas adimeretur. quem simul ac Herculanus aspexit, continuo, Iam video, exclamat, cur paulo ante, statim ut pulsavimus, intromissi non sumus; sed deos habeam semper iratos, si id inultum auferas, pessima. Illa ubi

L

pec-

peccatum suum esse manifestum vidit, tacite & occulte elapsa est; neque, quas latebras petierit, scio. Herculanus imprudens, ignarusque uxoris fugæ, identidem misero illi clamabat, ut se educeret foras. qui, voce ac viribus destitutus, quamquam multum Herculanus instaret, nihil respondebat, neque se loco movebat. quamobrem Herculanus, ira amens ac cæcus, altero pede abreptum foras extraxit, eductoque gladio ibat ut eum ad mortem daret. at ego veritus, ne ea cædes mihi quoque fraudi futura esset, ne quid illi per Herculanum noceretur, ægre prohibui. quin, defensione mea & clamore factus est vicinorum concursus: ac, ne longum faciam, fuit exitus ejusmodi, ut ille miser, sine sensu ac sine mente pene exanimis inter manus auferretur. ergo propter hanc turbam, ut dixi, eam non modo cœnam non devoravi, sed nec attingi quidem. His auditis, intellexit mulier, esse itidem alias, quibus æque ac sibi cor saperet, quamvis interdum res infelicitè caderet: ac libenter uxoris Herculani patrociniū verbis arripuisset; sed magis è re sua fore existimavit, si peccata aliarum reprehendisset, quam si excusasset. Itaque, sic cœpit agere: En mores probæ, en pia & casta mulier, en fides pudicæ; &, quo magis eam oderis, egregium sane, cum prope sit anus, adolescentibus de se specimen edit. ut mala sit horæ illi, qua nata est, ipsique adeo, cui immerito lucis usura vel minima datur, perfidia, improbitate, nequitia cumulatissimæ; ex cujus flagitiis magnum, ad universum genus nostrum, dedecus & infamia redundat. nonne eam puduit, pudicitia laude atque hominum existimatione contempta, propter alienum hominem, tantam viro suo, præstantissimo civi optimeque de se merito, atque adeo sibi ipsi, ignominiam inferre? hujus notæ mulierum neminem misereri par est; quin si meo arbitrato liceat, omnes pendeant, omnes vivæ igni tradantur, omnes in cinerem abeant. Sed cum amatorculi veniret in mentem, quem non longe ab eo loco sub fiscina occultaverat, auctrix erat Petro, quoniam id noctis esset, ut incœnatus cubitum iret. At Petrus quem edendi, quam dormiendi, necessitas longe major urgeret, identidem cœnam, si esset ulla, poscebat. Cui uxor, Sci-

licet

licet cœna cocta est, inquit; omnino, cum tu abes, cœnare solitæ sumus; uxoris Herculani similis sum, credo; quin is cubitum? quanto feceris rectius? Accidit, ut, ea ipsa nocte, coloni quidam Petri nonnulla in urbem ex rure deferrent, atque asinos suos, male potos, in stabulo, solariolo illi, de quo diximus, proximo, collocarent; at eorum unus, quem acius sitis urgebat, caput è fune detraxerat, & singulis quibusque in locis aquam ex odore quærebat. Fit ergo, ut in eam fiscinam incidat, ubi adolescens quadrupes delitescibat, eidemque digitos, quos extra fiscinam paululum extenderat, pedibus comprimât. At puer, doloris acerbitate compulsus, clamorem maximum extulit. quo audito, vehementer admiratus est Petrus, eumque è domo sua profectum esse, pro certo existimavit. Quamobrem, cubiculo egressus, atque etiam tum ejus querentis vocem exaudiens, cum adhuc ejus digitis asinus pedes defixos haberet, Quisnam, inquit, est hic? & rectam habuit ad fiscinam viam; eaque sublata, oblatus est ei adolescens, qui præter dolorem, suis ab asino digitis inustum, timore omnium maximo perterritus, verebatur, ne à Petro damno aliquo vel malo afficeretur. Sed Petrus jam cognitum, utpote quem diu ad suas flagitiosas libidines adamaverat, quasi vir, quid ipsi domi suæ deberetur. Qui nihil nisi ejus fidem implorabat, eumque obtestabatur, ne qua in re sibi noceret. Cui Petrus, Surge, inquit; jam nullum tibi à me periculum instat. sed, cedo, quamobrem, aut qua ratione, huc tibi aditus patuit? Tum adolescens, rem omnem, uti se habebat, exposuit. Sed Petrus, adolescente reperto, tam latus quam uxor mœsta, dextera eum prehensum in cubiculum duxit. ubi ab uxore, pene exanimata metu, expectabatur, sedensque altrinfecus, Itane vero, inquit, tu modo Herculani uxorem omnibus precibus devovebas, & dignam judicabas quæ viva in ignem conjiceretur, quod tantum generi vestro dedecus imposuisset? cur non te respiciebas cum hæc diceret? aut cur sustinebas illi male loqui, aut id in ea vitium reprehendere, in quo ipsa deprehenderis? verum, id fecisti, nulla re alia commota, nisi comuni omnium mulierum studio ac voluntate, quarum in obtegen-

da, alienis probris, sua turpitudine confimilis est impudentia atque malitia. ut ignis, superne delapsus, vos urat, sobolem pessimam; ita vestrum est meritum. Vbi mulier, prima illa coitione, non aliud de se supplicium, nisi verborum, esse susceptum videt, ad hæc, differri Petrum gaudio quod tam venustum tamque elegantem puerum manu teneret, confirmat ipsa sese, atque, Haud mihi dubium est, inquit, misere te cupere, nos de cælo tactas extinguere, quippe qui nostri generis ita sis cupiens, ut canes fustium. sed hæc tibi cupiditas non procedet in numerum. unum à te peto; quid quereris? ædèpol bene mecum ageretur, si cum uxore Herculani in comparatione jungerer, quæ jam est anus, colloque obstipo, ac pectoris tunctionibus falsam pudicitia famam aucupatur, præterea à viro diligitur, suumque ab eo in re uxoria jus impetrat; quod mihi sane non accidit: nam, auratam & vestitam pulchre ut habeas, non tamen es nescius, ut cetera mihi suppedites. quam pridem ego pura à te seorsum cubo! multo quidem malim, pannis obsita, nudis pedibus ingredi, ac paulo liberalius in lecto tractari, quam, ceteris rebus bene acceptam, in hac una contemni. Petre, fac te auritum; mulier sum, similis ceterarum, ac rei ejusdem cupida, cujus desiderio ceteræ exardescunt. quamobrem non est quod mihi succenseas, si foris quæram quod domi non habeo. te tamen non usque eo despicio, ut servulorum sordidorum cupiens sim, cum eisque corpus commisceam. Intellexit Petrus, nullum ad auroram usque garrulæ illi finem fore tinuendi: ideo, qui eam nauci non faceret; Pausa, inquit, faciam tibi satis. interim magnam ab utroque nostrum gratiam inieris, si aliquid in cœnam attuleris. nam adolescentem hunc, æque ac me ipsum, esse incœnatum opinor. Vera loqueris, inquit mulier: nam ubi tu, quod male tibi sit, has fores pulcasti, ad mensam cœnaturi confederamus. Tum tu igitur, inquit Petrus, nobis cœna ut curetur, jube: postea rem ita componam, ut jure queri non possis. Mulier, ubi Petrum pacato sedatoque animo videt, mensam reponi; cœnamque referri mandavit. qua expleta, quid summa illorum trium voluntate sit actum, effluxit ex animo.

N I C I -

NICIUS. Quamvis nullæ cuiquam satis justæ sint causæ, castitatis deferendæ; attamen istæ, de quibus commemoravimus, si non veram, si non probabilem, attamen aliquam flagitii ipsarum excusationem videntur posse afferre. Sed quid commernit *Æganus*, quamobrem à Beatrice sua tam indignis modis ludificaretur? nam, ut est in proverbio, si ita metas, ut sementem feceris, certe ille, pro benefactis, mali messem accepit. Rem ita ut à *Boccatio* proponitur, paucis quibusdam, brevitatibus causa, omiſſis vel immutatis, exponam. Vos ipsi, quo loco ac numero ea mulier habenda sit, judicote.

Lutetiæ Parisiorum erat vir quidam Florentinus, nobili loco natus, quem ad mercaturam faciendam paupertas adegerat; eique res adeo bene feliciterque processerat, ut ad maximas divitias perveniret. Hic cum unicum ex uxore sua filium suscepisset, quo se ille ad paternæ nobilitatis studium, non autem ad mercaturam adjungeret, non eum tabernæ cuiquam vestiariæ excolendum dederat; sed in aula Galliarum Regis inter honorarios ephebos legendum adscribendumque curaverat. Quocirca de præstantissimis artibus, ac præclarissimis moribus quam plurimos hauserat. Verum cum, illato nuper sermoni inter equites aliquot, ex Hierosolymitana peregrinatione reversos, de formosissimi Angliæ, Galliæ, ac totius orbis terræ scæminis supervenisset, continuo unus ex iis, Ex omnibus, inquit, locis quos adii, ex omnibus scæminis quas quidem aspexi, nullam me vidisse memini formosiolem elegantiolemque Beatrice quadam, *Ægani Gallutii Bononiensis* uxore. atque eadem erat aliorum sociorum sententia, ad quorum oculos ejusdem mulieris pulchritudo pervenerat. Quibus auditis, Ludovicus, cui nullius adhuc mulieris amor pectus incenderat, usque eo inflammatus est cupiditate ejusdem visendæ, ut alias omnes ex animo cogitationes abjiceret. Cum igitur statutum ac deliberatum haberet, ejusdem inspiciundæ causa Bononiam accedere, ibique etiam consistere, si ea digna visa esset quamobrem diutius Bononiæ commoraretur, simulata ad Christi sepulcrum votiva profectione, ægre à parente abeundi facultatem accepit. Itaque, alio nomine se Anichinum appellans,

Bononiam venit; ubi usus fortunæ beneficio, postridie mane, qui erat dies, celebris cujusdam templi, solemnis ac sacer, mulierem ipsam aspexit. Quæ opinione sua longe sibi pulchrior est visa. Ne multa; usque eo flagrare cupiditate cœpit, ut non prius Bononia pedem efferre decreverit, quam potitus muliere esset. Verum, qua id ratione assequeretur, excogitans, cum multæ occurrissent, repudiatis cæteris, eam demum inivit, ut videlicet daret operam, quo in Ægani familiam, in qua servi complures erant, reciperetur. ita enim cuncta sibi prospere eventura arbitrabatur. Quamobrem, equis productis ac venditis, suisque ubi bene & commode haberentur collocatis, imperat, ut perinde agerent, quasi ipsum non nossent. ac re, cum eo quo tum utebatur hospite communicata, Libenter, inquit, viro cuidam nobili operas locarem meas, si ejus rei occasio se daret. Tum hospes, Ægano, inquit, cuidam carus esses in primis, qui multos circa se formosos juvenes tui similes habet. egomet hominem adibo, ac diligenter cum eo sermocinabor. bono animo es; impetrabimus; ad me recipio. Neque secus fecit, quam dixit. nam, nisi perfecta re, ab Ægano non abiit. Id quod Anichino gratissimum accidit. Qui, cum jam in Ægani familia versaretur, & mulierem, cujus erat cupidissimus, frequenter aspiceret, ita servire cum fide diligentiaque cœpit, ut in summam omnium gratiam benevolentiamque veniret. Quid multa? nihil, nisi ex ejus consilio ac voluntate, tota in domo perficiebatur, neque eidem solum sui ipsius corporis curam Æganus, sed suarum etiam rerum omnium imperium potestatemque permiserat. Quæ cum ita essent, die quodam fit, ut, Ægano ad aucupium profecto, Anichinum & Beatricem unum idemque conclave recipiat. ac Beatrix, quæ nondum se ab Anichino amari senserat, (quamvis ejus mores intuita probasset, eisque delectata esset plurimum,) provocat eum in ludum latrunculorum. ille morem gerit; ludunt. Anichinus, cui nihil erat antiquius, quam quod mulieri placeret efficere, scite admodum, summa cum mulieris voluptate, se ab ea superari sinebat. Interea quæ, spectandi gratia, mulieres aderant, alia alio, discedunt. Itaque soli relin-

quunt.

quuntur. Anichinus, remotis arbitris, petivit alte suspirium. Quem Beatrix intuita, Quid tibi est, Anichine? adeone tibi molestum est, quod à me superaris? Longe alia res, ait Anichinus, suspiriū mei causam sustinet. Cui illa, Per tuum in me amorem, quidquid illud est, rogo te, ut meam committas in fidem. Vbi Anichinus se ita exorari sensit ab ea, quam misere deperibat; aliud superiore altius petutum è corde suspirium eduxit. Quamobrem, majore vi, mulier petere etiam atq; etiam cœpit, ut suorū sibi suspiriorū causam aperiret. Vereor, ait Anichinus, ne ægre id quod dixerō feras, aut illud facias palam. Non ædepol, ait illa, molestum erit mihi, quod dixeris; neque, te invito, mortalium cuiquam aperiam; teque de hac re ocioso esse animo impero. Quandoquidem, Anichinus inquit, fidem das, te tacituram, nihil te celatum habebo. ac non sine lacrymis, quisnam esset, quæ de ea comperisset, ubi quemadmodum amorem auribus concepisset, ut Bononiam venisset, suasque viro ejusdem operas locasset, cœpit exponere, orare & obsecrare, ut sui eam misereret, illudque suum tam arcanum, tam ardens desiderium, si fieri posset, expleret; sin minus id liceret, sub ea saltem persona, quam induerat, se ab ipso amari permetteret. o eximiam Bononiensis indolis suavitatem! quanta tibi semper in eo laus evenit, quod provocata in amore mutuum feceris! tibi nunquam aliorum lacrimæ, nunquam suspiria, sed amor, voluptas, jocus, ac ludus cordi fuere; si mihi tuis meritis par esset oratio, nulla etiam in te ornando satietas, nullus labor accideret. Nobilis igitur mulier Anichinum miserabiliter hæc loquentem intuebatur, habitaque dicenti fide, tantum ex supplici ac demissa illa oratione concepit ardorem, ut ad suspirandum compelleretur. & postquam cessavit, Anichine, inquit, mel meum dulcissimum, bonum animum habe; me neque prece, neque pollicitatione, neque gratia, vir quispiam princeps aut nobilis, neque mortalium quisquam, potuit, ut se amarem, adigere, (multos enim, tum antehac, tum modo mei cupidos habeo;) sed dici vix potest, quam tua hæc vel brevis oratio memet mihi eripuerit, tibi que ad dixerit, equidem te amore meo dignum existimo, eum-

que tibi dono ac do; neque proxima nox erit ad umbilicum mortua, cum ejus tibi potiundi facultas suppeditabitur. verum quo id, quod volvo mecum in corde, prospere ac feliciter cedat, nocte circiter media, cubiculum meum, quod tibi patebit, ingredi; & quia non isti, qua lecti sponda decumbam, in eam te confer; ac, si me forte dormientem offenderis, usque eo impelle, dum excites: nec mora, tuum istud tam diuturnum, tam ardens desiderium explebo. ac, ne te illudi censeas, hoc tibi suavium arrhabonis sit loco. conjectisque in humeros brachiis, mutuis sese amplexibus atque osculis exceperunt. Post hæc Anichinus, relicta muliere, herilia quædam negocia curatum abivit; neque, gestienti præ gaudio, quidquam longius videbatur, quam dum nox illa appeteret. Ægannus, ab aucupio reversus, ac de via labore fessus, statim à cœna it cubitum. quem pone se mulier collocat; atque etiam, ut conventum erat, cellæ fores apertas relinquit. Iam dicta inter eos hora advenerat, cum Anichinus cubiculum intrat, præclusoq; ostio, illi se sponda, ubi mulier cubabat, applicuit, admotq; ejus lateri leviter manu, sensit, eam evigilare. At illa, Anichinum adesse intelligens, summa vi dexteram illius manum apprehendit, ac tantisper lecto se volutavit, dum Ægano somnum excussit. cui subinde ait, Non hercle mihi fuit heri ocium, propterea quod fessus esses, te ad-eundi; sed si te summus diligat Iupiter, cedo, mi Ægane, quemnam in tua familia servum, ceterorum optimum, fidissimum, tuique amantissimum judices. Continuo Ægannus, Quid ais? nonne æque tibi ac mihi notus est, uxor? etenim, neque nunc habeo, neque antehac, præter Anichinum, nactus sum quemquam, cui majorem rerum mearum fidem habuerim, neque quem plus eo dilexerim. sed quid tibi venit in mentē ita quærere? Anichinus, ubi Ægannum excitatum esse, atq; ejusmodi de se sermones haberi percepit, à muliere insidias metuens, sæpe conatus est manum referre, seque ab ea dissolvere, sed ita arête constrictus tenebatur, ut nullum esset effugium. Tum illa, Eadem mihi, inquit, erat, opinio, nempe aliis eum fidelitate præstare; sed hunc mihi ipsemet errorem eripuit. nam heri, te ad aucupium profecto, simulac

ei rei occasio visa est, pudicitiam illum meam sollicitare non puduit; atque, ut sine multis probationibus rem tibi manifestam traderem, me illi morem gesturam, & inclinata in proximum diem nocte, in horto sub pinu advenienti præsto futuram sponendi. mihi certum est illo non ire; at si famuli in te fidem tui experiri non piget, nihil est facilius, quam te aliqua ex meis vestibus corpori injecta, veloque capiti imposito, in hortum secedere, ibique, quem mox assuturum certo scio, usque expectare, dum veniat. His auditis Æganus, Ita faciendum est, inquit, & cubile egressus, ut per tenebras potuit, muliebre vestimentum induit, velumque capiti indidit; ac profectus in hortum, præstolari Anichinum cœpit sub pinu. Vix ille cellæ limen exierat, cum mulier surrexit, ostioque pessulum obdit. Anichinus, quem maximus omnium, quos ad eam diem habuisset, timor invaserat, quique, quantum potuisset, mulieri è manibus conatus esset elabi, atque amoris suo, mulieri, sibi-que adeo qui eam adamasset, male animo precatus erat, cognita mulieris solertia, neminem se beatiorem ratus est vivere. Iam mulier in lectum sese receperat, cum jubet Anichinum vestem ponere, ac suum in complexum venire. Sed post multos amplexus, cum jam abeundi tempus mulieri videretur, imperat Anichino ut surgat, atque, O mea suavitas, inquit, validum nodosumque fustem in manus sume, cum eoque in hortum progredere, assimulansque, ideo attentatam à te pudicitiam meam, ut meæ erga virum fidei periculum fieret, convicium illi maximum facies, & scapulas fuste dolabis; quo facto ludos mihi maximos dederis. Anichinus, ut erat imperatum, surrexit, atque in hortum cum saligno in manibus fuste se contulit; ac propius ad pinum accedens, vidit passis manibus Æganum ad se venientem, tanquam si vellet in ejus amplexum irruere. Cui Anichinus, Itane vero, inquit, quod tibi vertat male, venisti, meque tam insignem domino meo Ægano injuriam impositurum esse putasti? elatoque baculo, pulsare hominem cœpit. ille confestim fugere; Anichinus insequi, ac maledictis impetere, Dii tibi male faciant, vitii probrique plenissima; cras mane ad Æganum omnia

dia referam. Æganus, male multatus, quantum potuit, in cubiculum fuga se corripuit. quem mulier rogavit, an venisset Anichinus. Vtinam, inquit, non venisset; nam misero mihi fuisse omnia pene ossa comminuit, omnesque eas contumelias dixit, quæ vix impudicissimæ cuivis mulieri convenirent. Atque equidem mirabar, illud tibi elocutum esse, quo me injuria afficeret. sed ex tua ista festivitate hilaritateque, tuæ erga me fidei periclitandæ ansam arripuit. Tum illa, Habeo, inquit, diis gratiam, cum te factis, me autem expertus est verbis; quem quidem arbitror affirmaturum, æquiore me animo verba, quam te verbera, perpeti posse. sed tam spectatæ fidei juvenis nonne diligendus est? nonne in sinu habendus? Vera loqueris, inquit Æganus. idque argumenti sumens loco, in eam opinionem adducebatur, ut crederet, nemini unquam mortalium, nec castiorem, quam sibi, uxorem, nec fideliorem famulum contigisse. Quæ res ab Ægano ac Beatrice sapius, joci causa, commemorata, magnam Anichino, dum Bononiæ fuit, facultatem attulit, liberiore ac solutiore animo potiundæ mulieris.

FALC. Quandoquidem nostri arbitrii rem hanc esse voluisti, ego, quod ad me atinet, secundum Beatricem sententiam dico; neque, pro Ægani meritis, quidquam ab ea rectius esse factum affirmo.

SALVIAN. Ego quoque in tuam sententiam pedibus eo. Nam, quid potuit facere elegantius maritus, cupidus existimationis bonæ pudicæque uxoris, quam eximia forma juvenes mercede conductos habere, qui Beatrici operam darent? quid enim est uxori mœchos adducere, si hoc non est?

NICIUS. Itaque vestrâ sententiâ vincitur, longe tutius esse ab uxore habenda mentem abducere, si quidem, æque cum ducimus & postquam duximus, periclitamur. Tantane libido innata mulieribus est! hoc quidem monstri simile est.

SALVIAN. Adeone tibi magnum videtur, si libido interdum mulieribus imperet, præsertim adolescentibus, cum viros ipsos quotidie ab eadem constrictos teneri videamus?

FALC.

FALC. Venit mihi in mentem M. Catonis auguris, qui, consultus à quodam, cui mures superiori nocte caligas roserant, idque tanquam magnum aliquod prodigium perhorreret; Tum, inquit, monstrum ac prodigium videri deberet, si mures à caligis rosæ fuissent. Idem tibi, Nici, mihi liceat respondere; Adeone tibi mirum videatur, si quæ interdum mulier à cupiditate sua vincatur? illud potius jure inter miracula numeraretur, si omnes ad unam appetitus suos ratione coercerent.

SALVIAN. Bonum animum habe, neque te, Nici, ab uxore ducenda, si quando hæc cupido invadat, adversi istorum, de quibus diximus, casus exterreat. nam aut hæc falsa sunt, aut si vera ea esse contendas, quid mirum, si paucas ea ætas tulerit, quibus voluptas fuerit pudicitia jucundior? Sed jam surgamus; & quo oculos, prospectuum varietate, pascamus, proxima villulæ tuæ loca lustremus.

D I A-

D I A L O G V S

S E P T I M V S.

C L E M E N T I
M E R L I N O,

Sac. Romanæ Rotæ Auditori,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS
S. P. D.

*S*umma atque admirabilis ingenii tui
vis & magnitudo, omnisque digna
homine nobili à te percepta doctrina,
præterea incredibilis juris civilis sci-
entia, & maximarum rerum usus,
quo præstas, jam pridem, una cum
aliis meum ad te amorem, studium,
ac benevolentiam illexerat. Sed be-
neficio, nuper à te mihi collatum, ita me tibi devinxit,
ut, quemadmodum expedire me possim, non inveniam. Et
quamvis tuus in me servando conatus infelicitèr, hominum
iniquitate, ceciderit, attamen hæc iniquitas, adeo arctissima
illa obligationum vincula, quibus tibi adstringor, non diri-
mit, ut ne laxiora quidem efficiat; quippe qui beneficia, non
ex eventu, sed ex dantis animo, ponderanda esse existimem.
Verum, dolorem, ex rabule illius, cui confidebam, mihi dolo
inustum, dissimulare non possum; qui æquissima honestissi-
maque postulationi meæ, honoris tui gratia, omnia se concess-
urum, large sponderat, sed statim, me atque te indignis
ludificatus est modis. Nam, quasi tecum convenisset, ut me
oppugnaret, ut quam tumultuosissime adoriretur, ut, quan-
tum potest, hostili contra me animo veniret, continuo recta
ad Iudicem abiit, ab eoque sententiam, adversus me feren-
dum subscribendamque curavit. Quod qua ratione ab eo
factum sit, (si hæc ratio, ac non potius perfidia, appellanda
est,) nulla ratione assequi possum. Nam, quid potest actori
ma-

magis ex sententia contingere , quam ut sine sumtu , ac sine molestia , litem obtineat ? quid reo minus expediat , quam ut , adversarii ad arbitrium judiciumque , tota res redeat , & , quod ille decreverit , ratum fixumque permaneat ? At summa data est opera à me , atque in ea auctoritatem etiam tuam interposui , ut hic adversariorum meorum patronus causam cognosceret , atque ego , ejus decreto , sine cunctatione , quiescerem : neque potui impetrare . Maluerunt videlicet à judice , sententiam ferente , quam à me , sponte largiente quod petebatur , accipere : non aliam ob causam , nisi ut contumelia damnoque afficerer . Deus bone ; quanquam hæc est perfidia ! qua crudelitas ! qua inhumanitas ! Potestne apud Scythas , vel apud gentes , in extremis atque ultimis terris positus , gens tam sæva , tam fera , tam barbara reperiri , quæ hominem , sponte se illi dantem , seque facturum , quæ illa vellet , pollicentem , respuat , rejiciat , oppugnet , audire contemnat ? Mihi quidem non fit verisimile . At ego stultus , ex promissione , à causidico illo tibi facta , securus , quidvis aliud agebam , neque insidias metuebam . Cui enim venisset in mentem , cani illius capitis rusticitati id quoque deesse , ut tibi verba dare auderet ? Sed candidissimus senex barba inquam & capite , te , cana fide , clarissimum virum , tuoque ex ingenio mores aliorum probantem , promissis oneravit , ut , amoto metu , interea me oscitantem opprimeret . At , in ipsa iracundia , risum continere non possum , cum simplicitatis meæ mihi venit in mentem . Iusseras me domum ad illum quamprimum accurrere , ac de propensa illius in me voluntate , qui omnia , mea causa , se esse facturum pollicitus erat , illi gratias agere . At ego statim imperium tuum exequor , & grandiore , quam ætas mea fert , gradu iter arripio ; atque inter viam verba etiam meditor , quibus diserte gratias agam . Venio , scalas ascendo , atque hominem , clientum turba stipatum , invenio : ex qua turba profilit atque recta ad me it unum corporis illius , quod mihi negocium creabat , membrum . Cujus corporis quas partes gerat , utrum capitis , an manus , an ventris , an pedes , nescio ; sed , ex celeritate , qua mihi obviam venit , ejus esse pedem conjicio . Ego cum existimans ita celeri ad me gradu venire , ut , quantum commendatio tua ponderis apud collegas suos habuisset , denunciaret ; contra , gradum consero , ut ,

qua

qua de reddendis causidico gratiis conceperam, in illum etiam effunderem. At malus, subridens, Perdidisti, inquit, litem, numeratum est judici aurum, decem nummi aurei, sole clariores. Obstupui; hâsi; quid responderem, non habui. At, postquam me paululum collegi, Vbinam, clamo, est fides? ubi dextera? ubi promissa? Nuga, inquit ille; nihil judici visum est longius, quam dum aurum illud in loculos conderet. Interea candidus ille rabula, cui immortales gratias acturus veneram, gregem clientum pone se trahens, ac præter meos oculos, tecto capite, ac tacitus ambulans, domo se ejicit. Et in forum ad agendas causas abit. Ego, tristis, ac demisso capite, meas fortunas querens, discedo. Atque hunc tua illustis commendatio exitum habuit. Sed, quid mirum, si rusticanus homo, immo rus merum, qui operas suas venales habet, perfidiose aliquid facit? At in hac eadem causa, ad clarissimi honestissimique viri, quem nominare non est necesse, promissa, tanquam ad aliquem scõpulum, navem offendi. Hic multis mihi abhinc annis usu amicitiaque conjunctus, operam suam detulerat; cum autem hoc incidisset tempus, quo ea magno mihi esse usui posset, peto ab eo, ut accersiri causidicum illum jubeat, ab eoque mihi impetret, ut hanc controversiam ipse cognoscat, ut, quod dedisset mihi de ea re consilium, id exequeretur. Promittit largiter: sed cum dicta factis non suppetere, neque ille accerferetur, revertor rursum; oro, obsecro, per amicitiam, ne mihi desit, sed pergat perfectum reddere, quod promississet. Tum, impensius etiam quam antea, promittit operam, meque animo esse ocioso imperat. Sed inventus est sui similis. At incommodum istud totum illi referendum est acceptum. Nam, si properasset, quod promiserat, solvere, cum nondum aurum erat depositum, cum nondum fulgore suo cuiusquam oculos perstrinxerat; profecto, in hac iniquitate non hærerem. Sed quis cogebat eum promittere? quis fidem dare? quis me vana spe ludere? Quod si, cum rogabatur, libere negasset, ingenuitatem hominis laudarem, fidem non desiderarem. At hoc nunc more vivimus, ut honestum videatur, promissa non facere, fidem fallere, aliud clausum in pectore; aliud in lingua promptum habere. At te, singulari sapientia ac probitate virum moris istius æstus non absorbuit. Nam ab homine, nobili genere nato, ac liberalissimis his litteris prædito, quibus nos delectamur, quid-

nam

*nam expectari aliud potest, nisi summa dictorum factorum-
que constantia, nisi liberalis, humanus, ac deditus bonis vi-
ris animus?—cujus benignitatis humanitatisque periculum
factum est in me, cum hominem, tibi pene ignotum, ac sola
virtutis opinione commendatum, amplexus es, laudasti, &
quantum in te fuit, beneficio ornasti: quo beneficio tuo frue-
rer, si fuisset in iis fides, in quibus esse debebat. Quamobrem
ut omnium seculorum posteritati nota sit atque perspecta tua
isthac in me voluntas, meique grati erga te animi testimo-
nium; hunc Dialogum, de Iustitia, tuo nomini inscriptum,
edendum curavi, ut tu vir aequissimus atque iustissimus tuas
in eo virtutes agnoscas, vel ipsum te potius, tanquam in spe-
culo, contempleris.*

D E I V S T I T I A.

TITUS. MARCUS.

TITUS.

Vid agitur, Marce?

MARCUS. Legitur. Nam modo, delectationis causa, librum hunc in manus sumferam.

TITUS. Quidnam est hoc? nullo diei tempore, sive matutinis sive pomeridianis sive vespertinis horis, ad te venio, quin te conspicer legere, scribere, commentari, aut ejusmodi aliquid agere.

MARCUS. Sum equidem avidus discendi, ex insita unicuique hominum à natura sciendi cupiditate; sed ferro me ad litterarum studia contuli, neque in eis multum proficio. Quid enim sine doctore atque magistro, tanquam sine aliquo lumine, ad earum rerum intelligentiam pervenire possim, quæ in summa obscuritate versantur? Quo fit, ut maguam partem eorum, quæ lego, non intelligam. Præterea occupationes variae, quæ incidunt, me sæpius, quam vellem, à studiis avellunt. Quamobrem, omiſſis, contortis atque spinosis disputa-

tioni-

tionibus, quibus inter se Philosophi garriunt, subcissivis horis, in hæc amceniora studia, tanquam in hortum, diverto: nam ad ea, quæ dixi, graviora ac difficiliora, vix audeo accedere.

T I T U S. Omnes tibi horæ, quod ad studia litterarum attinet, subcissivæ sunt. Nam ita eas solido de die cædis adimisque, vix ut quidquam ceteris occupationibus tuis loci relinquant. Sed quisnam liber hic est, qui nunc tibi versatur in manibus?

M A R C U S. Suetonius Tranquillus.

T I T U S. Apertus sane, pressus, dilucidus, ac prudens est scriptor, & cujus D. Hieronymus se esse maxime similem cupiebat. Nam, in eo libro, quem de scriptoribus Ecclesiasticis edidit, ad ejus elocutionis similitudinem stylum suum direxit. Sed quemnam locum percurrebas?

M A R C U S. Caput decimum tertium Iulii Cæsaris vitæ; ubi eum traditur, in petitione Pontificatus max. duos potentissimos competitores, multumque ætate ac dignitate antecedentes, superasse; idque merito egregiæ ejusdem liberalitati, & amplissimis ab eo muneribus editis, datum existimabam.

T I T U S. Duobus illatam gravissimis viris injuriam jus vocas?

M A R C U S. Dic, quænam illis injuria imponebatur, cum homini, optime de populo Ro. merito, postponerentur?

T I T U S. Cedo, quænam sunt ista merita, quibus Cæsar competitoribus suis antecedebat?

M A R C U S. Primum ædilitas ejus magnificentissima; quæ fuit adeo rerum omnium copia referta, ut neque comitium, neque forum, neque basilicæ, neque capitoliū, potuerint ornatui exponendo sufficere; tum venationes ludique, ab eo, cum collega, & separatiim editi; præterea & gladiatorum munus datum; postremo profusissimæ largitiones factæ: quibus artibus populi in primis favor studiumque colligitur; cui, tunc temporis, ejus honoris demandandi partes incumbabant.

T I T U S. Tu igitur, has ejusmodi partes, meritorum nomine afficis? quæ artes crimina dicenda sunt potius;

pocui

pcena supplicioque constringenda; immo eas, legibus de ambitu latis, exilio multari mos erat. Quamobrem Cicero sapienter, ut semper, in quadam ad Curionem epistola, qui Curio magnam, in his muneribus, dignitatis suæ spem collocaverat, eum monet, ut iis bonis, quæ ipsi natura, studio, fortuna, data essent, facilius omnia, quæ erant in Rep. amplissima, consequi se posse confidat, quam muneribus, quorum neque facultatem quisquam admiraretur (est enim copiarum, non virtutis,) neque quisquam esset, quin satietate jam defessus existeret.

M A R C U S. Quibus ergo artibus populi favor conciliatur? dic obsecro.

T I T U S. Laboribus pro Rep. susceptis, periculis pro ea aditis, magistratibus è communi utilitate gestis; præterea fide, iustitia, temperantia, aliisque virtutibus. Quibus rebus, cum Q. Catulus, unus de duobus competitoribus, Cæsari, longo intervallo, præstaret, merito eidem erat anteponendus.

M A R C U S. Nonne Regi, vel populo, vel cuivis alteri, ad quem ea res spectat, liberum est, ei, cui ipsi libeat, honores magistratusque deferre?

T I T U S. Si vim ac potestatem, qua pollent, intelligis, fateor: si juris æquitatisque regulam, qua, in reddendo unicuique suum, uti eos, convenit, nego.

M A R C U S. Cum populus, vel Princeps aliquis, honores indignis committit, velim scire, quid dignis adimat.

T I T U S. Multum quidem. An nescis, eam iustitiam, quæ pars est ejus iustitiæ, in qua omnium virtutum splendor elucet, quæque tota virtus dicitur, in duo genera dividi, quorum unum versatur in distribuendis honoribus præmiisque inter eos, qui civitatis ejusdem societate conjuncti tenentur, alterum, quod in negociis, quæ inter se homines contrahunt transiguntque, consistit? Sunt enim nota hæc & illustria, & enucleate eleganterque ab Aristotele, libro Moralium quinto, tractata.

M A R C U S. Nunquam antehac acceperunt aures meæ, quod sciam, esse aliquam iustitiam quæ tota vir-

M

tus

tus sit, aliquam autem quæ pars illius: & quamquam non semel audieram, justitiam omnem bifariam dividi, videlicet in eam quæ in distribuendo, & in eam quæ in corrigendo versetur, tamen, in aliis studiis occupatus, & ocontemsi, neque intelligentia complecti neque memoria custodire curavi. Ad Aristotelem quod attinet, sumsi eum aliquando in manus; & hos præsertim libros, qui de moribus inscripti leguntur, inspexi, deceptus eorum indicibus, qui sunt, ut tu ipse dixisti, de rebus notis & illustribus, de virtute, de justitia, de continentia, de magnitudine animi, de prudentia, de amicitia, de liberalitate, de officio, de fide, de ceteris virtutibus; cœpique animum ad illos advertere; sed sensi, idem mihi contingere, quod M. Antonius orator sibi accidisse testatur, ut verbum prorsus nullum intelligerem. Quamobrem inibis gratiam, si earum rerum capita & fontes aperueris, ut tantum inde hauriam, quantum præfenti disputationi sit satis.

T I R U S. Ut tibi superi omnes bona omnia dent. Iam te, ut inquit Plautinus ille Ballio de coco quem conduxerat, minus malum esse reperio, quam censebam, hominem. Nam, quod pauci faciunt homines, facis; ut nescire fatearis ea, quæ nescis. Itaque audacius, quæ mihi in mentem venient, proferam, quandoquidem apud eum verba facio, qui, si quid stulte dixerim, non possit reprehendere orationem meam. Sed jam diu hæc, de quibus me percontaris, mihi videre non licuit. Itaque eatenus tibi percontanti non deero, quoad ipse à memoria non deferar.

M A R C U S. Quoniam omnis tibi de justitia & injustitia futurus est sermo, aveo primum scire, quid sit justitia, quidve injustitia.

T I T U S. Iustitia, ex Aristotele, atque adeo ex omnium recte ac ratione philosophantium sententia, est habitus, quo quis propensus est ad ea agenda, quæ justa sunt, ac, re ipsa, ea cupit ac præstat. Ex contrario, injustitia est habitus, quo quis vult res injustas, & agit.

M A R C U S. Non potuit, in unam eandemque definitionem, justitiæ injustitiæque simul ratio concludi? Ita enim

enim facilius, quidquid præcipitur, percipi ac mandari memoriæ posset.

T I T U S. Potest id quidem præstari in scientiis ac facultatibus, sed in habitibus nullo modo. Nam facultates & scientiæ sunt etiam contrariorum. Exempli gratia; ea qua præditi sumus facultate videndi, non minus ea, quæ sunt alba, cernimus, quam quæ atra: similiter, una eademque scientia, quæ vera quæque sunt falsa, comprehendimus. Verum habitus contrariorum esse non possunt. Neque enim ab optima valetudine, quæ est quidam habitus corporis, ea prodeunt, quæ adversæ convenient, sed ea duntaxat, quæ secundæ sunt propria: nam recte valens, cum ambulat, non facit gradum ut æger, sed ingreditur tantum ut sanus.

M A R C U S. At ego novi hominem, utroque crure sanum, Cattiliano nomine; qui, cum à lictoribus ob varia & innumera flagitia peteretur, noctu, quo tempore, quasi lumbricus, erepebat è terra foras, ne ex ingressu, ab exploratoribus deprehenderetur, ita lepide se altero crure captum assimulabat, ut, qui sunt claudi, non æque sint claudi, ut ille esse claudus videbatur. Potest igitur, qui sanus est, ambulare, ut infirmus ac debilis.

T I T U S. Iocaris. Sed probe hominem meministi. hic erat Cattilianus, nugator ac præstigiator in primis; qui facietis fabricis, ac doctis dolis, spectatoriis glaucoma ob oculos objiciebat, eosque ita faciebat, ut viderent ea quæ non videbant, & tangerent ea quæ non tangebant; qui medicum, à quo erat domo receptus, viginti nummis aureis tetigit.

M A R C U S. Vide, obsecro, stultitiam hominis. Narrat, illum esse sycophantam; sublestam ejus fidem esse non ignorabat; audierat ab eo, furti nomine, apud omnes magistratus, suum nomen esse; & tamen, nugis illis ac præstigiis captus, ita à se ipse discesserat, ut tanquam si non furem, fugitivum, ac sycophantam, sed frugi hominem ac fidelem, immo fidem ipsam, domi, se discedente, relinqueret: nihil obsignatum habebat, neque reconditum, sed omnia aperta atque patentia ejus libidini subiciebat.

T I T U S. Miror, cur non polypus ille, qui, abi quid

rangebat, continuo arripiebat, non aliquid præterea aliud harpagaverit; immo, cur non, convalescit rebus omnibus, vacuam medici domum reliquerit. Sed satis jam sumus joci; revertor ad seria. Videor, si recte memini, ex hominibus doctis audivisse, temperantiam, quæ est quidam habitus, versari circa voluptates & dolores, ac fortitudinem circa audaciam & timorem: at voluptas & dolor, audacia ac timiditas, adeo nihil commune inter se habent, ut etiam collatis, ut ita loquar, signis, omni virium contentione depugnent. Nihil igitur prohibet, quo minus possint habitus, sicuti facultates & scientiæ, ea, quæ sint inter se contraria, complecti.

T I T U S. Cum de habitibus sermo est, quæriturque an ii sint contrariorum, illud præsertim quæri videtur, num ex eodem habitu actiones inter se contrariæ atque pugnantibus oriantur; non autem, an in ejus mente, qui tali præditus habitu est, contrariarum rerum versari cogitatio possit. Quamobrem, potest quidem temperans voluptatem & dolorem, potest fortis timiditatem & audaciam, sibi ad cognoscendum intelligendumque proponere; verum, ad actionem quod attinet, in qua sunt omnia, (siquidem omnis virtus in actione consistit,) nihil ille nisi temperanter, nihil hic nisi fortiter agat. Possunt igitur habitus contrariorum esse, objective, ut recentiores philosophi, male Latine, sed apte ad docendum instituendumque, loquuntur; non autem operative.

M A R C U S. At multos summos viros numerare possum, qui æque fuerunt vitiis ac virtutibus nobiles. Atque, ut de cæteris taceam, nonne Alcibiades, Imperator summus, ut de eo memoriæ traditum est, cum tempus posceret, laboriosus, patiens, frugi & continens erat, idem, cum se remisera, luxuriosus, dissolutus, libidinofus, intemperans reperiebatur? Quid ait Cicero de Catilina, omnium mortalium profligatissimo? nonne vocat eum monstrum, ex contrariis, diversisque, inter se pugnantibus, naturæ studiis cupiditatibusque conflatum? Erant apud eum illecebræ libidinum multæ, erant etiam industriæ stimuli atque laboris; flagrabant vitia libidinis apud illum, vigeabant etiam studia rei militaris:

ris : nemo erat illo in voluptatibus inquinatior , nemo in laboribus patientior ; nemo , qui , cum gravibus se-
verius , cum temperantibus frugalius , cum liberalibus
effusius viveret ; nemo etiam , qui , cum remissis hilarius ,
cum rapacibus avarius , cum libidinosus luxuriosius age-
ret. Quomodo igitur isti , cum essent intemperantes ,
temperanter , cum essent impuri , caste , cum avari , libe-
raliter poterant agere ? Aut enim contrarii in ipsis virtu-
tum ac vitiorum habitus vigeant , aut ex eodem habi-
tu , tanquam ex eodem fonte , actiones inter se contrariæ
prodibant.

T I T U S . Neque in istis , neque in aliis multis , quos
proferre possumus , erat virtutum earum habitus , quas
simulabant ; sed , vel ambitionis vel gloriæ vel cujuscumque
utilitatis gratia , specie quadam virtutis affimulata , cela-
bant naturam suam ac versabant ad tempus ; vel potius
libidinum suarum impetum continebant , ne se in iis vi-
tiis , in quæ propensi erant , effunderent . quamobrem ,
cum nulla suberat causa cur simularent , ad ingenium
redibant , & objecta libidinibus suis simulata liberalita-
tis , continentia , ac pudoris claustra rumpebant . Ve-
rum , tam multa sunt , quæ possunt hac de re in quæstio-
nem disputationemque venire , ut , si habeamus necesse
singula persequi , nullus sit futurus hujus instituti sermo-
nis modus ac finis .

M A R C U S . Vnum mihi expedi ; deinde magnopere
tibi molestus non ero . Si unus habitus alterum habi-
tum , sibi contrarium , à se prorsus excludit , neque in par-
tem aliquam societatis admittit , superfluum fuit , ac non
necessarium , post definitionem justitiæ , injustitiæ descri-
ptionem subicere .

T I T U S . Id adeo factum est , quia plerumque unius
habitus notitia , rectius ex alterius eidem contrarii co-
gnitione , percipitur .

M A R C U S . Cur addis , plerumque ? nonne id est ha-
bitibus commune ?

T I T U S . Minime id quidem ; sed in iis tantum ha-
bitibus usu venit , quorum contrarii habitus , sunt nobis
longe notiores celebrioresque : quod accidit justitiæ ,
quæ ab admodum paucis exulta , celebritate usque , in-
fra

fra injustitiam longo intervallo relinquitur. Recte igitur, ex injustitia, tanquam ex re magis nota, quid sit justitia, percipitur. Neque mirum videri debeat, hominum oculis, minus patere virtutes, quam vitia. Nam cum virtus ita medium teneat, ut ne latum quidem unguem declinet, neque ad dexteram neque ad sinistram, vitium vero, cum semel recti fines evasit, ita evagetur, ut nullam oram, ubi consistat, inveniat; ideo à paucioribus illa percipitur, hoc vero longe à pluribus oculis, quam sit necesse, animadvertitur.

M A R C U S. Teneo, quid dicas: reliqua persequere. Statuisti, sive potius indicasti, unam esse justitiam, quæ ex omnium virtutum collectione & coagmentatione confletur, alteram simplicem, quæque in illa, tanquam pars in toto, contineatur. Quod quia novum auribus meis accidit, de eo à te doceri incredibiliter postulo. Neque pudet fateri, me ignorare quod nesciam; cum apud Platonem Socrates, Philosophorum, ut ita dicam, deus, se pati posse dicat à docto doceri.

T I T U S. Magna est omnino inter has virtutes propinquitas, ac difficilis ad distinguendum similitudo: sed si placeat adhibere eam, quam supra diximus, contrarii virtutis justitiæ habitus, tanquam rei magis notæ, cognitionem & intelligentiam; statim earum tibi distinctio ratioque in apertum se proferet atque proponet. Cogita; quot modis injustus quispiam dicatur, totidem etiam modis justus, eidem oppositus, appelletur oportet. Primum, injustus dicitur, qui leges negligit, easque perfringit: deinde hoc eodem nomine ille vocatur, qui plus sibi sumit, quam ratio postulet, & æquabilitatem communis juris, ardore cupiditatis, excedit. Pari ratione, uno modo justus dicitur, qui legibus institutisque majorum obtemperet, altero modo, qui, suo contentus, ab alienis rebus cupiditatem & manus absteineat. Atque isthæc diligens, scriptis legibus, auctoritati superiorum, institutisque populorum obtemperatio, est illa justitia, longe lateque sese diffundens, quæ, quoniam virtutes omnes amplectitur, fit, ut tota atque perfecta virtus, omnium approbatione, dicatur. Atque eum, qui tali sit justitia præditus, eamque diligenter à puero coluerit, solum

lum dignum esse ait Socrates, qui civitati custos præficiatur, reliqui vero, huic dissimiles, ab ejusdem custodia arceantur.

M A R C U S. Quomodo hæc iustitia omnem in se virtutem, ut dicitur, continet?

T I T U S. Quoniam, qui dicto audiens est legibus, nulla in se virtutum ornamenta desiderat, sed omnibus earum laudibus excellit ac præstat. Leges enim, contrariis vitiis evulsis, omnes animis nostris virtutes conantur inferere. Nam quid aliud faciunt leges, cum vetant adulteria, latrocinia, vim, contumelias, dolos, cum milites prohibent ordinem deserere, fugere, abjicere arma, nisi quod ea jubent, quæ fortis, iusti, ac temperantis viri sunt propria, quæque ad felicitatem, ejusque partes, civili societati conficiendas conservandasque, sola vim habent? Quamobrem, qui talem se civem præbet, ut ne digitum quidem à legum præscripto recedat, huic par gratia à Rep. sua referri vix potest; ac de hoc ejusmodi homine illud in Platonis Politia scriptum intelligo; ubi legitur, unumquemque gloriari magis oportere, quod bene servierit, quam quod bene fuerit dominatus; quod nimirum legibus, ac sapientibus viris, qui illi præsunt, obtemperaverit.

M A R C U S. Recte narras, Tite, virtutibus colendis amplectendisque, vitæ beatæ fines attingi. Et nunc primum Ciceronis locus, mihi antea subobscurus, luce clarior existit; qui in suo de Legib. Dialogo, lib. 11, tradit, ad salutem civium, incolumitatem, vitamque omnium quietam ac beatam, conditas esse leges, eosque, qui ejusmodi primum scita sanxerunt, populis ostendisse, ea se scripturos laturosque, quibus illi si paruerint, honestam ac beatam vitam exigerent. At perge porro; ac reliqua, sicut facis, expone.

T I T U S. Hactenus de ea Iustitia, quæ omnium virtutum genere cumulata, in iis, qui ex legum præscripto vivunt, magis quam hesperus ac lucifer in coelo, ut Aristoteles inquit, elucet. Iam vero ea iustitia, quæ superioris Iustitiæ pars, in conservanda æqualitate, reddendoque unicuique suum, versatur, proprio nomine Iustitia appellatur, & ad alterum tota refertur,

tur. Nam Iustitiæ proprium est, esse ad alterum.

M A R C U S. Quamvis, de superiori virtute Iustitiæ, satis ad præsentem disputationem dictum existimabam; tamen ex eo, quod postremo loco à te additum est, nova mihi quæstio suboritur. Si tota in eo Iustitiæ vis est, ut alterum spectet, non video, quomodo in ea iustitia, quæ ex omnium virtutū aggregatione conflatur, iustitiæ ratio inhæreat. Nam quid prohibet, eum, qui in sylvis procul ab hominibus agat, hac virtutis laude florere? Potest enim neminē spectans, pius, iustus, temperans, mitis, alieniq; non appetens, vitam jucundam beatamq; transigere.

T I T U S. Atqui istuc mox tibi explicaturus eram, etiam si tacuisses: sed me à te præventum esse gaudeo: nam licet hinc conjicere, quæ à me traduntur, non excidere, sed tibi in memoria prorsus hære. Atque, ut interrogationibus tuis respondeam, tum demum ea virtus, quæ virtutem omnem continet, iustitiæ nomen assequitur, cum in alterius usum utilitatemque confertur. sed, dum otiosa est, neque eum egreditur cui illa inhæret, potius talis quidam est habitus, quam iustitia. Hinc Aristoteles, mire admodum eleganterque à Biante dictum affirmat, magistratus summa virū ingenia, in occulto latentium, patefacere. Nam multorum virtus, dum privatis parietibus tanquam umbris includitur, plurimum quidem viget ac præstat; verum ubi ex illa domestica exercitatione & umbratili, ad populos regendos moderandosque, tanquam in solem educitur, languescit & concidit. Sed quid tecum tacitus rides?

M A R C U S. Quia venit mihi in mentem, Plautini Ergasili sapientia, qui in Captivis, ridicule, id quod doces, ad artem parasiticam transtulit; cui, mæsto ob Philopolemi regis sui captivitatem, cum dixisset Hegio, aliam esse mæroris sui causam, non eam, quam præ se ferret, illudque solum doleret, quod esset remissus edendi exercitus, nec auderet rursus illum quisquam imperare, quod ex multigeneribus militibus esset constandus, nimirum Ficedulensibus, Tudertanis, Pistoriensibus, in quibus essent Panicei & Placentini, ac præterea, ex maritimis omnibus militibus cogendus; exclamans ille, *Vt sepe*, inquit, *summa ingenia in occulto latent! hic qualis*

imperator nunc privatus est! Videlicet optabat, ut illam rei militaris scientiam, quam intelligentia comprehensam habebat, ad alterum, hoc est, ad utilitatem suam, transferret.

TITUS. Sed, ut eo redeam, unde discefferam; ea iustitia, quæ istius perfectæ absolutæque iustitiæ pars est, in duo genera scinditur; quorum alterum versatur in partiendis honoribus, pecuniis, aliisque rebus, quæ possunt dividi inter eos, qui sunt ejusdem Reip. alterum, quod negocia complectitur, quæ inter se homines contrahunt; atque id rursum in duas alias partes dividitur: quæ quia minus ad rem nostram faciunt, omittamus, atque in eo commoremur, quod in præmiis distribuentis dominatur ac præest; quod etiam, docendi gratia, una cum recentium Philosophorum schola, iustitiam distributivam appellabimus. Ab iis igitur, ad quos honorum distributio in Rep. pertinet, nisi bella, seditioes, & tumultus oriri velint, hoc iustum distributivum inveniat, oportet: quod nihil est aliud, nisi medium quoddam. Idque his præsertim rationibus conficitur, concluditurque. Omne æquum, est medium, puta inter æqualia: at iustum distributivum est æquum, (nam, si injustum est iniquum, iustum, illi contrarium, sit æquum oportet:) igitur distributivum est medium. deinde hoc medium est quoddam analogum.

MARCUS. Cur inquis analogum?

TITUS. Quia est secundum proportionem & similitudinem rationis. Analogia enim, ut nosse te arbitror, est rationum æqualitas.

MARCUS. Sentio ego, magnam me tibi interrogationibus meis, fortasse ineptis, molestiam objicere: sed quia, ut dixi antea, tibi me plane rudem ad instituendum tradidi, omnis tuus labor inanis erit atque irritus, nisi omnia minima, mansa, ut nutrices infantibus pueris, in os inferas. Quamobrem, cum, ex definitione tua, analogia sit æqualitas seu similitudo rationum, non te pigeat explicare, quid nomine rationis intelligas.

TITUS. Ratio est respectus quidam inter duo; & quoniam exemplis res illustratur, à numeris ea petamus. Inter quinq; & decem est ratio quædam quantitatis, quæ

vocatur dupla: denarius enim numerus quinarium bis continet. similiter inter duo ac tria est respectus, seu ratio quantitatis, quæ dicitur sesquialtera: nam ternarius numerus binarium semel includit, & insuper partem ejus dimidiam. Multa possunt ejus generis exempla proferri; sed quia res satis patet, pergamus ad reliqua. Cum analogia, ut diximus, sit æqualitas, seu similitudo rationum, saltem constare ex duabus rationibus debet hoc modo: Vt sunt duo ad quatuor, ita sex ad duodecim. sunt enim hic duæ rationes, ex quibus resultat æqualitas, sive similitudo rationum, quæ etiam à Mathematicis proportionalitas appellatur. Cum igitur justum distributivum sit medium, secundum similitudinem rationum ex duabus minimum rationibus, est necesse, ut constet; quæ æquum est, una; quæ justum est, altera; &, quod rem sequitur, inter quatuor extrema versetur.

MARCU S. Nondum satis, quid dicas, intelligo.

TITUS. Dabo igitur operam, ut dicam, quod intelligas. Nonne meministi, antea à nobis dictum, justum distributivum esse etiam æquum?

MARCU S. Memini.

TITUS. Itaque, ut est æquum, unam habet rationem, rerum nimirum distribuendarum; quæ res saltem sunt duæ. ut autem est justum, rationem alteram habet, videlicet personarum, inter quas fieri distributio debet. nam justum, cum sit ad alterum, respicit personas; quæ personæ itidem, ut de rebus diximus, minimum sint duæ oportet. justum igitur distributivum, ex duabus rationibus constat, & inter quatuor extrema versatur.

MARCU S. Quanam ratione jus istuc ac medium inveniemus, quod in distributione fervetur?

TITUS. Cum justum distributivum, ut sæpius à nobis dictum est, minimum sit in quatuor extremis, duabus nimirum rebus distribuendis & duabus personis, ea distributione donandis; si hæc quatuor extrema ita componi possunt, ut, quæ ratio æqualitatis est primi cum secundo, eadem sit tertii cum quarto, tum inventum est jus illud ac medium, quod in distributione requiritur. Ad exempla veniamus; quibus afferendis, non vagabitur oratio mea longius, sed iis ipsis rebus ac personis definietur,

tur, unde noster hic sermo defluxit. Sint igitur personæ, C. Cæsar & Q. Catulus; res dividendæ sint, verbû causa, sacerdotium aliquod inferius, & Pontificatus maximus. tum Cæsaris dignitas & merita, sint ut sex, Catuli ut duodecim: itidem sacerdotium inferius, sit ut quatuor, Pontificatus max. ut octo. His ita positis, ut videamus, quid Cæsari, quidve Catulo, ex hac distributione debeatur, hæc ineunda est ratio. Vt est Catulus ad Cæsarem, ita Pontificatus max. ad sacerdotium inferius. nam, ut illi inter se affecti sunt, ita etiam præmia inter se sunt affecta. est enim inter hæc omnia respectus seu ratio dupla. promiscue vero, ut est Catulus ad Pontificatum maximum, ita Cæsar ad sacerdotium inferius. quia igitur Catuli dignitas, Cæsaris dignitate, duplo est major, ideo, in accipiendis honoribus, dimidio plus referre Catulus debet, Cæsar dimidio minus. quamobrem Catulo Pontificatus maximus debebitur, Cæsari sacerdotium inferius. quod si secus tunc accidit, profecto est ab æquitate, ab jure, ab æqualitate discessum. Verû ejusmodi analogiam Mathematici Geometricam appellant.

MARCUS. Quæso te, ne mihi graveris exponere, quid sit proportio Geometrica. Fugit enim jam pridem harum me rerum memoria.

TITUS. Analogia, seu proportio Geometrica, ex Euclide, ea est, in qua tres vel plures numeri, eandem inter se habent proportionem; vel si mavis, ubi in tribus vel pluribus numeris similis est excedendi ratio; ut videre licet in his numeris, duo, sex, duodeviginti, & quinquaginta quatuor: quilibet enim horum numerorum, præcedentem numerum tribus partibus superat. Præterea Geometrica proportio dividitur in continentem & disjunctam: continens ea est, in qua uno numero, ut duobus, utimur; verbû causa duodeviginti, sex, & duo: ut enim sunt duodeviginti ad sex, ita sex ad duo; etenim sex, ut duos numeros, adhibemus, cum bis eum reperamus. disjuncta est, cum, ex quatuor vel pluribus numeris, bini tantam eandem inter se habent proportionem; ut duo & tria, ac duodecim & duodeviginti. nam quæ est ratio seu proportio trium ad duo, eadem duodeviginti ad duodecim. etenim excedendi inter eos ratio est sesquialtera.

MAR-

MAR C. Ius istud ac medium, in distributione servandum, cum ex proportionem Geometrica reperiatur, quænam hæc erit analogia? continens? an disjuncta? an utraque?

TIRUS. Disjuncta duntaxat. Etenim necesse est, ut iustum istud, ut diximus, minimum in quatuor extremis versetur: videlicet in personis quibus iustum est, quæ sunt duæ, & in rebus quibus hoc iustum inest, quæ sunt itidem duæ. Quod si hæc analogia continens esset, unum idemque extremum bis repeteretur. videlicet, ut se haber Pontificatus maximus ad Catulum, ita Catulus ad Cæsarem. Itaq; contingeret, ut idem numero, esset extremum cui aliquod iustum est, & illud quod iustum est; nimirum persona, cui præmium debetur, & præmium ipsum.

MAR C. Felices Resp. si in mandandis honoribus, præmiisq; dividendis, ab hac iustitiæ ratione nunquam discederetur. Semper enim in illis boni dominarentur.

TIRUS. At hoc est optare, quam sperare, facilius. Semper enim in omnibus Rebus pub. peccatum est in hac re vehementer. Linquamus recentia; vetera inspiciamus. in Rep. Atheniensium sapissime magistratus iis mandabantur, qui nullam ad magistratus, qui illis committentur, rationem habebant. Quod stomachans Antisthenes, rogavit Athenienses, cur non æque asinos atq; equos ad agriculturam deligerent. Quia illud animal, responderunt, non esset aptum ad arandum. Cur igitur, excepit Antisthenes, judicandi munus illis committitis, qui sint à rebus fere omnibus rudes, quæ muneris illius functioni conveniant? cur Reip. gerendæ partes illis demandatis, qui non plus habeant ab industria instrumenta rerum gerendarum, quam asinus à natura adjumenta ad agros arandos excolendosque? num, quia delectus est à vobis, ideo erit etiam ad id muneris aptus? num, una cum honore, ejus etiam recte administrandi facultatem artemq; deferitis? At, dicitis, usu & exercitatione, doctus vir & experiens Reip. administrator evadet. Quasi ignoretis, quam sit difficile, ab asinis transire ad boves. Si, cum difficili aliquo morbo implicati tenemini, non medicum adducitis unum è multis, sed illum conducitis potius, qui sit

sit doctissimus & experientissimus; cur ægram ac prope depositam Reip. partem illi committitis, cujus, nullius fere pretii sit opera? an non intelligitis, nullum majus civitatibus periculum pestemve importari, quam cum, in magistratibus mandandis, nullum est in eis discrimen bonorum ac malorum? Hæc Antisthenes.

MARCUS. Quid si iste, qui minus per se aptus sit ad id munus, quod susceperit administrandum, aliquot viros doctos atque experientes adhibeat, à quorum auctoritate consilioque non abeat; nonne omnibus illis incommodis, quæ diximus, obviam eatur?

TITUS. Immo alia plura absurdiora sequerentur. Primum, quid dici alienius potest, quam custodi alium custodem apponendum esse? quid monstri similis afferri, quam ei, qui debeat esse sapiens, nullam sapientiam inesse, nisi extrinsecus ab altero suppeditetur? Domi, domi, inquit Plato, hanc Reip. gerendæ scientiam ille habeat oportet, qui ad capeffendam accedit; non foris ab altero mutuetur. Sedet ille ut magister ac dominus, non ut discipulus ac servus: agit ille ut imperator ac rector, non ut privatus atque subjectus. quomodo igitur, cum docere alios debeat, aliquem sibi magistrum adhibeat? quomodo, cum regendi alios partes acceperit, alium, à quo ipse regatur, arcessat? A se igitur, inquit Plato, hanc prudentiam habeat oportet, qui, sedens in puppi, clavum Reip. teneat; non ab altero accersitum accedat. Deinde, si eos, quorum consiliis acquiescere cogitur, malos esse contingat, si ambitione, pretio, gratia, duci, si amore, odio, aut aliqua alia animi perturbatione, promoveri eos accidat; quantum pereos civitatibus mali importetur! Omnino, inquit Plato, se ita res habet, ut tunc honores ac magistratus ad homines justissimos sapientissimosque venturi sint, cum ii, penes quos residet eligendi potestas, omnibus iis virtutibus cumulati erunt, quas in optimo Reip. rectore ac moderatore requirimus. Sed quoniam, ut arbitror, satis, ad id quod quærebamus, dictum est, censeo requiescamus.

D I A-

DIALOGVS OCTAVVS.

IACOBO GAVFRIDO,

Viro Clarissimo, Serenissimo Odoardo Farnesio, Parmae & Placentiae Duci,
à Secretis,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

*H*æret mihi adhuc in memoria, ac semper hærebit, illa tua singularis humanitas, qua me, dum Romæ hic eras, es dignatus amplecti. Etenim, non solum me, hominem, nullo fere ingenio, vulgari eruditione, ac vix nomine tibi notum, videre, atque alloqui voluisti; verum etiam admirabili propensi erga me animi significatione, amplexus es,

atque officiis omnibus prosecutus; & quod in summi beneficii loco ponendum est, scriptorum tuorum, quibus nihil adhuc, in eo genere, contigit me vidisse præstantius, participem fecisti. Deus bone, quæ inventionis novitas, subtilitas, excellentia! quæ rerum varietas, connexio! qui præter expectationem eventus! quod genus orationis! quam altum, exaggeratum, expolitum, pictum! quæ verborum elegantia! quis splendor ac nitor! quod vibrantium sententiarum acumen, gravitas, majestas, cum summo lepore ac venustate conjuncta! Etenim, cum pars operis illius tui à te voce clara atque suavi recitaretur, plane vehementer obstupui, atque ita à te discessi, ut corpus tantum mecum retulerim, animum autem, amoris atque observantia inexplicabili tibi nodo devinctum conglutinatumque, reliquerim. Neque dubito,

bito, quin idem eventurum sit aliis, in quorum manus liber ille, typis mandatus, pervenerit. Nam, ejus quasi divinitate capti, certatim omnes se tibi addictos obstrictosque committent, certatim imis visceribus summum erga te amorem concipient, cujus faciem nunquam viderint, sed animi tantum formam aspexerint. Verum, cum brevis hic meus Dialogus, de Amore, una cum aliis edendus esset, non mihi visum est equum, in alterius nomine eum apparere, quam in tuo; cui, ut ex scriptis apparet, omnia Amoris praecepta sunt notissima; quique, propter singulare, de Amoribus aliorum scribendis, artificium, suavitatem, venustatem, & eloquentiam, amor atque deliciae humani generis dici verissime potes. Refricabit quoque tibi memoriam mei nominis; teque etiam amoris & observantiae in te meae admonebit; neque illam in animo tuo obsolescere patietur.

D E A M O R E.

MAGISTER. VIRGO.

MAGISTER.

Vo te agis, mea virguncula, hoc diei tempore, atque isthoc tam honesto mulierum comitatu stipata?

VIRGO. Propero ad te, ut referam de rebus, quibus totum vitae meae statum contineri, maxime censeo; quodque mihi dederis de iis consilium, id exequar. Magna enim, in tua prudentia, rerum mearum sita spes est.

MAGIST. Facis amice, cum eam mihi prudentiam tribuis, quae non modo mihi satis superque sit, verum etiam, refundi in alios possit. Sed quam vellem, ad alium potius accessisses, quam ad me! Nam illi, quem tibi consiliarium paras, multis opus est consiliariis.

VIRGO. Non facis tu quidem, mea sententia, ex consilio sapientis, qui, ut ex multis rerum divinarum interpretibus audiui, multos esse nobis pacificos jubet,

coll-

consiliarium autem unum de mille. Verum id, modestiæ scilicet causa, à te dictum existimo.

MAGIST. Mallem, inquam, (atque id serio, non muneris, quod mihi à te imponitur, defugiendi gratia dico,) sapientiores aliquem rogatum adiiisses, quam me, quem omnis propemodum sapientiæ expertem esse, usus ostendit. Quid enim tam multis ac magnis me implicavit erroribus, quam consilii ac rationis inopia? Vide igitur, quomodo consilii sui facere tibi copiam possit, qui ejus in primis indigeat, neque in suis rebus habeat, quod agat.

VIRO. Nihil mihi novum narras, cum affers, in aliqua te iniquitate, consilii inopia, hæsisse: sed non conficitur ex hoc, ut nullum à te mihi prodire consilium possit, quod rebus meis expediat. Nam sit hoc, vitio humani generis, ut quisque sit in rebus suis hebes ac lippus, in aliorum, acutus ac Lynceus. Præterea verissimum est illud verbum, quod dicitur, Omnes nos foris magis sapere, quam domi.

MAG. Ut docte, docta verba funditas! nunquam, in ista atutula tantam inesse sapientiam, suspicatus essem.

VIRO. Ne mireris; nam omnes libros, in quos incidi, sive Latinos sive Græcos, sed in nostram linguam conversos, (non enim Græce scio) perlego: quamquam non omnia in illis intelligo, sed ea dumtaxat quæ ii, qui scripserunt, voluerunt à vulgo intelligi. Quamobrem nullus fere liber est, qui vel res gestas, vel fabulas, vel orationes, vel facetias afferat, qui mihi non sit familiaris.

MAG. Non placet mihi virgo, quæ, ut ait Juvenalis, *docta nimis cupit & facunda videri*. Nam simplex esse debet, atque earum rerum ignara, quæ sunt turpia memoratu, quæque à notitia illius debeant, quantum potest, abesse. Quamobrem, nihil tibi erit opus magistro, qui, cum usus veniat, malorum hominum fraudes, sycophantias, astutias, vel doctos mulierum dolos, astus, technas, edoceat. Nam probe, ex libris imbuta, vel doctas docebis.

VIRO. Nihil est malitiarum, quod quidem litteris tradatur, quod notitiam meam effugiat: sed quamquam
hac

hæc omnia, à libris accepta, intelligentia comprehendam, ac memoria custodiam, nunquam tamen venit in mentem mihi, quidquam admittere, quod esset genere nostro indignum. nam Dei immortalis metus, parentum custodia, &, quod omnium custodum diligentiam superat, communis voluntas virtutis, prohibebant. At fateor, me fortasse curiosius, quam mulieris condicio patiatur, in omnis generis librorum varietate fuisse versatam: sed voluminum copia, quam fratris mei bibliotheca mihi suppeditat, ad id studium impulit: deinde, quid potius facerem, cum ab acu, à colu, à negociis domesticis feriata, domi sola sederem, quam, ut meum ocium hac liberalissima animi remissione oblectarem? At vereor, ubi me pater velit nuptum dare, ne hæc fama, si in Iuvenalem aliquem incidam, faciat repudiosas nuptias, qui id, de uxore eligenda, amico consilium præbet,

Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit.

Dicendi genus, aut curtum sermone rotato

Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes.

Quamobrem, quod tecum communicavi, tacitum tanquam mysterium teneas, ne, si per te foras emanet, à conjugio repellar.

MAGIST. Ne dubita; tacere didici; *plenus rimarum sum*, ut ille inquit Parmeno in Eunuchis Terentii, *hæc atque illac persfluo*. sed, dum tibi domi dos sit, neque aliud vitium vitio vertetur. At, quantumvis legendi cupidæ, habendus erat librorum delectus, neque cuiusvis volumini manus admovenda. Verum, ut res sese habeat; gaudeo, hanc in te mirificam virtutis indolem esse, quæ ab omnibus flagitiis abhorreat; eamque tibi esse perpetuam cupio, neque unquam extingui. Sed jam nimis longos logos. dic obsecro, quidnam desideratur in eo, qui alterum doceat?

VIRGO. Ut ipse antea didicerit.

MAGIST. Optime inquis. quomodo igitur id te docuerim, in quo sim hospes ac rudis? ostendamne tibi, quid sequaris, quid fugias, cum, quid fugiendum quidve petendum mihi esset, antea non viderim?

VIRGO. Non est imperitus rerum habendus, qui suo periculo didicit, quod sibi aliisque esse usui possit.

N

Quam-

Quamobrem, si tibi nunquam consilium defuit, est mihi causa, cur illud à te expetam. si defuit, atque illud quod imprudenter feceras correxisti, tibi causa non est cur eam mihi viam nolis demonstrare, in quam te ex errore reduxeris. Nam, ut audivi ac legi, erranti viam non monstrare, Athenis execrationibus publicis sanctum erat.

MAGIST. Pergis adhuc arguta loqui? auferamus ista; &, quoniam omnis mihi libertas recusandi erepta est, dic uno verbo; quid est quod me vis?

VIRGO. Consilium, quod à te expeto, ad eruditionem meam pertinet.

MAGIST. Consilium, inquit Socrates, res sacra dicitur; sed nihil est divinius, de quo homo consulat, quam de eruditione sui suorumque.

VIRGO. Tanto igitur æquius est, te mihi operam dare: ac sapiens consilium, ejus esse margaritæ simile duxerim, cujus comparandæ gratia negociator bonus ac prudens auctorem faciat, ac supellectilem, servos, fundos, ædes, atque omnia quæ sua sunt, vendat. Atque illud jam mirari desino, quod antea mirabar, affinem illum meum, quem probe tu nosti, ut librum unum emeret, insignem bibliothecam, quæ, quidquid librorum est, vel juris interpretum, vel oratorum, vel poetarum, vel historicorum, continebat, & tectotenus extructa loculamenta vendidisse, nam illud emebat, quo recte sibi consultum esset ac ceteris.

MAGIST. Novi, quem dicas. at bonus vir illud spectatum habebat, ut nomen suum immortalitatis memorie, si tamen assequi potuit, commendaret. Sed propterea, quid me velis, dicere. Nam si pergis, quacunque occasione abrepta, à proposito digredi, vereor, ut ad consilium tibi dandum, quod expetis, hic satis sit dies.

VIRGO. Amor ab adolescente, mei loci atque ordinis, mei, ut inquit, studiosissimo cupidissimoque. id mihi de hac re consilium præbe, quod ex meo sit usu.

MAGIST. Nonne tibi sunt domi parentes probi atque sapientes, qui Socrati etiam ipsi, vel Nestori, dare consilium possunt? ad eos de tuis rebus referas; nisi sit in animo eos fallere; quemadmodum olim pulchre vir-

go quadam matri suæ manum adiit, cujus doctum doctum non vereretur tibi narrare, satis ex assidua librorum lectione perdoctæ, quid vafre ac malitiose mulieres agant; nisi in illud vitium incurrerem, in quo te antea reprehendebam, quod videlicet à proposito digredereris.

VIRGO. Narra obsecro. Etenim nihil mihi potest à te gratius accidere; neque hæc narratio erit à rationibus meis aliena, sed maxime cum eo conjuncta, cujus causa te hodie esse conventum volui.

MAGIST. Faciam tibi satis. sed vide, ne id longius nos ab incepto distrahat.

VIRGO. Minime quidem. Nam multum diei superest. Modo enim inclinavit in pomeridianum tempus dies.

MAGIST. Audi igitur. Fuit, paulo supra hanc nostram ætatem, Romæ legulejus quidam ac rabula non in postremis, qui filiam ex uxore sua susceperat, forma præstanti magnoque animo præditam. Hæc cum jam adulta, atque ad ferendum jugum apta, quamvis ita se gereret ut virginem decet, nihil tamen æque horrebat ut cœlibem inter virgines vitam, neque quidquam impensius optabat, quam ut cum viro aliquo, suis moribus consimili, vitam liceret exigere. Verum, parentes, quo masculæ proli, quam item susceperant, re familiari integra, uxorem dotatam facilius invenirent, statuerant, eam, intra unius domus claustra conclusam, ab omni connubii spe prorsus arcere. Quod cum mulieri venisset ad aures, (nam res palam agebatur,) ita ipsa agere secummet coepit: Boni parentes mei, quid sit in rem fratris, vident, neque, utrum id rationibus meis expediat nec ne, dum illi prospiciant, pensi quidquam habent: interea nisi prospectum est aliquid mihi, omnis conjugii præcisa spes erit, ac, velim nolim, intra unius angustias domus, tanquam in aliquod pistrinum, detrudat, ubi, pro leni viri imperio, sæva acriter imperantis iussa accipiam, pro geniali toro, viduo semper lecto cubem, pro blandis mariti verbis, trucem minantis vocem exaudiam: at illi se fallunt; quibus, si diis placet, ostendam, quam frustra sint ii, qui rationes, sine eo cujus res sit, ineunt atque subducunt. mater, quæ nunc marito

me prohibere conatur, id mihi se posse persuadere putat, quod sibi ipsi persuasum esse non potuit. nam, si existimabat, jucundiorē eam esse vitam, quæ sine conjugē ducitur, cur nūcebat? cur in viri manū conveniebat? cur nunc etiam, cum vetula sit, noctem unam seorsum à viro cubare non sustinet? ipsa, nova me consilia in corde instruere cogit, ipsa, necessitate me, mala ut fiam, facit. Hæc, atque alia his similia, in animo volutabat; sed quia verba esse sciebat, quæ ad rem non conferrentur, statuit, quamprimum in dolos incumbere. neque illi fuit abeundum longius. nam ipsa vicinitas machinas, quas ad parentes moliretur, ostendit. In adibus, virginis domui adnexis atque contignis, insignem cauponiam faciebat nobilis cocus ac dives; ad quem, propterea quod non ita magna mercede lepidis recteque conditis epulis convivas accipiebat, popinonum aliorumque concursus magni fiebant. hic, quoniam ad singula quæque verba exclamabat, O Dominum Deum! vulgo Dominus Deus appellabatur. erat illi filius unus adolescens, quem pater, non artem coquinariam edocuerat, sed honeste ac liberaliter educatum, Iuriconsulto cuidam in disciplinam tradiderat. Hic, & virtute formæ qua præstabat, & commoditatis ratione quam vicinitas dabat, visus est virgini aptus ad id, quod cogitabat. Cœpit igitur, oculis, ore, vultu, eum sibi obnoxium facere. Neque multum ipsi fuit allaborandum. Nam adolescens, qui non ita facile invenisset alteram, genere, forma, ac moribus illi consimilem, egregium amorem, in sinum sibi delatum, excepit, ex eoque se inedullitus ardere, statim ostendit; quod virgini gratissimum accidit. & quoties parentes ejusdem, domo aberant, non cessabant inter se aspicere, nutare, nictare, colloqui clanculum, ex impluvio vel ex tecto. Interea mater, inter virgines gratis cooptandam eam curaverat, quarum domum primaria ac religiosa in primis scemina excitaverat; & per hanc rationem, facturam se lucri dotem existimaverat. Itaque die quodam, à prandio, ad filiam adit, ostendit, quantum incommodi ac molestiarum secum afferant nuptiæ; nempe uteri dolores, parienti difficultates, filiorum educationem, domesticarum rerum

rum curam , sollicitudinem , laborem; ad hæc, miseras, quæ ex liberis capiuntur. adjicit primum , quod insigniti sæpe pueri pariantur, aut orbi, aut gibberi, aut vari, aut valgi, aut compernes, aut lufci, aut brochi; deinde, cum adoleverint, innumerabiles ex iis sollicitudines matri nascantur: nam, si absint uspiam, aut si cessent, continuo metuitur, ne aut illi alserint, aut ceciderint ebrii aut de equo, ac perfregerint crura & cervices sibi, aut ipsi aliquid fregerint. post hæc addit, quas amor molestias habet, quo nuptæ viros prosequuntur: nimirum iras, sollicitudines, suspensiones, quod eos cogitent vel amare, aut potare, aut animo obsequi; quod suismet oculis cernant, illos supulare ipsis aurum, & vestes ex arcis suaque ornamenta ad meretrices degerere. & cum hæc atque alia multa, quæ vix possunt esse à maritali capistro sejuncta, narrasset, concludit, se statuisse, ex his miseriis eam eripere, & ad lepidam, jucundam, delictam, bonisque omnibus affluentem vitam exigendam colendamque traducere; nam impetrasse se tandem, multis laboribus multorumque summatum virorum gratia, ut in earum virginum societatem ac numerum admitteretur, quæ in novam domum concludendæ essent. propterea para te, inquit; tibi enim perendie communis earum virginum habitus suscipiendus est, simulque precare, ut bene, fortunate ac feliciter sit parentibus, amicis, iisque, quorum opera, maritalis à te calamitas depulsa est, ac tantum tibi boni delatum. Virgo, hæc audiens, nullum commoti animi signum dedit. tantum, Cura, inquit, ut parata sint omnia; ego, quid opus sit facto, faciam. Ac paulo post mater futorem vestiarium adduxit, qui novas illi vestes concinnaret; ac cocis nummos dedit, quibus de foro obsonarent, pullos gallinaceos, gallinas Indicas, carnem vitulinam, pernam, & scitamenta complura, in cœnam, quam datura esset virginibus eo die, quo filia in earum societatem venisset. At virgo tectum domus inscendit, ac per fenestram, qua commeatus erat in cauponis ædes, quæque amantes una inter se convenas faciebat, adolescentem vocat, quid ipsi mater edixerit aperit, ac sibi non esse consilium ait, matris imperiis morem gerere, sed

statuisse jam in matrimonium ipsi se dare, atque solam soli in perpetuum obsequentem existere; propterea, si placeret condicio, quid esset opus facto, sciebat. Adulescens, adeo oblatam sibi condicionem non repudiavit, ut etiam virgini gratias egerit: ac, detracto è digitis auro, eo annularem virginis digitum induit, ac mutuo ipsorum consensu verbis expresso, ut firmæ eæ essent nuptiæ ac stabiles, perfecerunt. nondum enim interdicta erant legibus, clandestina connubia. quibus actis, continuo dant operam, ut, quod gestum erat, foras efferretur. sed vix hora intercesserat, cum ejus rei fama, garrulæ cujusdam opera, in totam viciniam permanavit. Qua fama impulsu complures, puellæ matrem adeunt, novas filia nuptias gratulantur. at eorum unus, Gaudeo, inquit, vehementer, filiam tuam Domini Dei filio nuptui traditam. luculentum sane conjugium; in divitem domum ibit. Ita est, ait mater, Domini Dei filio eam collocavi. in maximas, ingentes, innumerabiles divitias dedi. nam quibus decretum est, perpetuo virginitatem colere, iis nullus alius est sponsus, præter Domini Dei filium. Cui alius, De quonam Domino Deo nos loqui censes? Rogas? inquit mulier; de eo, qui regnum possidet in cælo. Aut tu, respondet alter, toto erras cælo, aut ludos nos facis. nos de caupone, vicino tuo, intelligimus, Domino Deo nomine. quasi nobis non sit notum, aut tu inficiari possis, filiam tuam, heri vesperti, hujus cauponi filio nupsisse. Tum mater, bacchanti similis, crines solvit, dilacerat, vestes scindit, pectus tundit, verberat, ferit; atque, Hei mihi, exclamat, miseram me, quid audio? ô cælum, ô terra, ô maria! ô facinus audax! quisnam fuit ei rei auctor? quis spondit? quis dedit? ô filiam impuram! ô adolescentem perditum! ô projectam hominis audaciam! Accurrunt domestici, vicini, propinqui, vocant virginem, rogant, an vera sint, quæ de eo conjugio narrantur. Quibus illa, nihil exterrita, Quis negat? ait; feci, nec me pudet pigetque, hac fabrica fallaciisque, matris consilia evertisse, quæ invitam ad id vitæ genus conatur detrudere, à quo præsertim abhorreo. Tum mater involavit illi in oculos unguibus; ac, Vide, inquit, os mulieris; ut lo-

qui-

quitur ! ut nihil pudet ! quid de te vicini , quid illi loquentur , ad quos flagitii tua fama perveniet ? profecto erimus omnibus fabula. Sed virgo , leviter à se matrem repellens , multo audacior quam antea, Dicat, ait, quod quisque vult ; quid mea refert , quid loquantur homines aut non loquantur ? Loquantur ut lubet , eantque in maximam malam crucem ; quid commerni ? quid peccavi ? quid poterunt aliud dicere , nisi , me juveni honesto proboque nuplisse , à quo adhuc tam pudica maneam , quam si soror sua sim ? quodnam est hoc flagitium ? quod peccatum ? quod si libeat sermonibus hominum aures dare , nunquam deerit negotium. Quid respondebo , improba , excepit mater , foeminae illi primariae , quae tam humaniter tamque peramanter in suarum te virginum numerum cooptavit ? Dic, ait illa , nihili me eum locum ac numerum pendere ; propterea ejus alteri gratiam faciat , quae sit ejusdem cupidior quam ego. Sed quid fiet obsonio , inquit mater , in quo tantos sumtus fecimus , tantam operam sumimus ? Quasi , ait filia , tibi convivae sint defuturi. Tum risus omnium est consecutus ; ac, Vera, inquit, loquitur. jube sis ergo filiae , ejusque viro , tibi & cognatis omnibus apparari convivium , ac te hilarem fac in filiae nuptiis : & quoniam id , quod vis , non potes , velis id quod possis ; atque id , quod gestum est , approbes : nam istuc est sapere , videlicet posse , ubicunque opus sit , animum flectere : ignosce igitur natae , cui , si nunc te difficilem praebeas , ignoscas tamen postea , & id ingratis ; nam filia est. His rationibus victi parentes , non habuerunt , quid responderent. Quamobrem , ab ira atque dolore ad tranquillitatem laetitiamque traducti , indixerunt in posterum diem propinquis amicisque convivium. quod omnium sermone laetitiaeque celebratum est , dictumque novae nuptae sponseque , de more , feliciter.

VIRGO. Quo pacto haec virgo parentes suos ludificavit , profecto optimas frustrationes dedit in comediis. sed , è te nata , bene actum est cum ea atque feliciter. Etenim non defuerunt , quibus nihil procederet , caderentque cogitata omnia teterrime. quemadmodum paucis abhinc annis adolescentulae illi contigit , quae

contra parentis imperium, se alteri viro nuptui dare tentaverat, spreto ac repudiato illo, cui eam pater desponderat.

MAGIST. Quem adolescentem narras? non enim memini, me audivisse factum. fac ejus me participem, obsecro. Cupio enim ex te aliquid discere.

VIRGO. Erat in hac urbe vir quidam, qui nuper est mortuus, cujus opera atque industria in mercatura verfabatur; cujus tandem pertæsus, ac tranquillitatis cupidus, eam funditus repudiavit, ædesque in ameniori ac salubriori urbis parte conduxit, ibique, una cum lepida ac plenæ maturitatis filia, ex uxore, quam paulo ante extulerat, suscepta, hilarem & ociosam vitam agebat, ignarus, quantum sibi dedecoris, filiæque suæ mali, ab ea vicinia impenderet. Erat, ex adverso earum ædium, adolescens, qui, sive à muliere ipsa in amore provocatus, sive sua sponte, eam amabat, & illa illum contra: ac fatna erat, illam, nocte intempesta, furtim è lecto se dimittere, apertoque ædium postico, juvenem ad colloquium admittere. sed ex eo, quod postea consecutum est, magis, quam quod cuiquam id compertum foret, hæc fama valebat. At parens, cum jam non decere existimaret, sedere domi virginem tam grandem, vestiario eam diviti despondit, cum eoque convenit, ut postridie domum ad se veniret, ac sponsæ, ut fit, arrham sponsalitiæ daret, nimirum anulum, torquem, vel aliud id genus; ac filiam admonet, ut se in posterum diem, ad sponsum excipiendum, ornet ac comparet. Illa, cujus animus fixus erat apud vicinū clavo cupidinis, hoc nuncio exanimata est; sed demum confirmavit sese, ne quid perperam faceret, quo quidquam patri de amore in juvenem suo suboleret. Verum non cunctandum duxit, sed statim amatorem suum certio rem per litteras fecit, in quibus etiam atque etiam eundem rogabat, ut, si se diligeret, media domum suam nocte veniret; se ipsi ad posticum præsto futuram: nam, convasatis preciosis aliquot rebus, ac pluribus nummis aureis patri surreptis, sibi certum esse, cum eo fugam arripere, ac patri sponsoque sibi parato os sublinire. Adolescens, qui eam diligeret, quiq; speraret, rebus tandem ex animi sui sententia com-

compositis, magnas ad se divitiâs dotis nomine perventuras, occasionem sibi delatam non omisit, sed ad conditum venit, & in ostio puellam, recte ad fugam instructam, invenit. quæ cum esset, nescio quid, oblita, ac vellet in cubiculum redire, incidit in famulum; qui, ex strepitu pedum, ratus, domi fures esse, educto in tenebris gladio, puellæ demisit in sinum; eamque, ne voce se proderet, tacentem, ad interitum dedit. Hunc infelices ejus amores exitum habuere.

MAGIST. Magnum ac memorabile divinæ severitatis exemplum, in eam adolescentulam editum, narras. ergo propterea te sedulo & moneo & hortor, ut, tum in ceteris rebus, tum in sponso eligendo, ne latum quidem unguem à parentum tuorum auctoritate discedas.

VIRGO. At ego eum cupio, de quo huc ad te consilium expetitur adveni. Nam, si mea sententia cum tua congruerit, spero, me parentum meorum voluntate, quæ illorum benignitas est, propitia atque secunda usuram.

MAGIST. Mox de hac re videbimus. interim, quoniam hos sermones lacezivimus, non possum me continere, quin tibi de altera virgine narrem, cui, similis audacia, eique à quo efflicti deperibatur, magnum evasit in bonum. ambo enim, per hanc rationem, non solum ex hæreticorum castris, ubi merebant, in nostra præsidia venerunt, verum etiam, à seculi vanitate conversi, ad arctiorem religiosorum hominum vitam transierunt, ut essent egregium sanctitatis, innocentiae, virtutumque omnium, sodalibus suis, exemplum. Sed, ne te, cupidam audiendi, diutius morer; vir quidam, ex Calvinî secta, adolescens, genere summo, sed patrimonio tenui, cujus bonam partem, parentis sui libidines dissipaverant, captus est amore virginis cujusdam, popularis suæ, parente quidem locupletissimo, sed longe infra ipsius nobilitatem. quam cum ad insaniam adamaret, nec posset, ob ejus ignobilitatem generis, à parentibus suis impetrare, ut uxorem eam duceret; statuit, exilium patria se de commutare, domoque tantisper abesse, dum ille animi morbus abscederet. Itaque zonam, equum, vestes, ocreasque itinerarias comparat, atque iter adornat.

N 5

abiens

abiens, dat virgini litteras, in quibus erat misere scriptum, se, quod ejus potiundæ spem omnem, parentum iniquitate, amisisset, patriam, parentes, cognatos, amicos relinquere, alios deos penates persequi, alium larem, aliam urbem, aliam civitatem, alios amicos. nam si ibi regnum detur, ubi ipsa, quæ animo suo maxime placeret, eripitur, illud recuset, ac nolit accipere: proinde valeret, & amoris sui memor viveret, ac se exulatum in Galliam euntem bonis ominibus prosequeretur. His litteris virgo perlectis, vim lacrimarum effudit, ac, virili audacia prædita, clam parentes, bene viaticata, equum conscendit, atque amatorem suum, in Galliam euntem, consequitur, seque eidem itineris comitem addit. Iam, rumor erat, virginem abiisse, & quoniam mutus ejus in adolescentem amor neminem latebat, quem in Galliam profectum esse constabat, mittunt, qui eam, ex fuga retractam, domum perducant. Sed ea, suo cum amatore, Lutetiam Parisiorum pervenerat. Itaque Regem adeunt, docent, eo fugitivam virginem venisse; rogant, ut recuperare eam liceat, ac suis restituere ac reddere. Rex æquissimus dat magistratibus negocium, ut rem cognoscant, comprehendi virginem jubeant, ac vinctam in carcerem condi. Illi, ex Regis præscripto, lictores mittunt; monent, ut quod in stabulo, ad quod diverterat, tutius comprehenderetur, ædes circudent, omnes ad exeundum aditus occupent, ipsam corripiant, in vincula ducant. Lictores, ut præceptum erat, faciunt; abeunt, obsidionem parant, insidias locant. Mulier, non ignara, eas ad se machinas admoveri, in regionem astutiarum, quam probe noverat, auxilium petitura ingreditur; nam consilii regio eam fugit, cui nulla est in pectore audacia; atque hos inde dolos, tanquam auxiliares copias, effert. advocat ephebum, quem una secum adduxerat, &, quas ille habebat vestes, exuit, ac viriles suas induit; ipsa vero, virili habitu, se foras educit ex obsidione, ac cum omnibus legionibus, hoc est, cum amatore ac paucis servulis, in Italiam castra commovit. At lictores, postquam satis res tuta visa est, in domum irrumpunt, ephebum, muliebri veste ornatum, inveniunt, tristem, demissum, interdum illacrymantem; putant,

tant, eam esse, cujus causa iussi essent illuc in obsidionem ire; comprehendant, catenis onerant, in carcerem rapiunt. ubi cum biduum jacuisset, demum à iudicibus, qui venerant, ut mulierem iis, qui fuerant à parentibus missi, restituerent, interrogatur, quibusnam furiis acta, tantum esset facinus ausa committere, ut virgo, honestis parentibus orta, patriam domum desereret, ac meretriciam vitam liberali conjugio praeferret. Tum ephebus, Vt vestra, inquit, verba audio, Iudices, qui me probri flagitiique insimulatis, qui malam esse foeminam, parentibus meis ingratham ac contumacem, dicitis, video me, per errorem, huc à vobis fuisse compactum: nam mihi neque parentes sunt, neque magis femineus sexus inest quam vobis. At illi, impudentiam mulieris vide; ut loquitur! ut dissimulat, se eam esse quæ sit! nonne tu illa es impudica ac stulta, cui impurus atque impermissus amor potior fuit quam virginitas, quam patria, quam fama, quam parentum metus? Erratis, ait ille; vir sum; periculum facite; ac si me esse mentitum invenieris, occidite. His auditis, iudices, nihil esse opus experimento statuunt; credunt; rogant, quamnam sint ex technæ, quid vestis mutatio sit. Respondet, se iussum esse à domina, capere ipsius vestem; nam facile, propter ætatis ac formæ similitudinem inquit fore, ut me pro foemina probarem; illam autem, virili ornatu sexum mentitam, è conspectu evolasse. Iudices obstupescere, inter se aspicere, subita mulierum consilia admirari, ac nihil sibi longius videri, quam dum eam Regi fabulam narrarent. Atque ad ephebum conversi, Abi sis hinc, cum omnibus diis; profecto dedisti heræ tuæ operam laudabilem, probam, ac sapientem.

VIRGO. Non minus istud, quam superius à te allatum, lepidum est, atque elegans Attellanae cujuspiam exodiam. nam quantumvis risum moveret. Sed perge. quid actum est postea?

MAGIST. Illi, simul ut Neapolim tetigerunt, nacti sunt popularem suam quendam. Catholicæ religionis cultorem, virum religiosum ac probum, qui miseras illas oves ac perditas ad Christi ovile reduxit. nam foemina, ad sacrarum Deo mulierum numerum adscribi se voluit.

voluit; ubi etiam nunc vivit, atque omnibus, quibus-
cunque una est, singulare pietatis, religionis, demissio-
nis animi, virtutumque omnium documentum osten-
dit: vir vero religiosorum hominum ordini nomen de-
dit, ubi biennio post, magna cum sanctitatis fama, diem
obiit supremum. Vide igitur, quam dissimilis fuerit
istorum exitus illi mulieris ejus, de qua commemora-
sti? Sed jam domum, hoc est ad te, revertamur. Vnde
perspectum habes, eum, qui tui est cupiens, ita adver-
sum te esse affectum, ut dicis? age sis, dic, quodnam e-
jus in te amoris periculum fecisti?

VIRGO. Multis quidem argumentis, me ab eo dili-
gi, sentio, sed eo in primis, quod sæpe meam formam
commemorat, in cælum effert, seque ab ea adigi jurat,
ut me magis, quam se ipsum, præcipuo quodam amore
ac benevolentia complectatur ac diligit.

MAGIST. Nunc tu quidem verba haud docte vel
callide facis, sed nimis virgo es pueriliter stulta. Num
propterea, quia formæ tuæ laudator existit, sat acceptum
habes, te ab eo, ita ut æquum est, diligi, eumque perpe-
tuum tibi amatorem futurum?

VIRGO. Quidni? quid enim majorem in nobis, ad
alterum diligendum, vim habet, quam illius ætas ac
forma? Vnde me legisse memini, inter apophthegmata,
elegans Aristotelis seu Diogenis dictum, qui pulcritudi-
nem quibusvis commendaticiis epistolis efficaciorum
esse ajebat.

MAGIST. Si isthæc tibi est sententia, plane te, vir-
go, ignoras.

VIRGO. Nihil novum, neque mirum facio: com-
mune est hoc vitium ac pervagatum. Nam, ut syco-
phanta ille Plautinus philosophatur, *in foro vix decumus
quisque est, qui se ipsum noverit.*

MAGIST. Non est mirandum, tantum esse in una
puella, ad respondendum ac laceßendum, acumen, cum,
ne veteres quidem comicos à notitia atque intelligentia
tua esse remotos, intelligam.

VIRGO. Fateor, ut antea ex me audisti, quod mihi
temporis superest, non me libentius in excolenda ornan-
daq; forma, ut ceteræ faciunt, quā in legendo, solere con-
sumere.

MAG.

MAGIST. Audio ; sed nunquam putassem, te usque ad Terentios & Plantos fuisse venturam.

VIRGO. Non eo inficias, in comœdiis pervolutandis me diligentius fuisse versatam, quam fortasse necesse sit virgini.

MAGIST. De hac re alius erit dicendi locus. nunc quod ad rem præsentem attinet ; si quidquam tibi notius est te ipsa, ea imprecatione digna es, qua sponsus, in Canticis, sponsam prosequitur, his verbis, *Si te ignoras, egredere, & abi post greges sodalium tuorum, & pasce hædos tuos.*

VIRGO. Quodnam malum sponsus sponsæ imprecatur hac oratione, cujus verbum prorsus nullum intelligo ?

MAGIST. Magnum ac formidandum. Nam abire è conspectu eam jubet, quæ se ipsam ignoret ; & , quod pejus est, imperat, ut gregum, hoc est, cupiditatum suarum, quæ gregum nomine appellantur, utpote quibus feritas quædam insit, & agrestis immanitas, ductum sequatur. ab iis enim in abrupta vitiorum præceps agetur. at nihil tetrius, nihil infelicius, accidere cuiquam potest, quam si procul à Dei conspectu, hoc est, longe ab ejus auxilio, remotus, rationi imperium abroget, illudque cupiditatibus improbißimis suis deferat.

VIRGO. Quandoquidem à mei notitia aberrare tibi videor, reduc, obsecro, me in viam, qua mihi nota esse possim.

MAGIST. Eam tibi viam aperiã, quam dicitur secutus Socrates, cum ad hæc intelligenda Alcibiadi dux esset atque magister. Censesne, inter te ac tua aliquod esse discrimen ?

VIRGO. Censeo ; ac magnum quidem.

MAGISTER. Qui igitur bona tua laudat, diligit, expetit, utrum te, an aliquid quod sit extra te, diligit ?

VIRGO. Puto, meis tantum bonis eum inhiare, me autem contemnere ac nihili facere.

MAGIST. Idemne putas evenire posse in eo, qui formam tuam diligit ?

VIRGO. Ita mea mihi forma, quantulacunque ea, hæret,

hæret, ut non videam, quomodo, qui eam cupiat, non, una opera, me quoque cupere videatur.

MAGIST. Non igitur aliud tibi videtur esse tua forma, aliud tu ipsa?

VIRGO. Mihi quidem nullo modo.

MAGISTER. Cum tuæ senectus formæ sævas manus injiciet, idne tibi in oculis lumen, hunc in genis florem, id in capillis, quod nunc fulget, aurum, reliqui faciet?

VIRGO. Minime quidem; immo, ut aliarum exempla me commonent, avare hæc omnia diripiet, & pro hilaritate tristitiam, pro floribus rugas, pro auro caniciem substituet.

MAG. Erisne eadem, quæ nunc es?

VIRGO. Si formam intelligas, minime; si animum spectes, qui non inveterascit, ero plane eadem.

MAG. Si tua forma, te sciente & intelligente, potest imminui, ac tota demum in nihilum redigi; cur eam, paulo ante negabas, tibi eripi posse, sed indissolubili quodam nexu constrictam hæreere ajebas? Longe melius, quam tu, Bion Borysthenites, formam dixit esse bonum alienum; cum nemo possit eam sibi fingere, nec, à natura concessam ac traditam, quam diu ipse velit, sacram tectam, ut ajunt, habere, & ab omni incommodo, detrimento, molestia, sinceram integramque præstare.

VIRGO. Ita opinabar: sed gaudeo vehementer, me tua oratione fuisse de sententia dejectam.

MAG. Atqui jam tibi illud certum exploratumque necessum est esse, de quo à me consilium expetitur adveneras; nimirum eum, qui forma impulsus tua, te colat, non continuo tibi esse amicum, sed extra te ipsam aliud quidpiam expetere.

VIRGO. Nondum satis id mihi liquet: cupio de eo fieri certior.

MAG. Si tua forma bonum est à te distinctum atque sejunctum, quia, integra atque superstes, ea carebis, ut diximus; ergo, qui eam sibi formam expetit atque habere cupit, non tui studiosus, sed bonorum tuorum cupidus esse convincitur.

VIRGO. At ille persancte affirmat, non meam se for-

formam, sed, mea coactum forma, me plus quam oculos suos, plus quam se ipsum, diligere.

M A G. Ergo, si hæc tibi ætatula ac forma non esset, causæ, quibus diligereris, nullæ subessent. Cum igitur utraque res annorum cursu perierit, omnis etiam de te amor necesse est ut in nihilum abeat. Frustra es, deciperis, si aliter sentis. non tu, sed tua in te ætas pulchritudoque diligitur, expetitur, in honore habetur; tuque tantisper in precio eris, dum hæc integra maneant: ubi autem obsoleverint, spreta atque contempta, tanquam re-motus & inutilis urceolus, in angulum rejicieris.

V I R G O. Cave, hoc suspiceris de tam suavi adolescente, qualis ille est; cui ego sum cordi, cuique se ipso longe sum carior.

M A G. Vah, quam te nunc hebetem ac rudem experior! at etiam primo callidam ac disertam credidi virginem. Atque, ut primo ad illud respondeam, quod secundo loco dixisti, videlicet te adolescenti illi se ipso cariorem existere, flagitiosa ac turpis est isthæc oratio. Nam qui tibi amorem ac benevolentiam, ea majorem quam præstare ipsi sibi debeat, pollicetur, leges, amicitia dictas, excedit; quæ, ut parem amico & nobis amorem exhibeamus, jubent. unus est, qui præter cætera, & magis etiam quam nosmet ipsi, diligendus est; nimirum Deus. Quamobrem, si ille magis erga te affectus, quam erga se ipsum est; debitum Deo amorem eripit, atque in te, quod minime oporteat, transfert. itaque sceleris ac furti se alligat: & si, quodcumque cum justitia sit, virtus, & quod sine illa, scelus ac pravitas dicitur; improbus certe est ejus in te amor, & te, quæ illum in te admittis, in ejusdem cum eo sceleris societatem includis, & graviter peccas in Deum. Deinde, unde compertum habes, ejus adolescentis amorem tua tibi forma fidelio-rem ac diuturniorem evasurum, nec pariter cum illa abiturum? num fortasse, quia ille dixit? At Thaïde illa Terentiana imprudentior inveniris, quæ non est passa, dari sibi verba, sed fluxam in amoribus persequendis adolescentum fidem cum animo suo reputans,

Forma, inquit, impulsu nostra, nos amatores colunt;

Hæc ubi immutata est, illi suum animum alio conferunt.

Idque

Idque etiam, non tam docta quam experta, intellexit Plautina Scapha, in Mostellaria; quæ cum heræ suæ Philematio diceret, ne in Philolachete, à quo adolescentem tum amabatur, spem poneret rerum suarum; fore enim, ut tandem ab eo, ætate ac satietate, deferretur, se ipsam in exemplum duxit.

Postremo, inquit, si dictis nequis perduci, ut vera hæc credas,

Mea dicta ex factis nosce: rem vide, quæ sim, & quæ fui ante:

Nihilo ego, quam nunc tu, amata sum, atque uni modo gessi morem;

Qui, pol, me, ubi hoc caput colorem immutavit, Reliquit, deseruitque; tibi idem futurum credo.

At, inquires, istæ, catum hoc alioqui consilium ac prudens, ad nequitiam suam referebant tamen; nimirum ut eos, quos captos detinebant, everterent fundis, familiis, fama fortunisque omnibus, ne postea cano capite ipsæ mendicare cogerentur. Audio: verum istuc idem tibi, ad probitatem videlicet, ad pudicitiam tutandam, valere debet, cavendumque, ne temere cuivis credendum existimes. Ac bene & præclare cum mulierum genere ageretur, si semper amor ad canos usque produceretur; sed formæ, ut dicebat Socrates, tyrannis non diuturna, verum exigui dominatus est temporis: ac fit etiam plerumque, ut multi, quas perditæ deperierant, simul atque avidæ mentis satiata libido est, oderint, nec velint aspicere. Et quoniam

Scitum est, periculum ex aliis facere, tibi quod ex usu sit, vel quia, ut est in proverbio veteri, optimum est, aliorum insania frui; potes adolescentium inconstantia, vel potius perfidia, petere tibi exemplum à Phyllide; quæ à Demophoonte, quem recto lectoque exceperat, in oblivionem adducta, amoris impatientia, suspensio sibi vitam ademit: potes ab Hypsipphile, quæ Iasonem, cui se totam permiserat, sero experta est infidelem atque perjurum; potes ab Ariadna, potes à multis aliis: sed, quia exempla, ex sacris litteris petita, te magis movere debent, quod nuda in eis veritas, nullo mendacii fucō infecta, se prodat, una tibi Thamar, virgo speciosissima, potest

test esse exemplo, quod nulla, in ejusmodi amoribus, stabilis fiducia permaneat. Etenim ab Ammone fratre, plusquam dici aut excogitari potest, adamata, ac per vim oppressa, eo odio coëpta est haberi, quod infinitis partibus amorem, quo eam antea prosequebatur, excederet. Nam, per summam injuriam & crudelitatem, ejecta est foras, ut, quod cubiculum fuerat antea conscium amoris, idem etiam fieret testis crudelitatis & odii. Possum etiam tibi, recens amatorum inconstantiae exemplum, afferre; quod, ne te obtundam, prætermitto.

VIRGO. Immo mihi pergratum facias, si narres. Nam, nescio quo modo, magis me nostra ac recentia, quam vetera & aliena, delectant.

MAG. Faciam tibi satis; sed sub hac condicione, si vini mei pocillum exhausseris. nam arbitror, te, ex itinere, atque ex calore, aridas fauces habere. degusta, obsecro. nam vinum est bene mordax, lene: sed meracum est bibendum; nihil enim valet in aqua.

VIRGO. Magnas tibi gratias ago de vino. nam nulla me sitis necessitas urget; ac modo licuit, apud Dorippam, amicam meam, bibere.

MAG. Quamnam Dorippam ais? illamne mulierem tumidam, elatam, gloriarum vanitatisque plenissimam, quæ semper, ad fastidium, virtutes suas enumerat, narrat, extollit; quæ existimat, se ceteris elegantius psallere, saltare, fidibus canere, versus facere, epistolas scribere, ab omnibus, propter formam, conspici, diligi, expeti?

VIRGO. Ea est, ac, si scias, qua modo inani jactatione mensæ suæ delicias extulerit, rideas. Iam nosti, eam velle ab omnibus credi, nullam se sumtuosius ac pollucibilius esse ac bibere. Itaque, simulac salutatum ad eam veni, tanquam commota, Cur non, inquit, maturius accessisti? tibi enim prandium dedissem. modo enim à mensa surrexi. Ac, ne reliquiarum spes animum oblectaret meum, quid commenta sit, audi. Cum, inquit, essem, hoc mane, fastidiosior; credo, ob anni tempus fervidissimum; decrevi aliquo me obsonio nitidiusculo curare, quod fastidium illud abigeret: ac primum cogito, gallinam mihi, bene conditam, in
O patinis

patinis apponendam curare ; sed statim hanc cogitationem abjicio , quod fere jam prandii hora appeteret , nec ea posset in prandium recte curari : tum venit in mentem , par pipionum coemere ; at hi sunt calidiores , quam anni tempus efflagitet : volui pullastros aliquot mihi parare ; sed condimenta , quibus nunc coci utuntur , non ita palato meo sapiunt. quamobrem cum consilia omnia frigerent , nec quo me verterem haberem , frustulum succidiæ , quod mihi ex hesternæ cœna reliquum fuerat , super prunas imposui , meque eo refeci. Revocavit mihi in memoriam , hoc tum pollicibile prandium , lepidum mimi cujusdam in comœdia jocum , qui , cum Gratiani partes ageret , ac rixam , qua olim rixatus fuerat , exponeret : Die quodam , inquit , cum essem domi , petulans quidam atque ebrius , de janua , multis me verborum contumeliis provocavit in pugnam. at ego , quo eas tam indigne mihi dictas contumelias ultum irem , continuo ad lanceam accurro ; at ea erat rixanti incommodo. ad scloperum manum admoveo ; sed pulvis ex sulphure ac nitro plumbumque deerat. ad gladium me converto ; at ille educi non potuit ; ita vaginæ hærebat. Quid ? quid igitur feci ? Audite doctum hominis consilium , audite memorandam audaciam ; stipitem validum & crassum accipio , eoque ostium obdo , meque domi contineo.

M A G. Quid minus iste tuus attinet ad Dorippæ prandium ?

V I R G O. Nihilo plus , quam Dorippæ prandium ad nostrum minus.

M A G. Quamvis latam tibi bibendi conditionem non accipis ; nihilo minus voluntati obsequar tuæ , & vini cyathum faciam lucri. Amicus quidam ac popularis meus misere torquebatur in nupta ; cui identidem illud decantabat , quo amatorculus iste tuus maxime apud te valere se putat : nimirum non suam ipsius formam tantum sibi incendium cruciatumque conficere , sed humanitate , prudentia , modestia , ceterisque animi ipsius dotibus adigi se , ut suis etiam oculis sibi cariorem haberet ; atque , amoris impatientia , ut ajebat ipse , coactus , tantum animi habuit ad audaciam , ut die quodam , a prandio , non dubitaverit , mulieris domum intrare , dum

mari-

maritus adesset, suaque in bibliotheca Aristoteli operam daret, qui cum uxoris vocem, cujus illi fides suspecta erat, quamque in proximo cubiculo reliquerat, non audiret, insidias metuens, relicto Aristotele, se foras eduxit; ac parum abfuit, quin audacem illum comprehenderet, idque illi faceret, quod mœchis fieri solet. At ipse, qui, diu ab æstu cupiditatis suæ jactatus, portum se tenere existimabat, hostem conspicatus, versoriam capit, lembum subducit, ac fuga salutem quarit. Ineptam mariti stultitiam accipe. Qui infamiam suam sub linteo latentem habebat, rejectis involucris, omnibus aperuit: nam ubi ille sibi elapsus est è manibus, continuo clamores tollere, questibus viciniam implere, Dei atque hominum fidem implorare, impuri illius nomen ad magistratus deferre, tentatæ ab eo uxoris suæ pudicitiae reum eum efficere. Quem postea judices, re cognita, exilio multarunt. Itaque triennium urbe domoque caruit: quo exacto domum rediit. Sed vix anni decem intercesserant ab eo die, quo penè pro mœcho comprehensus est; cum vir mulieris, senio curisque confectus, excessit è vita. quæ mulier statim filium natu minimum mittit, amatori qui dicat, jam pestem illam esse de medio sublatam, quæ amoribus ipsorum distractionem, diffidum, vastitatem afferret; advenisse tempus illud optatissimum, quo palam ipsis liceret amare, nec amore inter ipsos uti surrepticio. Quamobrem, libello eum venerio citabat; ut ipsi se sisteret, neque esset in mora. Quodnam putas responsum puero illi dedisse hominem, qui toties tam sancte juraverat, nec ætatem mulieris, nec formam, amoris in eam sui causam habere, sed ingenium, sed mores, sed animi ejusdem pulchritudinem, &c., quamvis Sibyllæ annos vixisset, se semper eodem erga illam animo futurum? quid, inquam, putas, respondisse? Contumeliose à se puerum dimisit, atque, Abi sis hinc, ait, lenuncule, cum mandatis istis: renuncia materculæ tuæ, eam esse anum jam factam, meque ejus amorem & gratiam nihili pendere. Quid potuit elegantius facere homo, totus in amore Platonico occupatus?

VIRGO. Tum tu igitur, fidelem mulieri nullum evenire posse amatorem, existimas?

M A G. Nullum, si ille corporis potius quam animi bona sectetur. Nam corporis forma atque venustas, ut diximus, fragile ac fluxum est bonum: ideo nihil in eo fundari potest, quod sit perpetuum atque durable. Omnino necesse est, ut conciliatrix amicitiae sit virtus, si, ut stabilis ac firma sit, poscimus; quod sola virtus res stabilis sit: quæque solum ac fundamentum constitutum in ea habeant, nullam adversarum rerum, tanquam ventorum, vim metuunt, nullam imbrum calamitatem, tanquam ædes probe factæ testæque, exhorrent, nullam temporis injuriam pertimescunt. Recte igitur Pansanias, in convivio Platonis, amatorem corporis, pravitate inconstantiaque criminibus arguit. Neque enim est probus, quia rem impellentem ad nequitiam amplectitur; neque firmus, quia fluxam ac fragilem sequitur. Intellexit hoc mulier, genere, forma, opibus, ac divitiis præstans; quæ, cum à juvene, pari nobilitate, forma, atque ætate, tam diligeretur quam quæ maxime, communi fortasse mulierum errore, quæ se, non suam formam, expeti, falso arbitrantur, nihil propius factum est, quam ut inanibus illius officiis, blanditiis, & epistolis misere scriptis, capta, ad nequitiam adduceretur. Sed cum jam in eo esset, ut impuris adulatoris illius cupiditatibus assentiri cogitaret; tamen, qua erat animi sagacitate, solertia, atque etiam ad pudicitiam tutandam propensione, tantisper assensionem suam inhibuit, quoad mecum, cui maximam rerum suarum fidem habebat, rem totam communicaret, &, quod sibi dedissem de ea re consilium, id assequeretur. Itaque mittit, me rogatum, ut, quod commodo meo fiat, quamprimum ad se veniam: velle enim mecum, de rebus gravissimis, atque ad utilitatem suam pertinentibus, agere. Accurro, atque eam invenio, non ut antea hilarem atque jucundam, sed perturbatam atque commotam. Cui ego, Quid est, quod te sollicito ac suspensio animo esse cerno? quid hoc est negotii? salvane res tuæ? Tum illa, Magnam, inquit, rem, dubiam, egenam consilii, ad te refero. Dic ergo, ajo, cur me accersiri jusseris. Amat me, inquit, adolescens nobilis, & quantum qui pote plurimum perire, deperit. Ac vicissim ejus ætatem commemorat, formam laudat, mores in

in cælum effert ; se quidem sentire, se adigi, ut eundem redamet, cum eoque mutuum faciat : rogat, quænam mea sit sententia, unde omnis ejus deliberatio dependeat. Ego, primum illi gratias ago, quod, de tanta re, consilium meum anteponat suo. deinde, si, qui amat, dignus est, inquam, qui pariter ametur, possum ego tibi invenire unum, qui superet facile, ut superior sit tibi in amore, quam iste, quem tot laudibus exornas : nam longe præstantiori te amore benevolentiaque prosequitur, tibi bique melius consultum esse vult, quam mortalium quifquam. Tum mulier, Teneo, inquit, quem dicas ; Deum nimirum intelligis. At ego, Minime, inquam : erras ; alius est. Quisnam, mulier ait, hic est, qui me isto cupidius expetat ? at derides me : nam si esset, animadvertissem. Ego sum, respondeo ; qui propterea ardentiori in te studio incensus existimer, quod tuam in primis pudicitiam, famam, existimationem, habeam me ipso cariorem : at iste, quem tibi benevolentem esse censes, tantisper blandietur, dum illud rapiat, quod nulla unquam opera restitui queat ; immo, postquam te sibi obsequentem habuerit, statim oderit, fugiet, nec aspicere volet ; ac, si uxor sibi sit habenda, hæsitabit, metuet, horrescet, vota faciet, ne in aliquam tui similem incidat, quæ precibus, blanditiis, precio, audeat alieno se viro committere. Quamobrem, si me audias, si sapias, si pudicitia, si pudor, si viri amor, si tibi Dei metus, est cordi, istum tui amatorem corporis, sed existimationis, sed famæ hostem à te nequissimum abiges, neque committes, ut tantam viro tuo injuriam, tantum generi tuo dedecus esse infictum velis. Non exciderunt hæc verba cohortationis meæ, sed, per mulieris illius aures in animum permeantia, in eo altius infixæ hæserunt, ac continuo litteras ad amatorem suum dedit, quibus illi præcipiebat, ut omnem de ipsa animum amatoris ejiceret : nam sibi fixum ac deliberatum esse, millies antea, per summos cruciatus emori, quam datam viro suo fidem infringere, vel aliquod in sese, atque in familiam suam, dedecus admittere.

V I R G O. At multæ, ut audio dici, amoris gratia insane ac turpiter delinquant.

MAG. Vera loqueris. verum ex iis, quæ, inhonestum ob amorem & alienum à bonis, insane quidpiam fecerunt, ea in primis numeratur, quæ etiam nunc vivit, novum insanientis ob amorem mulieris exemplum, sive potius portentum atque prodigium. Hæc, in oppido Italiæ celeberrimo, non ultimo loco nata, ac nobili viro nupta, adolescentem, summo genere natum, ad insaniam concupierat, ac propter eum multa fecerat contra jus fasque. sed ut cum maxime, clam virum, suam ab adolescente voluptatem expleat, fit, ut ille solum vertere, & in Galliam ire cogatur. mulier, quæ, illius abitu, voluptates suas coloniam commutare, & ad alias mulieres commeare, pro certo existimaret, statuit, suis eas vestigiis persequi, & antea corripere, quam altera in earum possessionem impetum faceret. Itaque in concilium cogitationes suas, seu astutias muliebres, advocat, & cum eis, de re tanta, comitia habet: sed, ceteris consiliis repudiatis, illud demum secuta est, quod sapientiæ minimum, temeritatis plurimum haberet. Nam insaniam simulat, facitque ea omnia, quæ faciunt ii, unde mens prorsus & ratio abiit: videlicet deliramenta loquitur, nec tantum intra verba desipit, sed etiam manu delinquit, atque insectatur omnes domi gladio; nec quemquam patitur prope accedere. domestici credunt, incerent, ac mirantur, unde repente tanta in eam vis morbi irrupisset: &, priusquam violentius se gerat, ac vel alteri vel sibi noceat, captam vinciunt, ac devinctam rus cogunt abire; tum medicos advocant, qui potionibus curent, hellebori, si opus sit, jugere sanent. Illi, cum plures insanientium sint ordines, conantur ex signis conicere, ad quem eorum numerum illa pertineat, quo curationem illi generi opportunam adhibeant. Illa, quæ jam in scenam prodiiisset, ut personam, quam induerat, tueretur, primum in eo, quem simulabat, morbo persistere, tum eo se paululum relevatam fingere, postremo ab eodem omnino desertam ostendere: familiares credere, gaudere, medicorum operam efferre, metum deponere; ex vinculis eam eximere, ac sine custode aliquo, sinere, quo luberet, incedere. at mulier, postquam sibi negotium videt satis ex sententia succedere, ultimam illi

manum

manum properat addere. Quamobrem die quodam festo, cum, ceteris ad rem divinam profectis, domi sola sederet, multas struices concinnat lignarias, & supra, mortui cujusdam cadaver, duorum, quos sibi obnoxios fecerat, opera, effossum imponit, atque incendit. tum amiculo ejus generis induta, quo, in suis religiosis agminibus, sodalitia utuntur, cujus cucullus, à capite ad pectus defluens, totum os contegit, inter illos duos, sibi fidos, quos diximus, media, mariti domo valere jussa, aliam urbem, aliam civitatem, alios deos penates laremque persequitur. Domestici, è re sacra redeuntes, continuo ardentem oculis rogum accipiunt; advolant, introspiciunt, & cadaver in eo, propè cinerem factum, animadvertunt; nec dubitant, quin mulier, furore percita, eum sibi ignem conflaverit; ac mœsti, perusta illa ossa legunt, condiunt, ac, multis cum lacrymis, mortuæ justa funebria faciunt. At mala, non ad fabulosos pictorum ac poëtarum positos sub terram manes, nova atque exuta membris umbra, diffugerat, sed cum pedibus, manibus, auribus, oculis, labris, & cum intestinis omnibus, in amatoris amplexum evolaverat, non alio igne combusta præter eum, quem ipsi amor in pectore fecerat. Sed ut revertamur eo, unde discessimus, amor iste, qui versatur circa corpus, nec dignus quidem est nomine amoris.

VIRGO. Quid est amor?

MAG. Si Diotimam, illam mulierem fatidicam, audias, à qua Socrates eruditus est in amore, Amor nihil est aliud, nisi appetitio boni; quique amore flagrat, boni etiam cujuspiam cupiditate studioque incenditur. At vero, qui tui cupiens est corporis, non modo, bono aliquo augeri non postulat, verum etiam ingentis flagitii mole onerari se appetit. Libidinibus enim suis indulget; quod fieri sine flagitio non potest. Ut non ineleganter Theocritus, corporis formam, eburneum integumentum appellaverit; quod illa quidem jucunda sit ad aspectum, sed ad pudicitiam, atque ad alias virtutes tutandas, inutilis. Deinde Agatho, apud Platonem, Amorem definit esse omnium virtutum copulationem complexionemque. Et recte, ut mihi quidem videtur.

Nam primum, inest in amore justitia. Amor enim, nec infert injuriam Deo, nec mortalium cuiquam; cum nihil sit tam contrarium caritati, quam injuria; neque ab eo, qui vicissim diligit, injuria damnoque afficitur. Tum, inest in eo temperantia, cujus est proprium, libidines coërcere. Nam voluptas, quæ in amore percipitur, cum sit innocens, & casta, ceteras alias voluprates respuit, & in odium atque contemptum adducit. Postremo, nec fortitudo ab amore sejungitur; siquidem mortis, rerum omnium victrici, fortitudinis laude responderet. Nam *fortis, ut mors, dilectio*: atque, ut est in fabulis, quæ, si recte explicentur, non inelegantem veritatis rationem includunt, Mars ab amore Veneris captus detinetur, non autem amor à Marte constringitur. quod autem fortior sit is, qui constringitur, ut ego non dicam, nemo non videt. Ex contrario, ex amore illo vulgari atque plebeio, quemadmodum eum Pausanias apud Platonem appellat, qua parte cupiditates exeunt, eadem omnes vitiorum sordes erumpunt. Primum, injuriæ, quæ nos, cum Deo & hominibus, in odio inimicitiaque constituunt; tum intemperantia, quæ aperit libidinibus exitum in omne vetitum nefas: postremo timiditas, qua debiliores facti ad repugnandum, rationem cupiditati constrictam turpiter damus.

VIRGO. Profecto navavi operam, quod huc venerim. Nam optimum consilium, ac rationibus meis aptum, te mihi dedisse intelligo. Quamobrem magnas tibi gratias ago atque habeo: polliceorque, me, in hac re, tuarum admonitionum, præceptorumque ductu instructam, de recta rationis via non decessuram.

D I A-

DIALOGVS

NONVS.

I O. I A C O B O
B V C C I A R D O,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

Egi nobilem & illustrem orationem tuam, qua Nicolaum Claudium Fabricium Peirescium, Gallia decus, litteratorum praesidium, orbis terrarum ornamentum, & clarissimum aetatis nostrae lumen, extinctum, laudasti. & sane maxima cum animi mei voluptate illam legi: nam grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis;

& quod videri admirabilius possit, cum venustatis habeat plurimum ac leporis, neque gravitas venustate minuitur, neque venustas gravitate repellitur. Quamobrem evolutum mortalitatis integumentis Peirescii animum, aequum est, plurimum tibi debere. Non enim solum, tua ista eximia atque excellenti oratione, amor, quo te vivus persecutus est, ex aequo respondes, verum etiam gloriam, quam promovendis, toto orbe terrarum, doctorum hominum studiis, sibi peperit, immortalem readdis. At ego, pro oratione, quam ad me misisti, dedi operam, ut sermo hic de Amicitia, cum Paulo Mancino, amicissimo meo, habitus, in tuo nomine appareat. Nam cum, die quodam, ociosi domi suae sederemus, expectantes, dum privatae academicis disputationibus initium daretur, forte inter colloquendum incidit sermo de liberis eius, qui tum ephebi apud magistros in scholis erudiebantur, quos ille liberos, à gymnasio Soc. Iesu, ubi tum litteris

O s

operam

operam dabant, tanquam ab aliqua officina sapientia, non tam doctos quam probos, non tam liberalibus disciplinis instructos quam sanctissimis moribus präditos, prodire cupiebat; Et in primis de eo sollicitus esse videbatur, ne in delectu amicorum errarent (quod eo tempore comparari amicitia soleant;) sed eos illis amicos contingere cupiebat, qui essent in omni virtutum genere principes. Atque occasionem hinc nactus, cepit mecum agere, ut de amicitia aliquid dicerem, quod liberis suis esse usui posset. Neque, cum multas excusationes afferrem, potui tamen effugere, quin homini amicissimo morem gererem, quaque in mentem venirent, omnia proferrem. Ejus igitur disputationis sententias, in memoriam revocatas, ita exponam, ut si à presentibus coram sermo haberetur.

DE AMICITIA.

MANCINUS. NICIUS.

MANCINUS.

Ei nunc liberi, sicut nos antea fecimus, in scholis exercentur: &, quia nati sumus ad societatem & communionem, ex omni discipulorum copia aliquot sibi parant amicos, quibuscum suaviter vivant atque conjuncte. Et sane, mea quidem sententia, nullum est tempus vel

locus ad conglutinandas amicitias aptior, quam prima ætas ac ludus. Nam, quæ tum suscipiuntur amicitia, ad senectutem usque firmissimæ durant: quod solidis fundamentis firmissimisque nitantur. Etenim, non eas cupido, non utilitas, non ambitio, sed verus amor virtusque conjungit. Sed quoniam amicitia mentionem fecimus, &, quia non prius quam calor remiserit, qui nunc maxime fervet, solitus academicorum conventus habebitur; feceris mihi pergratum, si, de connectendis amicitiiis, ea mihi explicaveris, quæ tum à magistris, tum ab usu didiceris; ut, quia consiliis meis non valeo, præceptis

ceptis tuis meorum adolescentiam liberorum erudiam.

N I C I U S. Rem sane utilem, vel potius hominum generi necessariam, efflagitas. Refert enim plurimum, quales nobis amici eveniant, sive boni, sive mali. Nam si quis, ineunte præsertim ætate, ad improbos & flagitiosos accesserit, continuo iis sese vitiis imbutum sentiet, quibus illi redundant. Atque omnino vera est D. Pauli sententia, qui docet, ex improbis ac malitiosis nihil nisi malitiam & improbitatem excerpti.

M A N C I N. Magna liberis meis bonorum virorum copia suppetit. Vtrum ergo ex æqualibus, an ex majoribus natu, eligent, quos sibi usu amicitiaque connectant?

N I C I U S. Ego vero, ex æqualibus, censeo. nam grandiorum studia moresq; ab adolescentium moribus discrepant; quæ discrepantia impedit consuetudinem, cujus beneficio augetur confirmaturq; benevolentia. Verum, quia ætas illorum infirma est, & nisi sapientis cujusquam consilio & auctoritate regatur, vix sine casu & prolapsione consistit; arbitror in primis utile, ut se illi ad alicujus majoris natu ductum adjungant, rerum usu ac probitate præstantem, quem omnibus in rebus, ac præsertim de amicitiiis conglutinandis dissolvendisq; (si minus felices in diligendo fuissent,) præcipientem monentemq; exaudiant, quemque in parentis numero habeant ac colant.

M A N C I N. Quæso à te, quoniam tam humaniter te mihi dedisti, ne graveris, tanquam signa quædam & notas veri amici ostendere; quibus acceptis, atque in memoria defixis, filii mei, quod quærunt, sine ullo errore inveniant.

N I C I U S. Libenter, in re tam honesta & gravi, studiis tuis obsequar; eaque in medium adducam, quæ partim à doctis viris accepi, partim experientia usuque collegi: qui usus, est magister omnium optimus ac perfectissimus. Ac primum, inter omnes constat, ab amore dictam esse amicitiam. Nam duo, amici dicuntur ex eo, quod inter se amant ac diligunt.

M A N C I N. Ortum amicitiaæ video, sane generosum ac nobilem: neque res tam excellens, tamque præclara, poterat aliunde, quam ab hoc fonte, prodire.

N I.

N I C I N S. Iam vero, qui amore ac benevolentia in alterum fertur, si par in eo studium ac voluntatem inveniatur, accedat præterea usus consuetudoque; hic iam pulcherrimam amicitiae formam se esse nactum intelligat.

M A N C I N. Quantum audio ex te, nihil aliud est amicitia, nisi mutus inter aliquos amor & benevolentia, consuetudine adjuncta. Quod si ita est, inter adolescentes & mulierculas, quas depereunt, verae amicitiae ratio constabit. Nam hi plerumque inter se diligunt, bene invicem volunt: præterea usus consuetudoque tanta inter ipsos est, ut interdum nulla vi distrahi queat. Unde, in comœdiis præsertim, amatores amicos, & meritricis amicas appellatas invenio. Immo amor, qui ejusmodi amicitias conglutinasset, tantum habuit honorem antiquitas, ut divinam eidem vim potestatemque tribuerit, cui obsisti non posset.

N I C I N S. Non sunt verae amicitiae istae, quas memoras, sed foedera impurissima ac flagitiosissima; neque amor, qui ea conjunxit, verus est amor, sed cupiditas indomita & effrenata, quæ cohibenda ac coercenda est, rationis imperio, & amicorum auctoritate. Et quamvis veterum nonnulli, quo sua flagitia, necessitatis excusatione, defenderent, cupiditati, cui se rotos addixerant, dei nomen imposuerunt; attamen eorum cordatissimi sapientissimiq; non deum, sed affectum iniquissimum impurissimumq;, eandem esse dixerunt. Et quia longum esset omnes enumerare, in hac præsertim temporis brevitate, uno contentus ero Phocylide, qui in poemate admonitorio sic inquit: Amore mulieris totus ne dissuas perdit; non enim amor deus est, sed affectus perniciosissimus omnium. Nonne vides, falso, huic cupiditati, amoris nomen inditum, & consuetudini inhonestæ perpulcræ amicitiae personam impositam? Atqui fiet hoc perspicuum magis, si meritricos amores ad verae amicitiae calculos revocare conemur. Quid enim ad rationem amicitiae tam requiritur, quam benevolentia, quæ ita illi inhaeret, ut ab ea separari non possit? Sed, in meritriciis amoribus, nullus est locus benevolentiae; ergo neque amicitiae. At si quæras, quid sit benevolentia, esse ea responde-

debitur, quæ bonum ei, qui diligitur, vult. Quod quidem nemo ex amatoribus corporum facit. Nihil enim boni alteri quærit, sed unusquisque alterius in se bonum transmittere ac derivare contendit; suam nimirum ex eo voluptatem explere. Hoc idem Syra anus, in Hecyra Terentii, flagitiose, ut lena, sed ad veritatem apte, Philoti respondit; quæ mirabatur, tam paucos meretricibus fideles evenire amatores: idcirco id illi consilium dabat, ut, quemcunque posset, pecunia, fundis, atque omnibus demum fortunis, everteret.

SYRA. *Ergo propterea te sedulo*

Et moneo & hortor, ne cuiusquam misereat,
Quin spolies, mutiles, quemquam nacta sis.

PHIL. *Vtin' eximium neminem habeam?*

SYRA. *Neminem.* ac reddit hujus consilii sui rationem,

Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,

Quin ita paret sese, abs te ut blanditiis suis,

Quam minimo precio, suam voluptatem expleat.

Quamobrem eos videmus, qui, forma cuiuspiam impulsu, se ad eam colendam diligendamque traducunt, simul ac ea immutata est, statim suum animum alio conferre. Sui igitur animi gratia, se amatores ad mulieres applicant, easque amore benevolentiaque sibi devinciunt. At, ista etiam ratione, amatur vinum, equus, lepidum obsonium, & alia ejusmodi multa, unde nihil, nisi voluptatem, vel utilitatem aliquam quærimus. At, sicut nemo unquam sanus dixerit, esse sibi cum equo vel vino vel pulmento amicitiam, ita etiam absurdum est affirmare, libidinosi, impuri, veræ amicitiae vinculo meretrices adstringi. Amant quidem illi meretrices, & ab eisdem interdum redamantur, sed amore, ut loquitur D. Thomas, concupiscentiæ, non autem amicitiae. Nam amare alterum, amore amicitiae, nihil est aliud, nisi velle eidem omnia, quæ bona arbitramur, ejus causa, non nostra; eumque ad ea obtinenda, re, opera, & consilio juvare.

MANCIN. Ego bonum esse arbitror, voluptatibus ac deliciis affluere: & quia ita mihi persuadeo, amicis ac sodalibus meis, refertam omnibus voluptatibus vitam

ex.

exopto ; atque , ut bonum sodalem decet , ad eas obtinendas , me illi administrum adiutoremque profiteor ; quemadmodum Plautinus ille Eurychus faciebat , qui , omiſſis omnibus aliis negociis , omni ſtudio , cura , ac diligentia , ereptam Carino , ſodali ſuo , amiculam inveſtigabat , ut illi redderet ; vel quemadmodum Clitipho & Clinia inter ſe amabant , qui , in Heautontimorumeni Terentii , ad retinendas mulierculas , quas ſinguli deperibant , dabant operas mutuas. Idem , ſummum bonum eſſe arbitror , Regno potiri. Itaque amico , regnandi cupido , ad illud occupandum , non modo me comitem , ſed ducem præbebo. Sicut Zopyrus feciſſe narratur ; qui commiſſam ſibi à Babyloniiſ urbem Dario , ejus potiundi cupido , (nota eſt hiſtoria ,) per ſummam perfidiam ac fraudem tradidit.

N I C. Bonum , ſapientiſſimis Philoſophorum , illud eſt ſolum , quod eſt honeſtum. Nam , cum ab honeſtate diſceſſeris , multa quidem occurrunt , quæ ſpeciem boni præ ſe ferant , ſed revera ſunt inania bonitatis , ac dedecoris flagitiiſque pleniffima. qualia fere ſunt omnia , ad ſenſum jucunda atque ſuavia , ſed rationi contraria ; ut voluptates ; eæque in primis , quæ prodeunt ex meretricum lenociniis atque blanditiis. Quamobrem , qui eas amicis procurant , vel optant , non rem bonam , ſed turpem ac flagitiolaſam exoptant. neque ii , quos modo commemoravi , ponuntur ante oculos ideo , ut eorum ad exemplum amicos diligamus , & cum iis inhoneſte vivamus ; ſed populo , tanquam improbi , flagitioſi , inemperanteſque , repræſentantur , qui in ſumma laude ponerent , flagitiis nobiles eſſe , neque , quemadmodum Paulus ait Apoſtolus , Deum alium , præter ventrem agnoſcerent , atque inde gloriam expeterent , unde dedecus ignominiaſque contraherent. Quo in numero ſe adoleſcentē fuiſſe , multis cum lacrymis conſitetur Auguſtinus ; qui vitio ſibi dabat , non laudi , quod , improbitate nequitiaſque , inveniretur æqualibus ſuis inferior , quos , in ſummo vitæ dedecore , non ſolum flagitia , verum etiam flagitiorum fama delectaret : itaque , in amicorum , ut ita dicam , grege , cum non haberet , vere quod narrare poſſet , ſinebat ſe feciſſe , quod non fecerat , & , ut ipſe loquitur ,

libe-

libebat malum facere, non solum libidine facti, verum etiam laudis. Præterea neque Zopyrus, cum per proditorem Dario Babylonem tradidit, bonum, hoc est, honestum, amico voluisse dicendum est. Etenim, quid est tam contrarium honestati, quam injuria, atque perfidia? quod factum visus est etiam quodammodo Rex ipse damnassee, cum dixit, malle se unum Zopyrum integrum, quam centum Babyloniiis potiri. Nam, cum eum integrum optabat, non tam id ad integritatem corporis, quam animi, referebat; ut videlicet, non tam eum naribus auribusque præditum, quas ad decipiendos Babylonios sibi præciderat, quam alienum à proditoris perfidiæque labe, deposcere.

MANCINUS. Cum aliqui plura cupiant amicis, quæ sint honestati contraria, sique tamen amicorum nomen retineant, plura sint genera amicitiarum oportet.

NICIUS. Qui universum amicitiae genus complexi sunt, tres illi partes subjecere; quarum una solum bonum respicit, altera voluptatem, tertia commodum aliquod spectat. Ex his tribus partibus, ea sola, quæ bonum habet propositum, veram amicitiae rationem includit. Quæ voluptatem vel commodum intuentur, nomen quidem retinent amicitiae, at rem ipsam & rationem excludunt. Nam in vera amicitia solus amici amor expetitur; quamvis non parum saepe contingat, ut ferax sit iste amor, & utilitates ac voluptates maximas afferat. Hinc dictum illud Socratis extitit, qui nullam esse possessionem aiebat, ita fertilem, ita fecundam, quæ tot fructus afferret, quot percipiuntur ab amico. At in aliis duabus amicitiiis, non tam amici amor, quam utilitas, vel voluptas, ab amico profecta, diligitur; quarum amicitiarum inanitas, ac levitas, ex eventu colligitur. nam voluptate vel commodo recedente, ipsæ etiam dissociantur & abeunt. At vero, quas virtus probitasque conjunxit, quia non in re tenui ac fluxa, sed solida firmaque, fundamenta jecerunt, stabiles sunt atque perpetuæ, neque aliqua rerum humanarum calamitate intercipi, neque ullo sævientis fortunæ impetu labefactari ac dejici possunt.

MAN-

* **M A N C I N U S.** Cum sermo est de Amicitia, quam earum trium in quaestionem venit?

N I C I U S. Miror, cum sis tam prudens, ad hanc tam ineptam interrogationem te esse delapsum. Nonne tenes, cum de re aliqua quaeritur, semper illud quaeri, quod est in eo genere summum atque perfectum? Itaque, cum agitur de amicitia, ea sola in quaestione versatur, quae proprie ac per se, non autem improprie, atque ex similitudine quadam, appellatur hoc nomine. haec autem ea est, quam, inter bonos viros, mutuae benevolentiae nexus adstringit; qua benevolentia, ut diximus, bonum sibi invicem expetunt, nimirum honestum. Verum, ante quam eos eligamus, quos esse ad amicitiam idoneos judicemus, ea à nobis cura adhibenda est, ut bonum, hoc est, honestum, (dicendum est enim sapius,) quod amicis, quos parabimus, optare debemus, ipsi nos prius tota mente atque animo possideamus; ut, cum honesti species, quae pulcritudine sua omnium ad se animos allicit, tanquam lumen aliquod in nobis eluxerit, ad eam ii, in quibus inest causa cur diligantur, ad conjungendas nobiscum amicitias incitato studio ferantur. Quamobrem, si studiosi, si appetentes, si avidi amicitiarum sumus; demus operam prius, ut bonum illud, quod amicis expeturi sumus, nobis ipsi velimus; nec simultates atque odia nobiscum exerceamus, sed pulcherrimo perpetuae amicitiae vinculo colligati, sibi quisque carus existat. Etenim haec amicitia, ut ita dicam, interna, externas multas ad se attrahet, quae se illi conjungant atque permisceant.

* **M A N C I N.** Quid audio ex te? Atqui nunc primum hoc aures meae accipiunt. Fierine potest, ut quisquam inveniat, qui non sit sibi ipsi amicus, ac vehementer amicus? Immo hoc videtur cum natura ipsa pugnare. Nam omne animal, non solum homo, statim atque natum est, ipsum se diligit & ea quae sunt conservantia sui status, & ab alienatur ab iis quae interitum afferunt. Sed nihil ita rem auget ac tuetur, ut concordia & amicitia; nihil ita minuit, & ad nihilum redigit, ut simultas atque dissidium. Itaque, si quispiam odia inimicitiasque secum ipse susciperet, sciens prudensque ad interitum rueret.

N I-

N I C I U S. Non agnosco te tam hebetem ac rudem, ut non intelligas, quæ à me dicantur: sed simulas non intelligere; fortasse, ut ea, quæ strictim à me sunt tacta, fusius exponam. Verum, quidquid sit, sive simules sive dubites, faciam tibi satis. Ille capitali odio à se diffidet, qui dat operam flagitiis atque sceleribus. Nam, *qui diligit iniquitatem, odit animam suam* Quamobrem veteres Philosophi, qui, via ac ratione philosophandi, proxime ad Christianam veritatem accesserunt, vel saltem non longius ab eadem aberrarunt, ut Stoici, voluptates in principiis naturalibus diligendi se non posuerunt. Ex contrario, ille pulcherrimo præstantissimoque sui ipsius amore tenetur, qui animum virtutibus ornat ac complet: quo ornatu tantam ille pulchritudinem concipit, ut nulla species ne excogitari quidem possit ornatior. Quid mirum est igitur, si admirabiles amores sui excitet, si sui similitum ad se animos attrahat, sibi que constringat? Verum, ex hac animorum ac voluntatum conjunctione, mutus ille amor existit, qui, ut sapius diximus, in amicitia requiritur, quique, ut vides, nisi inter bonos viros, esse non potest. Totum hoc, quod diximus, non obscure D. Io. Chrysostomus expressit, his verbis: *Quid facit amorem corporum? corporis luculentia & formositas. Itaque & animas faciamus pulchras & luculentas, & erimus inter nos mutuum amatores. Non enim solum oportet amare, sed & amari. Primum hoc curemus, ut amemur: eritque secundum factu facillimum. Simus pulchri & boni; & hoc efficiamus: & ita semper habebimus amatores.* Homil. xl in Actus Apostolorum.

M A N C I N. Bene & præclare ageretur cum rebus humanis, si omnes omnium hominum amicitia, ad hanc normam, dirigerentur.

N I C I U S. Bene agis; (sed hoc est optare, quam sperare, facilius. Quid opus est verbis? caelestem in terris vitam imitaremur, si nemo egrederetur fines veræ perfectæque amicitia, tum ejus quam nobiscum intrinsecus habemus, tum illius qua alterum, ad similitudinem internæ, complectimur. non esset, qui injuria quemquam afficeret; non inveniretur, qui quidquam cuipiam eriperet, omnes enim, ut diximus, honestum ac re-

Etum primum in se ipsis diligere, tum in aliis: eosque, ob similitudinem studiorum ac voluntatum, pari benevolentia comprehenderent. Sed quo melius, hoc ita esse, intelligas, non te lateat, amicitia maximam esse similitudinem vel potius cognationem cum virtute iustitia: adeo, ut nonnulli docuerint, amicitiam non esse virtutem à iustitia distinctam, sed cum ea maxime copulatam atque conjunctam. Sunt autem similes inter se. Primum, quia utraque virtus in quadam æquabilitate consistit, nam iustitia, tum in dandis præmiis, tum in damnis sarcindiis, medium illud sequitur, quod est nimum inter ac parum; dat videlicet operam, ne quisquam iusto plus auferat, sed eo sit contentus quod sibi æquitas ratioque permittit. similiter amicitia in æquabilitate versatur, quia, nisi inter æquales, inveniri non potest. Deinde, sicut iustitia, quæ est ad alterum, ducit ortum ab ea quam adversus nos ipsi retinemus, cum nimirum facimus, ut unaquaque pars nostri, jus suum obtineat, & ratio præsit, & appetitus obtemperet: ita etiam amicitia, quæ cum altero instituitur, ab ea dependet, quam nobiscum, ut diximus, conflata habemus. Postremo, cum vera amicitia, solum inter bonos, ea ratione qua boni sunt, inveniatur, atque ipsa bonitas ne intelligi quidem possit qualis sit, sine iustitia; consequens est, ut hæc duo sint arctissimo inter sese vinculo cognationis annexa. Immo, si homines perfecte amicitias colerent, nihil esset opus iustitia: satis enim sese ipsa humana societas tueretur, omnesque, non in inferendis sibi invicem injuriis, sed remuneratione benevolentia, ac vicissitudine studiorum officiorumque, certarent. O vitam beatam atque omnibus imperiis ac regnis anteponendam! Nam, quid posset hominum generi beatus accidere, quam ipsum, in perpetuum, litium molestiis ac terroribus eximi? quid suavius, quid jucundius optari, quam strepitum fori silere, atque hominum querelas clamoresque quiescere, quam omnes lictores, omnes viatores, omnes magistratus, omnes denique qui ubique sunt iudices, à civitatibus, à rebuspub. pelli? Cui enim rei usui essent, si omnes homines, sua sponte, virtute amicitia, rectum honestumque persequerentur?

MANCIN. Linquamus ista, sunt enim memoratu jucunda, re autem ipsa, præsertim ut nunc sunt mores, incredibilia. Satis jam videor intellexisse, suavissimum amicitia vinculum, nisi inter bonos, necesse non posse, illudque similitudine studiorum ac voluntatum arcte constringi. Edissere nunc mihi porro, num orta inter duos amicitia possit statim maturitatem suam adipisci, an, sicut cetera omnia, sensim adolescat, atque ad extremum eo magnitudinis perducatur, ut progredi ultra non possit.

NICIUS. Vetus est illud proverbium ac verum, multos modios salis simul edendos esse, ut amicitia munus expletum sit. Nam, cum in animis hominum tanta latebra sint, tanti recessus, neque, uno tempore, sese omnes aperiant; nemo, qualis sit, introrsus explorari ac perspicere potest, nisi longus cum eo usus consuetudineque intercedat. Itaque, ut recte admonet Cicero, prudentis est, sustinere, ut cursum, sic impetum benevolentia, neque existimare antea, sibi cum aliquo constitutam esse amicitiam, quam periclitatis ejus moribus, eundem tanto idoneum muneri judicaverit. Tenuit L. Sergius Catilina multos viros fortes ac probos, specie virtutis assimulata, consuetudine usuque sibi devinctos; qui si statim se eidem totos tradiderunt, neque antea ejus periculum probitatis morumque fecerunt, necesse est, ut postea judicium suum contemnerint, seque nimia, in suscipiendis amicitia, celeritatis crimine condemnaverint; cum videlicet idem, ex illis integumentis dissimulationis evolutus, mores suos fassus est, & tanquam furis actus, Reip. ac bonis fortunisque omnium, bellum impium ac nefarium indixit. Sed cum legimus, Scipionem Æmilianum nunquam domum è foro rediisse, priusquam aliquem ex obviis amicum sibi junxisset, non debemus existimare, propositum ipsi fuisse, statim veræ cum illis amicitia fœdus inire. Homo enim sapiens, non ignorabat, amicitiam unam esse ex rarissimis rebus, ac sero comparari, & cum paucis iniri; sed ambitionis occupatione districtus, quam plurimos sibi conabatur adjungere, quorum suffragiis, ad summam amplitudinem, quo properabat, ascenderet. Ac, si aves sci-

P 2

re,

re, quæ res præsertim amicorum fidem moresque periclitentur, Mamertem interroga; qui tibi respondebit, misérias & ærumnas, esse tanquam indicem, qui amicum verum à simulato distinguat. Ignis probat aurum; adversæ res fortem amicum. At mihi quidem vehementer placet dictum illud Demetrii Phalerei, qui veri amici notas ostendens, eos amicorum nomine esse dignos affirmat, qui in secundis rebus vocati adestent, in adversis invocati venirent. Cujus dictum, à Chilonis sententia non discrepat, qui illi solum veri amici palmam defert, qui ad res amicorum adversas, quam ad secundas, promptius accurrit. Summa denique huc redit, ut amicitia, exploratis jam perspectisque animis, judicanda sit. Quod si quis incipiat te nimis cito diligere, & sicut mos est amicorum, officiis beneficiisque pluribus ornare; non continuo eum debes in amicorum numerum referre, sed tantisper expectare, dum res aliqua incidant, unde de ejus fide atque constantia judicium fiat. Etenim vigent quidem apud aliquos studia amicitia ac benevolentia, sed nondum vera adest amicitia. sicut etiam in quibusdam, virtutum aliquarum studia cernuntur, virtutes autem ipsæ ne tenue quidem in eis vestigium posuere. Omnino, ex Theophrasti sententia, vel potius præcepto, amicum, cum judicaveris, ama.

M A N C. Quoniam pederentim & caute ad amicitias affiliendum esse præcipitur; velim mihi narres, quænam in amicis diligendis adhibenda sit cautio & diligentia.

N I C I U S. In primis cavendum maxime est, ne, pro amicis, adulatorem nobis deligamus. Nam cum multi, utilitatis, ut diximus, gratia, amicitias persequantur, summam erga nos benevolentiam assimulant, ac faciunt etiam plura quam ii, qui amant ex animo; sed revera amant id, quod sperant se posse à nobis obtinere. In hoc genere sunt Balliones, Gnathones, ac Phormiones omnes, qui, cibi gratia, imperarunt ipsimet sibi, omnia regibus suis assentari. Quibus accedit aulicorum magna pars. hos cum astus ambitionis in spem honorum abstraxit, ita addictos iis videas, quorum suffragiis, cupiditatibus suis se esse morem gesturos existimant, ut
pates

putes, totos eorum amore dilabi. nam quotidie salutatum eos adveniunt, sectantur, colunt, mittunt munera large, earum rerum, quarum libidine eos insanire animadvertunt; signa, picturas, sive in tabulis sive textiles, toreumata, stragulam vestem, vasa aurea & argentea; ut, quibus obscura sit istorum cupiditas, illustre atque spectatum apud eos amicitiae exemplum reperiri videatur. His praesertim dolis L. Sergius Catilina adolescentes capiebat, quorum operam ad occupandam Rempublicam sibi utilem futuram arbitrabatur. Nam, ut potuisti legere in Sallustio, ut cujusque studium ex aetate flagrabat, aliis scorta praebat, aliis canes aut equos mercabatur. Atque eo perniciosius ab adulatoribus peccatur, quo eorum venenum est dulcius, & cum quadam suavitate in animos influit. Quis enim est, praesertim adolescentium, qui non libentius eos audiat ac videat, à quibus in suis studiis ac cupiditatibus adjuvantur, quam eos à quibus retinentur ac corripuntur? Neque ego Terentianam illum Pamphilum laudandum censeo, qui magis obsequendo, quam, habita veritatis ratione, studiis aliorum adversando, amicos sibi parabat, ac retinebat.

— Nam sic vita erat,
Cum quibus erat cunque una, iis se dedere,
Eorum obsequi studiis, adversus nemini.

Non enim ulla amicitiae lex praecipit, ut vitiis amicorum blandiamur: sed aperte sancitur, ut eisdem, totis viribus, obviam eamus, admonendo, non solum libere, verum etiam acriter, si ita res exigat: & si amicorum vitia eatenus progrediantur, ut nullum admonitionibus locum relinquant; ejusmodi amicitiae dissuendae sunt, & interdum etiam disciendae.

MANC. Vtrum putas praestantius in amicitia? amare? an amari?

NICIUS. Longe est praestantius, amorem suum in alterum transmittere, quam alterius in se benevolentiam derivare. Immo tota pene vis amicitiae in amando consistit. Est enim amicitia, ut diximus, una de maximis praestantissimisque virtutibus: at virtutis cujusque habitus, praesertim in actione consistit: erit igitur magis

proprium amicitia, amorem dare, quam recipere. nam illud agendi, hoc patiendi vim habet. Deinde, illud est in unaquaque re præcipuum, quod majorem habet laudem. at quis nescit, in amicitia colendis, magis aliquem laudari quod amet, quam quod ametur? Postremo, quam laudem quis mereat ex eo, quod totum ab alterius voluntate dependeat? at alterius arbitrii res est, quod amemur: nullum igitur ex eo laudem promerebimur. Illud vero laudabile & honestum existimabitur, si amicum, ea qua par est benevolentia, complectemur; quod nostrum est totum.

M A N C. Ego quidem velim, ut mos est omnium patrum, filiis, quos genui, amicitias stabiles firmasque contingere. dic, obsecro, quam ratione possit fieri, ut nulla in eas amicitias, quas conglutinabunt, calamitas incidat, sed, usque ad extremum spiritum, integræ inviolatæque permaneant.

N I C I U S. Tum hoc illi assequentur, cum æqualitatem in primis tuebuntur: hoc est, si primum cupiditatibus, quibus ceteri serviunt, imperitabunt; deinde, si æquitate justitiæque latabuntur; dicam uno verbo? si boni viri erunt. Nam, nisi inter bonos viros, ut antea dictum est, amicitia constare non potest. Etenim, quos utilitas aliqua vel delectatio conjunxit, tam diu jucunditas illa vel utilitas manet; ea vero abeunte, abeunt ipsi quoque ab amicitia, & quo nova spes utilitatis ac voluptatis ostenditur, omnibus, ut ajunt, velis remisque contendunt. Postremo, iis amicitia, quas turpitudine conjunxit, breve, ut ita dicam, est ævum. Nam statim dissidium, vastitas, & interitus imminet. In pauca conferam; si filii tui æternitatem in amicitia exoptant, cum ipsi prius animum ad virtutem instituerint, ad sui se similes applicent atque adjungant.

M A N C. Quantum ex iis, quæ hæcenus à te sunt commemorata, conjicio, vera amicitia, nisi inter æquales, constare non potest; quo, omni ex parte, ea æqualitas, quæ necessaria est in amicitia, servetur. Ergo, si quispiam me diligat, qui sit opibus, divitiis, vel doctrina superior, non debeo facere cum eo mutuum; siquidem enim fru-

frustra dilexerim, quicum mihi veræ amicitiae societas esse non possit.

N I C I U S. Recte exigis æqualitatem in amicitiiis: sed non recte concludis, inter superiorem & inferiorem, veræ amicitiae vinculum necti non posse. Nam, quæ inter eos inæqualitas subest, redigi ad æqualitatem potest. Primum, pietate, probitate, iustitia, ab utrisque ex æquo servanda. tum, ea communicando, in quibus alter ab altero vincitur: nimirum, qui est dives, si inopi amico opes suppeditet; qui est sapiens, si hæsitanti consilium præbeat; ac cetera, eodem modo. Vnde non immerito Epicurus in eo Pythagoram irrisit, quod auditoribus suis auctor esset, ut cuncta, quæ haberent, in commune conferrent, eo quod diceret, omnia amicorum debere esse communia. Nam videbatur diffidere amicorum fidei, qui, si veri sint amici, suis opibus ac copiis eorum inopiam sublevent, in quibus minimum est præsidii ad sese tuendum. Præterea, superior amicus se parem inferiori constituet, si dederit operam, ut, quam ipse præstantiam dignitatis fortunæque assecutus est, ille etiam adipiscatur; cum hac tamen condicione, si possit, ac si tantæ eum moli parem existimet. Nam, si quid eidem imponendum curaret, quod ille non posset sustinere, peccaret in Remp. cuius amor oportet ut omnes amicorum omnium caritates exsuperet. Atqui omnes amici superioris erga inferiorem partes perfecte Christus implevit; qui, cum, infinito nobis intervallo præstantia dignitatis naturæque præiret, mortalitatem nostram suscipiendo, adeo se summisit, ut pene fieret nobis æqualis; ac primum, periclitantibus nobis opem attulit, tum, æternis suppliciis addictis, salutem peperit, postremo, eundem amplitudinis locum, ubi ipse Deus ex Deo, inaccessibili circumfusus luce, præfulget, quantum ferre humanæ naturæ condicio potest, attribuit. Nam *dedit potestatem hominibus, filios Dei fieri.*

M A N C. Quid audio? Deum inter & homines, statuis amicitias posse conjungi? Vide, ne, superioribus amicis, cum inferioribus, exæquandis, te ingenii æstus longius abstrahat, atque eos coneris inter se pares efficere;

quibus nihil est tam disparatum, neque tam distans. Quid enim homo ad Deum? alter enim infinitus, immensus, æternus; alter contractus, angustus, ævi brevis: alter ipsa bonitas, ipsa paritas, ipsa sanctitas, ipsa sapientia, semper beatus, semper dives; alter stultus, inquinatus, immo totus ex flagitiis peccatisque conflat, fere semper miser, semper cum vitiis bella gerens, semper cum aliqua calamitate ærumnaque compositus.

N I C I U S. Quod hominī cum Deo vera amicitia contrahi possit, ita certum est, ut in dubium revocari non debeat. Primum enim, non semel sed sæpius, in Euangelio, Christus appellavit Apostolos amicos; ut apud Ioannem, *Vos amici mei estis.* & paulo post, *Iam non dicam vos servos, quia servus nescit, quid faciat Dominus eius; vos autem dixi amicos, quia omnia, quacunque audivi a patre meo, nota feci vobis.* & alibi apud Lucam, *Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab iis, qui occidunt corpus.* Deinde qui amor Deum inter hominesque versatur, nihil eorum desiderat quæ sunt ad veram amicitiam constituendam necessaria. Quæ tria omnino numerantur. Primum, benevolentia; quam diximus versari in eo, ut bonum amico velinus, non nostra sed ipsius causa. tum, amor mutuus inter amicos, postremo, usus consuetudoque. & quod ad benevolentiam attinet, quod est primum in amicitia, Deo bona omnia optamus, propter se ipsum.

M A N C I N U S. Ea amicis bona concupiscimus, quorum illi sunt indigentes: divitias nimirum cupimus ut abundant, opes ut colantur; valetudinem ut dolore careant, ac muneribus corporis fungantur: at quid horum desideratur in Deo, qui fons est unde in homines omnia hæc bona decurrunt ac profluunt?

N I C I U S. Multa sunt bona, quæ Deo propter ipsum volumus: quorum duplex est ratio. Quædam enim ipsimet Deo insunt, videlicet sua ipsius vita, bonitas, sapientia, justitia, potentia, misericordia, & alia eiusmodi multa, quæ sunt ipsemet Deus. atque bona hæc Deo dicimur velle, quia gaudemus, atque lætamur ex animo, ita eum esse uti est. Sunt alia bona, Deo quidem
exter-

externa, sed quæ tamen ad ipsum pertineant. in quo genere est honor, laus, cultus, obedientia, quæ bona tum Deo optamus, cum capimus voluptatem, ea ipsi ab hominibus exhiberi; vel cum dolore, quanto maximo possumus, afficimur, eidem ab improbis & sceleratis eadem denegari; ac præsertim, cum pro viribus id agimus, ut ejus religio cultusque quam longissime propagetur, idque non aliam ob causam, nisi quia Deus est. Neque hujus nostræ in eum benevolentia fructus non maximos uberrimosque referimus. Nam præstat ille vicissim nobis benevolentiam suam, communicando se ipsum, & amorem suum impertiendo. Vnde Paulus Apostolus, *Fidelis*, inquit, *Deus*, *per quem vocati estis in societatem filii ejus*. Quod autem mutuus, Deum inter atque homines, amor intercedat, disertis verbis, apud Joannem, Salvator noster ostendit, cum inquit, *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum*. Pro-mittit enim diligentibus se, mutuam Patris caritatem, qui Pater idem est cum Filio, essentia atque natura.

M A N C. Iam tibi assentior, & posse hominem cum Deo benevolentia conjungi, & mutuo invicem amore connecti. Illud vereor, ut tibi possim concedere, quod nimis confidenter asseverasti; aliquem esse nobis cum illo usum consuetudinemque. Quisnam enim possit esse nobis cum eo usus consuetudoque, qui nullis corporis sensibus pateat? At hic usus consuetudo que tantam ad amicitias conjungendas vim habet, ut nulla re magis confirmetur amor, ac benevolentia ignis exardescat.

N I C I U S. Hujus quoque rei facilis est explicatio, si meminerimus, non simplici, sed duplici nos vita præditos esse, altera corporea & aspectabili, spirituali altera atque ab aspectus judicio remota. Illi nullus est cum Deo usus; nam Deus spiritus est. hæc perpetua ejusdem, nisi peccata obstant, consuetudine fruitur; quod tum accidit, cum mens & cogitatio hominis tota in Deo collocatur atque desigitur. Ac de spirituali homine intelligebat Apostolus, cum diceret, *Nostra autem conversatio in cælis est*. Quæ conversatio non hic perfecte contingit, eveniet autem postea, ubi soluti corporis vinculis, vel stola immortalitatis induti, servi ejus, servient

ei, & videbunt faciem ejus. Ortum igitur divinæ amicitiae habes. Quamobrem pergam ad reliqua: nisi quid ad hæc fortasse vis.

M A N C. Nihil præterea requiro; sed incredibili voluptate perfundor, cum hominem, ceteroque mortalem & caducum, eatenus dignitate atque excellentia progredi video, ut Deum etiam possit arctissimo amicitiae vinculo sibi constringere. Superest optandum, ut talis ac tantus liberis meis amicus eveniat, neque ipsorum cum illo conjunctioni distractio aliqua dissidiumque contingat.

N I C I U S. Nihil est, ut D. Augustinus inquit, ad impetrandum facilius. Nam Regum vel Principum ceterorum amicitias possum quidem expetere, sed adipisci non possum; amicus autem Dei, si volo, nunc fio. Sed, ut eo, unde digressa est, revertatur oratio, omnino sic comparatum est, ut, qui superiores sunt, summittere se debeant in amicitia, ut inferiores extollantur. Nullo enim modo, superior amicus se inferiori præponat, quin etiam honorem & observantiam adhibeat, si ille antecedit ætate. Id quod est à Beatiss. Virgine egregie eleganterque perfectum: quæ, cum omnem plenitudinem divinitatis corporaliter utero contineret, longo itinere, arduo ac difficili ascensu, salutatum Elizabeth venit; cui etiam parienti affuit, atque omnia cognationis, amicitiae, & humanitatis officia præstieit.

M A N C. Vnum mihi adhuc expedi; ac tibi posthac amplius hac de re molestus non ero. Ego, in amicitiiis persequendis, animum nimis delicatum ac tenerum habeo; qui, quavis levi offensivuncula accepta, sæpe commoveor. Nam, quemadmodum do operam sedulo, ut veri amici partes adimpleam; ita etiam impotenter fero, si ab aliis non fieri inutuim animadverto. Præterea id mihi vitium est maximum, quod, accusationes deferentibus, facile aures adhibeo. Quamobrem vereor, ne liberi mei, eisdem quibus ego moratus sum moribus, amicitias, maximo labore fundatas confirmatasque, statim evertant.

N I C I U S. Omnino ejicienda est à nobis hæc molities animi atque infirmitas, ac summa vis & constan-
tia

tia suscipienda. Multa sunt amico petenti largienda, in quibus nulla honesto fiat injuria. Non contineo lacrymas, cum Nicodem lego, à Phocione petentem, ut sibi antea venenum haurire liceat. qui quamquam ægre ferret, eum, quem æque ac se ipse diligeret, morientem aspicere; attamen, Concedamus, inquit, hoc etiam ei, cui nihil unquam in vita negavi. Multa igitur amico condonanda sunt. Ut enim non temere, sicut diximus, copulari debent amicitia, ita etiam nec temere dissociari. Quamobrem, si longo nobis usu satis est perspecta amici virtus atque constantia, non continuo audiendi sunt, qui criminationes contra eum afferant. Verum, quia non cum hominibus plane perfectis vivitur, si amici peccatum sit in oculis, manuque ut dicitur teneatur; tum oburgationes suscipiendæ sunt. ac, si bonus vir est, qualis esse debet, continuo te audiet, atque ab errore in viam regredietur; sin autem in errore perseveraverit, vel est occultum amici peccatum, vel apertum; si occultum, paulatim, remissione usus, dissuenda est ejusmodi amicitia; si apertum, statim recidenda, ne, ex illius turpitudine, aliqua ad te infamia redundet.

MANC. Sed jam surgamus. nam, ex colloquentium strepitu, frequentes adesse academicos, sentio.

D I A-

DIALOGVS DECIMVS.

GVIDONI PATINO,

Medico Parisiensi Clarissimo,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

*L*X litteris, quas ad virum æque mihi tibi que acceptum, Gabrielem Nau-
dæum, frequentes dare consuevisti, ho-
minem te esse deprehendi, ad eorum si-
militudinem exsculptum, qui niveo
morum candore, & antiqua sincerita-
tis fideiq; professione, ceteros in sui cul-
tum & amorem alliciunt. Quamobrè,
ne parum sollicitus esse videar de benevolentia tua mihi con-
silianda, quam nemo bonus summo sibi honori & emolumen-
to fuisse non expertus est, dialogum hunc de astrerum affectio-
nibus, in observantia mea testem, tibi offerendum esse censui.
Quem tibi non minus cæli, quam eorum qua cœlo subduntur,
perito, si gratum fuisse intelligam, non erit sane, quod suscepti
consilii mei, & exhibiti in te officii, me pœniteat. Vale.

DE ASTRORVM AFFECTIONIBVS.

*C*Um primum ab hoc gravi diutinoque morbo, quo nunc etiam premor, paulu-
lum sublevatus, domo egredi cœpi, in-
cidi in quendam Lucium, meum vete-
rem amicum, ac benevolentem; ac vi-
deo eum pallidum, macilentum, squali-
dum, bacilloq; innixum vix ingredi. Sta-
tim suspicor id quod erat; eum nimirum, in his tem-
po-

porum iniquitatibus, una cum multis hæsisse. Et cum inter nos, ut noster usus fert, amicissime consalutassemus, Non mirum est, inquam, quod quatuor totos hos menses te plane non viderim, quodque me non inviseris, quem menssem integrum, anceps oppressum morbus lecto detinuit. nam, ut ex oris pallore conjicio, tu quoque affixus lectulo tenebaris. Non potest, inquit ille, dici verbis tantum, quantum re ipsa me morbus affixit: neque quidquam propius est factum, quam ut adirem, sicut ille ait,

Acherontia templa alta Orci, pallida,

Lethi obnubila, obsita tenebris loca.

Sed quam pridem, ajo, tibi melius est factum? Quindecim sunt dies, inquit, cum febris abscessit, minusque me tussis exercet; sed in antiquum locum valetudinis adhuc revocari non possum. Tum ego, Asside hic, inquam, mihi, atque animam, quam lassitudo intercepta, paululum recipe. Quod cum ab eo esset factum, Ergo, inquam, debacchantis hujus morbi æstus te una cum aliis abripuit? Sed est quod gaudeas, cum, ab ejus faucibus ereptus, salutis portum attigeris; quod sane paucis obigit. Tantamne esse in astris potestatem, ut, ex varia eorundem conjunctione, tum bona tum mala nobis multa contingant! Quid tu, ait, præsentem cladem astris assignas? At communior cæterorum opinio Soli attribuit, in cujus lumine deambulare, fuit hoc anno teterrimum. nam gravedines destillationesque commovit. Qui meum fundum, atque omnes fundos, atque etiam omnes vineas, male Deus perdat, nam si illæ non essent, nunquam me Soli tam temere commisisset. Ne, obsecro inquam, tam inclementer dicas omnibus fundis. Nam est mihi prædiolum carum in primis, quod bonis Sancti Honuphrii Fraterculis, vicinis meis, utendum dedi; ubi me olim, à negociis omnibus feriatum, includere ac mirabiliter recreare solitus eram. Sed quid ais? num aliud est sol hoc anno, atque annis superioribus fuit? Non, inquit ille; cum caelestia corpora sint omnis plane mutationis expertia. Cur igitur, inquam, hoc anno, pestiferum, superiori vero salutare, vel saltem non ita noxium lumen exhibuit? Sed fortasse in ea hæresis,

es,

es, quæ ejusmodi astrorum affectiones funditus rejicit. Mihi vero, inquit ille, id probari possit, quod rationem non habeat, nec Aristotelis, nec cujusquam antiquorum autoritate nitatur? Quid ais? inquam; adeone tibi alienum à ratione videatur, suam nobilioribus astris ad aliquid efficiendum vim dare, cum eam tam large munificeque lapillis nescio quibus elargiamur, à cæli dignitate atque præstantia, infinito pene intervallo, distinctis? Deinde, quis tibi dederit, quæ contra te disputantur, ab Aristotelis inventis aberrare? Immo ajo, illa esse cum eisdem maxime copulata atque conjuncta. Nam cum Deum doceat, ad omnium rerum procreationem, cæli vicaria, ut ita dicam, opera uti, nonne hujusmodi astrorum affectiones, si non verbis ponere, saltem re ipsa videtur inducere? Locus, inquit ille, in quem tanquam in arcem confugere niteris, jam ab adversariis tuis captus, præfidiisq; munitus, tibi patere non potest. Præstat quidē cælum Deo, tanquam patrono, operas suas; sed motu, lumine, atq; calore deservit. Eriamne, inquam, ad ea producenda, quorum natura luminī atq; calori repugnat? Quid continuatos, totis diebus ac noctibus, imbres, grandinis impetum, nivium vim, præterea tempestates perfrigidas, constrictos gelu amnes, solis calore molitur? quis, ante annos octo & triginta lecto Tiberim depulit? quis vicatim ostiatimque perduxit? quis multorum etiam urbanorum cubilia obire permisit? Num solis ardor? At hic, cum maxime fervet, amnes refrenat, intra ripas cohibet, & aquarum detractione, coactos fastigium summittere prætereuntium pedibus, proterendos conculcandosque concedit. Audebisne affirmare vim illam venti, quæ tibi superioribus mensibus omnes ruri de tecto tegulas deturbavit, cæli lumen commovisse? nisi idcirco lumen ad tam incredibilem culpam injicias, quia ædes tibi illustriores factæ sint, fenestrisque completæ. Iam tu, respondit ille, solis calorem, cognatum, ac præne æqualem huic igni efficias, quem ad vitæ usum habemus. non tanta calo societas nobiscum est. nam hic noster ignis, quem usus vitæ requirit, confector & consumtor est eorum omnium, quibus ipse se implicat; contra, solis calor, vitalis ac salutaris, simul ac terræ visceribus

scribis sese infudit, statim ad ea omnia, quæ illa sustinet, concipienda ac proferenda, tanquam semina injicit. Nec mirum, cum omnes etiam frigoris humorisque venas includat, quas, pro rei cujusque varietate atque natura, recludit; ita ut frigidis frigus, humorem humidis, ardentibus calorem infundat. Tum ego ridens, Placide, inquam; nimis tu quidem longe progredieris; ego nunquam memini, solis calore cuiquam humorem vel frigus induci; tu, si tibi id videre contigit, memora: vidi equidem ante annos multos, Iulio mense, currum, foeno confectum, meridie ad Solis radios igne concepto, in cælum usque flammam emittere: legi etiam, ætate summa nonnullos, supplicii causa in sole detentos, ut calore, non frigore conficerentur: soleo etiam speculo, in eum usum facto, & Solis radiis objecto, ignem excitare, cum lubet. Sed cur adversus te rationum mucrones exacuo? tecum ipse pugnas, tuoque, ut dicitur, gladio te jugulas. Primum ais, solis calorem huic nostro incrementum ac vires infundere: tum eos negas inter se, velut cognationis ac necessitudinis nexu, constringi. Debuiisti enim ex Aristotele discere, non posse quidquam in eo, quod est sibi intrinsicum & naturale, sublevari ab altero, à quo, genere & natura, diffideat. Omnino naturæ ejusdem vinculum intercedat oportet, quo quid alterius ope præsidioque succrescat. Das, calorem hunc nostrum à solis calore juvari? idem etiam utrique genus tradas necesse est. Est una atque eadem utrique natura? erit etiam una atque eadem vis. Igitur plus poterit solis calor, quam noster: at noster calefaciendi tantum facultate se jactat, neque extra id aliquid audet: eisdem etiam finibus solis calor sese teneat oportet, neque egredi postulet, quamvis tam multos eidem, ad egrediendum, exitus aperiatis. Deinde, si isthac, solis luminis, ad res tam multas tamque inter se contrarias efficiendas, facultas à natura contingeret, quid prohiberet, quominus illud semper, quovis accederet, statim universam vim suam effunderet? Itaque simul calefaceret & frigereretur, humectaret & exsiccaret, nisi solem animantem, & ratione utentem effingas, ut, cum opus sit calore frigus inhibeat, cum frigus humorque requiratur, calefaciend

faciendi & exsiccandi vim teneat: quo quid fingi aut dici potest absurdius? Quanto facilius te ex his laqueis exueres, si, cum Astrologis, suam cuilibet astro vim dares? quibus auctoribus Saturni stella refrigerat, Iovis illustrat ac temperat, Martis incendit, ipse Sol mundum sua luce lustrat ac complet, Venus remissum & conditum humore frigus emittit, postremo Luna in humidis ac frigidis dominatur. Quorum sententiæ quid magis adstipulatur, quam tunc omniumque consensus? Cur mitulos, ostreas, conchas, umbilicos, canculos, & cetera id genus, non nisi plena luna coëmis, nisi quia te docuit usus, meliorem, à luna, tunc temporis, præstantioremque, in eas res, utpote aquatiles, succum saporemque defluere? Sed vide, ne, dum in sententia pertinaciter hæres, vere illud in te dici possit, quod Epicuro Balbus objecit; videlicet, dum palato, quid sit optimum, judicas, te cæli palatium non suspicere. Sed, nisi molestum est, cum terras nox opacavit, excelsum aliquem locum, nimirum domus tuæ rectum, inscende: tum inde aspice hunc altissimum atque omnia cingentem cæli complexum: primum, illa septem sidera cernes, quæ dicuntur errare, non eidem orbi simul affixa, sed singula singulis orbibus tanquam propriis locis hærentia, non eodem impetu rapta, sed variis ac dissimilibus inter se motibus convoluta atque contorta: tum pene infinitam inerrantium stellarum multitudinem varietatemque percipies, non pari magnitudine atque splendore compositam, sed dispari præditam; non æqualibus spatiis sedibusque distinctam, sed quasi temere casuque conspersam. Hic ille sermonem meum interrupit, nec est passus progredi longius. Atque, Itane, inquit, me rudem in Mathematicis atque hospitem censes? Iam dudum est, cum ego eruditum illum pulverem attigi, atque in studio demetundi cæli & terræ pene consenui. Tanto, inquam, placet magis, magisque gaudeo tanto. Dic ergo, cur tot stellarum globos effectos atque ita dispositos putes? Num propter lumen? multum vero tenuis illa & incerta lux prodest, quæ à plerisque astrorum vix manat. Num propter ornatum? at longe hic quidem pulchrior ex aptiori stellarum collocatione ac dispositione prodiret. Restat,

ut

ut aliud quid esse quæsitum videatur. At nihil occurrit præter eorum, quæ apud nos sunt, efficientiam, & fabricam; sive ea nocendi ac perterrendi vim habeant, ut sunt grandines, tempestates, uestiones, morbi, vastitas, pestilentia, terræ motus; sive iuvandi exhilarandique facultatem obtineant, ut est salubritas cœli, ubertas frugum & fructuum, æqualitas temporum. His auditis, Quanto, inquit ille, satius esset, hæc fateri nescire, quam ad astrorum præsidium, tanquam in aram, confugere! Sed imparatum me, &, quod mihi ægrius est, parum valentem offendis: cum vires & arma suppeditabuntur, certamini haud deero. tu cave interea, ne te pessimæ istæ astrorum affectiones, pro quibus pugnas, acrius quam cœperunt, invadant, atque opprimant. Vale.

DE ASTRORVM AFFECTIONIBVS.

PARS ALTERA.

Am dies ferme triginta intercesserant, ab hoc sermone disputationis nostræ; cum rursus in idem certamen revocatus sum, Nam cum, die quodam, mane, in hortulis D. Honuphrii, solus inambularem, meam mecum fortunam tacitus querens, cui caderent omnia, sive facta sive cogitata, teterime, ac præsertim, quod morbus iste, qui me tam diu macerat, non dimitteret; sentio, me pallio prehendi ac retineri. respicio, videoque Lucium illum, contra quem astrorum affectiones antea defenderam. qui, Non me, inquit, hodie infirmum, ac pene vocis usu carentem, rumoribus perterrebis; sed, te rectius, valentem, & in clamando robustiorem invenies. Tum ego ridens, Quænam, hæc, inquam, vis est? bene mecum agitur, quod te scipionem habere non video: nam si haberes, vereretur, ne eo mihi caput, scapulas, & brachia commirigares. Rationibus tecum, ait, agam, non fustibus: &, quia habeo

habeo in memoria , tanquam in conspectu , non numerum solum, sed etiam ordinem argumentorum tuorum; primum cum ratione illa congrediar, qua pugnabas, non posse à solis lumine atque calore, vim refrigerantem humectantemque defluere, atque eam mihi hujus memoriz maximam Tiberis inundationem objiciebas ; nec minore in me impetu irruebas, quam ejus olim diluvies

———— lapides adesos

Stirpesque raptas, & pecus, & domus

Volventis una,

clamabas, desipere, insanire, furere eos, qui tantam aquarum vim & copiam à solis ardore deducerent, qui potius redundantes amnes ac superfluentes reprimeret, ripisque includeret, quique torrentes ipsos & stagna perbiberet, vel potius exureret, sed, utrum ego, an tu insanias, videamus. Vter nostrum peccat catenis dignius? tu, qui ais, credere nos, ab ea solis vi, qua scenum illud, de quo dixisti, in cinerem abiit, qua etiam ii, qui in sole relictii semiuustulati interierunt, perpetuos imbres, grandinum, ut ita dicam, lapidationes, ac tempestatum tumultus ac terrores exire? an ego, qui ita doceo, hæc à sole fieri, ut longe alia ratione contingant? Nam cum sol, abiens à nobis, terram atque aquam ad suum naturale frigus, unde eas abduxerat, velut comineare permittit, cum eam humorum vim, quam ex agris tepesactis excitavit, atque in eam aëris regionem, quæ frigore rigeſcit, attraxit, in nivem vel grandinem cadere, vel tantam aquarum vim refundere sinit, ut flumina ripis excedant, lapidum moles effringant, urbium tecta corripiant; quænam stultitia sit asserere, solem, discessu suo, naturis prædictis, tanquam frigoris humorisque semina causasque relinquere? Hic ego respondeo, Placet hoc mihi; sed dic, quid illi respondeam, qui me roget, Cur aliquot annis extra ripas flumina disfluunt, cum etiam quotannis de caelo decidant aquæ, interdum etiam majores quam illæ fuerunt, quibus auctus Tiberis, omnes pene hujus Urbis ades invisit? nonne illum necessario horum eventuum discrimen, ab astris percontatum, amittam? Frustra eum, inquit ille, ad tantum laborem, tantumque iter obeundum impellas, cum sint hic apud

nos

nos causæ, quas rectius consulere, quæque hoc illi expedire facilius possint. Dic mihi, obsecro, cum terra, superioris æstatis ardore exiccata, ita subeuntes excipit pluvias, ut reliqui nihil annibus faciat, quod in subiectos campos immittant, vel cum pulsa Aquilonibus flumina, longe prius collectos imbres evolvunt in mare, quam ut eos possint in vicinas valles infundere; nonne tibi diserte rationem videntur afferre, cur hac hyeme inundatio nulla contigerit? Ex contrario, cum terra humoribus saturata aquas respuit, vel flantes Austri, maris aditum torrentibus obstruunt, vel, id quod sæpe accidit, cum moles lapidum exciduntur, vel arborum trunci profligantur, qui contra eruptiones amnium in tutela urbium excubabant; nonne, sine ullo astrorum auxilio, satis tibi ipsi patet, cur fluminibus facile sit exire, & circumjectos campos obruere? Quamobrem, quod ad fluminum inundationes attinet, gratis ita, te rogantem ad astra compellas, à quibus non majus sibi auxilium expectant ea, quæ terræ visceribus inclusa nascuntur, quæ, si quid ab astris attraherent, id esset humor ac frigus; at hæc, minore cum scœnore, mutuari ab illis quatuor naturis possunt, ex quibus omnia constantur, quarum temperatione atque missione, camporum vestitus viridissimi, auri argentique venæ, infinitaque vis marmoris, ortum, incrementum, absolutionem perfectionemque percipiunt. Ut vero tu me tuis illis minutis interrogationibus, velut copiis, premebas! ut usque ad mea castra atque præsidia ruebas! Natura nulla est, quæ sui dissimilia possit effingere; non igitur solis calor refrigerandi vim habet. Solis calor & noster, sunt ejusdem plane rationis; non igitur plus poterit unus, quam alter. Si Solis etiam calor humectat refrigeratque, aut hæc simul omnia cum calore profundet, aut mente ac ratione adhibita, hæc tam varia, tamque inter se distincta, pro rei cujusque natura distribuet. Hæc atque his similia profligantur atque funduntur ab iis, quæ contra tuas excursiones, tanquam in præsidio locavimus: videlicet, ut sol accedens, ignea vi, quam habet, sit fons & origo caloris, recedens vero, quod naturas contrarias, quas oppresserat, suæ spontis esse patiatur, sit quodam-

modo auctor caloris & frigoris. At etiam, quodam in loco, facetus esse voluisti. Rogabas, cur testas, umbilicos, cancos, non nisi plena luna coëmerem? Quid ais? excipio; nonne magnum hinc siderum potestatis argumentum ostenditur? quid tam docet, aliquid nobis ab illis influi, quam quod luna accedens corpora impleat, recedens inaniat? Hic ille stomachans, Abisis hinc quo dignus es, cum tuis nugis; satis jocatus es, ait; cur id potius luna conchyliis, quam ceteris piscibus, præstet? cur, in uno genere aquatiliū, vim suam magis, quam in aliis, exerceat? dic tu, cur ceteros pisces, tam crescente quam decrecente luna, æque suaves ac plenos esse comperias. Sed afferam tibi hujus varietatis rationem, cui repugnare non debeas. Nam ideo ejusmodi aquatiliū genera, magis quam alia, accedente luna complentur, quod ea tunc temporis, non solum interdiū verum etiam noctū, ad lunæ radios cibum accipiunt. nec mirum, cum præ ceteris, hianti ore, atque imminenti voracitate sint, ut, nisi si quid impediatur, semper aliquid hient, ac postulent. Tum ego, Optime, inquam, quando facetiis res agitur, non rationibus. Perge porro, & si quid in pectore adversum me habes, protinus evome. Postremo, inquit, vocabas me, tanquam mustelam, vel murem, in tegulas ædium mearum; ibique jubebas aspicere circumfusum hunc ætherem, contemplarique illa clarissima cælestium corporum agmina, è quibus, singula illa septem, quæ errare dicuntur, singulos orbes motusque cepissent, reliqua vero inerrantium siderum turba, in unum orbem compulsa, unico simul motu corripere. Perinde, quasi nunquam ego in cælum oculos sustulissem, nisi à te fuisset admonitus: verum, tum ex diversis errantium siderum moribus, tum ex inerrantium, tenuissimo lumine, & collocatione, quasi fortuita, concludebas, non lumen nobis aliquod, non ornatum, esse quæsitum, sed eorum, quæ apud nos fierent, originem plane quandam & fontem. Primum, possim tibi negare, nullam in collocatione astrorum habitam esse rationem ornatus, & luminis. me quidem valde illa delectat, ex notarum figurarum similitudine, descripta distinctio, sicut etiam gratissima, meos

ad

ad oculos veniunt , pulcherrima earum flammarum lumina, quarum nonnullæ, centum ac decem partibus, terræ magnitudinem superant. Sed me, dei tempus , huic rei superfedere, compellit : illud tibi de astrorum affectionibus respondeo , si astra parem obtinent cum eo orbe naturam, quo cum una volvuntur , (quod necesse est esse, cum ex densiori ejus parte consentur,) erunt etiam eisdem viribus prædita. Quare desipiunt , qui dicunt , leonem incendere , gemellos ejus nimios moderari calores, aquarum & pisces, refrigerare, atque alias ejusmodi nugas. Nam hæc omnia orbis ejusdem complexu comprehensa detinentur. Deinde , si cœlo , influendi vis esset in terram, nil prohiberet, quò minus eadem semper apud omnes æque producerentur. Nam cum illud , ab omni parte , sui simile sit , nec perpetuis illis conversionibus quidquam præter loca commutet , nonne, quamcunq; terræ partem , sese vertendo, lustraret, eisdem plane fœtibus uberem eam atq; fœcundam efficeret? Itaque neque Polonus, neque Germanus quererentur, apud se vina non nasci, neque nos thus & odores Arabiæ, neque piper Indiæ invideremus, neque jam

Pectinibus patulis jactet se molle Tarentum ,

nec Picenis cedant pomis Tiburtia succo,

neque sit Murice Bajano melior Lucrina Peloris.

Tum ego, Satis est, inquam ; desine ; jam incipis versus fundere, hoc est, furere ; & iratus es. Non possum cum duobus potentissimis hostibus , ira & furore , contendere.

DIALOGVS VNDECIMVS.

BARTHOLOMÆO
TORTOLETTO, V. C.

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS
S. P. D.

Ac etate qua nunc es, & eo sanitatis vigore qui medio in itinere vita contingit, deberem potius gratulari tibi, tantam felicitatem adepti, quam, ingratum forsitan & morosum, de senectute ac morte non pertimescenda, Dialogum offerre. Verum, cum ea sis etiam animi fortitudine donatus, & eo fama nominisq; splendore præditus, ut elapsos annos non multum requiras; & hercle nihil aliud supellectilis literaria haberem, quod tibi convenientius offerre possim, præter hunc Dialogum; putavi, eo mihi utendum esse, quo reponerem aliquid tot elegantissimis carminibus, & academicis dissertationibus, quibus me non semel donatum esse voluisti. Lege ergo illum benevolo animo, & meum in eo testanda mea erga te vetustissima propensionis desiderium aequi bonique consule. Vale.

DE

DE SENECTUTE AC MORTE NON pertimescenda.

NICIUS. CLINIA.

NICIUS.

INter ea, quæ à Stoicis inepte disseruntur, illa numerantur in primis: videlicet eos, qui sapientes non sint, stultos & furiosos esse; tum eos solum dignos nomine sapientis haberi, qui omnes sapientiæ numeros habeant, ceteros non item, etiam si proxime ad sapientes accedant;

postremo, nullum esse discrimen stultitiæ, sed in pari ejus gradu versari, tum eum qui sit sapienti proximus, tum etiam eum qui à sapiente longissime distet. Quo sit, ut Plato, si nondum illam sapientiæ perfectam formam sit adeptus, æque furiosus sit habendus, atque Ajax, cum, pro Agamemnone Vlysseque, oves, passim in agro vagantes, obtruncabat. Sed, omissa in præsentia rerum tam futilium confutatione, illud tantum dico, quod si propositum erat Stoicis, ostendere, quam late desipientium familia se diffunderet, quid erat opus, ea dicere, quæ minime probari possent in populis? Satis erat, experientiam in medium adducere: ea enim teste, nemini non probassent, vix quemquam existere, qui aliqua saltem ex parte huic affinis vicio non inveniatur. Quindecim abhinc annis, Kal. Maji, (hoc adeo commemini magis, quia illo die, sub vesperam, magna me febris invasit, atque incenatum cubitum misit;) eo igitur die, venit mihi obviam amicus ac popularis quidam meus, Clinia nomine, cui summam ægritudinem afferebat cogitatio senectutis ac mortis; quarum alteram jam advenisse, alteram in propinquo esse querebatur. Atqui ego, paucis ante mensibus, conatus eram hanc illi ægritudinem adimere; sed nihil profeceram. Itaque, in hac cogitatione defixus, eam maciem contraxerat, ut nihil ei-

dem superesset, præter pellem & ossa. At ego, ex miserabili illius aspectu, misericordia commotus, Heustu, inquam, ô Clinia, quanam hæc figura est oris? jam eo redactus es, ut facile te pro manduco probare possis, quem nutrices infantulis, in fletum effusis, minitantur.

CLINIA. Vetus ille morbus, qui me jam diu excruciat, nimis his diebus miserum habet.

NICIUS. Quisnam est tuus antiquus hic morbus? Narra obsecro.

CLINIA. Mea illa ægritudo, ex assidua senectutis mortisque cogitatione, contracta. quam senectutem instare atque imminere, paulo ante querebar, nunc adesse atque hædere, misere desleo; idque propterea, quia mortem, quam maxime perhorresco, mihi supra caput esse conspicio.

NICIUS. Etiamne tua illa te vetus stultitia exagitat, ac nondum, ratione, exturbata dimisit? Profecto, quantum audio, actum est de te, ilicet, periisti: etenim ægritudo ista, non est ex earum genere, quas dies minuat, sed potius earum ex numero, quæ ab ætate incrementum ac vires accipiant. Nam si tibi causa doloris est ætas, profecto, quantum ea ad annos accesserit, tantundem etiam ad doloris istius acerbicatem, ut ita dicam, velis remisque contendet.

CLINIA. Nullane igitur relicta est misero mihi contra dolorem istum medicina? fer opem, obsecro; meque, quod potes, adjuta.

NICIUS. Tantumne mihi ab re mea esse oculi putas, ut tuis istis ineptiis audiendis refellendisque vacare liceat? Refer te ad ea, quæ superioribus mensibus tecum copiose disserui; tibi que exinde, quantum videbitur, hauri.

CLINIA. Numne ideo tibi furere & insanire videor, quia, ætatem effluxisse celeriter, doleo, quia, præteriti temporis voluptates recolens, in quibus honeste jam versari non licet, molestia, quantam animo maximam capere possum, afficior?

NICIUS. Habesne, quomodo ætatem amissam recuperes, necne? Si habes, obsecro imperti; ego etiam cupio revocare annos meos, opinione mea celerius elapsos,

pos. si non habes, cur te perperam crucias? cur gratis esse vis miser? Deinde, utrum eæ voluptates, quarum memoria animum percutit, sunt permixtæ, vel vetitæ? si permixtæ, quis te iisdem, in hac etiam ætate, oblectare animum prohibet? Si vetitæ, est, quod magnam senectuti gratiam habeas, quæ te illis, si maxime cupias, uti non finit.

CLINIA. Esto; voluptates magni non æstimo; æquo illis carere animo possum. Quid, mori? quamnam rem esse putas? num apinas tricasque? id in morte, ne nescius sis, agitur, ut ne sis.

NICIUS. Quid, si ostendero, mortem esse viliores rebus à te prolatis? num quid causæ est illico, quæ te hominem esse nihili prædicem, qui re propemodum nulla commovearis? Nam quid est mors? Nihil plane, nisi vitæ privatio. At, qui privationi plurimum tribuunt, rem esse ajunt totam hominis mente & cogitatione conflata; nullam autem ejus partem fatentur existere. quod autem sic est, longè minoris, quam apinas æstimo; si quidem à nihilo, minimo intervallo, disjungitur. Vide igitur, quanti sit res pretii, quam metuis. Quam mallet, in quo vis alio levitatis genere, quam in isto, peccares! Nam, quid est levius, quam nulla re expavescere, ut larvati, cerniti faciunt?

CLINIA. Iam tu, istis spinosis & contortis interrogationibus, persuadere mihi postulas, cælum meridiem non lucere.

NICIUS. At hæc, ex Philosophorum disputationibus, non ex meo sensu, depromsi: æquum est, te illis acquiescere.

CLINIA. Nescio Philosophos. Vnum scio, mortem ultimam lineam rerum esse; haud nihil esse. à qua me propius abesse cum cogito, intimo eodemque acerbissimo animi dolore pervellor. Huic tu malo affer opem, si potes; aut molestus ne sis.

NICIUS. Næ tu homo es ridiculus, qui, sine Philosophia, postules, à te animi morbos expelli. Sola enim Philosophia medetur animis, sollicitudines detrahit, curas evellit: illa contentum mortis ingenerat; illa

illa vitæ mortalis dolorem spe æternitatis leniendum edocet. nihilne igitur ista ad restringendam vitæ mortalis sitim, ardensque rerum, fluminis ritu prætereuntium, desiderium, valere debet?

CLINIA. Præceptorum istorum plenus sum, quæ aliis decantare soleo; sed non quidquam omnino ad levandam ægritudinem pertinent.

NICIUS. Tum tu citharæ vel fidium similis es, quæ sensum aliorum, voluptate permulcent, ipsæ autem sunt omnis sensus ac voluptatis expertes: vel perinde hæc te præcepta juvant, ut cervum cornua, quæ non tam sunt ei auxilio ad pugnam, quam impedimento ad fugam; cum pleraque animalia, nihil ejusmodi præsidii munita, acriter bellum repellant, atque inferant. Novi ego non paucos, exacta ætate senes, omnium bonarum artium rudes, hilares ac jucundos, non magis adventantis mortis metu terreri, quam diuturno labore confectos, noctis vicinitate, quam ad quietem somnumque esse datam intelligunt. tu vero, litteris doctrinaque excultus non mediocri, tanquam supplicium aliquod, mortem pertimescis? Cur id, quod senex decrepitus non timet, viridis adhuc ac vegetus metuit? cur id, quod indoctus potest, doctus non audet? Propterea, opinor, quod in illius pectore, omni eruditione, velut armis, exuto, leonis animus latet; in ista tua, superba litteris, velut cornibus, fronte, cervi timiditas inest.

CLINIA. At hanc eis securitatem, non animus facit, sed incogitantia. Quid enim potest eis esse latum exitus suos cogitantibus?

NICIUS. Quamquam te magis effloeminatum, quam quamvis mulierculam, præbes, tamen, quia didicisti, habere tibi honorem volo ut Philosopho. Tecum itaque tanquam cum Philosopho loquar, & cum eo Philosopho, qui præsertim in Platonis atque Aristotelis scriptis versatus esse dicatur. Quid istis Philosophis, ad levandum mortis rerumque humanarum metum, tam utile videtur, quam frequens atque perpetua conditionis humanæ meditatio cogitatioque? Primum ille, qui à Panætio Homerus, à Cicerone deus Philosophorum

appellatur, Plato, vetat Philosophum uspiam, nisi in assidue mortis commentatione, vitæ tabernaculum collocare. isque rationem, cur ita sit, affert; quia videlicet, per hunc modum, animus, ad calites, quibuscum una semper futurus est, commigrare assuescit. Deinde Aristoteles, cui hodie in scholis primæ deferuntur, nonne docet, summam hominis felicitatem in contemplatione, quæ sola id maxime præstat, existere? quod si beatæ habendi sunt ii, qui per contemplationem, animum ad se ipsum advocant, secum esse cogunt, & à corpore, quantum potest, abducunt; nonne omnes numeros felicitatis assequatur necesse est, qui re ipsa, per mortem, hujus vincula carceris ruperit, qui ex his tenebris in lucem illam, omni voluptate refertam, emerferit? Vides igitur, in hac Philosophia, quæ tibi sola est in amore ac deliciis, non modo nullam, ex cogitatione mortis, miseriam, verum etiam felicitatem maximam consequi. Verum, quia id, quod est obscurius, exemplis illustratur, veniat in medium Socrates, unde, tanquam à capite, omnis hæc doctrina defluxit. quid in judicio capitis fecit? nummæ quidquam de illa perpetua vultus sui hilaritate remisit? minime; sed, ut consentiens cum eo, quod docebat, inveniretur, tum defensionem à Lyfia scriptam repudiavit, tum, cum posset educi à carcere, noluit. Itaque ita mortiferum illud poculum hausit, ut non ad mortem trudi, sed in cælum videretur ascendere. Adsit Theramenes, paucis annis ante, triginta tyrannorum jussu, conjectus in carcerem, atque damnatus. Hic magis etiam quam Socrates, delectari visus est morte. O virum egregium! etiam extremo spiritu lussit, ridensque, illam potionem publice mistam, non aliter quam medicamentum immortalitatis, obduxit. Deinde, quid magis est proprium hujus philosophiæ, quam ægritudines tollere? At quomodo evelleret? primum, earum radices exquirat; tum, inventas, funditus extrahit. Tui tibi morbi radix invenienda atque extirpanda est, si est in animo convalescere.

CLINTIA. Morbi mei causa senectus est, &, quæ eam consequitur, mors.

N I.

NICIUS. Dic, obsecro, nonne hac condicione in hanc lucem venisti, ut senesceres ac morereris? Si tibi conditio displicebat, ne accepisses; cum accepisti, quid queris? Immo est, quod latari & gratias agere debeas, quod tibi plus servatum sit, quam fuerat promissum. **Quis** tibi, cum vita daretur, non dico senectutem, sed unum diem promisit? nemo; sed totum est in dantis arbitrio ac voluntate relictum; qui vel statim potuit, quod utendum dedit, exigere. Nec mirum: nam homo, simul ac nascitur, maturus est morti. Quamobrem fateri cogeris, tecum benignius actum, quam cum innumeris, quos in ipso vitæ apparatu vita destituit.

CLINIA. O si mihi daretur, exactum vitæ spacium repetere!

NICIUS. Ergo, si tibi daretur, ut decursum ætatis curriculum rursus inires, omni molestia careres?

CLINIA. Si quis mihi Deus hoc daret, ut, tanquam Æson, juvenescerem; amoenitatibus facetiisque omnes mortales, quotquot sunt, anteirem.

NICIUS. Quid? cum ad ætatis calcem, sicut nunc, devenisses, servaresne eundem hilaritatis modum?

CLINIA. Minime, si ad eandem moriendi necessitatem revolverer.

NICIUS. In eodem igitur luto hæreris, versuras solveres, ut Terentianus inquit Geta. Quamobrem, quære aliam causam hujus ægritudinis veriore, quam exstirpes.

CLINIA. At nulla, in præsentia, occurrit, nisi nimia hujus vitæ cupiditas.

NICIUS. Tenes. Hanc igitur cupiditatem radicitus extrahe. Iam faxo, mortalis hujus vitæ fugam non magis retinendam esse arbitraris, quam fluminum cursus, in mare labentium.

CLINIA. Sunt ista, ut dicis, & ad ægritudinem levandam necessaria: sed, cum ea appetit, nescio quomodo mihi è memoria, tanquam è manibus, excidunt, vel ut verius dicam, non sunt in promptu.

NICIUS. Næ, tu bellator esses indiligens. Facile enim

enim in insidias hostium devenires. Quid tam miles ca-
vet, quam ne imparatus inveniatur? Immo sagacitate, ac
diligentia, multis bellis inferior invenieris, quæ arma,
sibi à natura concessa ac tradita, semper habent contra
omnes ferarum incursus expedita ac prompta. Subvenit
apologus, tibi ex usu qui sit. Avis quædam, nomen non
memini, dentes acuebat, arbori cuidam insistens, quam
ut vulpecula aspexit, rogavit, quamobrem, nulla re ne-
cessaria cogente, ita dentes acueret. Quia, inquit, ve-
reor, ne, cum sit opus defensione, satis spaciū habeam
ad me comparandum. Tu quoque hoc exemplo, ratio-
nes, quibus tectus esse possis, expeditas, & tanquam gla-
dium exertas, ad omnes ægritudinis hujusce impetus,
habe.

CLINIA. Omnes cum valemus, recta consilia æ-
grotis damus: sed num quid me vis?

NICIUS. Nihil, nisi ut ne sis miser. Vale.

DIA-

D I A L O G V S

D V O D E C I M V S.

DOMINICO GILBERTO
C Æ S E N A T I.

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

Non tam erat inclinata ætatis meæ, quam virida tua & florentis, patrocinium Veneris suscipere. Verum postquam res ita cecidit, ut ego iuuenis partes sustinuerim; reliquum est, ut senis officium subeas, & meam hanc apologiam, in tuam clientelam, recipias: qui facta deorum & heroum, argutissimo tuo plectro nobilitare, & mira felicitatis carmina pangere consuevisi. Vale.

V E N V S, Æ N E A M
A B H E L E N Æ C Æ D E

prohibens, defensa.

Vdius quartus viro cuidam docto, domi meæ, prandium dedi: à quo cum satis uterque nostrum quievisset, coepimus, fallendi ocii causa, ut sit, varios ac iucundos sermones inferre, inter quos, fuit ille in manus libros Æneidos Virgilii, qui in quadam mensa, cum aliis voluminibus confusi ac permisti jacebant: quibus apertis, incidit in eum locum, ubi Æneas, Trojæ direptionem & incendium narrans, exponit, nihil propius esse factum, quam ut Helenam, in ade Vestæ latentem, à se conspectam, sua manu interficeret; putasse enim, Trojanis, qui ab ea cæde superstites extitissent, nihil fore ad existima-

rio-

tionem turpius, nihil ad dolorem acerbius, nihil ad posteritatis memoriam luctuosius, quam si eam, quæ Trojæ exitium, ipsis luctum, diis penatibus suis exilium ac fugam peperisset, incolumem & ovantem, domum ad suos redire contigisset: additque, se id, quod cogitasset, facillime perfectum fuisse, nisi imperium & auctoritas matris intercessisset. Hic ille Æneæ fortitudinem & amorem in patriam laudare, Veneris consilium execrari, atque eam pessime de rebus Trojanis meritam dicere, quod illam pestem, illam Erynnim, Orco dari prohibuisset, per quam tot viros fortes, tot cives egregios, Orcus haberet. At ego, dissentiens leviter ab eo, quærebam, quam ille laudem, ex mulieris calamitosæ interitu, relaturus fuisset; nam, quis calamitosam eam neget, quæ suis esset propter Paridem invisa, Trojanis vero, ob excidium suæ urbis, infesta; ut merito Varius & Tucca locum hunc, utpote ab Æneæ dignitate prorsus alienum, à toto opere segregaverint atque sejunxerint. Calamitosam, inquit ille, eam vocas, quæ tanto scelere se obstrinxit? atrox illud facinus favore & benevolentia prosequeris, quod dignum est omnium deorum atque hominum odio? At ego Helenam, inquam, prorsus à culpa non eximo, sed multum ex illius invidia deonero, & in alium, scilicet in Paridem, transfero; qui quidem multo est, confessione sua, nocentior, quam à me arguitur. Nam, quamquam fuit illi malo caput, in aliquam tamen ejus criminis partem Helena venit; ille autem, totum crimen, Helena expulsa & ejecta, invadit ac detinet: ait enim in ea epistola, quam ad Helenam scripsit, ne crimen ullum vel dedecus ex discessione vel fuga metueret; nam ipsum in sese totam ejus invidiæ tempestatem derivaturum. ac verba epistolæ, si memini recte, sunt ista:

Si pudet, ac metuis, ne me videre secuta,

Ipse reus sine te criminis hujus ero.

At ille, Nugæ, inquit, sunt isthæc, & gerræ germanæ; nec vera est ea epistola, sed falsa, ac tota, ex Ovidii libidine, excogitata atque conficta. Ego totam in ea culpam crimenque constituo. Tolle Helenam è mundo; omnem simul belli Trojani causam excideris. At ego contra, totidem pene verbis, Tolle, inquam, Paridem
cor-

corruptorem; continuo Troiæ everforem ademeris. Ille ille, inquam, ea fax fuit, quæ in Asia perniciem edita, totum illud conflagavit incendium: quæ quidem, simul ut edita est, ex Regis edicto, comprimenda fax fuit, non alenda; in profundum abjicienda, non in visceribus patriæ constituenda. Quantam misericors ille pastor, in tempestiva illa pietate, crudelitatis sævitiaque vim peperit! quot hominum millia unius anima conservata necavit! Nunquam illa debuit alienum ad se virum contra jus fasque admittere. Neque ille, inquam, debuit hospitris uxorem domum suam abducere, quam sibi fas non fuerat tangere. Ac si illa peccavit, semel peccavit, virum videlicet suum deserendo; at in Paridis peccato, numera, quam multa & gravia scelera concludantur. Primum, sacratissimæ hospitii leges violatæ, sanctissima legitimi thori jura neglecta, turpissimum prodicionis crimen admissum, vis matri familias illata. Hic me ille interpellavit, ac, Deus bone, inquit, quid audio? tu vim eam vocas, quæ fit volenti atque cupienti? eamne vim pati affirmas, quæ statim, de stupro rogata, consentit, immo quæ prius exoratur, quam rogetur? Tum ego, Vtrum in hoc asseveratur, an tentatur? Sed te, arbitror, joci magis causa, quam quod ita sentias, mihi adversari in disserendo. Nam quis est in jure civili ita hebes ac rudis, qui nesciat, non minus raptam eam mulierem dici, quæ sua voluntate, clam virum vel parentes, cum amatore discedat, quam quæ invita atque repugnans abducitur? Nam ut eleganter Iustinianus docuit, hoc ipsum velle mulierum, ab insidiis nequissimi hominis, qui meditatur rapinam, inducitur. Similiter, quemnam hac scientia juris mediocriter instructum effugiat, non eam solum vim dici, quæ armis, minis, ac terroribus fiat, verum etiam eam, quæ pollicitationibus, precibus, ac blanditiis, teneros adolescentium vel mulierum animos in fraudem illiciat? Quod autem his armis, ad expugnandam Tyndaridis pudicitiam, egregie munitus Paris accesserit, restantur in primis missi ad eam nuntii, epistolæ, quæ divitias & honores pollicebantur; ejusdem lamentationes, lacrymæ, & petita alte suspiria; navis à Phereclò, ad ornandam fugam extracta; quam navem Homerus initium ac semen

men Trojanæ calamitatis appellat. Quid regalis adulteri cultus, aurum vestibus illitum, egregia forma, calamistrata coma, nonne magna quædam dicenda vis est? Præterea, vox ejus suavissima, cantus, scripti in Helenæ pulchritudinem versus, diligens solliciti amatoris officium, vis, sine controversia, fuit. Pergis, inquit ille, Ovidii testimonio rem totam absolvere? cui tanquam Poëtæ licuit, in hoc fingere, si quid vellet. Tum ego, Si, inquam, Ovidius auctor idcirco minus gravis habetur, Poëta quod sit, omnis etiam Homero Virgilioque, summis item Poëtis, auctoritas abrogetur; & quidquid de Helena & Ænea scriptum apud eos invenitur, id falsum esse, totumque ab eis confictum, existimetur. Aut igitur, de illorum testium fide detrahamus oportet, aut Ovidio æque atque illis ut credamus necesse est. Sed finge Helenam, longe post homines natos improbissimam; quamnam Æneas laudem, ex unius mulierculæ supplicio, retulisset? Equidem didici ex Aristotele, eum esse fortem virum, quem sola honestas facit, adversus mortem aliosque humanos casus, invictum: vel ab hac similitudine, quamvis minus proprie, hoc enim nomine appellamus, quem in contemptum mortis, vel metus infamiæ, vel ars ususque feriendi, vel temeritas, vel furor impellit. Summa denique huc redit, ut vir fortis, sive verus sive non verus, ne intelligi quidem possit, qualis sit, sine periculis: remove pericula, omnem simul fortitudinis rationem ejeceris. At, quod erat periculum, mulierem inermem, timidam, nec repugnantem, invadere? Tum fortasse aliquem virorum fortium numerum obtinebat, cum amens, ira atque dolore, ex incendio Trojæ, in confertissimos hostes irrupit armatus, cum Androgeum aliosque ferro constravit, cum victores Danaos, metu compulso, in naves adegit: ex hoc vero, quod coactus erat, si illud perfecisset, nihil nisi summæ immanitatis sævitiaque famam collegisset. atque haud scio, an ne nunc quidem eam effugerit. nam quod Helena non ceciderit, non habet Æneæ hanc gratiam, sed Veneri, cujus auctoritate est illius furentis ardor inhibitus: at ad contrahendam facinoris cujuspiam notam, non tam eventus requiritur, quam animus consiliumque spectatur. At vide, quan-

ta ejus mulieris extinguendæ libidine, ferus exarserit, ut fuerit necesse Virgilio, divinam illi vim & potestatem opponere. O furorem incredibilem! nisi Venus è calo descendissent, omnes ad eum cohibendum humani conatus in irritum recidissent. Existimavit Poëta bonus, id quod in præceptis suis Aristoteles tradidit, hunc Æneæ impetum, esse ejus generis nodum, qui deo vindice dignus existeret. Itaque, si solus perpetrandi facinoris animus magnam nobis infamiæ notam inurit, quantam Æneæ existimationi plagam ille furor infligat, quo in Helenam cæcus invasit? Tum ille, Non desunt mihi, inquit, arma, quæ contra hos tuos impetus opponam, si velim: sed ab iis abstineo, tum quia hic in tuo regno versor, tum quia metuo, ne mihi posthac iratus nullum ejusmodi prandium apponas. Nam à te ita acceptus sum hodie, ut non me pœniteat, quod huc venerim. Sed cras, volo, sis apud me. nam licebit mihi liberius, adversus ea quæ dixeris, omnes meas copias exponere. Tum ego, Optime, inquam; non potes valentiorē adversus mea castra exercitum, quam hunc, opponere, non alia potentiora arma parare, quam hæc escaria. Immo, si potes me curare nitidiuscule, sponte me tibi dederim, libensque in tua castra confugerim. Sed, in crastinum, non promitto. Vides enim, ex tibiæ inflatu, me non posse ingredi. Cum convalesco, condicionem accipiam. Hic leviter ille arrisit; ac tum, Non tam, inquit, epulis, quæ, pro re nostra, erunt ejusmodi, ut nullam legi sumptuariæ fraudem esse factam dicas, quam rationibus, tanquam vinculis, constrictum te in mea castra perducam. Sed age, ut lubet, si quod est in Ænea peccatum, si modo est ullum, citius (id quod de Catonis ebriositate dixit Seneca) honestum illud effeceris, quam Æneam turpem. Et, cum ad tollendam superioris disputationis molestiam cachinnos sustulissimus, ille pallium poposcit, & ad D. Honuphrii ædem iter accepit; ego domi remansi.

D I A-

DIALOGVS

DECIMVS TERTIVS.

Nobili eruditoque viro,

V A I O V A I O,

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

*I*oan. Iacobus Buccardus, vir doctissimus, & amicissimus tuus, orationem editurus, quam, de Christi Ascensione, ad Urbanum VIII, Pont. Max. habuit, petiit à me, ut meo aliquo epigrammate eam, ut ipse agebat, cohonestarem, in quo aliquid etiam dicerem, de modis antiquorum, quos ipse, in referenda Seneca Troade, in vitam revocavit. Morem gessi amico. Et, quoniam à Pont. Max. poeta summo, emunctissimaque naris censore, semel atque iterum lectum est epigramma istud atque probatum; placuit, ejus exemplum ad te mittere; cujus ego ingenium, atque judicium, facio, ut equum est, plurimi.

Troadis indignum dederas nos cernere fatum,

Audire & priscos, te revocante, modos.

Nunc Petro, & sacro Petri plaudente Senatu,

Ipse refers Christi celsa trophæa ducis,

Alta triumphatis repetit qui sidera terris,

Agmina de Ditis carcere rapta trahens.

At ventura tuum laudabunt secula nomen,

Qui duo restituis pene sepulta situ.

Nam per te celebris rediit sua fama theatri,

Et vetus eloquii stat tibi in ore decus.

Multa hic Romæ, intra paucos dies, evenere, foeda & atrocia. In his, adolescens Foro-Julien-sis eum, cui operas suas pro

R 2

pro

pro seruo locaverat, in ædibus Marii Frangipani, à quo ille alebatur, multis confossum vulneribus, clam vita devolvit, tum, auro argento aliisque preciosis rebus, quæ miseri illius fuerant, convasatis, aliam urbem persecutus est. Hic erat vir, annos quinque & quadraginta natus, humanissimis his litteris haud mediocriter excultus, Academicus Humorista, qui librum etiam, ad pœsin pertinentem, erudite scribium, editurus mox erat. Aliæ præterea cædes factæ: multis pecunia per sycophantias & doctos dolos erepta. Inter quos, callida, sycophanta cujusdam Neapolitani, technæ fallacieque palmam obtinent. Hic, qui ad expugnandas Urbanorum crumenas, plures, lepidissimarum astutiarum, tanquam legiones Romam adduxerat, quo sua furtiva felicius cederent, ac plures, nominis splendore circumventos, in insidias attraheret, se ipse in nobilissimam Carassarum familiam adoptaverat, & insuper Marchionem effecerat; neque aliter, nisi Marchionem Carassam, se dici volebat. Hic igitur, ita graphicus sycophanta, penetraverat in amicitiam nobilis cujusdam adolescentis, ut dici audio, Iannensis patre parco ac duro, sed admodum divite, qui multa hic nummum aureorum millia collocata habet in locis montium, ut vocant; atque persuasit homini, si bene sibi esse vellet, ut, ex patris nomine, se Io. Baptistam appellaret, ac loca illa venderet; idque satis processurum ex sententia, cum pater nunquam Roma visus fuisset. Itaque ille, sycophanta præceptis oneratus, confert se ad eos, qui singula, montis cujusque creditorum, nomina, in tabulis descripta habent, ac locorum eorundem emtionibus ac venditionibus præsumunt. queritur, nescio quo casu, crediti sui diplomata periisse, ac propterea sese postulare, ut altera conficerentur; se esse Io. Baptistam, qui in ipsorum codicibus magna pecunia rationem haberet. Quærunt illi; inspiciunt: atque, ex libris, rem esse inveniunt. sed duo illi præstanda esse respondent; primum, cognitorem aliquem dandum, qui, ipsum illum esse Io. Baptistam, & non subditicium, testificaretur; tum, alterum exhibendum, qui pro ipso sponderet. Vtrumque sine mora factum est. nam cognitorem partes suscepit tabellio quidam, mercede conductus, cui non magis adolescens ille erat notus, quam mihi, quam tibi, qui, ne natum quidem esse eum, novimus, sed ita catus, ita malus, ita confidens, ut, si palam ibidem affuisset, verus Io.

Io. Baptista, nunquam fuisset ille potior Io. Baptista, quam adolescens: eo enim illum, dolis atque mendaciis, adduxisset, ut negaret, eum esse se qui esset, & adolescentem, ut esse affirmaret qui ipse esset. Intercessit deinde pro eo Marchio ille Carassa; quem nemo ausus est repudiare. quis enim fidem illi abrogasset, qui, præter generis nobilitatem, auri & argenti montes sibi domi esse jactabat? Impetrat igitur, ut altera diplomata conficiantur. Verum, adolescens iis, ad quos ea res pertinebat, nihil esse opus diplomatibus, ait; sibi esse in animo, loca ille vendere; proinde laborem illum compendii facerent, & quidquid ipsis pecunia pro illorum confectio-
ne deberetur, acciperent. Annuunt illi; emtores etiam adducunt: & quia raptim omnia agebantur, ea erat precii vilitas, ut non venditiones, sed largitiones fieri viderentur. Ne longum faciam; transactis jam rebus omnibus, adolescens coactam pecuniam in rhedam imponit, atque una cum Marchione, pergræcatum abit, non apud Sybaritas, non apud Phaeces, sed quo Marchio ducebat. At vix urbem reliquere; cum ex occulto ac de insidiis, armati quatuor erumpunt, in rhedam impetum faciunt, rogant, quid in ea lateat, querunt, investigant, pecuniam inveniunt, auferunt, abeunt. Hi erant sycophanta illius satellites, ab ipso ad id conducti: quos tamen, educto gladio, se simulans persequi, una cum illis è conspectu evolavit, nihilque adolescenti, nisiplorare, reliquit. Legi in tuis litteris, magnam fuisse illis, quos mea ad te epistola participes fecisti, curam injectam, mei cognoscendi, videlicet,

Vnde domo, quis,

Cujus fortuna, quo sim patre, quove patrono.

Itaque, quo percontantibus de me respondere possis, sermonem descripsi, inter te & me domi mea habitum; in quo totam ferme vitæ meæ seriem exposui, eumque, de meo nomine, Niciū inscripsi, eo quod priores loquendi partes mihi attribuiam. Interim potes illis breviter respondere, me esse bono genere ortum, bonis prognatum, modicis facultatibus, quamvis ea calamitate, quæ cives fere omnes complexa est, non parum imminutis. Ac, ne veniat illis in mentem, mihi uxorem dare, addas, Bacchi potius quam Veneris muneribus me esse idoneum, nec quidquam jam vobis scitulas istas ac venustulas puellas invidere, sed vina suavia simulque pala-

tum vellentia, quibus, cum est genio indulgendum, vos pantesque vestros madefacitis, mihi animum eripere; sed, quamvis albus est capillus, me nequitiam esse ingenio senem, non tristem, non difficilem, non morosum, non querulum, sed hilarem, lenem, comem, jucundum; denique, me esse pene adolescentem moribus, dicas. Ac jam eos, qui te hac narrantem intelligent, audire jam videor exclamantes; O lepidum senem! Sed, omissis jocos, miraberis, hac te domi mea fuisse locutum, qui, ne ubi quidem ea sit, nosti. Sed scis morem dialogorum. quamobrem ad rem aggredior.

N I C I V S.

V A I U S. N I C I U S.

V A I U S.

Vinam sunt isti libelli, quos in manibus habes? Etenim, nisi me oculus fallit, sunt omnes tua manu conscripti.

N I C I U S. Sunt reliquæ laborum meorum, vel, ut verius loquar, ineptiarum, in quibus interdum meum ocium contrivi. Nam plurima eorum, quæ scripsi, passus sum æquo animo, interire. Nihilo enim elegantiora erant istis, quæ ab interitu, nescio quis casus, eripuit.

V A I U S. At hæc, qualiacunque ea sint, ad exactam acerrimi tui iudicii normam revocas; quia tibi sit in animo, brevi in lucem emittere.

N I C I U S. Nihil minus cogito. At vide, quam ea sim cupidus edendi, ut ex eo die, quo scripserim, ad hanc diem, adeo nullam in eis corrigendis emendandisque curam ac diligentiam adhibuerim, ut ne relegerim quidem. Neque mirum: etenim, non aliquam ingenii gloriolam aucupans, sed ocii oblectamentum quærens, me ad scribendum conféro. Itaque labores meos, ad nulum plane usum utilitatemque susceptos, non pluris esse faciendos existimo, quam telas aranearum. Nam illæ etiam, ex corruptæ alvi materia, nullis fere humanis uibus

usibus proficuas telas ordiuntur, ac texunt. Cum enim non pauci ex æqualibus meis, in hac luce orbis terrarum collocati, opibus & honoribus ad cælum usque extollerentur; ego, à Rep. exclusus, domi meæ, tanquam in angulo, hæc, non tenui, tereti, & æquali filo, ut illæ, sed crasso impolitoque texebam. Atque utinam hæc, quamvis levia, quamvis inania, quamvis frugis expertia, omne meum tempus abstulissent, neque maiorem ejus partem aliæ minus honestæ occupationes sibi vendicassent. Profecto nunc minus multo memet mei poeniteret.

V A I U S. Vsq̃ue eo tua mihi modestia probatur, dum suis se finibus teneat. Verum si longius progrediatur, atque aliquam nobis utilitatem fructumque intercipiat, nullo modo probari mihi potest. Incidi in quasdam epistolas tuas; neque indignas judicavi, quæ in manus hominum venirent: immo easdem, audivi, ab hominibus doctis laudari. Quamobrem des operam censeo, ut extrema scriptis tuis manus addatur, quo possint emendatiora atque ornatiora prodire.

N I C I U S. Omnis me jam pridem eloquentiæ & eruditionis cura studiumque deseruit; neque amplius docti eruditique viri fama delectat. Quamobrem mihi est in animo, ne minimum quidem temporis, in his nugis expoliendis ornandisque, consumere.

V A I U S. Si te honorum cupiditas, vel potius Reip. capeßendæ amor & studium, urgebat, cur non iis nomen tuum dabas, qui ad magistratus petendos accedunt?

N I C I U S. Non equidem mihi defui; sed dedi operam, quod in me fuit, ut Reip. usui esse possem. Sed illa meam à se operam funditus repudiavit, neque ullam in partem publici muneris admisit. Quod ego eo iniquiore animo tolerabam, quo nulla in re inferior iis esse videbar, quibus se totam illa commississet. tum autem non plane nudus atque inops ab iis artibus eram, quibus illa recte administratur, sed ex Iuris civilis ac Philosophiæ fontibus tantum hauseram, quantum esset suscipiendis ac gerendis honoribus satis.

V A I U S. Miror, cum sis ejusmodi, cur non ipsamet

R 4

Resp.

Resp. tuam ad se operam vocaverit, atque adeo attraxerit.

N I C I U S. At fuit tempus, quo tempore ea visa est me ad sese arcessere, atque, ut tu ipse dicis, attrahere; sed repente, excitatis aut à fortuna aut ab invidia magnis ac turbulentis tempestatibus, rejectus sum inde, quo aggredi misere cupiebam. Nam eos, quorum opera, Reip. tradebar, statim, atque ex improvviso, mors abstulit; vel iis, quibus erat molestum, me potissimum eligi, omnes livor dentes ad me conficiendum exacuit. Proh Deus immortalis, quot invidiæ ventis necesse est circumflari loca ista honorum edita, cum, ad ea nitentibus, tam multi sese status objiciant! Sed fortasse Deo propitio meo, nullus mihi ad honores aditus patuit. Non enim eos instrumenta virtutum, sed materiam libidinum, habuissem. Præterea, multa mea peccata, quæ nunc latent in hac veluti caligine ac tenebris privatæ vitæ, tunc, magno existimationis meæ damno, nec sine gravi aliorum offensione, in oculis pene omnium constitissent.

V A I U S. Quandoquidem pericula, quæ in altum honorum evectos, assidue circumstant, animo, tanquam oculis, cernis; jam tibi grave videri non debeat, nullam potuisse publici muneris partem attingere; neque pessime tecum esse actum existimes, quod, remotus à laboribus ac periculis, nulla re egens, ac nemini parens, in ocio privatæ vitæ, tanquam in portu, relictus sis. Nolim quidem videri, tuis studiis ac cupiditatibus obviam ire; tamen ea auctoritate, quam mihi in te esse voluisti, dicam libere, quod sentio. Cecidit tibi sane feliciter, quod non licuerit, è tenebris privatæ vitæ, in lucem honorum exire. Nam, quæ major homini felicitas potest accidere, quam totam suam ætatem in potestate habere? quid, ex contrario, infelicius contingere, quam cogi, omnes sui temporis partes, nulla earum sibi relictæ, in aliorum usum impendere? At homo, in administratione publicorum munerum occupatus, parum sibi ex sua vita reliqui facit; totam fere negociis attribuit. Immo, si est dicendum magis aperte, qui sic occupatus est, nullo modo vivit. Nihil enim, ut inquit Seneca, minus est hominis occupati, quam vivere.

N I-

N I C I U S. Vt verum tibi fatear; antea quam potuerim existimare, quanto liberior vita sit eorum, qui procul à Rep. vitam agunt, erat mihi mortis cuiusdam instar, quod non possem meum tempus in aliorum usum conferre, sed totum mihi integrum illibatūque relinqueretur: & tanquam insignis aliqua injuria vel damnum impositum esset, ita querelis ac lamentationibus omnia complebam. At postea ocii mei dulcedine delinitus, & simul turbulenta eorum vita perterrefactus, quibus nihil vacui ac liberi temporis à negociis publicis reliquum esse animadvertēbam; sensi tandem, eos, qui cuperent ocium suum alteri tradere, perinde insanire, ac si pecuniam, sibi necessariam, in aliorum usum erogare contenderent. Quis enim, nisi stultus, quod sibi opus sit, alios potius habere velit, quam se? Omnino, nihil carius est tempore, nihil indignius quod temere effundatur; cujus solius, ut inquit Seneca, honesta avaritia est. Id ego insaniens, tanquam pecuniam, alteri largiebar; & cum non acciperent, dolenter casum meum miserabar: neque animadvertēbam, interea illud inutiliter fluere, ac neque meo neque alterius cuiusquam usui cedere. Nam hac una in re, longe alia ratio est pecuniæ ac temporis; quod pecunia, quæ non expenditur, integra remanet; tempus, quod non arripitur, effugit, nec ullum post se sui vestigium relinquit. Quid opus est verbis? Dum meum tempus alteri defero, atque ille negat accipere, multi mihi dies inertes abiēre. Dum ocium meum negligentius custodio, impetum in illud fecere, somnus, desidia, officia, inanes cogitationes, noxiæ cupiditates, luxus; sibi que totum usurpavere.

V A I U S. Est, quod magnas & ingentes Deo Opt. Max. gratias habeas, cujus beneficio, pulsus errorum tenebris, in aperta veritatis luce versaris, neque facis id quod plerique committunt, qui hac ipsa, qua tu veheris, navi feruntur. Etenim, contrariis fluctibus à Reip. procuratione rejecti, lucem perosi, tenebras diligunt, ac, se Deo suo irato natos, exclamant, semperque fortunam queruntur adversam.

N I C I U S. Nullus mihi, revera, fortunæ accusandæ relictus est locus. Nam, si bene calculus ponitur, benigna

nigna atque propicia eâdem usus invenior. Primum, non est passa, quidquam mihi deesse, quod sit ad vitæ usum necessarium. Deinde, perfecit, ne, hoc extremo vitæ meæ tempore, cujusquam imperio ac potestati subicerer. Vnde, si recte existimare volumus, fecit me quodammodo Regibus parem. Nam, quid aliud largiri Regibus potest, præter hæc duo, videlicet, ut ne qua regeant, & ne cui pareant? Atque una in re, melius mihi multo quam illis, esse consultum voluit; quod in Regibus multa sibi reservat, in quibus irata desæviant; at in mea vita, pauca sibi reliqui fecit, quæ feriret irata. Itaque, dum mihi illa consultum esse vult, pene illi juri renuntiavit, quod in me habere potuisset. Atqui, cum fortunam dico, usitato more utor, qui ita loqui consuevit. Ceteroqui, satis mihi persuasum est, eam esse nomen finire, atque à Deo immitti, quidquid ad nos adversi vel secundi deveniat.

V A I U S. Bene, atque ex Catholicæ veritatis sententia, loqueris. Neque injuriâ statum tuum ita magnifice effers. Id enim unicum erat sapientissimi illius votum, qui nec paupertatem nec divitias sibi contingere postulabat, sed tantum, quæ essent ad vitæ usum necessaria, dari petebat. Sed, quidnam illud, quod semper tuo tibi arbitrato licuit in studiis litterarum hæerere, quanti æstimandum est?

N I C I U S. Iam vero, ad litterarum studia quod attinet, sine quibus, recte qui sentit, vitam esse nullam ducit; quam multa, etiam in hac parte, mihi tribuit Dei, singularis in me, bonitas ac benignitas! Nam (ut etiam tibi videtur) nec tardum ingenium mihi dedit, & optimorum magistrorum copiam fecit: ac, sublati omnibus impedimentis, vel invitum ac repugnantem, in studiis litterarum detinuit: adeo, ut uterque nostrum prope certare videretur, ille, ut mihi prodesset, ego, ut vicissim obessem.

V A I U S. More hominum feceras, qui, in malum propensi, in bonum tardi, quod sibi est optimum, aspernantur, quod pessimum, eligunt.

N I C I U S. Sed, quo divina in me beneficia tibi clarius eluceant, si est ad audiendum benignitas, repetam,

tam paulo altius memoriam præteritorum temporum ; ac per omnes ætatis meæ gradus, quanta potest celeritate, percurram. Lubet enim hodie, si non est molestum, me tibi totum aperire ; quo, non nævo aliquo, aut crepundiis, ut dicitur, sed corpore omni, possis cognoscere.

V A I U S. Facis sane injuriam, cum de mea ad te audiendum voluntate dubitas. Cui enim libentius, quam tibi, operam dederim, in quo diligendo, filii mihi constituerim sanctitatem ?

N I C I U S. Primum igitur, admodum puer, quod ingenium non tardissimum celerem culturam admitteret, in ludum missus sum ; ubi, discipulorum natu minimus, in addiscendo arripiendoque ea, quæ à magistris monstrabantur, (absit verbo invidia,) majorum natu industriam exæquare videbar. Quantas parentibus meis voluptates creabat, quantas de me spes commovebat, hoc ingenii non hebetis neque instrenui signum ! De quibus parentibus meis, locus admonere videtur, nisi aliter censeas, ut pauca quædam, quanta possum brevitate, complectar.

V A I U S. Narra, obsecro : nam, ut de te conjecturam facio, eos, arbitror, in omni genere virtutis fuisse præstantes.

N I C I U S. Atqui haud scio, an cuiquam, qui esset ejusdem ætatis atque ordinis, meliores parentes sapientioresque contigerint. Pater meus, vir probus ac prudens, erat Græcis ac Latinis litteris doctus, Philosophiæ non ignarus, Iuris civilis peritissimus ; præterea fide optima, integritate summa, ab omni inhonesto lucro abhorrens ; non callidus, non veterator, non alieni appetens ; ad hæc, homo certus ac diligens. Quibus virtutibus fiebat, ut ille multis principibus viris, quorum negotiis operam dabat, esset apprime carus. Et sane, (quantum me postea usus docuit,) ea fide ac probitate hominum haud vilis est annona.

V A I U S. Præsertim, ut nunc sunt mores. Nam, præter admodum paucos, quem hodie invenias, cujus, in negotiis contrahendis, fidem tuto sequaris ? Adeo est hominum vita in dies improbior, fides sublestior, ut inquit Plantus. Sed perge, ut cœperas.

N I.

N I C I U S. Matrem vero meam, optimam ac sanctissimam sceminam, utrum formæ dignitate an castitatis decore spectabiliorem fuisse dixerim, nescio. Ita, in summa forma, summa etiam pudicitia inerat. Illa, ut cum maxime, tum post viri sui mortem, eleemosynis vigiliisque dedita, ad pietatem proficiebat. Quotidie mane templum, prope ab nostris adibus positum, adibat, ibique in preces fusa, Deum orabat, ut daret pacem propitiis, salutem & sanitatem nostræ familiæ. Ocium, quod semen atque fomentum omnium malorum esse consuevit, ita oderat, ut nemo eam, nisi orantem, aut opus aliquod facientem, aspexerit. Vtinam ex hac indole ego miserrimus aliquid hausissem. Vnum in ea vitium deprehendebatur; quod nimis misere cupiebat suos sibi liberos honoribus ac divitiis quam maxime florentes aspicere.

V A I U S. Commune est hoc vitium ac pervagatum. Quam enim matrem invenias, quæ filios suos non esse quam ornatissimos cupiat? Atque Agrippina, impurissima Neronis matre, omissa, quæ paratam sibi à filio necem non est deprecata, dummodo aliquando regnantem eum aspiceret; fac tibi matris filiorum Zebedæi veniat in mentem: jam minus miraberis, matrem tuam, ea qua narras probitate præditam, in ejusmodi affectus fuisse prolapsam.

N I C I U S. Sed hujus tam immoderatæ cupiditatis dedit poenarum satis. Etenim non modo ejusmodi nullam ex filiis voluptatem accepit, sed contra, dolores multos & graves invenit. Sed, ut ego arbitror, non est passus Deus, eam in tanta probitate maculam hære, sed multis magnisque animi & corporis acerbitatibus eluendam delendamque curavit.

V A I U S. Maximum est ac prope certissimum divini in nos amoris argumentum, si perpetuis hinc doloribus malisque vexemur. Nam, quos ille in filiorum loco diligit, frequenter incommodis ac damnis exagitat. Sed quid tandem adversi in illam Deus immisit?

N I C I U S. Primum, me, in quo præsertim spes suas omnes collocatas habebat, tantum studiorum odium cepit, ut mori viderer, quoties magister ac metus in ludum

dum impellerent. Tum, animus, nugis puerilibus deditus, quæ à magistris tradebantur, neque omnia percipere, neque percepta continere fideliter poterat, neque, quæ concepisset, ad maturitatem frugemque perducere.

V A I U S. Nonne istuc, quidquid est in te eruditionis atque doctrinæ, ex prima illa puerili institutione manavit? Non fuit igitur irritus, in te erudiendo instituentoque, magistrorum tuorum labor & industria.

N I C I U S. Odiosum est, de se ipsum prædicare: sed, quia cum homine mihi amicissimo, non gloriandi sed vitæ meæ exponendi rationes causa, loquor, dicam audacter id quod est; neque metuum, ne apud eum aliquam gloriosi hominis suspensionem incurram. Ergo, quemadmodum ager fertilis, quamvis à cultura desertus, commissas sibi fruges interdum cum usura reddit; ita etiam ingenium meum, vi sua ferax, nulla fere exercitatione subactum, jacta à magistris bonarum artium semina, aliqua ex parte, comprehendebat, reddebatque cum scœnore. Quoties, cum paululum me labori dedissem, nonnullorum assiduam diligentiam vici! quoties, cum accurate aliquid scripdissem vel dixissem, jacentem ac prope extinctam parentum meorum de me spem prorsus erexi! Sed reliqua persequamur. Iam, una cum pueritia, ab iis studiis excesseram, quibus ea ætas informari ad humanitatem solet; cum in Philosophiæ curriculum sum compulsus. At, si ullum fuit tempus, quo magis alienum à studiis animum gesserim, profecto illud fuit. Etenim ea studia, quibus vanissimus quisque, ex adolescentia, flagrat, in me fere omnia aderant; videlicet perpetua exornandi corporis diligentia, assidua excolendæ formæ sollicitudo, & quo promptior essem ad cantum, nimium ac superstitiosum curandæ vocalis studium. Non iis invidebam, qui acrius rerum vim naturamque perspicerent; sed, quibus elegantior corporis species contigisset. Non eos æmulabar, quos, in studio doctrinæ, discendi amor dies noctesque contineret; sed, quos cura cultus sui major sollicitaret. Ornatissimum quemque spectabam, laudabam, ac felicem eum esse clamabam. Neque illud curabam scire, utrum recte, an secus, natura definiretur esse principium motus & quie-

is,

tis, an materia, quam primam vocant, sit formæ cuiusquam expers; sed magis me illa movebant, ut recte pedi calceus hæreret, ut caligæ aptæ atque habiles essent ad tibias, ut satis pileus & pallium decerent, ut quam maxime multis, formæ bono, placerem. Sed jam tibi stomachum exentio cum his nugis. Quasi vero tua magnopere intersit, agnoscere, utrum ego in adolescentia fuerim gravis an levis, studiis an jocos puerilibus deditus.

V A R I U S. Perge obsecro. Nam Augustinum audire videor, peccata prodentem sua.

N I C I U S. Inter has ineptias atque stultitias, primus me dolor percussit; mors videlicet patris mei. Quanto fuit mihi detrimento ille tam importunus interitus! quam alienus à rationibus meis ille ejus è vita discessus! Vere possum dicere, omnes familiæ nostræ honores & commoda, una cum eo funere, fuisse elata. O fallaces hominum spes, fragilemque fortunam! Cum ille apud principes viros auctoritate & gratia valeret, cum sibi ac liberis suis opes & copias pararet, morte extinctus pene subita est, vix diebus septem post eum diem; quo cum febris in lecto decubuit. Mors hæc matri meæ luctum, nobis orbitatem, rebus nostris prope vastitatem & exitium attulit: communi rerum omnium fato; quæ, ubi paululum in altum provenerunt, plerumque retro, fere præcipiti lapsu, revolvuntur. Primum, mater, rerum omnium imperita: neque enim erat nonnullarum similis, quas ego novi, quarum prudentiæ quævis posset provincia tuto mandari: imperita, inquam; & , quod est deterius, nimium sui juris sententiæque; rem familiarem capeßere, bona, quæ fuerant patris mei, indiligerenter tutari, peritorum consiliis non acquiescere. Tum, frater, anno fere minor quam ego, adolescens, natura acer ac vehemens, iudicioque non admodum firmo, & , quod est consequens, à consiliis prudentiorum abhorrens, in administratione rei familiaris, lubentissima matre, versari, cuncta miscere atque pervertere; deinde, quodam quasi æstu adolescentiæ abreptus, atque etiam extra rectam viam abstractus, multa nequiter facere, æs alienum grande conflare, pro aliis spondere, quotidie aliquod vel damnum, vel turbam dare. Hæc e-

jus

jus vivendi ratio, totos duodeviginti annos, ita matrem meam exercitam habuit, ut nullum eidem tempus vacuum à curis, à laboribus, lacrimisque, reliquerit. Unde factum est, ut, perpetuis sollicitudinibus macerata, ac spe illa honorum, quam in filiis collocaverat, decepta, propemodum omne ambitionis studium ex animo egerit.

V A I U S. Factum est à Deo, divinæ ipsius justitiæ, & salutis mulieris, convenienter; ut in suo ea vitio plecteretur, atque infinita illa divitiarum honorumque cupiditas, amissione bonorum, & humilitate filiorum, sanciretur.

N I C I U S. Interea ego animo perturbato atque sollicito, levandæ ægritudinis causa, totum me litteris dederam. Erat mihi, per id tempus, cum duobus præstantissimis viris magnus usus consuetudoque, quorum alter juris civilis scientia, alter poëticæ facultatis studio, longe multumque præerat. Hi fuere mihi auctores, ut jus civile perdiscerem. Non sum cunctatus; sed statim cœpi in eo studio, non negligenter, ut antea, sed magna cum industria, versari. Quotidie, tum mane, tum vespere, publicum Gymnasium adibam, singulos Juris doctores studiosissime audiebam; multum ipse commentabar, legebam, scribebam; quibus exercitationibus, multum me erat necesse proficere. Itaque mater lætari, amici gaudere, omnes laudare. Quarum rerum fama compulsus vir quidam amplissimus, qui fuerat patri meo amicus in primis, cumque jam utriusque Juris interpretandi facultatem obtinuissem, admodum adolescentem, neque ita multis annis ante ex ephebis egressum, me sibi à cognitionibus fecit. Magnus à clarissimo viro honor mihi habitus, multum ad opes & honores adipiscendos contulisset, si esse diuturnum licuisset. Sed mature fortuna ademit. Nam ille, paucis post diebus, est mortuus.

V A I U S. Ut initia se dabant, jam poteras suspicari, te, non ad strepitum fori, sed in hæc amceniora & elegantiora studia compelli.

N I C I U S. Nihil propius est factum, quam ut animum desponderem, vel ad aliquam aliam disciplinam à
Iure

Jure civili transferrem. Sicenim cogitabam, nunquam mihi posthac similem occasionem sese daturam ingenii declarandi. Sed precibus amicorum victus, ægre me in eo studio continui. Atque ab eo tempore, cœpi ea, quæ didicissem, ad usum conferre, principes advocatos & patronos in forum sectari, iis, qui me uti vellent in patrociniiis & advocacyibus, gratuitam operam dare. Verum, in has humanissimas litteras natura propensus, ab illis severis ac tristibus in dies magis abalienabar. Et jam nec spes ulla honorum ostendebatur, neque barbaris recentiorum jurisconsultorum vocibus poteram aures assuefacere: multoque libentius, Plantum, Terentium, Ciceronem, Casarem, sumebam in manus, quam Accursium, Bartolum, ceterosque ejus notæ scriptores: eorumque lectione mirabiliter me recreari sentiebam, ac paulatim fori odium capere. Non eo tamen inficias, me quinquaginta libros Digestorum cum admiratione legisse, ob eorum, quorum è scriptis illi conficiuntur, gravitate, prudentia, æquitate, rerum scientia, atque orationis splendore: semperque existimavi, nihil in eo genere reperiri posse elegantius atque limatius. Sed non poteram ferre, tam lautas tamque delicatas epulas à nostris, sordida & inquinata oratione, tanquam manibus, tractari. Quamobrem factum est, ut, primum de usu atque exercitatione forensi multum remitterem, tum, ut propemodum totam abjicerem, atque intermissa, longo intervallo, humanitatis studia repeterem; unde, si nihil utilitatis haurirem, voluptatis certe non parum exciperem.

V A I U S. Omnino permittendum est, ut ea quisque studia sequatur, in quæ natura propendet. Nihil enim est, quod ægrius aut laboriosius agas, quam quod repugnante facias, ut est in proverbio, invitaque Minerva.

N I C I U S. Iam meo mihi arbitrato licebat vivere; neque quisquam erat amplius, qui voluntati adversaretur meæ. Matri, senio curisque confectæ, ambitio decesserat; qui me ad juris prudentiam impellebat, occiderat; amici, quibuscum una vivebam, vehementer erant his litteris dediti; eruditissimi viri se mihi ultro ad docendum præbebant. Itaque, ommissis ceteris studiis, veteribus

teribus tum oratoribus tum poëtis legendis volutandisque me tradidi. Nullum fere diem intermittebam, quin aliquid commentarer vel scriberem; quod statim doctissimis illis viris, qui se mihi dederant, ostendebam, quo ab eis corrigerer. Atque, ne ingenii exercendi occasio deesset, cooptatus sum in Academiam nobilissimam, quæ per id tempus præstantissimis ingeniis florebat. Non cessabam, novum semper aliquid & elaboratum in medium asferre; ac pro me sedulo faciebam, ut, quidquid ego recitassem, doctis præsertim viris probaretur.

V A I U S. Hæc est vera vita, illique simillima, quam, in hortis Elysiis, felices illæ animæ, ut est in fabulis, vivunt.

N I C I U S. Hic meæ iterum spei, lassæ & quiescenti, novus status ostendi visus est; quo si uterer, recta, brevi navigatione, in portum honorum invehere. Correxeram, &, quantum in me fuerat, expolieram orationes eas, quas adolescentulus, ac pene puer, in scholis habueram; sed quid inquam, correxeram? immo, paucis immutatis, descripseram potius, easque, juvenili quadam audacia magis quam maturo iudicio, adductus, edideram. Iis perlectis, vir quidam eruditissimus, qui erat Principi nostro à brevibus, patrique meo, dum viverat, amicissimus, venit ad me ultro, rogans, per amicitiam, quæ sibi cum patre meo intercesserat, ut sanctionibus Principis sui epistolis scribendis operam navarem meam, seque adjuvarem; neque id se tam facere, aiebat, quo laboris illius molestia liberaretur, quam mea causa fore enim, ut, si ille processisset honoribus longius, sicut sperabat, se adiutore in illum eundem locum pervenirem, ab hoc aditu januaque patefacta. Non dimisi tempus, neque destiti; dum ventus operam daret, eo quo impellebar, alacris ac promptus, velis remisque contendere.

V A I U S. Expecto, quorsum hic tuus, ad honores, navigationis novus cursus evadat.

N I C I U S. Rem omnem audies. Iam amico meo navabam operam pulcre; sed clam; ne quisquam posset persentiscere, quod scribebatur, ex mea officina prodire: ita enim muneris ejus ratio postulabat. Iam, quid-

quid à me emanabat, ita homini probabatur, ut ne verbum quidem unum commutandum videretur. Cum, ecce tibi, adversus ventus exoritur, miserasque spes meas ad illum eundem scopulum, ad quem sæpius offendifsent, afflixit. Nam vix annus intercesserat ab eo die, quo novæ huic spei velificatus fueram, cum vir ille clarissimus diem obiit supremum. Heu mors, mihi semper acerba, cur tantas mecum inimicitias geris? cur toties, in aliena mortē, meas simul spes omnes interimis?

V A I . Mirabar, si tibi quidquam ex sententia cecidisset.

N I C I U S . Verum, mortis crudelitas adhuc fere versata est in damnis earum rerum, quas nunquam possederam, quibusque carere induxeram animum. Quamobrem, si quæ adhuc mihi bona, ejus sævitia, ademta sunt, ea potius intercepta quam erepta existimari debent. At voluit etiam funesta, rebus à me possessis, longeque carissimis, manus asferre. Nam matrem mihi dulcissimam abstulit. Quantos, eheu, mihi luctus, ejus interitus attulit! quantas acerbitates doloresque confluxit! Sane omnes, quos ad eam diem exceperam, fuerant, præ illo, leves, quem mihi mors ejus inussit. Quænam mihi poterat ægritudo tanta intervenire, quam non continuo, meo ab animo, ejus aspectus suavitasque detergeret! Tum vero quid agerem? Vnde mihi solatium in rebus adversis peterem? Ergo nihil mihi reliquum esse videbam, nisi ut mœrore luctuque conficerer.

V A I U S . Nimis sane molliter ejus ferebas interitum, quæ, decurso spacio, metam attigerat.

N I C I U S . Quid tibi vis? mater erat, diligebam eam unice. Sed nullus est dolor tantus, quem non longinquitas temporis minuat atque molliat. Ita vivebam miser, ut mihi in dies semper aliquid adimi de ægritudine illa sentirem. Iamque tota ferme decesserat; cum nova spes ceteris luculentior affulsit.

V A I U S . Iam mihi videtur fortuna te, tanquam pilam, habuisse. Nam modo tollebat, modo deprimebat, atque, ex libidine sua, ludos faciebat.

N I C I U S . Sed ea quoque spes, simul ac fulsit, statim, sicut ceteræ, extincta est. At ego, tam sæpe deceptus, illud assecutus eram, ut, si quæ spes mihi sese de-

cessisset

disset, non eam quidem excluderem, ne in hominum reprehensionem incurrerem, sed perinde illi fidem haberem, ut homini frivola fide; ut, si, quod promiserat, fecisset, gauderem, sin aliter, non magnopere commoverer animo. Erat mihi eo tempore cum Iurisconsulto celeberrimo magnus usus; qui, plus mihi tribuens, quam quantum in me erat, facultatis, ferebat moleste, removeri à Rep. operam meam: itaque dabat operam, ut ad aliquam ejus partem admitterer. Etenim ille, cui commissa erant Principis arcana omnia, cum, per valetudinem, tot laboribus sufficere unus non posset, quarebat aliquem juvenem, honesto loco natum, literis præditum, fide optima, quem tanto oneri, aliqua ex parte, subjiceret. Perfecit Iurisconsultus, ut cæteris anteponerer; meque ad illum adduxit. Introductus, breviter sum locutus, quid essem. Quid multa? Primo congressu, ita totum hominem possedi, ut nil ei videretur longius, quam dum munus suum mecum partiretur. Itaque institit, oppressit, quantum potuit, ut me in ædes Principis transferrem. Sed repente mutata omnia. Venit, non ita multo post, Iurisconsultus ad me, tristis, eo quod bonus ille vir mutasset sententiam suam, causatus, ut ajebat, nescio quam affinitatem, quæ mihi cum aliquo intercederet, cui, verebatur, ne arcana Principis, si mihi essent commissa, proderentur: sed, re vera, castigatus à non nemine, quod juvenem, nec vacuum ingenio, nec humilium natum loco, sibi socium ascisceret, à quo periculum esset, ne è Principis gratia paulatim everteretur, & cum, tanto studio atque labore, honorum ac laudis aucupium & venationem faceret, aliis leporem excitaret. A mea igitur spe tam sæpe delusus, homo natura quietus, atque à molestiis abhorrens, ac repulsæ in primis impatiens, statui, non amplius fortunam experiri, sed totum me ocio tradere, & mecum, ut dicitur, vivere. Quod sine ulla cunctatione perfeci.

V A I U S. Quid? illos duodeviginti annos, quos, à te audi, potentiori amico traditos, cui putas fluxisse? tibi, an illi?

N I C I U S. Nec mihi, nec illi. Obsecro, ne me in memoriam mearum miseriæ inducas. Atque equidem

dem nihil tam mihi præter opinionem accidit, quam ut repente aulicus fierem. Nam pridie, quam me in has plagas indui, miserat ad me purpuratus ille, quem dicis, ex intimis suis familiaribus unum, qui suis verbis mihi nuntiaret, ut, si quem nossem, bono genere natum, atque litteris his humanissimis præditum, quem studiorum suorum socium, & consiliorum participem faceret, indicarem. Respondi, neminem mihi in præsentia occurrere, ad id muneris aptum; sed versaturum me cogitatione in eos omnes, qui se exercerent in Academia, eumque electurum, qui esse usui posset. Discedit, postridie revertitur, rogat, ut, quod meo commodò fiat, ad eum veniam; se enim velle, de tota hac re mecum diligentius agere. Parui, veni; intromissus, hilari vultu excipior; atque, Parce, inquit, labori quærendi; nam inveni, quem volebam. At ego primum, non mediocriter gavisus sum, quod ea molestia atque periculo, si minus idoneum tradidissem, liberatus essem. at malus, paulo post, mihi in amplexum irruens, Gaudeo, inquit, vehementer, tibi deliberatum esse, in numerum meorum familiarum venire. atqui, scias, me non alio nisi in germani fratris loco te habiturum. At ego primum, hac voce percussus, miratus sum, obstupui, quid responderem non habui. Verum, ubi me collegi, quo aliquid responderem, libenter me ipsi daturum operam dixi, sed sine aliquo illius sumtu; nam posse me ejus commodis meo cibo servire. Scio istuc, inquit ille; sed alii etiam, summo genere nati, in aulis de diariis istis vivunt. In pauca ut conferam; postridie mane, domum rediens, diaria ad me missa, simulque in aulae diaria rodentium albo scriptum invenio. Quid ageres? Ferendum fuit. Neque enim tam me dolebat, alteri vivere, quam nulli; neque tam, me mihi ereptum esse, ægre erat, quam, inertiae desidiaque traditum; neque tam, meum ocium, alterius voluntati concessum, quam sine cujusquam fructu emolumentoque addictum, deslebam. Verum hic dolor compensabatur, tum viri amplissimi consuetudine jucunda, qua fruebat, tum eorundem cum illo consiliorum societate, qua perpetuo eidem hærebam. Quam eum, vellem nunc etiam vivere, quamquam nec

uti-

utilem mihi nec Reip ! nam erat vir probus, atque à me, propter ejus suavissimos mores, diligebatur in primis ; neque ulla unquam condicione adduci potui, ut eum desererem, cum multæ mihi magnæque proponerentur : neque dies ullus præterit, quin ejusdem, in meis ad Deum precibus, meminerim. nam quamvis, in morte sua, me, qui annos fere viginti, tot meis laboribus, periculis, ac damno rei familiaris, dies noctesque eidem navaverim operam pulcre, parem eis fecerit, qui, nullo suo sumtu, nullo periculo, nullo labore, vix annum integrum, operas ipsi suas locaverant; tamen, quidquid est id, quod reliquit, proficit; deque eo magnas & ingentes illi gratias ago atque habeo. Sed quorsum, inquires, hæc tam alte repetita narratio? Nempe, ut intelligas, quam olim misere cupierim, negociis publicis implicari, quamque miserum duxerim, carere miseria. Nam nunc miseros eos deputo, ad quos labor aliquis publicus redeat, propter ancipites casus, qui non possunt esse sejuncti. Ac simul summam Dei in me misericordiam admireris, qui, præter eos annos, quos illi de quo diximus dedi, reliquos vitæ meæ dies apud me residere permisit, neque eorum aliquem, in usum alterius, abire.

V A I U S. Quandoquidem tantum nunc tibi ocium, quantum cuiquam fas est optare, contingit, gaudeo, Deumque, ut sit perpetuum, oro. Sed, quoniam jam se calor fregit, & inclinat in vespere dies, surgamus censeo, atque amcenam aliquam Urbis partem, rheda vecti, adeamus.

N I C I U S. Sic agamus censeo. Eamus.

DIALOGVS

DECIMVS QVARTVS.

Illustrissimo ac Reverendissimo
FABIO CHISIO,
 Sedis Apostolicæ apud Vbios Nuncio,
IANVS NICIVS ERYTHRÆVS
 S. P. D.

Vm, anno superiore, difficillimo illo ancipitique morbo implicitus detine- reris, in quo, à calculis, vesica inclusis, acerbissimis doloribus excruciaris; pro nostra amicitia meoque in te amo- re, incredibili molestia afficiebar. Ve- rum, cum admirabilem animi tui, in illis doloribus perferendis, æquita- tem constantiamque perciperem, sentiebam, in illis molestia mea quasi tenebris quoddam solatii lumen emergere, quod eum tandem invenissem, cui Crux, qua onerati, Christum sequi jubemur, quamque ita omnes horrent, reformidant, fu- giunt, non, inquam, suavis (non enim vis tanta contra do- lorem sapienti tribuitur, ut illum suavitatis nomine afficiat,) sed nec horribilis, nec pertimescenda, immo etiam amplecten- da videretur. Itaque hac occasione excitatus, Dialogum, de Crucis amore, scribere sum aggressus; quo, tuo exemplo, si usus veniat, animum ad tolerantiam malorum instruerem atque firmarem, iisque rationibus, quas tibi, dum calculi a- cerbissimos illos dolores cierent, in mentem venisse non ambi- go, mihi persuaderem, non illud esse in cruce mali, quod vul- gus opinatur, immo innumeris refertam eam esse utilitati- bus, quibus salus nostra aterna contineatur. Mitto nunc il- lum

nam ad te, ut, jam gravissimis illis malis, quibus premebaris, periculisque defunctus, quantum tibi in sapientia tua praesidi ad illa alacriter pro Christo subeunda fuerit, iis quae à me offeruntur legendis agnoscas & gaudeas, & ubi me in eis recensendis memoria effugerit, ibi in sapientissimis tuis litteris, ut subvenias, quo, te magistro ac duce, ad horum vel similibus incommodorum ictus, fortiter excipiendos perferendosque, pacatior inveniar.

DE AMORE CRVCIS,

Sive

De ferendis hilari animo ærumnis
atque molestiis.

MAGISTER. DISCIPULUS.

MAGISTER.

Vanam causa tam gravis, tam vehemens, hoc diei tempore, te huc impellit? Nonne soles, à prandio, aliquid temporis otio somnoque concedere? Quid est, quod valetudinem tuam, cujus in primis studiosus esse deberes, ita negligas, vel potius nihili facias?

DISCIPULUS. Commisi me quidem lecto, ut meus mos est, statim à prandio: sed cum omnem mihi ab oculis somnum culices, suo illo odioso susurro, ac molestissimis acuminibus, abegissent; ejeci me iratus è lecto, sumtoque pallio huc properavi, ut aliquid ex te audirem.

MAG. At ego, majorem aliquam esse causam adventus tui, suspicabar: sed, quoniam ita es studiosus me audiendi, pone, de quo velis audire; de quo rogatus, respondebo tibi, ut potero, ut sciam.

DISC. Scis, hodie esse ferias, Christi Cruci sacras atque

que solemnes ; cum nimirum patibulum illud, olim de decoris contumeliæque plenissimum, summis ab Ecclesia honoribus ac laudibus afficitur, & tanquam in altum extollitur. Atque hinc natum opinor, ut nihil frequentius agitari in concionibus soleat, nihil libentius commemorari, quam crucis amorem & studium, (quasi tot honoris gloriæque insignibus fulgeat, sed, re vera, nihil in se crux ipsa contineat, nisi ærumnas, labores, atque molestias,) præterea in perpessione malorum, vera vitæ tranquillitas fructusque constituatur. Mihi certe satis adhuc probari non potest, res acerbæ atque difficiles cum summa lætitia ac voluptate conjungi, res damno-
 fissimas perniciosissimasque cum summa utilitate fructu-
 que copulari, res dedecoris ignominiaque plenissimas cum incredibili honore gloriaque connecti. num, obsecro, cuiquam est suave, cruciari? num utile, fortunis everti? num honestum, contumeliis omnibus affici?

MAG. Tota hominis felicitas posita est in eo, quod tibi miserum & horrendum videtur. Et, qui potuit intelligere, nihil esse homini magis aprum atque conveniens, quam res arduas, asperas, ac difficiles, hic, mea sententia, summum sapientiæ verticem attingit, hic sapientis numerum ac locum obtinuit. Etenim rem assecutus est omnium maximam ac præstantissimam, nimirum sui ipsius cognitionem atque notitiam. quæ profecto tanta res est, ut sapiens vox illa, *Nosce te ipsum*, non ab homine aliquo edita sed à Deo ipso profecta, veterum iudicio existimetur. Homo enim, propter peccata, nulli rei ita natus esse videtur, ut ferundis ærumnis atque miseriis; adeo ut, qui flagella deprecetur, qui rei familiaris damnum extimescat, qui crucem exhorreat, &, ex contrario, voluptates appetat, utilitates & commoda quærat, honores amplectatur ac teneat, à sui ipsius cognitione deflectat. Christus ipse, cum de hominis beatitudine loqueretur, non retulit in beatorum numerum eos, qui divitiis abundant, qui deliciis expleantur, qui honoribus affluunt; sed eos esse beatos dixit, qui inopia laborant, qui contumeliis afficiuntur, qui mœrore luctuque tabescunt. *Beati, inquit, pauperes; beati, qui persecutionem patiuntur; beati, qui lugent.*

DISC.

DISCIP. Si scelera hominum atque peccata, ut tu antea dixisti, atque ipse fateri compellor, à luctibus ac miseriis non possunt esse sejuncta; quid causæ dicam esse, cur virtutem, probitatem, innocentiam, omnibus sæpe malis afflictam atque prostratam aspiciam? possum enim, ex omnium seculorum memoria, plures nominare, si velim, omnium virtutum laude cumulatissimos, qui ne digitum quidem à divinæ legis præscripto recesserant, attamen cum improborum hominum calamitate atque malitia semper adeo conflictati sunt, ut, ad extremum usque spiritum, vitam in summis calamitatibus miserissime traduxerint. Sed quid hominibus innocentissimis erat opus flagellis? quid commeriti erant? quænam in eis scelerum maculæ tot pœnis suppliciiisq; eluebantur?

MAG. Si omnes, qui sunt, qui fuerunt, quique futuri sunt, homines, de animi integritate & innocentia, in disquisitionem Dei vocentur, nemo, præter B. Virginem, adeo mundus à sorde invenietur, ut divinæ severitati sese jure possit eripere.

DISCIPUL. Rem prope incredibilem narras. ego enim, partim ipse percepi, partim ab aliis audiui, semper fuisse, atque etiam esse, non paucos, qui, divinæ gratiæ præsidio muniti, integrum ac purum ab omni labe animum servant. Qua igitur ratione pœna illuc irrupit, unde exulat fraus & culpa?

MAG. Si, quoties Deus ærumnas & calamitates immittit, solum propria cujusque peccata ulcisceretur; esset, quod Dei justitia in admirationem nos raperet, cum homines, ceteroqui innocentissimos, maximis gravissimisque vitæ incommodis conflictari cerneremus. Sed non est ita. nam interdum, sola naturæ communis culpa ad supplicium pœnamque vocatur. Etenim peccatum Adæ, quod solum ærumnas ac misérias, quibus premimur, in genus humanum invexit, quemadmodum in omnes aque diffunditur, ita etiam omnes eodem calamitatis jure complectitur. Hinc fit, ut multos non suo sed naturæ vitio laborantes aspicias. Neque id illis perperam accidit, sed magna cum utilitate contingit. nam & superioribus meritis aliquis semper cumulus accidit, & frequenti perpeffione malorum, mortalium animi,

adversus humani generis hostes, acrius vehementiusque firmantur. Omnino magna vis est in rebus adversis, quæ non agros modo relevant, sed sanos etiam recteque valentes sustinent, atque à peccatorum morbo defendunt. Sed, ut eo, unde paululum digressi sumus, revertamur, scribit Augustinus, statim ab initio ortus sui, hominem divinæ severitati constrictum teneri, ob eam solum causam, quod ab Adam originem duxerit. In quam sententiam, docet Anselmus, Sodomitarum infantes ac pueros una cum parentibus ad unum eundemque calamitatis scopulum offendisse, eo quod veterem Adamum naturæ cognatione contingerent. Quæ cum ita sint, mirum nobis videri non debeat, si, remotissimi à scelere, in summis sæpe calamitatibus hæreant, cum isti non suo sed naturæ vitio premantur, nec quidem sine præmio, tum perseverantiæ in hac vita, tum gloriæ amplioris in cœlo. Quod autem ad eos attinet, qui, præter naturæ culpam, suis etiam criminibus laborant atque peccatis, quidnam aliud dicendum est, nisi longe eos magis, quam cibo potuque, egere flagellis ac lacrimis, eoque majoribus ac frequentioribus, quo etiam majora ac graviora sunt vulnera, quibus ea curandis accedunt? Id ipsum, multo quam nos elegantius, Gregorius expressit his verbis: *Iustum est, ut peccator tanto majora sibi inferat lamenta per pœnitentiam, quanto majora intulit damna per culpam.*

DISCIPUL. Hæc tua responsio ad novos me dubitationum scopulos adigit. Nam, si calamitates & flagella præsertim debentur improbis, quid est, quod videre licet quotidie tam multos, omnibus insignes notis turpitudinis, qui nullis calamitatum ictibus feriuntur, immo semper prospero & æquabili vitæ cursu, ad suarum cupiditatum vota perveniunt? Quodnam igitur curationis genus periculosissimis istorum morbis opitulatur?

MAGIST. Quos, magna peccatorum mole oppressos, nulla adversa res sublevat, vel minus etiam adjuvat, quam vis morbi desiderat, hos in perditis ac desperatis habendos esse Augustinus tradit, his verbis: *Aliquando peccatores, in hac vita, aut non, aut minus flagellantur, quia jam desperata est intentio eorum.* Hinc est, quod sancti viri, quos antea vitæ maxime pœnitebat, magno

atque incredibili, ex rebus prosperis & ad voluntatem euntibus, horrore metuque concuterentur. Sed, quid, inquam, ex rebus prosperis? cælestes etiam voluptates, quibus interdum perfundebantur, illis esse in metu solebant. Nimirum verebantur, ne, velut ægri planeque depositi, à cælesti medico negligerentur; quod res in præcipiti, ac demum in propinquo mors, esset. Omnino sic se res habet, ut non aliter injuriæ, divinæ majestati illatæ, quam susceptarum pœnarum compensatione, tolerantur.

DISCIP. Quid est compensatio?

MAGIST. Si vis verbi quærat, est debiti & crediti inter se contributio. Sed aprius ad id quod loquimur, est, cum opere satisfaciens, injuriæ facta collatio; cum scilicet is, qui aliquem læsit, tantundem ei persolvit, quantum injuria detraxit.

DISCIP. Quid est, obsecro, quod quisquam possit Deo detrudere, cujus infinita vis & potestas nullis est circumscripta terminis, nullis injuriis obnoxia? Vel, si Deum aliquo affici damno posse defendis, cupio demonstrari mihi, ubinam ejusmodi satisfactio inter homines lateat, quæ damno, divinæ infinitæque personæ imposito, ex æquo respondeat.

MAGIST. Quamvis nullum possit, ab homine, Deo immortalis infinitoque damnum inferri, attamen summa data est opera ab eo, ut aliquid Deo mali conficeretur. Verum, hunc tam impium nefariumque conatum non est fas eum impune lucrari; sed æquum est, ut ejus quasi precium æstimationemque persolvat; non quidem ad exactam perfectamque justitiæ rationem; hoc enim modo nemo, nisi Christus in Cruce, satisfecit, quia simul erat Deus & homo; sed pro eo quod ferre vires hominis possint. Atqui illud in primis in hac compensatione requiritur, ut opera, quæ suscipiuntur, non solum pia sint ac religiosa, verum aliquid etiam acerbitalis in se contineant. Etenim, cum compensatio injuriæ, ut diximus, satisfaciens nonnihil adimat, quod læso largiatur, si bona hæc opera ab omni prorsus acerbitate atque molestia vacent, adeo pœnitenti nihil adimant, ut etiam plurimum addant. ea enim vis est recte factorum, ut hominem

nem augeant atque perficiant. Quamobrem necessarium est, ut talia sint opera, quæ ex natura sua aliquam vel molestiam vel dolorem inurant.

DISCIP. Commode, vel potius vere, hæc à te dicta, esse arbitror de poenis, ultro à nobis, satisfaciendi gratia, susceptis. Sed quid de iis, quas ab altero, nimirum à Deo, injurias suas ulciscente, illatas, inviti perferimus? numne, eas quoque compensationis habere vim, placet? At id quam vere dicatur, ad eos rejicio, qui melius hæc norunt quam ego. Verum, nondum satis possum intelligere, quomodo supplicium, ab altero de nobis sumtum, compensationis, ultro eidem à nobis traditæ, numerum ac locum obtineat.

MAGIST. Docte prudenterque dubitasti. Nam si, non populari quadam trutina, sed exacta artificis statera, res tota examinetur, non est dubium, quin id proprie satisfactionis vim habeat, quod ab eo, qui peccavit, sponte persolvitur, illud autem, quod à Deo, suas injurias persequente, nobis infligitur, magis vindictæ quam satisfactionis rationem obtineat. Sed inventa est via, qua divinæ animadversiones, in satisfactionis vim transeant, adeo ut ita iis in compensando uti possimus, ac si nostræ, non Dei, animadversiones essent. Quamobrem, qui potest perficere, ut calamitates & ærumnæ, quibus premitur, magis à se susceptæ, quam à Deo immissæ videantur, hic pulchram satisfaciendi materiam se esse nactum intelligat.

DISCIP. Istuc ego aveo scire, ecquando ea, quæ incogitantibus atque adeo repugnantibus nobis ut plurimum accidunt, advocasse nos ultroque suscepisse dicamur.

MAGIST. Cum videlicet, ad eluendas peccatorum nostrorum maculas, acri præsentique eas animo sustinnerimus. at, si recusantes, contraque nitentes, totis à nobis viribus repellere rejicereque conemur, in ratione divinæ ultionis remanebunt, nec satisfactionis vim & facultatem accipient.

DISCIP. Vtrum esse putas laboriosius? eane mala perferre, quæ nobis ipsi irrogavimus? an ea, quæ alii intulerunt?

MAGIST. Longe sunt difficiliora perpeffu, atque acri-

acrius animum fodiunt, quæ alii dederunt, quam quæ nobis ultro arcessivimus. nam ista, neque vehementius accedunt, neque altius inhærent, neque diutius immorantur, quam voluntas nostra ferat; illis autem, tum in lacerando, tum in feriendo, tum in hærendo, aliorum libido moderatur atque imperat. Quid est, quod, si ipse innumera in me maledicta congeram, ne tantulum quidem commovear, si vero ab altero, uno tantum verbo, acerbius appeller, continuo clamores tollam, iram in promptu habeam, inimicitias sumam, par pari referre contendam, nisi quia illa, ex animi mei sententia, hoc autem ex alterius libidine, parior? Omnino ægrius difficiliusque ea tolerantur mala, quæ nobis alii conficiunt, quam quæ nobis ipsi peperimus. Sed danda est opera, ut ea etiam perinde nobis accidant, ac si à nobis proficerentur. Quod facile assequemur; primum, si meminerimus, hac præsertim nota dignosci Dei filios à ceteris, quod illi rebus semper adversis agitentur, qui vero hereditatis jure nihil ad eum pertineant, voluptatibus deliciisque circumfluant. Quid verbis opus est? Quos Deus in filiorum numero habet, patrium adversus eos animum gerit. nam, si quid forte delinquant, inultum eos auferre non sinit, sed arguit, corripit, castigat. Aspere ab eo duriterque tractaris? Magnam æternæ hereditatis adipiscendæ speræ animo concipe. *Fili, inquit Sapiens, ne deficias in disciplina Domini, neque fatigeris, cum ab illo increparis. quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit.*

DISCIP. Sed, cur liberi tam severa à parentibus disciplina continentur?

MAG. Quia ipsorum morte, sua omnia ad eos redeunt bona. At naturalis omnium parentum cupiditas est, ut filii & heredes quam optimi sibi contingant. *Non vis, ait Augustinus, flagellum? non tibi datur hereditas.* Omnis enim filius necesse est ut flagellis subjiciatur, adeo ut Deus ne proprio quidem filio pepercerit, sed pro omnibus, quorum in se culpas receperat, illum tradiderit. Atque hinc perspicue, stultus illorum error deprehenditur, qui, affecti calamitatibus ærumnisque, Deum accusant, quod implacabiles secum iras & inimicitias exercent, nam, si
nos,

nos, inquit, ille in filiorum loco diligeret, non tot laboribus premeret, non tot flagellis perureret, sed disciplina mitiori complecteretur, immo potius in deliciis ac voluptatibus contineret. Nonne vident stulti, quod, si Deus ipsos sineret lascivire, ac voluptatibus fluere, hoc ipsum ponendum esset pro argumento, quod omnem de eis eiecisset animum patris? Nam, ut Chrysostomus ait, *si flagellat omnem filium quem recipit, ille, qui non flagellatur, sine dubio non est in numero filiorum.* Ad hæc, quæ hætenus, in sacris litteris ac sanctorum Patrum monumentis inveniri indicavimus, natura vel Deo potius duce, penetravit Seneca, Philosophorum disertissimus; qui in eo libello, quem inscripsit, *Quare bonis viris mala fiant*, cum sit providentia; hoc, ait, differre bonos ab improbis, quod eos Deus in filiorum loco diligit, hos servorum numero habeat. & quemadmodum severus parens ac diligens, aliter servos, aliter liberos educat, (nam filios parce ac duriter habet, ab ocio, à vitiis, à voluptatibus avocat, servos vero lascivire, animo obsequi, vitiis ac peccatis obrui facile patitur,) itidem Deus bonum virum in deliciis non habet, sed experitur, indurat, sibi præparat, malos vero prosperis successibus inflari, opibus ac divitiis affluere, cupiditatibus obtemperare permittit. Præterea D. Paulus, Deum inter ac parentes qui nos genuere, hoc statuit esse discrimen, quod ceteri parentes, cum liberos suos laborare, sudare, ac per arduum ad virtutem niti compellunt, non tam filiorum, quam suam rem agunt: multum enim honoris ac utilitatis ab illis expectant. At Deus, bonos exercendo, vexando, nihil sua causa facit, sed omnia ad utilitatem eorum refert, quos probat, quos diligit. Illi, inquit, *in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos; hic autem ad id, quod utile est, in recipiendo sanctificationem ejus.* Summa denique eorum, quæ diximus, huc redit, ut ille res adversas, à Deo immissas, ultro provocasse atque in se derivasse videatur, qui, spe divinæ adoptionis erectus, forti eas animo exceperit pertuleritque.

D I S C I P. Placet mihi vehementer hæc ratio satisfaciendi justitiæ divinæ, ex iis malis, quæ, velimus no-
li-

limus, ferenda sunt. Sed antea, in his recensendis, distributione videbaris usus, ac velle alia etiam enumerare, quæ id ipsum possent efficere. Quæso te, si quid habes, ne graveris in medium afferre.

MAGISTER. Recte ais; gr̃am tibi morem. Illud etiam facit, ut divinis in nos animadversionibus Deo satisfaciamus, si nimirum eas peccatis nostris, quorum sunt remedia, referamus acceptas. Et sane non alio erga eas animo affecti deberemus esse, atque ægrotantes erga illa, quibus se posse sanari confidunt. Sed accidit, ut remediis, quibus curari possumus, irascamur, peccatis, quibus mortem incurrimus, ne vultum quidem commotum ostendamus. Nonne fere omnes, oppressi calamitate aliqua vel damno, tradunt se lacrimis atque tristitiæ, peccata vero, quæ eam vim mali concitarunt, quæque in primis odisse deberent, adhuc amant ac diligunt? Quod perinde est, ut si æger medicamenta, quibus sanari potest, horrescat, morbo autem, cujus magnitudine periclitatur, delectetur ac gaudeat. *Flagella*, inquit Aristoteles, *sunt peccatorum medicina*. At, quemadmodum æger, quo recuperare amissam valetudinem queat, nullum curationis genus à se repellit, quantumvis asperum ac difficile, ut etiam ultro venas sibi secandas præbeat, ignem ferrumque admoveri permittat, dolorem contemnat, quem ignis vel ferrum inurit; ita etiam peccator, ut à peccatorum morbo convalescat, nullam debet calamitatem deprecari, nullum animadversionis divinæ genus à se rejicere, nullum dolorem, quantumvis gravem, effugere, sed totus esse intentus in eo, ut à peccatis, quorum vitio laborat, animum liberet; Davidis exemplo, quem, pluribus & gravissimis cladibus affectum, sola peccati, quod sanandum erat, cura cogitatioque torquebat. *Quoniam*, inquit, *annunciabo, & cogitabo pro peccato meo*; vel, ut D. Augustinus legit, *curam geram pro peccato meo*. Cum flagella inferuntur, cum calamitates ingruunt, tum peccator sua debet peccata agnoscere, confiteri, & pro illis curam gerere, hoc est, ut idemmet Augustinus interpretatur, dare operam, ut sanentur. Quod autem David re ipsa præstiterit, quod verbis profitebatur, ut nimirum, ærumnis æquo ani-
mo

mo perferendis, peccatorum suorum vulnera sananda curaret, tum ostendit in primis, cum, commotam ab Absolone filio contra ipsum tempestatem effugiens, à Se-
mei, maledictis ac lapidibus impeteretur. Etenim ne-
minem voluit, tantam sibi ab homine nequissimo illa-
tam contumeliam persequi, cum multi se ejus ulciscen-
dæ vindices ac ministros exhibuissent; sed cunctos co-
hibens, *Sinite, inquit, eum, ut maledicat, juxta praeceptum Domini; si forte respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum, pro maledictione hac hodierna.*

DISCIPUL. Perge porro. nam gratissima mihi ad aures tua accedit oratio. sentio enim mihi, ab hoc sermone cohortationis tuæ, mirabiliter conciliari amo-
rem crucis, jam pene ut nolim, ne unum quidem diem, ab ea sejunctus vivere. Siquidem eorum, quæ me-
moras, Chrysostomos, Gregorios, Augustinos, aucto-
res non modo producis, verum etiam Paulum, Davidem, ac Salomonem, magistros enumeras.

MAG. Verum, cum alacri res aduersas animo tolera-
mus, tanquam peccatorum medicinam; illa etiam bona consequimur. primum, calamitates ærumnasq; quas feri-
mus, leviores efficimus: nam *perfecta caritas*, ut Ioannes inquit, *foras mittit timorem.* quod mirum videri non
debeat, cum non parum sæpe accadat, ut studio recupe-
randæ valetudinis, ægri, quæ sunt perpeffu gravissima, ne
sentiant quidem. Sed, quod rem continet, hæc in labori-
bus ærumnisq; sine magno doloris sensu perferendis ala-
critis, auctore D. Thoma, non modo vim satisfaciendi
non minuit, verum etiam auget ac perficit. deinde, quod
mirabilius est, calamitates omnes, ad sanandos animo-
rum morbos exceptæ, non solum fiunt nobis leves, ut di-
ximus, sed suaves quoque atque jucundæ. Cum æger,
remedii causa, sentit, sibi radi ossa & legi, vel sanguinem
mitti, vel membra amputari, quamvis primo, dolore
cruciatuq; afficiatur, attamen non multo post totus re-
creatur atque reficitur. Ita etiam peccator, dum flagella
incidunt, premunt, urgent, à dolore tristitiaq; invaditur,
sed continuo sentit, dolori levamen, inestititæ volup-
tatem hilaritatemque succedere. Nec mirum, cum vel in-
explebilis avaritiæ sitis abscesserit, vel instantis superbiæ
tu-

tumor refederit, vel ardens libidinis æstus refrixerit, quorum singula crudeliter animum vexabant, distrahebantq;. Præterea, quælibet calamitas cum patienter toleratur, continuo impletur animus voluptate atque lætitia, ac fit experienti tolerantq; suavis, ideò quia ea convertitur in crucem Christi. ad quam crucem, tanquam ad portum & requiem malorum, nos Christus invitat, cum dicit, *Tollite jugum meum super vos, & invenietis requiem animabus vestris.* At requies, ex Aristotele, non potest esse à voluptate suavitateq; sejuncta; cum ea sit inventa, ad oblectamentum doloris, ex labore suscepti. Cum igitur Christi crux, ab eodem, ad relaxamentum laboris proponatur, consequens est, ut non solum labore careat, verum etiam suavitate redundet. Posset etiam subjici alia ratio, qua mala, Deo permittente, nobis ab hominibus nequam illata, nihilo magis nos perturbent ac moveant, ac si ea ultro ipsi advocassemus. Sed te arbitror esse defessum audiendo, vel satis multa esse putare ea quæ diximus.

D I S C. Prome, quæso, omnia quæ habes; tibi enim jam libens operam præbeo, neque ullam orationem superfluum existimo, quæ amorem crucis, rem adeo invisam, persuadere, atq; animis hominum conetur inferere.

M A G. Audi igitur. Ea etiam perficiemus, ut, quod à Deo incommodi atq; acerbi immittitur, volentibus nobis incidisse videatur; si verba illa B. Iob meminimus, quibus nos laboribus ærumnisque non gratuitam inquit sed mercenariam operam dare, adeo ut post hanc vitam, ad laborum ærumnarumque, quas pertulerimus, mensuram, relaturi simus mercedem ac præmium, & sicut mercenarii *hominis.* Quem locum commentariis suis Gregorius magnus illustrans, Quemadmodum, ait, merces, pro laboris ratione, mercenario persolvitur, ita etiam nobis, pro malorum, quæ patienter ferimus, modo, æterna in celo præmia tribuntur; & quemadmodum mercenario, cui labor vita est, nihil molestius ocio, adeo ut sæpe queratur, nimis rapide ac velociter tempus effluere; ad eundem modum, sanctis viris molestum est, aliquod sibi temporis spaciū, quantumvis exiguum, laboris vacuum dari, ut etiam, cum nullus durior casus, cum quo colludentur, incidit, querantur, ingemiscant, doleant, quia

T

tan-

tantum sibi eripi putant ex præmio, quantum ex labore detrahitur: ex contrario, exultant gaudio, in rebus adversis: quamobrem? quia, quam mercedem relaturi, non, quid passuri sint, cogitant. Iam verba Gregorii audiamus. *Vir sanctus adversis gaudet, passione reficitur, dolore refovetur, & propter æternæ vitæ præmia, ut est in Psalmis, millies in dies, aut cupiditati suæ multa negando, aut aspera & acerbam multa ferendo, morti se tradit.* Propter te, inquit David, mortificamur tota die. & Paulus Apostolus, *Ob hanc inquit, causam hæc patior, sed non confundor; scio, cui credidi.* Deinde, si mercenarius, laborem suscepturus, molestias, quas habet labor, in consilium adhibeat, nunquam inducat animum, illas accipere: si vero ad mercedem aspiciat, quæ labori persolvitur, omnes eidem molestiæ videbuntur leves, ac maximæ pœnæ loco cessatio ociumque continget. Ita etiam electi, si ad mala, quæ patiuntur, animum referant, ut ea illis aspera, ut difficila, ut dura videbuntur! at, si de præmio cogitent, ne unum quidem diem vivere sine illis velint. D. Paulus, cum sibi veniebat in mentem eorum, quæ patiebatur, nihil se ipso minus existimabat; cuius sunt illæ querimoniæ, *in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter;* atque illa innumerabilium pene malorum series, quam deinceps enumerat; quibus ait se supra modum gravatum, supra virtutem; ita ut tæderet ipsum etiam vivere. sed, vix æternæ vitæ præmia, quibus ea mala compensanda erant, sibi in animum revocabat, cum hilaris & exultans in eam vocem erumpebat, *Non sunt condigne passionēs huius temporis ad futuram gloriam, quare velabitur in nobis.*

D I S C. Si, rebus asperis & adversis fortiter excipendis tolerandisque, si, uno verbo, Christi cruce hilari animo amplectenda, æternæ felicitatis præmia comparantur, quis hoc precio, tam vili abjectoque, rem omnium carissimam preciosissimamque; mercari non properet? quis, æternorum bonorum desiderio, cessantibus etiam calamitatibus non ultro se offerat? Equidem, me plurimum tibi debere confiteor, quod me adduxeris cum illis in gratiam, à quibus antea, ne eam inficias, capitali pene odio dissidebam. Vale.

D I A.

DIALOGVS

DECIMVS QVINTVS.

Eminentissimo ac Reverendissimo
VIRGILIO CARD. VRSINO
IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

Um annos abhinc duodecim, admodum adolescens, omnibus ingenuis artibus operam dares, quibus illa ætas informari ad humanitatem solet, placuit tibi, patrique tuo, viro principi nobilissimoque, honoris videlicet gratia, me tibi, studiorum tuorum ducem, vel comitem potius, adungere. id quod ego in summi ac singularis be-

neficii loco ac numero duxi. Cum igitur, hac de causa, sæpe numero domum tuam ventitarem, neque alius nobis sermo esset, nisi de literis; die quodam incidit mentio de Horatio, qui, non alia de causa, impias sorori sue manus attulit, nisi quia interemtum ab ipso sponsum lugebat; atque ex nobis alter cadis illius atrocitatem execrabatur, alter excusabat: sed tandem in id convenimus, ut, illud duriter, immiseri- corditer, atque adeo impie actum, assereremus; neque recte iudicatum esse, eadem illam è re publica factam videri. Sed cum jam totus in eo esses, ut optime, Latine scribendi loquen- dique rationem, assequeris, fui tibi auctor, ut eam dispu- tationem, quasi inter duos habitam, Latinis literis manda- res; meamque tibi, eam ad rem, operam sum pollicitus; quam etiam ex fide præstiti. Nunc autem, cum aliquot mei Dia- logi sint imprimendi, placuit mihi, hunc etiam illis inserere, tuoque inscriptum nomini emitte; primum, ut mea tibi ser- titutis memoriam commoverem; tum, ut, tua singularia

T 2

in

in me ornando tuendoque, beneficia mihi nunquam ex animo effluxisse, ostenderem, sed perpetuo in eo defixa harere, neque fore, ut inde ea vel aliquod locorum intervallum, vel diuturnitas temporis, evellat atque abstrahat. Id si tibi erit persuasum, maximo beneficio me à te affectum esse existimabo.

DE HORATII

in sororem sævitia feritateque.

Um descenderem nudius quintus ex Capitolio, in eum locum, ubi forum Romanum fuisse traditur, Belgam ibi quendam invenio, mihi notum, & antiquitatis Romanæ studiosum. cui ego, post salutationes, Quid agis? inquam. Ille, Cogitabam, ait, ubinam petra illa angularis inhæserit, in qua collocata fuisse legimus spolia tergeminorum Albanorum, Pila Horatia dicta. Tum ego, Rem, inquam, difficilem quæritas. nam, si vix constat, ubi forum ipsum fuerit, quomodo rei tam tenuis notitia effugere oblivionem hominum potuit? Sed cur tanta te libido incessit, hujus rei percipiendæ? Quia, inquit, Horatii victoris factum, sororem, in victoria sua ac publico gaudio lugentem sponsum, obtruncantis, admiror. Quid, inquam audio? probasne illud facinus, quod Patribus Plebique visum est atrox? Quidni, ait, laudem, quod pater virginis, jure factum, pronunciat? ecquis non jure cæsam eam dixerit, quæ sola in publico gaudio mcereret, quæ crines in gemitu solveret, quæ, ejus audita morte, qui totas in id vires effuderat, ut fratrem morti daret, ut Romam in servitutem adduceret? At, plurimum criminum reæ, levis una mors fuit. duplicis enim parricidii conscius animum suum, Populi Rom. oculis, lugens aperuit; nimirum in fratrem, & quod est gravius, in patriam. nam, quem luget extinctum, eundem tum vivum tum certaminis superiorem optasse, demonstrat. sed neutrum fieri poterat, nisi frater occideret, & Roma serviret, ergo, & pro fratris morte,

te, & pro servitute patriæ, vota fecisse videtur. jure igitur frater, ab ea pœnas repetens, Sic eat, inquit, quicumque Romanum lugebit hostem. At ego, Diserte tu quidem pro Horatio causam dicis, sed levi prorsus argumento. nego, virgini illi mortem fratris, & servitutem patriæ, cordi fuisse. atque inficiandi causam dat mihi illa ejus alacritas, qua fratri obvia ante portam Capenam fuit. quod si, viso in humeris fraternis sponsi paludamento, deslevit, mota est naturali quodam affectu, quo, ipso incolumi, patriæ libertate fratrisque victoriæ frui voluisset. Horatii vero rabies plusquam ferina, ex sororis comploratione commota, quid aliud nisi implacabilem in eo iracundiam ostendit? in qua, quid rectum, quid consideratum, quid cum virtute conjunctum, effici potest? Ain tu? inquit ille; iram à virtute sejungis? quis Philosophus, nisi sit Stoicus, inimicitias inter eas ponit? Quamquam ille, in sorore punienda, non tam videtur voluisse iræ morem gerere, quam pessimum exemplum de Rep. tollere. Primum, non omnem, inquam, iram ejicio, sed quæ modum excedat; qualis, ut mox dicam, fuit in Horatio. tum, summam, in ea ultione, superbiam arrogantiamque, tanquam manu, tenere me ajo. etenim animadversionis illius auctor quis illi fuit? rogas me? Ecquem erat æquius, respondit, patriam ulcisci, quam, qui servaverat? At, quæ lex, ajo, ultionem injuriæ publicæ privato committit? erat Romæ lex, erant magistratus, ad quos ea res pertinebat; si patriæ amor urgeret, faceret, ut apud Magistratus nomen sororis esset, diem illi capitis diceret, impositam gloriosissimæ civitati, ut ipse interpretabatur, injuriam, jure ac legibus persequeretur. sed non erat, quod, patriæ caritatis excusatione, summæ crudelitatis invidiam deprecaretur. nam celeritas magnitudoque vindictæ declarat, dolori eum suo magis, quam alienæ injuriæ, consuluisse. etenim; ut vir sapientissimus ait, difficilius est moderari ubi dolori debetur ultio, quam ubi exemplo. Sed quid, ait, tantum illi dolorem inussit? Contemptus, inquam; cujus aculeum viri fortes, & magno animo affecti, ferre non possunt. putavit enim, in illis sororis lacrimis se fuisse despectum, atque hosti postpositum: itaque exarsit

fit stomacho & iracundia vehementius; neque illi adfuit mansuetudinis virtus, quæ nimios illos motus revocaret, atque intra rationis cancellos compelleret. sed quid cum eo perinde agimus, quasi, justam irascendi causam pactus, se totum iræ permiserit, nec mediocritatem servaverit? gratis, gratis inquam, ferinam rabiem induit, & abjecto homine, in silvestre animal transiit. quid demum illi misera, nisi summum egregiæ pudicitiae specimen, gladium in pectus infixit? lugebat eum, cui se frater paterque desponderant, qui connubii lege ita sibi in animo defigendus esset, ut inde etiam omnem patriæ, patris, fratrisque memoriam evelleret. si conjuges nonnullæ laudantur, quod spiritum viri redemerint suo, vel quod sese supra ardentis viri rogam immiserint; cur isti capitale fuit, viri sibi per fratrem erepti desiderio, semel illacrimasse? si immodicus illarum amor, deniq; in odium sui desinens, benevolentia & admiratione excipitur, cur moderata istius pietas, quæ tantum intra lacrimas constitit, ferro atque odiis expetitur? Sed viri, viri inquam ipsi, hostium à se vel ab aliis interfectorum misericordia, voces & lacrimas non tenuerunt; idque illis, non modo fraudi tributum non est, sed etiam datum est laudi. nonne Æneæ pieras laudatur in primis, quod Lausi, à se interfecti, morte ingemuit, miserans graviter? nonne Achivum lacrimæ tolluntur in cœlum, qui, quamquam ab ea parte essent, quam Hector multis cladibus affecerat, Astyanactem, ejus filium, ab Vlysse de muro præcipitatum, tam pie luxerunt? quod si mitissimus hic affectus, virorum animis, hostium suorum exitum lugentium, laudabiliter se immiscuit, cur puella non impetravit à fratre, ut sponsum suum, illius interfectum manu, sine fraude lugeret? At Horatius, si viveret, ait ille, tibi diceret. Non est soror ea dicenda, quæ fratris incolumitate gloriaque consternitur, & in hostem, ex sorore, descendit. At ego, inquam, id illi contra referrem, Si tibi non videretur digna appellatione sororis, quæ sponsum suum per te queratur extinctum, tu nomen fratris mereberis, qui, quæ sævitia hostes feris, sororem obtruncas? immo, tum jure in eam animadversum esse dicerem, si nihil commota fuisset. poterat enim frater dicere:

cere; Quid doleat, si, sponsum, hoc est, carissimam sui partem ereptam esse, non doleat? quam sit in me atrox oportet, quæ tam sævum, suum in sponsum, animū gerat! At possum, inquit ille, concedere, humanum fuisse illum affectum, atq; etiam laudabilem; attamen, non eum continuo à pœna supplicioq; exemerim. an nescis, condicione temporum incidere etiam quædam, quæ possunt laudata puniri? quanta cum laude T. Manlius Torquatus, à Gemino Metio pene in pugnam abstractus, ejus certaminis victor evasit? sed, quia contra imperium patris decertaverat, intempestivæ virtutis pœnas morte persolvit. similiter Horatius amorem illum sororis in virum, quamvis laudabilem & egregium, sed immaturum, ferro coercuit. Graviter uterque, respondeo, vehementerque peccavit; sed alius alio genere culpæ deliquit: Torquatus crudelitatis arguitur, quod, à clementia deficiens, delictum filii, gravissimo mortis supplicio persequitur; Horatius iracundiæ damnatur, cui iracundiæ, mansuetudine relicta, totum se, in ulciscenda sorore, permittit. Sed cur, ait, illum clementiæ, hunc mansuetudinis desertorem appellas? distant hæc duo inter se? Multum, inquam: nam Clementia, in Regum solis, ac magistratuum tribunalibus, semper, aspicitur: mansuetudo vero fere semper in plano perambulat; quamvis interdum solia etiam ac tribunalia conscendat, ac Regibus & magistratibus sese permisceat. Mansuetudo, nunciata Saulis & Absalonis morte, lacrimas Davidi multas excussit; qui, quamvis esset omnium virtutum princeps, hac tamen una se efferebat, cum diceret, *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus*. Mansuetudo etiam Cæsarem, viso Pompeji, generi sui, capite, ad fletum adduxit: & quamvis eas nonnulli lacrimas cavillentur ut fictas, ego tamen veras fuisse arbitror, atque illi datas, ob filiam. His dictis, homo modestus, ac minime pertinax, facile acquievit. Tum, ad alias Urbis ruinas contemplandas, oculos animumque convertimus.

DIALOGVS

DECIMVS SEXTVS.

BARTOLDO NIHVSIO

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

Xtrema pars literarum tuarum, quas proxime ad me misisti, pupugit me tuo chirographo. Scribis enim, quandoquidem locorum intervallo, quibus disjungimur, & etatis meae jam prope decursa, incommodo, quae non est, ut olim, laboris itinerum patiens, omnis tibi, me coram videndi, salutandi, amplectendi, alloquendi, facultas adimuitur,

spem tamen esse, ut caelestis patria, ad quam omnes, qui divinis promissis sustentamur, tendimus, & in qua omnes nostras cogitationes, curas, & sollicitudines, collocatas ac fixas habemus, tandem me tibi tradat, & in perpetuum coniungat. Atqui haec, tam suavis ac dulcis, caelestis patria commemoratio, ad quam magnis itineribus ipse festinas, satius dici verbis non potest, quantum & quam ardens ejus obtinenda, in me, desiderium excitaverit. Sed continuo hanc meam cupiditatem ab omni propemodum spe desicit praeterita vita, secus quam deceat acta, recordatio: quae me veri compellit, ne peccata, quorum conscientia obstrictus teneor, omnes mihi ad caelum aditus intercludant. Verum, quia nullum tempus, dum vita suppetit, Deus, non esse idoneum ad illud promerendum, docuit exemplo illorum, qui hora diei undecima à patre familias, ad opus, in vineam conducti, tantundem meruerant, quantum ii, qui, ab aurora usque ad diei extremum tempus, opus in ea fecerant; spes mea collapsa resurgunt, & cupiditatis ille ardor, extinctus, reviviscit. Sed rursus me novus terror invadit, ac pene sententia desistere, & ad ingenium redire compellit; cum videlicet mecum ipse cogito, quanta cordis mundicia, quantusque nitor.

requi-

requiratur in eo, cui sit propositum, pedem intra cœli fines inferre, ibique cum Deo agere ævum; quod nemini, ut legitur, sordido, nemini vel levibus quantumvis maculis inquinato, illuc pateat accessus. Nam statim mihi venit in mentem, non solum voluptatibus esse carendum, sed omnibus etiam animi remissionibus, quantumvis honestis ac liberalibus, munus remittendum, ne quid fortasse ex illis sordium colligam, quod me à cœli aditu excludat atque rejiciat. quod nihil est aliud, nisi perpetuo sese mœrori luctibusque mandare, in eisque velle, ad extremum usque vitæ diem, permanere; quod natura aspernatur, ac malorum fere omnium esse maximum ducit. Itaque spirituales mihi vitam, omnis planè hilaritatis letitiæque vacuum, ac solum mœroris tristitiæque plenam objicio. Sed, cum perpetua illorum, qui divina legi convenienter vivunt, oris animique serenitas atque tranquillitas, me falsa opinione duci convincat; hunc mihi errorem hoc dialogo sum conatus eripere, ac pluribus rationibus persuadere, veram animi hilaritatem letitiæque, vel nusquam, in hac mortali ac misera vita, reperiri, vel apud eos esse, in quibus nulla unquam vincit cupiditas voluptasque rationem, sed semper vera illa ac directæ ratio superat manes rerum omnium cupiditates. Hanc ego brevem disputationem, ad te, qui ejus instituenda pene auctor fuisti, tanquam ad magistrum mitto, eumque magistrum, unde, tum ad formandam poliendamque orationem, tum ad pietatem, in me, erga Deum excitandam augendamque, plura possim addiscere. Etenim, quantum in dicendo scribendoque valeas, quantumque earum artium studio flagres, quibus æterna illa ac conferta bonis omnibus vitæ comparatur, cujus erunt compotes ii, quos sua in cœlum merita vocabunt, tum ex Illustrissimi viri Fabii Chisii, Apostolici apud Vbios Nuncii, testimonio, tum ex elegantibus tuis literis, omni eruditione ac pietate refertis, intellexi. Eam igitur perlege, & si quid in oratione mea titubatum invenies, ad prudentissimi tui judicii normam revoca. Quod si etiam non dedigneris, tuam illi doctissimam manum admove, & addendo detrahendoque, splendorem ac pulchritudinem addere, illud ea sibi evenisse intelliget, quod picturis mendosis ac vilibus, quibus egregius aliquis magister, aliquot penicilli ductibus, vitia detraxerit, & virtutes inleverit. nam, ex vilibus

Et invendibilibus, continuo precium & emptorem inveniunt. Vale, ac perge, vir optime atque doctissime, de Rep. Christiana, ac fide Catholica, bene mereri. Roma, VII Idus Maji, CIOIOCXLI II.

DE SPIRITVALI VITA,

Quod sola ea referta sit gaudio & voluptate.

EUPHROSYNUS. PHILOCALUS.

EUPHROSYNUS.

Æpe mihi venit in mentem, peccatorum conscientia, qua premor, adducto, à prava superioris vitæ consuetudine prorsus recedere, atque illud vitæ genus persequi, quod sit rectum, honestum, & cum officio probi honestique viri conjunctum. sed hæc meditantem, tantus repente mœror invadit, ut hanc tam probam mihi mentem eripiat, ac cogat, sententia desistere.

PHILOC. Vnde, obsecro, hic mœror exoritur?

EUPHR. Ab insita mihi in animo opinione, quæ ita alte insedit, ut extirpari ac convelli non possit: quod nimirum spiritualis vita sit plane vacua ab omni hilaritate & gaudio, & contra referta mœrore atque tristitia.

PHILOC. Dasne mihi, pie, juste, & caste viventes, Sancti Spiritus gratia præditos esse?

EUPHR. Do quidem; neque dicere aliter audeo.

PHILOC. At, si concedis, in animum, ab omni labe purum, Spiritum Sanctum illabi, simul concedas oportet, eundem, non inanem ac vacuum, sed cum suis ad eum fructibus ornamentisque prodire. Verum, inter præcipuos Spiritus Sancti fructus, ab Apostolo enumeratos, principem fere locum obtinet gaudium. *Fructus autem spiritus, inquit, est charitas, gaudium, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* Videsne, gaudio in Spiritus Sancti

Sancti donis fere primas, ab Apostolo dari? Aut igitur neget, Spiritum Sanctum nihil ad spirituales viros pertinere, quod est impium affirmare; vel, si concedas, simul concedas oportet, summum ac verum gaudium non posse ab eis esse sejunctum. Quid? arguasne mendacii Davidem, qui animi voluptatem & gaudium, ab iis, qui pietatem & iustitiam colunt, negat abesse? stoliditatisne eum stultitiæque condemnes, qui tories, in suis carminibus, justos ac rectos corde, ad hilaritatem impellit? modo enim ait, *Letamini in Domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde*; modo, *Exultate iusti in Domino, rectos decet collaudatio*. quid? insanire etiam dicas Paulum Apostolum, qui, summa perfusus animi hilaritate & gaudio, clamat, exonerandum esse animum omni mœrore luctuque, eundemque omni voluptate & gaudio replendum? *Gaudete*, ait, *in Domino semper; iterum dico, gaudete; modestia vestra nota sit omnibus hominibus*.

EUPHR. Ut ista vera esse concedam; quis enim audeat tot sacrarum literarum testimoniis obsistere? meo tamen animo persuaderi non potest, quod jucunda atque suavis ea vita sit dicenda, quæ à voluptatibus hominem avocet, & ad labores doloresque traducat, quæ à risu ad luctum, à Cerealibus cœnis ad tenuem victum, vel ad jejunia potius, abstrahat, quæ somno indulgere prohibeat, ac vigiliis insistere jubeat, quæque corpus tractari mollioriter vetet, & haberi aspere ac duriter imperet.

PHILOC. Quænam sunt istæ voluptates, quas abesse à spiritualibus viris existimas?

EUPHR. Quas, nisi corporis? his enim delinitus animus, ob societatem quam habet cum corpore, commovetur, atque ad lætandum & gaudendum impellitur.

PHILOC. Nullamne animi esse propriam voluptatem existimas? nullasne in ipso, lætandi gaudendique causas hæere, nisi eas, quasi mutuo, à corporis contagione, suscipiat? Non ego tibi sanctissimos religionis nostræ viros in medium adducam, qui quamvis tristitiam in vultu præferre videantur, semper tamen, ut inquit Paulus Apostolus, redundant hilaritate & gaudio: neminem, inquam, ex nostris tibi propono, sed ex vere-
ribus

ribus aliquot sisto, qui, veræ religionis ignari, ne suspicari quidem poterant, quid esset spiritu vivere; qui tamen, spretis ac repudiatis voluptatibus, in summa animi alacritate vixerunt. Si nihil jucundum est animo, nihil lætum, nihil hilare, quod non à corporis voluptate suppeditetur, quomodo semper lætus erat Socrates, quem uxor quotidie, cum eodem vultu exenntem domo, ac redeuntem, aspexit, cujus omnis voluptas in prætermittendis voluptatibus erat? quomodo semper hilaris Cario, qui, cum in sua villula, ad focum sedens, rapas in cenam curaret, magnum auri pondus, sine quo voluptates corporis præsto esse non possunt, sibi oblatum à Samnitibus, repudiavit? tristis ergo Fabricius, qui regni Epirotarum societatem, à Pyrrho sibi delatam, constantissime repudiavit, ac Romæ in summa paupertate vivere maluit? Sunt omnino, si nescis, quadam voluptates animi propriæ, quæ solæ per se nituntur, nec quidquam, corporis auxilio egent.

EUPHR. Si nulla re ita mens nostra, quam Horatius *divinæ particulam auræ* vocat, se effert atque circumspicit, ut hac una, quod nimirum liberas omnium rerum voluntates habeat; nonne, qui omnem illi eripit vivendi licentiam, libertatis etiam, sibi ingentæ, munus adimit, simulque causas omnes lætandi gaudendique præcidit?

PHILOC. Quantum audio, non satis, quid sit voluntas, intelligis. Itaque, quo minus voluntatis rationem assequeris, eo plura illi tribuis, quam veritas & natura ejusdem patiatur. Voluntas enim (utar definitione Stoicorum, qui mihi in hac re, subtilius quam ceteri, versari videntur, & proxime ad Christianam veritatem accedere,) voluntas, inquam, istis auctoribus, est, quæ quid cum ratione desiderat: quæ autem in ea, quæ sunt rationi contraria, toto impetu fertur, non voluntas, sed libido, & cupiditas effrenata, est appellanda. Quamobrem, cum voluntatem ad rationis terminos revocamus, non sua eum libertate spoliamus, sed in eam maxime vindicamus: quia tum præsertim illa, libertate sua fruatur, cum ad ea revolvitur, quæ sunt consentanea rationi: cum autem ad ea, quæ libido suadet, attrahitur, libertatē
amittit.

amittit, ac sit libidinis serva, neque digna est amplius, quam nomine voluntatis appelles, quandoquidem illud, una cum libertate, à se rejecit. Itaque, ut in pauca conferam, spiritualem vitam agere, nihil fere est aliud, nisi voluntatem nostram in libertatem asserere; in eam, inquam, libertatem, in quam nos vocavit Christus, ut non amplius serviamus peccato, sed appetitus, longius evagantes, revocemus, cupiditates rationi inimicas coercemus, ne, captivam nostram voluntatem velut in triumphum ducentes, rursus acerbissimo servitutis iugo subjiciant. At vide, quanto in errore versentur, qui temere, incognitam rem, pronunciantes, omnem à spirituali vita lætitiā hilaritatemque ajunt esse sejunctam. Adeo enim, lætitiā, spirituali vitæ inimica non est, ut nihil sit tam illi conjunctum, tamque cohærens, neque quidquam verius affirmari possit, quam, solis spiritualibus viris vera ac solida gaudia contingere. Nam illud dicendum est gaudium, quo tum animus afficitur, cum ratione movetur, placide atque constanter: at quid constantiæ tam inimicum, quam cupiditas? quid tranquillitati tam contrarium, quam perturbatio? Cum igitur cupidi in summa semper animi perturbatione versentur, contra pii ac religiosi viri, sedatis cupiditatum fluctibus, perpetuo otio ac pace perfruantur, nonne plane necessarium est dicere, verum ab illis gaudium abesse, istis autem, alte radicibus actis, hære?

EUPHR. At ego, neminem video, neque majoribus gaudiis exultare, neque lætitiā uberiore perfundi, quam homines, deliciis ac voluptatibus affluentes, unde perpetuo omne gaudium exulare contendis. nam, ubi istiusmodi homines vigent, ibi etiam regnat hilaritas, risus, jocus, ludus, lepos, amcenitas.

PHILOC. Ego quoque idem dico; adjuvo te; in vita amcena ac voluptaria inesse risum, jocum, ludumque affirmo. at hæc gaudii rationem habere, istuc est, quod nego: sed eas esse aīo elationes animi, sine ratione.

EUPHROSYNUS. Quodnam igitur gaudium dicis esse?

PHILOC. Gaudium, ex Platone, jucunditatem quandam esse, definitio, ex virtutis ac recte factorum conscientia.

scientia manantem : atque jucunditas hæc , quam gaudium esse dicimus , illud est animi pabulum , nectaris & ambrosiæ nomine significatum , in fabulis poetarum. Hoc gaudium nunquam deficit , sed perpetuum ac perenne profluit , atque adeo in nostra est potestate ; ut nulla sit vis tanta , quæ possit illud nobis eripere. Ideoque Christus Apostolis , quorum illud erat animis concipiendum , *Gaudium* , inquit , *vestrum nemo tollet à vobis*. Hoc gaudium nunquam in vitium degenerat , quemadmodum lætitia ; quæ , non parum sæpe , effuse & immoderate se efferens , à ratione digreditur ; sed perpetuo placide , constanter , & cum ratione , animum movet. Ac , si princeps poetarum Virgilius dixit , *mala mentis gaudia* , diserte quidem elocutus est , sed non apte. quid enim tam pugnat , quam , malum aut vitium aliquod cum gaudio misceri ? Sed ille , communem loquendi rationem secutus , lætitiā illam gestientem ac nimiam , gaudii nomine complexus est : quemadmodum nos etiam interdum gaudium , non proprio , hilaritatis lætitiæque , vocabulo signamus. Gaudii igitur domicilium ac sedes , est animus : ibi habitat , ibi hæret , ibi perennem illam suam jucunditatem large copioseque diffundit. at voluptariorum hominum risus , voluptas , hilaritas , oculis orique eorum extrinsecus advolat , nec in animum com meat. quod si liceret tibi , penetrare ad intima illorum cordium cubilia ; omnia intus voluptatis vacua , ac timoris , perturbationis , luctusque , à ratione repugnante profecti , referta conspiceres. pugnat enim pro se ratio , neque quietos eos esse patitur , qui ab ipsius imperio defecerunt. Hi sunt illi stimuli , hæ sunt illæ faces , quibus , veteres poetæ , improborum semper animos agitati exurique , dixerunt. ratio quoque , est ille noster adversarius , de quo Christus in Evangelio nos admonet , ut nihil ab eo diffideamus , sed parem cum ipso animum voluntatemque geramus. *Esto* , inquit , *consentiens adversario tuo cito , dum es in via cum eo ; ne forte te tradat adversarius judici , & iudex tradat te ministro , & in carcerem mittaris*. quamquam D. Augustinus divinæ legi , adversarii istius partes assignet : sed ab eo , quod dicimus , non aberrat , cum divina lex , in animis hominū insita , nihil præcipiat.

nisi quod ratio ipsa faciendum vel fugiendum præscribat.

EUPHR. Nunquam equidem arbitratus essem, divinam legem tam magnas nobiscum inimicitias gerere: & sane audieram, principes potestates, ac rectores mundi, tenebrarum harum, perpetuos esse humani generis hostes, & habere nobis bellum semper atrox & acerbum indictum; nunquam tamen suspicatus hoc idem essem de divina lege, cui nullas putabam nobiscum inimicitiarum discordiarumque causas subesse.

PHILOC. Sunt quidem isti, quos memoras, generis humani hostes, atque hostes nimis acerbi ac feri, sed non ex eo genere, quibuscum, ex Christi Salvatoris nostri præcepto, convenire nobis debeat, sed prorsus ex iis, à quibus, omnibus in rebus, capitali odio diffidendum sit: qui non idcirco nos bello persequuntur, ut salvos & incolumes præstent, sed ut secum una, perpetuum in incendium & interitum, trahant: contra verò, divina lex ideo adversus nos inimicitias suscipit, ut æternum à capite nostro exitium ac pestem avertat. De hoc eodem adversario, non obscure indicavit Paulus Apostolus, illis verbis, *Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem; hac enim sibi invicem adversantur, ut non, quacunq; vultis, illa faciatis.* quo loco, quatuor inter se pugnantes voluntates, tanquam in aciem, in pulverem & solem, educit Apostolus; carnis videlicet voluntatem, hoc est cupiditates pravas & noxias, & quas alio loco appellat carnis desideria; tum voluntatem spiritus, nimirum effrenos quosdam impetus animi, ex nimia cupiditate ferendi patiendique pro Deo, corpus ad interuersionem dantes; quos spiritus cohibendos, & ad rationis terminos redigendos esse, idemmet Apostolus docet his verbis, *Rationabile sit obsequium vestrum;* deinde, voluntatem nostram, cui morem nefas est gerere; postremo, aliam quandam voluntatem, cui, nostra omissa ac repudiata, obsequi & obtemperare sit necesse: hæc autem est, legis æternæ voluntas; contra quam si quis audeat venire, sentiet, quanto cum adversario, sibi futuras sit: nam vinculis omnibus constrictus, iudici, hoc est Christo, traderetur. *non enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio;* qui, non modo eum in futuro secu-

seculo, dæmonibus, æternis poenis suppliciisque torquendum, obijciat, verum etiam in hac vita, sollicitudini, timori, molestiæ, perturbationibusque omnibus, tortoribus sane non parum sævis acerbisque, distrahendum dilacerandumque permittet. Perspicuum est igitur, omnem ægritudinem animi, à voluntate nostra ortum habere, dum eadem, sibi nimium indulgens, divinæ legis voluntati justitiæque conatur obistere; sine qua justitia, nulla pax animo, nulla tranquillitas, nulla quies obtinigit; cum ea fons & origo sit omnis lætitiæ. *Iustitia enim Domini recta, lætificantes corda.* Summa denique huc redit, ut intelligas, istam plane tristitiam, quæ te, de nova spiritali vita ineunda, cogitantem aggreditur, ac de sententia dimovere conatur, inde ortum habere, quod adhuc iniquitatem tuam diligas, & Dei præcepta odio habeas. Quid esse putas causæ, cur adolescens ille Evangelicus, cum audisset à Christo, ut, facta auctione bonorum, mercedem, quam coëgisset, in pauperes distribueret, tristis abiret; nisi quia caræ erant cordi suo divitiæ illæ, & Christi sermo odiosus? *Sermo enim Dei*, inquit Augustinus, *adversarius tuus est, si tu amicus sis iniquitatis tue; sermo Dei, amicus tuus est, & adversarius iniquitatis tue.*

EUPHR. Nimis tu quidem istud spiritalium virorum gaudium exaggeras: at ego nihil crebrius in eorum libris lego, nihil frequentius in eorum concionibus audio, quam, perpetuo flendum, querendum, ac dolendum ex animo esse; ut etiam concionatori illi priores deferantur, qui uberiores, populo, fletus concitare possit, & majores animorum permotiones asferre.

PHILOC. Cum facundus aliquis & prudens sacram literarum interpres, vel divinæ justitiæ severitate narranda, vel peccatorum turpitudine detegenda, terrorem aut fletum populo movere studet, non tam id agit (quanquam conatur id quoque,) ut timendi dolendique causas afferat, quam ut lætandi gaudendique materiam obijciat. * Nam, ex Apostolo Paulo, duplex est genus tristitiæ, secundum Deum una, & secundum seculum altera. at quæ, secundum Deum, est tristitia, quæ non est alia, nisi ea quæ ex peccatorum poenitentia concipitur.

tur, pœnitentiam, ad salutem, stabilem operatur, quæ tristitia, cum ex divinæ caritatis fonte descendat, omnes simul Spiritus Sancti fructus secum trahat oportet; quorum præcipuum est gaudium. seculi autem tristitia, quia commodum, honorem, aut voluptatem aliquam, nobis ereptam queritur, mortem operatur, totaque redundat mœrore, atque tristitia: quæ non minus audacter ac strenue est propulsanda, cum adest, quam ceteræ aliæ cogitationes perniciosæ vel turpes. Ab hac tristitia spiritualis vita nos liberat, atque in summa hilaritate & pace constituit. Nam docet, coërcitas ac domitas habere cupiditates, atque libidines, unde omnis mœror luctusque in animum influit.

EUPHR. Non tam doctus, quam expertus, fateri jam cogor, vera ea esse, quæ narras. nunquam enim ita sum afflictus, ut cum ab aliqua cupiditate pervertor. Quamobrem ad bene feliciterque vivendum, non à pecunia, neque ab honoribus, neque à voluptatibus, auxilium esse petendum existimo.

PHILOC. Gaudeo vehementer, te, paucis his rationibus, de sententia esse deductum. sed alias, id est, cum plus ocii nacti erimus, plura, ex sanctorum patrum scriptis collecta, narrabo, quibus hæc tibi veritas in animo altius infideat.

V

DIA-

D I A L O G V S

DECIMVS SEPTIMVS.

BARTOLDO NIHVSIO

IANVS NICIVS ERYTHRÆVS

S. P. D.

*E*ciam, Bartolde mi, ut te scripsisse pœniteat, mea tibi scripta nec ingrata nec injucunda accidere. Quod magis gratia scilicet causa à te factum existimo, (jam enim tuus in me amor, atque humanitas satis nota est atque perspecta,) quam quod vere ita sentias. At in excolendis amicitiiis quædam cautio est adhibenda; neque hoc officii genere cum iis utendum, qui servare modum nesciunt, sed sibi plus sumunt, quam datur. Et quoniam, semel modestia fines pertransi insequor longius, & quod reliquum est sermonis, de pœnitentia in ultimum vitæ tempus non differenda, ad te mitto: cui accedit hymnus peccatoris pœnitentis, & apparatus ad mortem; ad quam rite, & ut Christianum virum decet, obcundam, omnes nostri conatus, studia, & sollicitudines spectare debent. Dabis mihi veniam, spero: quam eo facilius à te impetrare debeo quod non postulo, ut mea, honoris gratia, tanquam Homeri aliquod opus, in scrinio diligenter asserves, sed satis mihi est, si semel, cum abundaveris otio, legas, deinde facias, quod lubet, vel ea, quasi inuiles cartas, in angulum aliquem rejicias, vel conscindas, vel uras. Peto à te majorem in modum, ut me viro, pietatis doctrinaque laude longe clarissimo. (scilicet, quem velim,) commendatum habeas, ab eoq; summa vix petat, ut in suis ad Deum sacrificiis ac precibus, vera ac germana mihi pœnitentia virtutem impetrare dignetur. Tu vero vale, meque, sicut facis, dilige. Roma, v. Kal. Junii MDCXLII.

DE

DE P O E N I T E N T I A

in supremum diem non differenda.

EUPHROSYNUS. PHILOCALUS.

EUPHROSYNUS.

Vandoquidem certum est mihi, re ipsa experiri, quod jam satis rationibus persuasum est, cum spirituali vita, non incederem & luctum, sed jucunditatem & gaudium, esse conjunctum; aveo scire ex te, quemnam mihi, ad hanc vitam, munire aditum possim, quarumque virtutum comitatu instructus, ad eandem accedere.

PHILOC. Sapienter tu quidem facis, id cum rogitas. nam, quemadmodum illi, qui quopiam inferre se postulet, removenda sunt prius quæ obstant, quæque omnes ad locum illum aditus obstruant; ita etiam, qui à lubrica atque corrupta mundi hujus vita discedere, & in eam immigrare, quæ spiritualis dicitur, cupit, impedimenta primum repellat oportet, latumque sibi ad eam aditum paret.

EUPHROS. At, quænam dicam esse illa, quæ suo interjectu, atque oppositu, nos ab hoc genere vitæ repellant?

PHILOC. Peccatorum tanquam parietes, de quibus Propheta inquit, *Peccata vestra diviserunt inter Deum vestrum & vos.* hi sunt primum demoliendi; tum materia diruti ædificii, de medio removenda, ne, occasione se dante, & prava consuetudine stimulante, ex redivivis, aliisque etiam lapidibus, novum opus, superiore etiam altius atque validius, exstruatur.

EUPHROS. Quænam est, obsecro, vis tanta, quæ peccatorum moles, tam magnas, tam altas, tam ad inferos usque pertingentes, possit labefactare atque convellere? atque, si uspiam inveniri possit, magno ac longo eam ad rem opus est labore atque industria.

V 2

PHILOC.

PHILOC. Ostendam tibi machinam, quovis ariete alioque tormento validiorem; quæ moles, quas dicis, nullo fere labore, ac momento pene temporis, possit subvertere atque diruere.

EUPHR. Quæso te, ne eam mihi graveris ostendere; cupio enim quam primum, ad peccata mea dejicienda, destruenda, ac dissipanda, suscipere.

PHILOC. Machina seu aries, ad expugnanda ac diruenda peccatorum propugnacula, uno verbo, poenitentia est, quæ præsertim intimo acerrimoque animi dolore, ex injuriis Deo factis, continetur, quem nuda, simplex & aperta, peccatorum eorundem confessio, ac satisfactio consequitur. hæc virtus, tam validis prædita viribus est, ut peccata omnia, quamvis altissimis nixa radicibus, possit evellere. verum hæc poenitentia, cum sine ea, nulla nobis spes salutis reliqua sit, quamprimum est arripienda, & cum ea, ad peccatorum moles oppugnandas diruendasque, properandum; neque committendum, ut prolatando, ac diem ex die ducendo, non sit integrum nobis ad poenitentiae arma confugere, iisque contra peccata salutariter uti. nam mors omnibus horis, vel momentis potius, gladii cujusdam instar, è lacunari, seta equina appensi, cervicibus nostris impendet; cum nemini sit exploratum, quamdiu ipse sit victurus. Si igitur antea contingat, ab ea nos opprimi, quam peccatorum nostrorum poeniteat; ex Christi dicto, actum est, ilicet, perivimus; qui, disertis verbis, *Nisi, inquit, poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis.*

EUPHROS. At hoc esse video commune vitium ac pervagatum. pleraque enim pars hominum, totam hanc rem in tempus mortis rejicit; quo tempore fore sibi facile atque expeditum existimat, poenitentiam, tanquam si in arcula aliqua inclusam, vel parieti, quasi gladium, suspensam habeat, accipere, eaque suum ad arbitrium uti. Atque interim fas sibi putant, dare operam voluptatibus, nihilque sibi denegare, quod in animum incidat.

PHILOC. Bene agis, Euphrosyne; & se isto modo res haber. non enim potest numerus eorum iniri, quos callidus ac veterator humani generis hostis, hac stulta & inani fiducia, in fraudem illexit, secumque æternum

ad interitum rapuit; dum nempe, quod debuerunt, præstare distulerunt; quia, etsi visi fuerint spondere voluntatem, nunquam tamen eam in effectum deduxere; quibus Philosophi, non voluntatem, sed velleitatem, tribuunt, ut non male dictum sit à non nemine, miseram illam inferorum sedem, æternum illud mortis domicilium, ac damnatorum carcerem, refertum esse velleitatibus.

EUPHR. Rem sane commovisti, alia disputatione dignam; & quoniam, in pœnitentia celeriter suscipienda, tantum esse ais momenti ad salutem, aveo te, de tota hac re, copiose differentem audire, quo falsa hæc hominum opinio, ac mea etiam, si ab ea me imbuvi aliquando contingat, castigetur, atque una cum aliis intelligam, quam perniciosè desipiant, quibus sit consilium, huic spei, tanquam statui sese committere, quo impellente, vix pauci, ac ne vix quidem, rectum ad salutem cursum tenere, ac portum aspicere potuerunt.

PHILOC. Nihil tibi erit in me moræ; age, roga, interroga; nunquam tibi percontanti, aut quærenti aliquid, deero.

EUPHROS. Nihil est quod te interrogem; jam tenes, qua de re sit agendum; continentem orationem desidero; me autem ita tibi attentum fore profiteor, ut, ne sciscitandi quidem aliquid gratia, te sim interpellaturus.

PHILOC. Rem igitur omnem, breviter in capita distribuam, quo explicari facilius ac retineri memoria possit. Ac primum ab illis Christi verbis apud Matthæum exordiar, *Orate, ut non fiat fuga vestra, hyeme vel sabbato*; tum causas, quibus hoc minime expediat, enumerabo.

C A P. I.

Orate, inquit Christus, ut non fiat fuga vestra, hyeme vel sabbato. quibus amantissimis Christi verbis admonemur, incredibili celeritate fugam à nobis istam esse arripiendam; nimirum discessionem à peccato, cui vel minimum temporis spacium hære, horribile est ac for-

formidandum. verum, summa vi animi, & efficacissimis sane verbis, petendum est à Deo, ut, si nos salvos esse velit, efficiat, ne fuga hæc incidat in tempus hyemis, vel sabbati diem. Etenim, hæc duo tempora, fugientibus sunt inopportuna, & incommoda maxime; sed quid inquam, fugientibus? ipsis etiam viatoribus, placide ac pedetentim iter habentibus, sunt inimica. Fugæ vocabulum, & necessitatem celeritatis, & longitudinem spaci, quod decurrendum sit, indicat; ut, nisi quanta potest pedum celeritas abhabeatur, verendum sit, ut temporis tantum suppetat, quantum sit properanti necesse. Ac primum properandi vim & necessitatem, periculi magnitudo, qua urgemur, imponit. nam, si cunctemur, si paululum simus in mora, facile nobis eveniet, quod innumeris fere contingit, ut antea Orci faucibus absorbeamur, quam, diversum ab illis iter arripiamus. tum, Deus & peccatum, res infinito intervallo inter se disjunctæ, immensitatem itineris, quod decurrendum sit, edocent. itaque, cupientibus à peccato recedere, & curriculo ad Deum contendere, nihil est incommodum magis, quam tempus hybernium; hoc est interclusio animæ, & angustia spiritus; quo tempore, ut itineris tantum conficiatur, nimirum ut in poenitentiae regionem perveniatur, fieri vix potest. nam primum, hyeme ita dies in arctum contrahuntur, vix ut sol exoriatur, cum occidit; quamobrem, cui perquam longissimum sit iter suscipiendum, dierum brevitate exclusus, in aliud illud tempus rejicere cogitur. tum, hyeme, decedentes è cælo imbres, volentem se itineribus dare, deterrent, & intra domus suæ claustra compellunt. deinde, corruptæ imbribus viæ, ac limus, ad fallenda vestigia, pedibus subjacens, currentis vim atque impetum tardant. ad hæc, torrentes, decurrentium, ex propinquis montibus, aquarum mole, aucti inflati-que, properantibus iter occludunt. præterea, validissimi undique flatus erumpunt, sævi turbines adsunt, cælum nubibus clauditur, tonitribus contremittitur, solis lumen eripitur, atque, ejus loco, horridæ è nubibus flammæ coruscant. Hæc omnia, ad hyemis similitudinem, in mortis tempore, deprehenduntur. nam tum,

&

& brevissimi illucescunt dies, adeo ut, cui propositum sit, discessionem à peccato, & reversionem ad Deum, quos inter, ut diximus, immensum atque adeo infinitum interjectum est spacium, in illud tempus rejicere, alterutrum fere contingat oportet, vel, ut desperatione debilitatus, omnem ejusmodi profectionis, pœnitentiæ nimirum, cogitationem, abjiciat, vel, si illud sit iter ingressus, antea à nocte, hoc est, à morte opprimatur, quam ut illud possit conficere. deinde, ex anteaactæ vitæ flagitiis, tanquam ex solo, conceptis humoribus gravido, tetri pestiferique complures emergunt halitus, qui, vel in turbines terroris, vel in tentationum flatus convertuntur, adeo sævos, adeo fœdos, ut, vel morientibus, pœnitendi consilium extorqueant, vel in luto, unde conantur emergere, eosdem altius insigant. deinceps, qui æstus, qui terror, quæ tenebræ, eorum animis obversantur, qui perpetuis sese sceleribus contaminarunt, cum venit in mentem, inexorabilis judicis, ad quem venturi sunt, severissimi judicii, unde eos, nec cujusquam eloquentia, nec gratia, nec potentia præripit! tum, quam magni, quantasque trahentes undas, dolorum, ac cruciatuum corporis, quasi torrentes, in extremum vitæ casum adductos fere circumfluunt! qui quasi torrentes, institutum illis iter interrumpunt, & ad preces, ad lamenta, ac lacrimas, ire cupientibus, aditum intercludunt. Etenim, qui sic affecti sunt, neque animum ad cogitandum instituere, neque, in quantum suæ salutis æternæ discrimen sint adducti, satis possunt aspicere. ita enim à natura comparatum videtur, ut curæ & sollicitudines animi, à doloribus corporis, si cum illis concurrant, obruantur, vel consopitæ teneantur. hinc fit, ut, cum animus, in quapiam vehementi ægritudine, motuque turbulento, cupiditatis, vel iræ, versatur, si summus aliquis corporis cruciatus, vel dolor accedat, continuo suæ sibi ægritudines leviores fiant, ac fere se totum ab illis abducatur, & ad corporis morbos cruciatusque convertatur. *Orate igitur, ut non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.* Sabbati mentio, temporis angustias, quibus morti jam proximi premuntur, ante oculos ponit. Etenim definitum erat lege, quatenus

nus quis progredi posset; cuius instituti meminit etiam Lucas in Actibus Apostolorum; cum spacium illud quod montem inter, qui vocatur Oliveti, & Ierusalem, interjectum est, itineris, quod sabbato fieri poterat, mensuram habuisse commemorat. Mortis dies, dies est, quieti magis & ocio, quam itinerum laboribus, addictus & traditus. etenim, ex illo, ab hujus vitæ periculis molestiisque, quidam quasi aditus est ad æternam illam requiem, qua nullis interrupta motibus animi, à ratione alienis, nullis perturbata doloribus corporis, in cælo beati fruuntur: at, si cui tum libeat, dare sese itineri, sabbati sit illud iter oportet, hoc est, planum, rectum, & paucis quibusdam passibus definitum: hoc iter esse dixerim, breves aliquas, & caritatis ardore incensas preces, quæ, tanquam ex cordis arcu emissæ, jaccantur in Deum, suspiria, ex intimis animi visceribus petita, ex æternæ pacis desiderio, & pauca quædam alia, his similia. quamobrem, ut videre licet ex iis quæ diximus, quibus consilium est, tam arduum, tam periculosum, tam anceps, pœnitentiæ negotium in tempus mortis differre, hi sibi pessime consulunt, suæque incuria ac negligentia, contra Christi monita, prudentes scientesque ad interitum ruunt voluntarium; qui Christus, vota precesque hominum, non alio magis referendas esse admonet, quam eo, ut impetremus à Deo, ne fugam istam, nempe pœnitentiam nostram, in tam iniquum tamque incommodum anni. vitæ nostræ, tempus sinat incidere.

CAP. II. *De causis, quibus pœnitentiam in supremum tempus differre non liceat.*

MULTA superiori capite indicata sunt, unde peccatori minime expediat, pœnitentiam in supremum vitæ tempus rejicere; sed quatuor sese in primis aperuerunt, quæ acrius obstare videantur; primum, desperatio, in quam ex recordatione peccatorum, quorum ipsum non pœnituit, facile peccator impellitur; rum, temporis angustia, in quas se esse redactum sentit; de-
inde

inde corporis animique cruciatus, quibus varie vehementerque distrahitur; postremo difficultates vere utiliterque pœnitendi, quibus circumsepitur. per hæc igitur quatuor breviter percurramus; ac primum de desperatione dicamus.

CAP. III. *Quod sæpe eorum spes multum infringatur, qui pœnitentiam, ad ultimum vitæ tempus, reservant.*

Paucitas dierum meorum finietur brevi; dimitte me ergo, ut plangam paululum dolorem meum, antequam vadam & non revertar ad terram tenebrosam; &c. Iob. x. Adeo severum, adeo formidabile, adeo horrendum est illud iudicium, quod statim post mortem uniuscujusque consequitur, ut viri omnium sanctissimi, qui in hac cogitatione defixi versantur, ex eo vix se evasuros existiment, quamvis multos annos, superioris vitæ peccatis recolendis deplorandisque, tradiderint; quamobrem interdum dilationem mortis, à Deo in beneficio & gratia deprecantur, quo diligentius, pœnitentiæ quasi lavacro, peccatorum suorum maculas eluant. Talis erat Abbas Sysois, qui morti proximus, ac beatioris vitæ spectus, Christum, quem oculis intuebatur, enixius orabat, ut diuturnioris sibi lucis usuram, ad pœnitendum daret; Permite me, inquit, adhuc modicum pœnitere. in hunc eundem numerum referendus est David; unde illud frequenter exaudiebatur, *Amplius lava me Domine ab iniquitate mea; amplius lava me a peccato meo.* Et sane, si ad peccati magnitudinem gravitatemque spectetur, quo præsertim infinita Dei majestas offenditur, quam potest in se quisque pœnam, quod supplicium accipere, quod par sit culpæ, cui subest? jure igitur peccator, ad deploranda superioris vitæ flagitia, produci sibi vitam, efflagitat. D. Gregorius magnus, paulo secus hæc verba interpretatur, *Dimitte me, ut plangam paululum dolorem meum;* hoc est, cohibe vim timoris, quem ex recordatione peccatorum, & futuri judicii severitate percipio, ne mearum lacrimarum cursum impediat.

nam vir, inquit, pius ac probus, dum sua sibi peccata in animum subicit, Deumque ante oculos statuit, ad quem judicem esse venturus, eo interdum metu terroreque concutitur, ut prope à sensibus deferatur; adeo ut nec ullam vocem edere, nec ullam lacrimam dare, nec ullum è pectore suspirium emittere valeat. Quæ sancti viri interpretatio non longe à philosophorum inventis aberrat, qui docent, lætitiâ, metum, terrorem, ceterasque animi perturbationes, si ita abundant, ut eas nequeat animus capere, in sensus ipsos redundare, eosque ad sua munia exsequenda, stupidos ac tardos efficere. Atque, ut de iis taceam, quos ex historiis accepimus, lætitiâ metuque, aut aliqua ejusmodi ægritudine nimia, ad insaniam fuisse redactos; nonne quotidie experimur in nobis, quemadmodum, perturbatione aliqua vehementer abrepti, infantes stupidique reddamur? Vtraque interpretatio, mirum in modum, rem de qua loquimur, explicat; ut, si homines innocentissimi, sola cogitatione divini judicii, ita afficiebantur, ut vel longiorem vitam, quo plenius Deo satisfacerent, in gratia deposcerent, vel, formidine oppressi, prope de statu mentis, ac de omni spe devolverentur; nihilne improbos ac sceleratos, aut desperatione debilitandos, aut metu concutiendos existimamus, cum mors aderit, cum judicii terror in oculis erit, cum inferorum fauces, ad eos excipiendos absorbendosque, fere patebunt? Multi sunt anni, cum erat hic Romæ cœnobita quidam ex cucullatorum familia, religione ac probitate, ejus cœnobii facile primus; hic cum ad ultimum vitæ suæ diem pervenisset, ac prope animam ageret, coepit repente versare se, æstuarè, ingemiscere; cumque ii, qui aderant morienti, intelligerent, in ejus animo spem metumque versari, pro se quisque sedulo faciebat, quo eam illi ægritudinem demeret; & in primis monebant, ut bono animo esset, ut meminisset, se Patrum cucullatorum familiæ nomen dedisse, in eaque multos annos pie religioseque vixisse; tum ille, his vocibus erectus, & quasi ad se ipsum rediens, dicitur convertisse oculos ad cilicium, quo erat tectus, illudque exosculatus, in suorum complexibus, Deo animam reddidisse, nempe illi, æternæ

æternæ damnationis metus, ab animo, omnium recte factorum memoriam excusserat. ô quantos timori ac desperationi de se ludos parant, qui finem peccandi non faciunt! Tria in primis esse arbitror, quæ possint cuiuspiam, in morte, spem maximam addere; primum, amicitiam, & quasi cognationem cum Deo, conciliante virtute contractam; tum, propinquitatem, sive potius præsentiam ipsius Dei; postremo, multa & maxima merita. & primum, ad Dei amicitiam quod attinet, quid in ea præsidii sibi positum esse existimabunt, qui, propter maxima vitia atque peccata, Deum infestissimum habeant? ut propterea David nihil enixius à Deo precetur, quam, ne ab ipso in ira recedat, hoc est, ne inimico animo abeat. *ne recedas*, inquit, *in ira à servo tuo*. dicitur interdum recessisse à nobis Deus, non quia vere recesserit, sed quod simulat recessisse. unde licet interdum aspicere, viros, omni virtutum laude præstantes, urgentibus tentationibus, in eas animi angustias doloresque compelli, prope ut liceat suspicari, non illis Deum adesse; sed tum, non declinat in ira, sed in misericordia; simulat enim discessisse, quo majore eos misericordia complectatur ac teneat, nempe ut majoribus eos meritis augeat, peccatorum reliquiis expurgat, purgatorii ignis supplicio præripiat. à peccatoribus autem, à quibus capitali odio diffidet, declinat in ira: nam ideo refugit, ut iram suam in eos evomat, ut, pro eo ac meriti sunt, poenas atque supplicia constituat. nullum igitur improbis in Dei amicitia perfugium ostenditur, à quo sibi pestis, exitium, & inreritus imminet, à quo jam pene, funesto ejus sententiæ quasi telo, feriuntur, *Ite maledicti in ignem æternum*. Secundo loco multum valet, ad nos in spem erigendos confirmandosque, Dei propinquitat atque præsentia. quis animum abjiciat atque prosternat, cui Deus adsit, subveniat, opituletur? at nihil ita Deum à nobis submovet, atquecludit, ut peccatum; immo, quemadmodum Isaias loquitur, Deum inter ac nos, quosdam quasi parietes creat atque constituit. *peccata*, inquit, *vestra dividerunt, inter Deum vestrum & vos*. atqui horum parietum, qui interjecti sunt inter peccatorem & Deum, Divus Bernardus quin-

quinque genera facit. primum genus ait esse legem illam in membris nostris, repugnantem legi Dei, vel, ut aliter explicat Paulus Apostolus, id, quod est in carne peccatum. sed felicem eum, quem solus hic paries à Deo separat atque disjungit, hoc est, cujus liber ad Deum cursus retinetur hujus custodia corporis, ex Adæ peccato corrupti. talis erat idem Apostolus, cui nihil longius videbatur, quam dum corporis sui moles dirueretur, quo posset evolare quam primum ad Christum, eique prorsus hærere. ex hoc erat numero sponsa, quæ hunc eundem parietem sibi ob stare dicebat, quo minus irrueret in amplexum sponsi. *En ipse*, inquit, *stat post parietem, respiciens per cancellos, prospiciens per fenestras.* sed quis est tam alienus à culpa, qui vel statim distrahi, secerni, separari cupiat à corpore, ut in Dei conspectum excedat? D. Bernardus, se ejusmodi non esse, palam confitetur. imo nihil tam alienum esse à rationibus suis affirmat, quam celerrimam ac repentinam interitum. *nam si subita*, inquit, *morte corripiar, vereor, ne, propter mea scelera atque peccata, quam remotissime à Deo disjunctus inveniar, ac propterea, à demonibus circumventus, in cruciatum abripiar sempiternum.* Quid est, quod audio, Bernarde? tu mortem perhorrescis? tu dæmones times, atque à suppliciis æternis tibi esse periculum ais? tu, inquam, cujus virtutem, probitatem, innocentiam, omnium seculorum posteritas admirabitur; cujus, in victu atque in omni vita, duri-
 tiem & asperitatem, etiam qui legent, horrebunt? neque id à te, joci vel gratiæ scilicet causa, esse prolatum existimo, sed quia sic tibi erat persuasum. quid igitur mihi erit misero, tot peccatis obruto, tot conscientiæ testimoniis evicto? quæ spes salutis hærebit, cum animo ita soluto & libero vivam, cum, ad placandam judicis iram, nullum adhuc de me illi supplicium tradam, laborans, ingemiscens, fugiens omnia, quibus voluptas vel solatium insit? ô me excordem, si hæc non cogito; stultum, si cogito, nec vitam emendo. Primus igitur paries, qui nos à Deo disjungit ac separat, naturalis illa propensio est & inclinatio, insita hominibus, ad peccandum. verum hic paries, si nihil aliud incercedat, ferendus erit: nam habet rimas & cancellos, ut diximus, & aliquando tandem di-
 ruetur

ruetur. alter paries est, voluntatis nostræ ad istam pro-
pensionem accessio; jamque hic ad eos parietes perveni-
tur, qui nos à Deo distrahunt, planeque disjungunt. ter-
tius est, cum mala mens, malus animus, ad rem confer-
tur, & flagitium ac scelus admittitur. quartus est, consue-
tudo peccandi. postremus, delectatio peccandi, cum, di-
vinis jussis imperiisque contentis, ad voluptatem, tan-
quam ad finem, omnia diriguntur. Quid igitur faciat,
quo se conferat, quid consilii capiat extremo illo tem-
pore peccator, à Deo, hoc est, à salute sua, tot parietum
interpositi interjectuque, disjunctus? profecto eundem
sibi exitum adesse perspiciet, quem habet membrum à
capite exsectum, ædificium à fundamento sejunctum,
sarmentum à vite recisum. nam, quid membrum à capite
seclusum, nisi mors, sequitur? quid ædibus à fundamento
distractis impendet, nisi ruina? quid sarmentis à vite di-
vulsis debetur, præter incendium? *Vnum de duobus*, in-
quit Augustinus, *palmi congruit, aut vitis, aut ignis; si in*
vite non est, in igne erit. itaque cujus improbitas atque
nequitia, adversus Deum, tot tantasque sibi moles extru-
xit, properet eas demoliri atque destruere, dum tempus
& occasio se dant, & validissima de cælo præsidia con-
veniunt; neq; diem ex die ducat; ne subito casu oppressus,
spe salutis abjecta, ad desperationem omnia convertat.

CAP. IV. *Quod memoria recte factorum in
primis jacentem spem erigat.*

I Nter illa tria, quæ, ad spem in nobis excitandam, uti-
lia esse commemoravimus, tertio loco posuimus me-
rita; nempe ea, quæ quisque, divina ope adjutus, pie, ca-
ste, benigne, demisse, vel cum aliqua alia virtutis laude,
fecerit. Hæc res tantam vim habet, ut contra desperatio-
nem nulla plus possit. quam ob rem, inquit Gregorius,
cum, præteritæ vitæ peccatis objiciendis, dæmon nos
oppugnare instituit, atque in desperationem impellere,
opponenda sunt contra ejus impetus ea, quæ, ad placan-
dam divinam iracundiam, supplicii causa suscepimus.
Qui igitur, jam inde usque à pueritia, in omni pravitate,
& in summa morum perversitate versatus est, neque pro
totius

totius vitæ peccatis Deo, quod satis sit, fecerit, quique animadvertit, subitam illam poenitentiam, qua afficitur, non ab odio peccati manare, sed à metu iudicii atque poenarum exire, quo se præsidio tueatur, quo ore iustissimum ac severissimum iudicem appellare sustineat? despondebit illico animum, seque ipsum præcipitem ad inferos dabit. neque mirum videri debeat. homines scelerosi simul & stulti, ex ipsorum ingeniis divinam misericordiam spectant; ipsi, quia inimicis, quibus semel pepercerunt, amplius non ignoscunt, si nova feriantur injuria, putant etiam, peccatorum multitudine, divinam clementiam misericordiamque consumi. sed errant, inquam, conjectura domestica. non est similis ipsorum Deus. ejus namque clementia, quia infinita est, nullis hominum peccatis atque sceleribus, quamvis innumeris, quamvis ingentibus, exhauritur. Verum fraus hæc, tam scelerata, tam impia, in quam labuntur, peccata commissa, tanquam poena, consequitur. neque novum est, ut peccatum aliud majus Deus, in poenam alterius delicti, perpetrari permittat. Sed ut ad propositum redeam, unum me, in hac cogitatione versantem, non solum commovit, verum etiam ad incredibilem admirationem extulit, quod animadverti, viros omnium sanctissimos, qui omnia semper, quæ jucunda videntur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi naturæ ac necessitati denegassent, quique ætatem integram, in laboribus, jejuniis, atque vigiliis, contrivissent, usque adeo, à formidine divini iudicii, morientes fuisse in vasos, ut nihil tam metuerent, quam, ne ad summam rerum omnium desperationem irruerent; neque potui, quin clamarem ac dicerem, ô temeritatem, vel potius insaniam, atque stultitiam eorum, qui peccata peccatis exaggerantes, in summa tamen spe divinæ misericordiæ, vivunt! Frater Agidius, unus ex sociis sancti Francisci, fertur, quam commodissime respondisse, cum, à principibus quibusdam viris rogatus, ut in suis ad Deum precibus, ipsorum meminisset; se esse æquius, ait, illos sibi precatores apud Deum parare, qui majori spe præditi essent. ego enim, inquit, cum tot annos pauperem hanc atque inopem vitam agam, &, quantum potest, animum à rebus humanis abdu-

abducam, nihil mihi certi de salute mea polliceri audeo; at vos, in summa rerum omnium affluentia, in maximis atque perpetuis deliciis, tanquam securi salutis vestrae, ociosi vitam exigitis. Atque hic semper metus inerat iis, qui nullis se humanis vitiis contaminassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati Angelorum. quid eos, qui, cum se flagitiis aliquot inquinassent, peccata commissa, novo atque incredibili genere poenitentiae diluerant, quo terrore, qua formidine exagitatos fuisse comperio? Legite, amabo, quae Io. Climacus, non auditione aliqua, sed suis oculis, se accepisse commemorat, de sanctis illis peccatoribus, qui, poenae videlicet causa, cum in locum sponte confluxerant, qui Carcer appellabatur; quae sunt ejusmodi, ut non modo legentibus admirationem faciant, sed etiam cogitantibus timorem incutiant. Deus bone, quae eorum erant lacrimae, quam perennes! quae suspiria, quam crebra, quam alte petita! quae preces, quam acres, quam vehementes, quam non intermissae! hic, dolore ex peccatis contracto, prope à sensibus aberat; ille, pectus verberibus caesum, atque adeo cruore conspersum, novis insuper verberibus cumulabat; alter, ex perpetuis fletibus, minus oculis utebatur; alter, novis exemplis, miserum se, pro peccatis suis, habebat; alii alia faciebant, quae non tam quia longa dictu, quam quod horribilia commemoratu sunt, fugit ac reformidat oratio. sed num, quia tam multa, tamque incredibilia, de se ultro supplicia dedissent, vana aliqua fiducia elati, in morte sine cura erant? nihil minus; sed magis magisque rerum suarum satagebant. itaque nulla nisi timoris signa praebebant, nullas nisi terroris voces edebant, verentes, ut poenis illis sibi passus esset Deus satisfieri, ac proinde, latam in ipsos, damnationis aeternae, sententiam, firmam manere jussisset. Linquamus istos; veniamus ad Davidem; qui cinerem tanquam panem manducabat, & potum cum fletu miscebat; qui, suam ipse poenitentiam commemorans, ita narrat; *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrimis meis stratum meum rigabo.* quam poenitentiam D. Io. Chrysostomus, in hujus loci explicatione, non magis diserte quam vere, elegantissima amplificatione prosequitur, his verbis, *Audiant, qui lectos habent*

habent argenteos, qualem Rex, & purpura indutus, ostendat poenitentiam; audiamus & compungamur. non solum laboravit, sed laboravit gemens; non solum lacrimatus est, sed lacrimis lectum lavit; non solum dicit præteritum, sed etiam futurum. non solum, inquit, David dolore ex peccatis suscepto commovebatur, sed huic dolori comites erant lacrimæ luctusque permagni, qui luctus, lectum in quo jacebat, irrigarent; atque adeo dolendo flendoque, satietate ac lassitudine ulla, non defatigabatur, ut vellet etiam in posterum, eam vim lacrimarum effundere, quæ amnium instar decurrerent, & cubile ipsum, quod adulterii labe polluerat, inundarent: nos autem, inquit Chrysostomus, de Christianis sui ævi loquens, vix totum biduum, vel summum triduum, peccatis nostris descendis damus, cum, à fletu ad risum, à dolore atque tristitia ad inanem lætitiæ hilaritatemque, traducimur. at ego pergo atque insequor longius. ô negligentiam socordiamque nostrorum temporum maxime deplorandam! non solum, quemadmodum inquit Chrysostomus, nos biduum vel triduum, dolendo flendoque, non consumimus, sed permagnum quiddam præstitisse arbitramur, si peccata nostra reputantes, unam ex oculis lacrimulam expresserimus, vel, sumpto in manus flagro, ad breve nescio quod tempus, paucas corpori nostro plagas intulerimus, & statim deinde, non solum ad inanem lætitiæ risumque revertimur, sed utinam interdum eadem ad flagitia atque peccata non revolveremur: & tamen David, cum meminerat, statim sibi post mortem ad Deum judicem esse veniendum, ea cura metuque abripiebatur, ut nihil ab eo enixius oraret, quam ne, apud ipsum judicem, causam dicere cogeretur. & non intres in iudicium cum servo tuo. quid est, quod audio, David? ain' tu? etiam ne vereris ac times? peccatum est à te graviter vehementerque; nemo dicet secus; verum illis uberrimis fletibus, quos supra narravimus, peccatorum tuorum maculas absterxisti; & quod rem continet, optatissimum impetratæ à Deo veniæ nuncium accepisti; cur igitur ejus tantopere conspectum reformidas? quia, inquit, quamvis ab omni conscientia sceleris remotus, affirmare liquido potest, se esse omnino alienum à crimine; quod si quis tamen tantam

arro;

arrogantiam, tantos spiritus sumserit, ut rectitudinis
 iustitiæque sibi laudem usurpet, sciat, se hoc uno crimine
 periturum, quamvis ab omni alio scelere purus atq; inte-
 ger inveniatur; *quia non justificabitur in conspectu tuo om-
 nis vivens*; vivens, inquit; hoc est, nemo, hujus custodia
 corporis septus, potest Deo judici dicere. justus sum, in-
 nocens sum; hæc gloriatio ad futuram gloriam pertinet,
 quæ revelabitur in nobis; quo magis est nobis vigilan-
 dum ac timendum, quandoquidem ignoramus, utrum
 odio an amore digni simus. D. Paulus, nullis adeo con-
 scientiæ stimulis compungebatur, ut diceret, *Nihil mihi
 conscius sum*; num propterea sibi placebat? num propterea
 audebat se ex reis eximere? nullo modo, verum subicie-
 bat, *sed non in hoc justificatus sum*; videlicet non idcirco,
 me esse purum à crimine, assero; adhuc paveo, adhuc
 contremisco. Si igitur David, in quo, præter pauca illa
 notissima crimina, nullum fere alterius peccati vesti-
 gium apparebat, qui illa ipsa delicta, tam horribili pœ-
 nitentia deleverat, qui ita cum Deo erat familiaritate
 conjunctus, ut nemo fere unquam, qui ad Dei volunta-
 tem quodammodo factus videbatur, cum divini judicii
 veniebat in mentem, ita metuebat, ut recusaret, in eo
 causam dicere; qui metus esse, qui terror iis debeat, qui
 nullam horam, vacuum à scelere, à flagitio, abire patiun-
 tur, qui oblatas sibi peccandi occasiones arripiunt, qui la-
 tentes ultro perquirunt, in quos omnis antea vita te-
 stimonium gravissimum dicit? Sed nunc abest hic metus
 à cogitatione eorum, ut tandem, extremo spiritu, integer
 ac sævior irrumpat. Ô diem horribilem atque funestum!
 Ô terrorem acerrimum atque sævissimum! si ille, ut Gre-
 gorius ait, columnas firmissimas validissimasque concu-
 tict, quid tabulatis infirmis ac miseris faciet? si excelsas
 robustasque arbores pene dejiciet, quo pacto arundines
 & virgulta conveller? si ita eos jactabit, qui in acerrima
 atque attentissima mortis meditatione semper hæse-
 runt, quam omni eos ratione vexabit, qui nunquam ha-
 bitarunt in hac tam salutari ac necessaria cogitatione? si
 milites veteranos, ac fortes, prope in fugam converteret,
 quam cito tirones ac timidos pellet? *si justus vix salvabi-
 tur, impius & peccator ubi parebunt?*

CAP. V. *De aliis causis, quæ spem morientium infringunt.*

NEque istæ dumtaxat, quas diximus, desperandi causæ improbis in morte objiciuntur, verum aliæ etiam graves vehementesque proveniunt, quæ, sua vi atque impetu, miseros omni spe fere devolvunt. nam quemadmodum, hyberno tempore, ut ante diximus, flumina, non suis solum aquis tumida profluunt, sed imbribus etiam atque torrentibus aucta, sese extra ripas evolvunt; ita etiam desperationis vis, quæ ab injuriis Deo illatis, & inopia meritorum, ad intercipiendas animas, tanquam flumen erumpit, aliis etiam cogitationibus, veluti auxiliaribus aquis, augetur, & ad summum excrescit. Atque ad eam explendam, duo præsertim illabuntur; primum, memoria ætatis, per luxum atque socordiam elapsæ. nam cum annos præteritos recordantur, & angustias temporis, ad quas redacti sunt, vident, veniæ potiundæ spem deferunt, cujus impetrandæ facultatem tot annorum spaciis neglexerunt, tum unum aut alterum mensem ex illis misere cupiunt, quos largiti sunt ocio ac voluptatibus, tum ejus maxime rei inopiam sentiunt, in qua profusissimi fuere. hoc est, quod apud Salomonem, in Proverbiis, legitur, *Memento paupertatis, tempore abundantia*; videlicet cave, ne ullæ tibi particulæ temporis perperam excidant, sed quascunq; vel minimas tenuissimasque, avarissime retine; cum possit contingere, ut earum indigens sis. & quamvis non pauci, miseras illas vitæ reliquias, de tota ætatis sumina sibi relictas, ad salutem impetrandam conferre studeant, interdum tamen, festinatione trepidi, à consilio dislituntur, nec, quid primum, aut quid postremo agant, inveniunt; itaque prius mors opprimit, quam id assequantur, quod volunt. quid est, ut non solum stulta, verum etiam ridicula earum virginum ratio habita sit, quæ in ipso pene adventu sponsi, oleo destitutæ, illud emtum ierunt, nisi quia ipsæ se impedierint, & à sponsi connubio domoque secluserint? quid enim erat causæ, ut se ab aliarum societate divellerent? an, quia eas oleum defecerat? at si usque expectassent,

etassent, quoad sponsus venisset, facile hæc illis stoliditas negligentiaque à sponsi bonitate condonata esset, fuissentque una cum cæteris introductæ; erat nuptiarum tempus, erat hilaritatis dies: sed habet hoc culpa, cum prope est iudicium & pœna, ut rationem perturbet, mentem obruat, & dum quisque expedire se vult, induat, deinde, quos desperationis quasi fluctus, ad ceteros invehent, occasiones, conjungendæ cum Deo amicitia, toties à nobis neglectæ atque contemtæ? quam hæc cogitatio nos misere distrahet? in quos gurgites auferet? non potest hic à nobis locus, ita ratione illuminari, ut illustravit eum Christus, eleganti illa similitudine patris familias, qui in nuptiis filii sui, multos secum ad cœnam invitaverat. refert enim, illum, postquam omnibus curasset rebus instructum paratumque ut esset convivium, misisse servos suos, qui dicerent iis, quos invitaverat, ut, ubi liberet, venirent accubitum; etenim parata esse omnia: quod cum illi audissent, omnes, ad unum, varias finxisse causas, ne venirent; tum patrem familias iratum dixisse, neminem eorum, quos invitasset, cœnæ ipsius participem fore; *Amen, inquit, dico vobis, nemo eorum, qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.* verisimile est, eos ita dixisse, Quid est id, quod nobis, tanquam magnum aliquod malum, interminatur? bene nobiscum agitur, si nihil pejus eveniat; bono enim isto, quod abfore à nobis, pœnæ loco, prædicatur, ipsi uti noluimus, illud ipsi à nobis repudiavimus. Itane illud inest in hac re mali, ut, cum erit in animo venire, non sit futurum vobis in integro? scriptum est in sacris litteris, Esau redeuntem à venatione, occurrisse Iacob fratri suo, qui edulium quoddam, opinor è lenticulis, in cœnam sibi paraverat; tum Esau multa eum viorasse, ut ejus edulii sibi gratiam faceret; Iacob, qui sciret uti foro, ut dicitur, sub ea conditione id se illi traditurum affirmasse, si primogeniti honorem & locum sibi antea remisisset; Esau, fame & labore ex itinere confectum, respondisse, Quem tu mihi primogenitum, quem honorem narras? da quod edam, atque eum tibi habe, cum Deo hominibusque volentibus: sed simul ac accipit, quarum benedictionum hæreditas fuisset in fratrem translata, seroque cognovit, quantum honoris & com-

modi, primogeniti nomen afferret, dolore amentem ingenuisse, & luctibus atque ululatibus omnia compleſſe; sed responſum accepisse, ut voci ac luctui parceret, ne se tantopere affligeret; inanem enim à se operam ſumi, & incassum omnes illas lacrimas fundi. Nihilo carius, imo etiam vilius, animam suam longe præstantissimam vendunt superbi, libidinosi, avari, quo indomitas atque effrenatas libidines suas paululum expleant ac ſatient; atque, ut Ieremias inquit, *preciosa quaque pro cibo ad se refocillandos effundunt*. quem locum exponens Origenes; cibi vocabulo, inquit, non quivis cibus intelligendus est, sed vilissimus, sed contemptissimus; panis nempe ater ac siccus, lentium edulium, & quod pejus est, suum lutulentarum foedissimus pastus. Hac igitur tam iniqua mercede, pessimi isti venditores, rem adeo preciosam abjiciunt magis, quam vendunt. quod, tum ab omnibus iis, qui quovis modo peccant, admittitur; tum foedius perpetratur ab illis, quibus præsertim libidines imperant. ô rem indignam ac turpem! quid voluptarii isti non faciunt? quo non descendunt, ut paululum libidinum famem, acriter in venis sævientem, turpium libidinum cœno demulceant? aspiciſſe, ut hac illac concurrerent, ut foetida urbis loca perlustrarent, ut cœnum omne odorentur, ut aliquid inde ad leniendam famem excerpant. faciunt idem, quod canes famelici, inertes ac vagi, qui popinas, culinas, ac lavienas omnes circumeunt, ut delapsas ex coquorum vel laniorum manibus carnes, hianti ore præripiant. *circuibunt*, inquit David, *civitatem, ut canes*; ac, si eorum aliquem seducas tibi solum ſoli, amiceque objurges, inquiens; Frater, vocat te Christus; adeas, ne sis illi in mora; etenim te amplectetur, inter amicos referet, adhibebit convivam tibi, innumerabilibus divitiis atque opibus locupletabit; ne obsecro occasionem hanc amittas tam bonam, cujus facultas in posterum tibi fortasse non erit; ne tantum tibi mali crees, ne te eas perditum; Quid mihi odiosus es? respon-
debit; id quod mihi damnosissimum prædicas fore, in lucro repono; tum enim damnum facerem, si occasiones, quas dicis, amplecterer; nam per hanc rationem libidines meæ cohiberentur, meus ad honores cursus impe-
diretur,

diretur, omnesque mihi ad voluptates aditus intercluderentur. At ego, fore tempus, tibi prædico, quo tempore, millies periisse mallet, quam commodum, quod nunc datur, prætermisisse. Ne igitur in hunc casum veniamus, oblatam nobis recte faciendi occasionem, ne patiamur elabi de manibus. ita enim, quod bene fecerimus, precium habebimus. adhibeamus in nostris rebus omnibus, divini iudicii metum, quo utiliter metuamus. ô quam longe utilius est metuere, ante promeritum malum, quam postea! prior metus spem habet; posterior vix à desperatione sejungitur. scitum est igitur, metum nostrum conferre in tempus, cum prosit nobis. ne multa; unicum remedium est contra metum, metus ipse; oportet semper timere, ne timeas; *Beatus homo, qui semper est pavidus.*

CAP. VI. *Quod sæpe corporis animique cruciatus ægris, ad extremum casum adductis, veram pœnitentiam adimant.*

INter eos quasi torrentes, quos sæva atque acerba fupremi temporis hyeme superandos esse jam diximus, merito secundum locum obtinent corporis animique dolores; quibus ita æger opprimitur, ut vix credibile videatur, posse illum, puncto fere temporis, omnia, quæ sunt ad veram pœnitentiam utilia ac necessaria, colligere. Sed primum, quis fidem in hoc suam obligavit, quis obsides dedit, quis tibi promisit, fore, ut eo tempore, peccatorum tuorum, vere utiliterque pœniteat, ut divina tibi auxilia, ad hoc, largiter suppetant? O quam multos hic error in exitium attraxit. Etenim divinæ gratiæ lumen, quo peccatorum tenebræ disjiciuntur, non est simile lumini solis, quod certis horarum spatiis revocatur; quo fit, ut qui sunt in opere, vel in itinere, si nox urgeat, opus vel iter in crastinum differant, certi, discussis tenebris, non ita multo post, diem esse venturum. at cave, tibi istuc de divina gratia pollicearis; non enim est consequens, ut, qui se in peccati noctem detruserit, continuo divinæ gratiæ lumine illustretur; sed hoc propemodum

in Dei voluntate totum est positum. unde inquit David
Vanum est vobis ante lucem surgere; hoc est, irriti, inanes,
 vestri, ad vos excitandos, conatus sunt, antea quam vobis
 Christi gratia illucescat; quæ gratia ex Dei voluntate,
 non ex vestra libidine, suum semper lumen aperuit. cur
 igitur id, quod obtineri sine summa ac peculiari Dei ope
 non potest, fore semper nobis promptum atque paratum
 effingimus? cur id, quod situm est in largientis volunta-
 te, arbitrium nostrum facimus? deinde, ut institui dicere,
 eorum ego rationem satis mirari non possum, qui id,
 quod in primis acerrimam attentissimamque cogitatio-
 nem efflagitat, rejiciunt in tempus, quo animus ad cogi-
 tandum institui nequeat. quæ hæc est ratio? si nunc, cum
 recte valemus, cum, nullis corporis doloribus correpti,
 à cogitando repellimur, tam difficulter, effusum in variis
 solitudinibus animum colligimus, & in contempla-
 tione rerum spiritualium collocamus, si ægre retine-
 mus, ne eodem relabatur, unde divellimus; putamus,
 tunc temporis fore facilimum nobis, concilium cogita-
 tionum nostrarum convocare, & peccata nostra, pro eo-
 rum magnitudine gravitateque deslere, cum nos acer-
 bissimis doloribus distrahi, acutissimis mortis aculeis
 perfodi, frigidoque sudore perfundi senserimus, cum no-
 bis sensus eripi, mentis aciem præstingui, denique horri-
 bilia illa contingere, quæ mortem anteire solent? quæ
 subjiciens sibi Christus in horto, ea formidine oppressus
 est, ut, quemadmodum Evangelistæ tradiderunt, cœperit
 tædere, pavere, contristari, & mœstus esse; quem illi me-
 tum atque formidinem, præsertim mortis cogitationem
 fecisse, communis sanctorum Patrum sententia fateretur.
 profecto hæc erunt ejusmodi, ut te à cogitationibus
 tuis abductura sint maxime, ac de statu mentis consilioq;
 deductura. Atqui, si ad perturbandum animum, tanta vis
 inest in cruciatibus corporis, quam porro eundem ani-
 mum labefactabunt atque convellent ii dolores, qui sunt
 peculiare ipsius, ipsumque præsertim excruciant atque
 dilacerant? ô quam acriter vehementerque nos, cupidos
 vivendi, primus dolor percutiet, vox videlicet medici,
 præmonentis, ut, ecclesiasticis sacris suscipiendis, nos ad
 mortem muniamus? quo nuncio perinde feriemur, ac si,
 damnati

ammati ad supplicium, carnifici traderemur! ô quam magnum, quamque acerbum nobis dolorem inuret misericordia corporis nostri, daturi mox epulas vermibus! quod corpus ita semper nitide lantheque curavimus, cuius cupiditatibus nihil unquam denegavimus, cuius causa toties Dei iussa atque mandata negleximus. postremo non animum nostrum cruciatu divellet ac distrahet subita earum rerum derelictio, quarum amore semper exarsimus, quibus nos totos addiximus? ô quam durum, asperum, intolerandum videbitur, nos in perpetuum ab eorum societate sejungere, in quibus omnes nostras cogitationes & curas defixas habuimus! arbuscula, quæ non ita alte radices egit, hand longo labore divellitur; at vero an-nosam quercum, quæ sese innumeris circumplicavit terræ radicibus, conari protrahere, longum ac difficile in primis negotium existimatur; multum temporis, multum laboris efflagitat; ac plerumq; nisi ferrum, nisi securis adhibeatur, omnis in ea evellenda labor atque opera luditur. similis est eorum ratio, quorum improbitas consuetudine peccandi latius serpsit, quorum animos liberi, pecunia, voluptas, honores, abstulerunt sibi que conglutinarunt. nonne vides, ut nulla vi alia ab ejusmodi rebus, nisi secūri, hoc est, nisi morte dirimantur? at nihil ardentius Io. Baptista loquebatur, nihil majore impetu ac voce, ad solitudines, ad saxa clamabat, nisi *securim esse ad radicem arboris*. quid hoc est, *securis est ad radicem arboris*, nisi in proximo mors est, ut hominum spes & cogitationes, humi defixas, sua vi feriat, planeq; concidat? D. Gregorius magnus, exponens ea Iobi verba, *Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & solum mihi superest sepulchrum; non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus*; quid est hoc, inquit, quod vir sanctissimus ait, spiritum suum quotidie tenuiorem fieri, diesque ipsius contractiones existere, nisi, probos viros ac metuentes Deum, quo longius ætate procedunt, eo etiam in notandis animadvertendisque suis ipsorum vitiis, acriores ac vehementiores evadere? sume tibi unum aliquem ex istis vere piis ac religiosis viris; propemodum invenies, quam vehementer in se inquirat, ut tenuissimas quasque noxas persequatur, ut domitas habeat cupiditates, ut

suarum affectionum cubilia investiget atque perquirat, & si ullam uspiam, præterquam in Deo, hærentem offenderit, ut statim funditus eradicet, extirpet, evellat. quid multa? ipsa etiam recte facta, incipit suspecta habere, metuens videlicet, ne ea Deo judici, propter occultum aliquod ipsi vitium, propiora sceleri quam religioni esse videantur, contra iniquissimo inquinatissimoque cuique, quantum ætatis accedit, tantum etiam, ut ita dicam, hebetudinis spiritus additur. nam licet improbi, statim à principio, conscientiaæ stimulis non nihil agantur, attamen post paulo, usu consuetudineque peccandi assuefacti, iis etiam aculeis; quasi callum obducunt, seque ab eis, ut antea, perfodi compungique non sentiunt; quamobrem, effractis pudoris metusque repagulis, libere, latum improbitatis nequitiaque campum excurrunt. nam quid est aliud, id quod tam multi committunt, sine ullo pudore, in bonis aliorum prædari, creditum abjurare, fidem fallere, flagitiis omnibus adhærescere, nisi conscientiaæ stimulis non affici? & tamen spiritus Iob, tam tenuis, cui fuisset minima cum corpore contagio, qui ab omnibus rebus humanis, quantum poterat, animum sevocasset, tam magnis curarum ac sollicitudinum fluctibus complebatur. Quid? ab omnine molestia atque dolore animi, peccatores homines, in morte, vacuos fore existimamus, quorum spiritus, terrenis cupiditatibus imbuti, quotidie turpius hebescent, quorum mentes, in omni vitiorum cœno demersæ, in eodem sese altius semper insingunt? Nullo modo; sed, tanquam in profundo ac sævissimis procellis agitato mari, fluctuabunt, pessumque rapiuntur.

CAP. VII. *Quod morientium poenitentia inutilis sæpe sit, cum eos peccatorum suorum, mortis metu, non recti amore, poeniteat.*

Verum, instat etiam urgetque non nemo, quem, in maximis sceleribus atque flagitiis, peccandi consuetudo delectat, atque, nullos sibi corporis animique cruciatus, fore impedimento, confirmat, quo minus, cum
neceſſe

necesse sit; verum peccatorum odium concipiat; atque
iniles quorundam pœnitentias in medium affert, quo-
rum, usque ad extremum spiritum, est provecta nequi-
tia. Sed ut assentiar orationi illius, ut dem hoc illi, cor-
poris animique dolorem, pœnitendi facultatem nulli
præripere, non tamen mihi negaverit, perquam paucis
accidere, ut fera hæc pœnitentia procedat in numerum;
ex contrario, pene innumerabilem esse eorum multitu-
dinem, quibus eadem scæde atque infelicitate cadat. Non
est dubium, quin tam diu nobis promerendæ salutis no-
stræ ratio suppetat, quam diu vita contingat. quamob-
rem si quem, vel ultimo vitæ spiritu, peccatorum sili-
orum pœniteat, certum est, illum, à divina misericordia
non rejici, sed dimissis omnibus noxis, æternæ heredi-
tatis sorte donari: verum rite atque ex animo pœnitere,
ita magnum est negotium, ita arduum, ut temeritatis
stultitiæque vitium sit maximum, ad rem tantam capessendam,
interclusionem animæ, & angustias spiritus expectare. D. Bonaventura, libro Sententiarum IV, de
pœnitentia peccantium disputans, sic ait: Statim ut pec-
cator, quantum in se est, fecerit, quamvis sit improbus,
sceleratus, vitiorum omnium princeps, continuo divi-
nam sibi benignitatem misericordiamque conciliat, ac
judicialis diei severitatem evadit; verum Deus, utpote
intimorum cordis recessuum ac latebrarum acutissimus
indagator atque perspector, nullis humanæ malitiæ si-
mulationibus illudi potest ac decipi: tum vero pec-
cator, quantum in se est, facit, cum à sceleribus atque fla-
gitiis abalienatur, quatenus iusto opposita sunt, divina-
que leges & iussa dissolvunt, vel, ut planius loquar, cum,
Dei ac virtutis amore, vitia detestatur, ac divina ope fre-
tus, daturum se operam pollicetur, ne quid in posterum,
contra Dei voluntatem, cogitet, loquatur, ac faciat: quod
si qui nulla re commoti alia, nisi metu pœnæ, vel instan-
tis vel futuræ, paululum à flagitiis animum flectant, hi,
quantum in ipsis est, adhuc peccatis atque sceleribus de-
lectantur; &, si quod in ea odium conceperunt, id est e-
jusmodi, ut propriæ utilitatis ratio, magis, quam justi-
tiæ amor, ab invitis expressisse videatur; itaque, si pœna
removeatur, redeatque peccandi licentia, iidem inve-
nientur,

nientur, qui semper fuerunt. at ejusmodi hac poenitentia, justo illi judici, satisfieri nullo pacto potest. in hoc genere poenitentiae inveniuntur ii, quos voluptatibus diffinentes, ex improvviso mors opprimit, atque, ne id à me fingi putetur, convertite animum, si placet, ad eos, qui ex gravi aliquo periculosoque morbo convaluerunt; quam paucos eorum invenietis, illud vitae emendandae propositum, quod acri susceperunt, sanos conservare! multi omnino, immo fere omnes, ad veterem consuetudinem, praecipiti lapsu revolvuntur. quos cum cogito, incurro in memoriam populi Hebraeorum, qui quam diu terrae motibus, tonitruis, fulguribus, ignibus, qui ex vertice montis Sinai erumpebant, perterrefactus est, tam diu se esse facturum constituit, quae scita essent in Dei institutis ac legibus; sed, simul ac primum eo terrore metuque solutus est, statim sententia destitit, vitulumque, ex auro, sibi conflavit, cui divinos honores haberet. unde semper mihi suspectae fuerunt hae quotidianae confitentium pollicitationes atque promissa. nam vix ex confessarii pedibus, quibus erant advoluti, consurgunt, cum ad ingenium redeunt. ex quo facilis est conjectura, omnia illa proposita atque promissa, à consuetudine quadam potius, quam à vera virtutis voluntate prodire. nam cui sit credibile, si ea, officii religio, ac non potius temporis ratio, eliciisset, ut tam cito è memoria elaberentur? Extat, de rota hac re, in sacris litteris, tritum quidem atque vulgare, scelerati regis exemplum; sed quia rem, de qua agitur, ut est in Iurisconsultorum formulis, multum adjuvat, non verebor afferre. Subeat igitur regis Antiochi; quid non promiserat se facturum, si aliquod mortis effugium invenisset? pollicebatur, se ornatius, quam antea, templum donis cumulaturum, atque annuam pecuniam ad res sacras faciendas attributurum; parum est; addebat, se curaturum, ut secum una cuncti ex suo regno atque ditione, Indaeorum sacris initiarentur, Hebraeique omnes, quos antea vita indignos existimabat, pares Atheniensibus fierent, jure ac dignitate; non est satis; affirmabat, omnia se Palaestinae loca pedibus lustraturum; ne hoc quidem est satis; subiciebat, se concionatoris partes suscipiturum, maximaque voce, toto orbe terrarum praedicaturum,

turam, solum Hebræorum deum, dignum esse Dei honore ac nomine, reliquam deorum turbam, ab hominum superstitione inductam, aut esse vana, sine re, nomina, aut impurissimos & inquinatissimos dæmones, sub Dei vocabulo, tanquam sub aliqua persona, latentes. ut fortasse, qui circa eum de Iudæis erant, admirantes dicerent, Nunquam desperandum est de peccatore, nunquam divinæ misericordiæ spes abjicienda; vel rex, cujus tanta modo erant scelera atque peccata, qui tam multa, in Deum atque homines, impie nefarieque commiserat, ut totus sibi nunc displicet! ut magna doloris sui signa præbet! & tamen, ut sacræ litteræ inquirunt, *Orabat sceleris Dominum, à quo non erat misericordiam consecuturus.* quid est hoc? illis tam demissis ac supplicibus precibus, non est passus Deus se exorari? illa tam insigni pœnitentia non est placatus, pater misericordiarum, cujus benignitas nullis terminis continetur? norat videlicet Deus, qui non irridetur, vota illa atque promissa, quamvis ingentia, quamvis cum sensu doloris expressa, magis multo desiderium recuperandæ valetudinis, quam dolorem injuriarum ipsi factarum, habere; ideo indignum eum censuit, cujus ipse misereretur, cujusque peccata in oblivionem adduceret. in multos ego Antiochos incidi, qui cum, secus quam decuit, vixissent, votis atque promissis tanquam pacisci cum Deo videbantur, ne interirent, qui tamen non potuerunt impetrare, quod exorabant, & mortui sunt. at vereor, ne istorum pœnitentia, cum nihil nisi salutem corporis spectasse visa sit, inanis atque irrita fuerit, ac propterea, una cum Antiocho, apud inferos, sempiternis ignibus traditi, improbitatis stultitiæque ipsorum pœnas debitas ferant.

CAP. VIII. *Conclusio, ac peroratio.*

SI igitur satis ex iis, quæ diximus, constat, pessime rebus suis consulere, stulte, insipienter facere eum, qui conversionem suam ad Deum, in ultimum vitæ diem, reservat; consequens est, ut, omni cunctatione remota, saluti nostræ quam primum prospiciamus, neque tempori, perfidiosissimo animorum prædoni, fidem aliquam habeamus.

beamus. si fieri tibi insidias à furibus intelligeres, si id agi, id parari sentires, ut, una cum bonis omnibus, vita eriperetur, essetne adeo excors, ut ocium somnumque persequeris, adeo stultus, ut omnes, ad te opprimendum, aditus apertos atque obvios haberes? non opinor, imo tibi metus, ab oculis somnum excluderet, ingenium ad præcavendum acueret, diligentiam, ad insidias detegendas, adjungeret. Moneo, prædico, instructæ tibi sunt insidiæ; fur est in proximo, nempe mors; cave, cave, inquam; namque omnia ejus consilia, omnes conatus, eodē denique referuntur, ut imparatos invadat, oscitantes opprimat, omni cura solutos interimat. neque hanc mortis cum fure similitudinem, velut minus aptam, ejicias; ab Apostolorum principe, & quod gravius est, è Christi sermonibus, non ex meo sensu, deprompta, narratur. uterque enim morti, furis artes & fraudes assignat; neque cujusvis furis, sed sagacissimi, sed insidiosissimi, nempe nocturni. *Veniet, inquit Petrus Apostolus, dies Domini, sicut fur, in nocte.* nihil est, ad insidias tectius, nihil ad rapacitatem avarius, nihil ad crudelitatem acerbius, fure nocturno. itaque hæc omnia, atque etiam crudeliora, tibi, nisi caves, à morte expecta. Atque utinam non plura quotidie, ejus nobis crudelitatis perfidiæque exempla proponerentur. etenim alios videmus, ambitionis labore districtos, alios, in augenda re familiari sollicitos, alios in rebus turpissimis occupatos, crudelissime vita privari & quod caput est, æternis pœnis suppliciiisque mandari: & tamen, quasi non possit, vel non debeat, idem casus ad nos accidere, variis ac prope infinitis cupiditatibus æstuemus; & quo minus vitæ restat, eo magis de vita cogitamus. ô cæcam humanarum mentium caliginem! quam omnia, quæ uspiam floruerunt, disertorum ingenia neque satis mirari, neque, si in hoc unum, eloquentiæ nervos intendant, satis conqueri possint. Quid est quod corporis tanta in primis ratio habeatur, animæ vero salus ita inmisericorditer negligatur? cur, quæ optimo jure, propter singularem ipsius dignitatem, esse deberet, huic præcipua lex injuriæ definitur? Si cui de re aliqua apud judicem lis est, si de stillicidiis, de finibus, vel de re quavis parva, contentio; videre licet, ut circum patronos currit.

cur sitet, ut recte atque ordine, suæ causæ defensionem
 iusticiat, ut iudices adeat, doceat, roget. Dei atque ho-
 minum fidem imploret, ut omnia faciat, ne secundum
 adversarium lis detur: infelix vero anima, quæ non so-
 lum propter peccatum, carnifici, hoc est, dæmoni tradi-
 ta est, verum etiam ad supplicium, quanta maxima potest
 celeritate, protrahitur, ea inquam celeritate, qua primus
 in cælo orbis convolvitur, quæ tanta est, ut ne cogita-
 tione quidem percipi queat; misera, inquam, anima, ad
 hunc extremum perducta casum, à cura, atque adeo à co-
 gitatione nostra repellitur, neque magis respicitur, quam
 si nihil ejus ad nos damnatio pertineret. Sed fit hoc for-
 tasse, quia, quæ de iudicio animarum post mortem, ac de
 suppliciis damnatorum, memorantur, jam pro fictis fa-
 bulis audiuntur; at si esset uspiam, hinc nobis despectus
 in inferos, & fas esset aspicere loca illa tenebris obsita,
 tormentis horrenda, flammis ardentia, atque in his hor-
 ribiles dæmonum formas, si præterea liceret audire cre-
 pitum flammarum, ejulatus stridentium dentibus, gemitus
 plorantium, denique ea omnia semel oculis auribus-
 que percipere, quæ apud illos aspera, sæva, & formido-
 losa narrantur; profecto rerum humanarum precia, quæ
 nunc in cælum efferimus, prorsus æstimatione nostra
 conderent, quique in præsentia nihil melius, homini,
 nihil magis expetendum, nihil præstantius voluptatibus,
 divitiis, honoribus judicamus, tum ex contrario, ni-
 hil eisdem scædus, nihil detestabilius, hominum generi
 posse accidere fateremur, & poenitentiam, à qua tanto-
 pere abhorremus, in rebus optimis maximeque expe-
 tendis duceremus: sed quoniam jam hæc sub oculos ve-
 nire non possunt, eadem, mente animoque, intueamur,
 eorumque cogitatione, velut aspectu, perterrefacti, no-
 vam mentem suscipiamus, vitam emendemus, peccata
 lacrimis eluamus. sed obsecro, ne cunctemur, ne tem-
 pus consultando extrahamus. nam volat ætas, ut dixi-
 mus; nobisque, aliud cogitantibus, supra caput mors
 est. quod si post ultimum vitæ spiritum, in tabulis divini
 illius iudicis, reos nos reperiri contigerit, omnis erit
 nobis spes salutis amittenda, atque sempiterni sup-
 plicii poena, una cum ceteris improbis subeunda. quid
 ad

ad hæc Euphrosyne, dicis? satisne tibi elocutus videor?

EUPHROS. Satis? inquis. ita aperte ipsam rem locutus es, ut nil circuitione verborum, nil, ut nunc mos est, inanibus sententiarum flosculis, ad eam exornandam usus sis. sed vellem mihi dari carmen aliquod, quod ad mea peccata deslenda, & ad veram poenitentiam in me excitandam, adhiberem.

PHILOC. Audi illud, quo ego uti consuevi; &, si tibi placeat, edisce.

De poenitentia, Hymnus, ad Christum.

O Christe, poenitentium
Spes, vita, virtus, gaudium,
Audi reum teterrimum,
Multis gravatum nexibus.

Quæ lingua, grates, sufficit,
Tibi referre debitas?
Tu me, ruentem in Tartara,
Dextro reducis numine.

Mens horret, & cor contremit;
Cum fixa tendo lumina,
Loca ad profunda, horrentia,
Pallentis Orci limina;

In qua, citatis gressibus,
Miser ruebam perditè,
Ac pene me jam faucibus
Trux Orcus intus hauserat.

Pudet pigetque proloqui,
Quæ duxerim solatia,
Luto tenaci ac sordido
Harere totis sensibus.

Quod est genus, tam sordidum
Culpa implicantis spiritum,
Quo turpiter me millies,
Non illigarim perditum?

Nam si quod usquam cernerem,
Olere coenum foetidum,
Conabar illuc tendere,
Aura & sagittis ocyus;

*Eoque membra protinus ,
Suis modo, perfundere,
Et ore fædo carpere
Feriale Ditis pabulum.*

*O turpe factum, ô impium,
Audere falsa ac turbida,
Cænum, lutumque, & pulverem,
Præferre cælo, ac Numini !*

*Nefas sed istud improbum,
Impune nequidquam abstuli ;
Nam, gaudio semper comes ,
Luctus perennis adfuit.*

*Insanit ille nequiter ,
O Iesu, amor dulcissime,
Qui inter caduca & noxia ,
Intacta vult solatia.*

*At os ruborem contrahit,
Roremque multum colligit ;
Cum mens recurrit anxia,
Decursa vitæ tempora.*

*Hinc ille dixit optimus
Magister & dux gentium ;
Quos inde fructus colligit ,
Vnde erubescit, improbus ?*

*Sed præstat hic depellere ,
Fletu, & rubore, crimina ,
Quam mox severo iudici
Adstare, plenum sordibus.*

*Si, quæ nitent hic clarius,
Nos angue pejus sauciant ;
Iam non opes, non gloriam ,
Sed poenitens cor flagito.*

*Risus recedant ludicri,
Adsint dolores ferii ,
Et sit voluptas, luctibus
Sanare cordis vulnera.*

*Piis adesto vocibus,
E corde missis intimo ;
Quibusque te nunc postulo,
Preces benignus accipe.*

*Ne postularis annuas ,
Obstare culpas, sat scio ;
Sed flebilis vox afferat ,
Quod fœda facta detrahunt.*

EUPHR. Placet mihi carmen ; ac , si ejus mihi copia fiat, libenter ediscam. Sed quoniam , in morte recte ob- eunda , tantum momenti est , ut omnia in hoc uno pos- ta esse dicas , vellem aliqua à te mihi præcepta ad eam rem dari, quibus obtemperans, tempori illi, tam ancipi- ti, tamque periculis pleno, securus occurram.

PHILO C. Faciam libenter, atque ea proferam, quæ soleo mihi proponere , quæque tibi etiam , magno esse usui posse intelligo.

Præparatio ad mortem.

I. Illud persuadere sibi quisque debet , (si Dei in se beneficia recensere velit , quibus ingratiſſimus extitit ,) se mortales omnes, improbitate, & ingrati animi vicio, antecessisse ; ideo æquum esse , ut eos etiam , poeniten- tia aliisque virtutibus, anteire contendat. Ante omnia, summa danda est opera à nobis , ut maximo atque inti- mo cordis dolore, ex memoria peccatorum suscepto, af- ficiamur. Cui rei, multum proderit, laudabilem illam, planeque salutarem exercitationem nobis proponere , qua sanctos omnes viros uti solitos esse didicimus; vide- licet frequentes contritionis actus edendi, quo, Spiritus Sancti ope adjuti , lapideum cor nostrum , quod divinæ voluntati constantissime resistit, contritionis , ut ita di- cam, malleo, contundamus & comminuamus. II. Fi- xum ac deliberatum esse nobis debet , millies antea, per summos cruciatus, vitam amittere , quam rursus ad in- genium , hoc est , ad veteris vitæ consuetudinem usum- que, recidere , aut aliquam vel minimam Deo injuriam & contumeliam imponere ; & , quemadmodum de qui- busdam creaturis vilibus abominabilibusque interdum optavimus (utrum majore stultitia, an improbitate, non dico,) ut perpetuo cum illis amore, usque ad extremum vitæ spiritum, conglutinati hæreremus; ita pie sapienter- que optare debemus, ut arctissimo caritatis vinculo, cum Deo

Deo constricti conjunctique vivamus. III. Per omnia
vite nostræ tempora, acriter ac diligenti cogitatione, per-
curramus, quæque in Deum impie nefarieque commi-
simus, investigemus ac perquiramus, & inventa atque
notata, sacerdoti, cum lacrimis, aperiāmus. IV. Si quid
à nobis, vel à parentibus nostris, jure cuiquam debeatur,
id statim eidem totum, cum fide, solvamus. V. Sum-
ma ope, quantum in nobis erit, enitāmur, atque ad eam
rem divinum etiam auxilium imploremus, ut fraternum
adversus eos animum suscipiamus ac geramus, à quibus
injuria vel damno sumus affecti; ut nobis vicissim Deus,
quas ipsi fecimus, injurias remittat atque condonet, tum
demus operam sedulo, ut inimicis nostris, quoties usus
veniat, honorem pro contumelia, beneficium pro inju-
ria, utilitatem pro damno rependamus, ut simus veri at-
que germani. patris nostri filii, *qui solem suum oriri facit,*
super bonos & malos, & pluit, super justos & injustos. po-
stremo, eorum unumquemque sigillatim quotidie me-
minerimus, Deoque enixe commendemus. VI. Testa-
mentum, quamprimum condamus, eosque, qui nobis vi-
debuntur, heredes instituamus; ita tamen, ut etiam Dei
ac pauperum meminerimus, *ut, cum defecerimus, reci-
piant nos in aterna tabernacula;* neque expectemus inter-
clusionem animæ & angustias spiritus; quo tempore, a-
guntur omnia rapim atque turbate, ac sedulæ amico-
rum ac familiarium & propinquorum voces, pro cujus-
que libidine admonentium, ut partem bonorum illi vel
illi legemus, molestiores solent esse, quam morbus; ne-
que quidquam tam extremo illo tempore convenit fa-
cere, quam omissis ceteris curis, animæ suæ negotium
agere; videlicet operam dando, ut ad divinum amorem,
& ad veram ac perfectam pœnitentiam obtinendam, se-
dulo animum excitemus. VII. Erit vehementer utile
ac necessarium, tabulas rei familiaris conficere, in eisque
omnes facultates nostras notatas ac descriptas habere,
tum quas à parentibus nobis relictas accepimus, tum
quas ex eo, quod comparimus, ipsi peperimus; præter-
ea dies, menses, & annos, quibus singula quæque gesta
sunt, & nomina scribarum, in quorum tabulariis publi-
ca earum rerum instrumenta servantur, item æs alie-

num, tum nostrum, tum patris, tum aliorum, quod ex nostra pecunia dissolvimus, quoque in loco, creditorum chirographa condita maneant, quibus nobis cautum ab illis est, amplius, eo nomine, neminem, cuius petitio sit, petiturum; ne forte quis malus, heredibus nostris, iis de rebus molestus esse possit, vel aliquid ab eis, terrore litium, abradere. VIII. Omnino æquum est, ut corpus nostrum, quod toties suis illecebris animum perdidit, poenis ultro susceptis coerceamus, ac corripiamus, ut purgatorii ignis poenas, si fieri possit, post hujus vitæ finem effugiamus, ac libero in cælum cursu evolemus, vel saltem mitiores eas offendamus. Itaque deberet unusquisque, singulis hebdomadibus, ternis in se verberationibus animadvertere, seque flagris, ad unius saltem Psalmi *Miserere* spacium cædere, ac singulas verberationes, conversa ad Deum oratione, concludere, ut ad veram poenitentiam nos perducere dignetur. Feria secunda, quo die mos est in Ecclesia, orare pro defunctis, saluberrimum erit, aliquod pro illis sacrum faciendum curare, Deo preces offerre, eas præsertim, quæ eorum officio continentur, vel ejusmodi aliquid agere. ita enim spes erit, fore, ut nos etiam auxiliis eisdem sublevemur, quæ aliis impertiri studuimus. Sabbato, die B.V. sacro, honoris illius gratia, si cum salute nostra fiat, & spontis nostræ simus, ab ovis ac lacte abstineamus, corpori nostro cilicium admoveamus, nec antea removeamus, quam nos lectus excipiat. Bis in dies singulos, mane scilicet & vespere, introeamus in nosmet ipsos, & introspeciamus in mentem nostram ipsi; eamque omni cogitatione pertractantes, videamus, num cuncta, quæ diximus, fecimus, cogitavimus, exacte divinæ legis normæ respondeant, & si in aliquo offenderimus, illud, ex animo, doleamus, ac corrigendum emendandumque curemus, ac demus in primis operam, ut ab iis nos maxime vitiis expurgemus, in quæ, naturali quadam inclinatione, deflectimus, adhibita, ut ita dicam, contrariorum virtutum medicina. videlicet, si longius efferamur ira atque superbia, revocemus animum ad mansuetudinem ac demissionem, memoria patientiæ & mansuetudinis Christi, & cogitatione vilitatis & humilitatis humanæ;

si in

si inflammemur avaritia atque libidine, ejusmodi cupiditatum flammam, majoris incendii, hoc est, æternorum suppliciorum metu cohibeamus; atque ad excitandum in nobis castitatis amorem, magnam vim habebit, in Sanctorum vitas inspicere; ubi innumerabilium pene adolescentium ac puellarum exempla se offerent, quæ ætatem illam fluxam ac teneram, vel cum vitæ jactura, continuerunt, ne in aliquam sese voluptatem diffunderet. si mœrore luctuque dejiciamur, sublevemus nos, meditatione felicitatis æternæ, quæ paratissima erit iis, qui divinis imperiis jussisque præsto fuerint. porro, libertas, sive potius procacitas linguæ in aliorum factis notandis, animadvertendis, reprehendendisque, reprimitur, si, in suam quisque vitam, intentam cogitationem habere voluerit; etenim tam multa in ea, odio ac reprehensione digna, inveniet, ut, si singula animadvertere placeat, non multum illi superfuturum sit ocii, ad aliorum facta notanda. Verborum autem obscenitas omnino vitabitur, si illud Christi Domini dictum perpetuo nobis infixum hæreat in animis, *de omni verbo ocioso, quod locuti fuerint homines, rationem esse reddendam.* nam, si Deus ita severe vindicaturus est verba, inepte prolata, qua pœna supplicioque constringet improba ac flagitiosa, vel quæ in obscenum intellectum communis vitæ consuetudo detorquet, vel quæ, junctura verborum, deformiter sonant? I X. Ex singulis centenis scutis, quæ ex facultatibus nostris quotannis accepimus, minimum dena pauperibus, eleemosynæ nomine, largiamur; neque futuram ex eo inopiam, vel famem, pertimescamus. nam neminem legimus, ob eleemosynas ad mendicantem fuisse compulsum. X. Illud in primis urgeamus oportet, ut à rebus caducis ac fluxis animum abducamus, & in æternis ac certis collocemus; ut, cum erit exeuendum è vita, liberius alacriusque, ab his vinculis evolemus. XI. Summa divinæ severitatis formidine animum oppressum teneamus, ne commovere se audeat, atque in aliquam libidinem rursus effundere: quod si ii, qui ab omnibus se voluptatibus abstinuissent, totosque se in optimo vitæ statu collocassent, hac semper cura metuque continebantur, quid eum facere oporteat, qui ab ineun-

540 DIAL. XVII. DE POEN. NON DIFFER.
te ætate totum se libidinibus possidendum tradiderit.
XII. Summis à Deo precibus, & uberrimis lacrimis,
in beneficio & gratia petamus, ut eum nobis nostri con-
temptum ac despicientiam attribuat, eumque mortifica-
tionis amorem studiumque conciliet, ut, quoties ab ali-
quo deridebimur vel contemnemur, non modo non
commoveamur, neque perturbemur, sed ultro gaudio ac
voluptate afficiamur: cui rei maximo adjumento erit,
aliquod diei tempus, in acri atque attenta Christi con-
tumeliarum meditatione consumere.

EUPHR. Audivi equidem omnia; ac magnam tibi,
hac de re, habeo gratiam. tu mihi à Deo, precibus tuis,
impetra, ut ad hæc præcepta, quæ tradis, quod reliquum
est vitæ, instituam.

FINIS.

CORRIGENDA.

*Pag. 9. lin. 21. lege opportuna. p. 67. l. 3. Acheronti. p. 80.
l. ult. Hannibali. p. 127. lin. ult. post morietur, ponatur comma.
p. 280. l. 22. lege homini. Si quæ fuerint reliqua, lector emendare
poterit ipsemet.*